Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

I

CE-I OFERĂ OMULUI MODERN TEOSOFIA?

Berlin, 29 septembrie 1904

Mi-am propus ca, pe de-o parte, în această conferinţă să arăt legătura dintre mişcarea teosofică şi marile curente ale culturii contemporane, iar, pe de altă parte, aş vrea să schiţez în conferinţele ce poartă titlul «Noţiunile fundamentale ale teosofiei» o imagine a concepţiei teosofice despre lume. Iată de ce vă rog să priviţi conferinţa de azi ca pe o conferinţă absolut introductivă şi s-o luaţi ca atare.

Azi va trebui să căutăm răspunsul la întrebarea: Ce găsesc, de fapt, oamenii epocii contemporane în mişcarea teosofică, ce nevoi ale omului contemporan îşi pot găsi satisfacerea în sânul mişcării teosofice? Şi în acest fel vreau să mă apropii de cealaltă întrebare: De ce există în epoca actuală ceva de felul mişcării teosofice? Şi aş mai vrea să mă apropii puţin şi de acea întrebare care vrea să ştie din ce cauză ţelurile, năzuinţele spre care tinde teosofia au fost rău înţelese şi negate din atâtea direcţii.

Celui ce vrea să înţeleagă mişcarea teosofică în întreaga ei esenţă trebuie să-i fie limpede, înainte de toate, ce misiune are ea de îndeplinit în epoca actuală. Şi el mai trebuie să înţeleagă în mod limpede cui vrea ea să i se adreseze în epoca actuală. Care e, de fapt, omul actual despre care vrem să vorbim azi? Prin acest om actual ar trebui să-l înţelegem pe omul care s-a familiarizat cu problemele ce frământă epoca lui, care, aşadar, nu trăieşte doar între limitele vieţii sale mărunte de zi cu zi, ci s-a preocupat şi de sarcinile culturale ale epocii noastre, pe omul care cunoaşte aceste sarcini şi pentru care problemele pe care ni le pune cultura au devenit necesităţi ale propriei sale inimi şi ale spiritului său, într-un cuvânt, prin omul actual de care ne vom ocupa aici l-aş înţelege pe acela care se străduieşte să se confrunte cu marile probleme ale culturii şi cunoaşterii din epoca noastră. Pentru el aş vrea să pun această întrebare şi să încerc, totodată, să-i dau răspuns: Ce găseşte un asemenea om în mişcarea teosofică? Oare există cu adevărat în teosofie ceva de care el are neapărată nevoie?

În acest caz, trebuie să ne întoarcem cu gândul la epoca în care şi-a făcut apariţia în lume mişcarea teosofică. Trebuie să ne fie limpede faptul că această mişcare are o vârstă de trei decenii şi că, atunci când a apărut în faţa lumii, în urmă cu mai puţin de treizeci de ani, ea a luat o formă care era influenţată de condiţiile vieţii din acea epocă. Cine vrea să înţeleagă din ce cauză a luat ea această formă, trebuie să aducă în faţa sufletului său dezvoltarea din ultimii ani a culturii şi învăţământului. De altfel, noi mai trăim în mijlocul acelor curente cărora le-a dat naştere secolul al XIX-lea, şi cei care au creat mişcarea teosofică erau încredinţaţi că prin ea dau omenirii ceva de care aceasta are nevoie. Iar cei care răspândesc azi cunoştinţe teosofice socotesc că ea este, totodată, ceva care ne conduce spre viitor.

În zilele noastre, afirmaţia următoare a devenit aproape banală, şi totuşi, este adevărată. Ceea ce s-a înrădăcinat în sufletele contemporanilor noştri a creat în mulţi dintre aceşti contemporani o ruptură, o prăpastie între ştiinţă şi credinţă, între cunoaştere şi religie, ruptură care se manifestă sub forma unui anumit dor neîmplinit al inimii. Această ruptură este absolut caracteristică pentru ultima jumătate a secolului al XIX-lea. Nu numai pentru câţiva oameni, ci pentru o mare parte a oamenilor, ea înseamnă o scindare a omenirii care dă naştere, în sufletele umane individuale, unei contradicţii. Până în ultima treime a secolului al XIX-lea, ştiinţa ajunsese pe o culme care poate să-l umple, într-adevăr, de admiraţie pe acela care aruncă o privire de ansamblu de-a lungul secolelor. Fiindcă, pe bună dreptate, secolul al XIX-lea poate fi mândru de această ştiinţă. Ea e marea moştenire pe care acest secol a fost în stare s-o transmită tuturor celor ce vor veni după el. Dar se pare că tot ea e aceea care a aruncat vechile tradiţii la coşul de gunoi. Se pare că ea a adus o perturbare în acele vechi conţinuturi de credinţă care în epocile mai vechi au făcut sufletelor servicii atât de mari. În primul rând, aceia care au cunoscut ştiinţa mai în profunzime au încetat să mai creadă că rezultatele cercetării ştiinţifice pot fi puse în acord cu ceea ce înainte le era oferit de religie. Cei mai buni dintre ei credeau că e necesar să apară o confesiune absolut nouă, care să ia locul a ceea ce, secole de-a rândul, a fost conţinutul credinţei oamenilor. Vedem, deci, că în gândirea oamenilor a apărut treptat o adevărată revoluţie. Vedem că a fost chiar lansată întrebarea dacă, pur şi simplu, e posibil ca omul să fie creştin, dacă mai e posibil să nu renunţăm la ideile care aduceau mângâiere celor ce se aflau pe moarte şi care atâta vreme arătaseră omului în ce fel să conceapă menirea lui, care, după cum se spune, depăşeşte limitele morţii, ale finitului. Marea întrebare a lui „de unde" şi „încotro" trebuia pusă într-un mod nou, în lumina ştiinţei. Se vorbea de o „nouă credinţă" şi se considera că aceasta trebuie să se opună celei vechi. Nu mai credea aproape nimeni că din vechile cărţi religioase îţi poţi forma o imagine despre lume. Ba chiar n-au fost puţini aceia care au afirmat că în acele cărţi sunt cuprinse nişte reprezentări copilăreşti, care au fost posibile numai în era copilăriei omenirii, dar că acum, când am ajuns la vârsta bărbăţiei, trebuie să avem concepţii bărbăteşti. Mulţi au mai spus, pe de altă parte, că vor să rămână la vechile concepţii ale credinţei religioase, că nu vor să adopte radicalul punct de vedere al celei noi. Dar nu de aceştia mulţi depinde mersul înainte în evoluţia spirituală a omenirii. În toate epocile, o mână de oameni, întotdeauna aceia care erau situaţi pe culmea cea mai înaltă a epocii lor, au fost cei ce au dat tonul pentru evoluţia spre viitor. Aşa se face că aceia care nici n-au vrut să audă de „noua credinţă" [Nota 1] erau de părere, totodată, că nu trebuie să se sinchisească nici de ruptura dintre credinţă şi ştiinţă; dar unii mai puteau concepe şi îşi mai puteau spune că în viitor lucrurile se vor schimba. David Friedrich Strauß şi-a afişat pe atunci noua sa profesiune de credinţă, prin care afirma că în lume nu există altceva decât ceea ce se petrece între naştere şi moarte şi că omul trebuie să se achite total de misiunea lui aici, pe Pământ. Putem vedea că în epoca actuală în mulţi moare mângâierea ideilor religioase şi se poate presupune că copiii noştri şi copiii copiilor noştri nu vor mai avea nici un folos de la ele. Iată de ce vor fi privit cu îngrijorare spre lume aceia care credeau că fericirea depinde de aceste idei religioase.

Dar nici secolul al XIX-lea n-a făcut altceva decât să coacă fructele a ceea ce fusese semănat în secolele anterioare. Şi ele trebuie atribuite în primul rând acelora care s-au străduit să lărgească orizontul omului, începând cu mijlocul secolului al XVI-lea şi, mai ales, să democratizeze cultura. Dacă vă veţi îndrepta privirile spre trecut, veţi afla că pentru omul secolelor trecute religia era cu totul altceva. Imaginea despre lume a fost modificată, pare-se, în întregime. Încercaţi să vă transpuneţi într-o epocă în care marea masă se afla în faţa câtorva aleşi: Preoţimea era casta care deţinea cunoaşterea. În sânul acestei caste nu exista ruptura dintre credinţă şi cunoaştere. Ceea

ce omul vedea şi putea pipăi era în concordanţă cu ceea ce era numit concepţii religioase. Ceea ce era cercetat cu mijloacele ştiinţei, cu simţurile şi cu ceea ce stă la dispoziţia simţurilor, drept mijloace auxiliare, constituia o temelie pentru ceea ce fusese dobândit prin lărgirea de orizont a privirii concret-sensibile. Pe această temelie se înălţau ca un fel de culme reprezentarea despre Dumnezeu, reprezentarea despre crearea lumii şi reprezentările despre menirea sufletului uman. Nu găseai nicăieri vreo scindare. Omul medieval lucra şase zile pe săptămână, iar duminica se ducea la biserică. Aici i se spunea că ceea ce lucra el în zilele de peste săptămână avea, ce-i drept, o importanţă trecătoare, dar că, pe de altă parte, munca lui avea şi o importanţă pentru veşnicie; auzea spunându-i-se că munca lui se integrează în marea viaţă a lumii. Astfel, omul ştia că cel mai mic gest pe care-l face are o importanţă a lui, care se răsfrânge asupra tuturor timpurilor. Dar conştienţa faptului că ceea ce face omul se răsfrânge asupra tuturor timpurilor şi a tuturor oamenilor au pierdut-o tocmai aceia care au fost reprezentanţii culturii din ultimele secole, fenomen care s-a intensificat în mod deosebit în secolul al XIX-lea. Acum, oamenii îşi formau imaginile despre lume într-un cu totul alt mod decât înainte. Astronomia le arătase în ce fel îţi poţi construi imagini despre lume pe baza simplei observaţii sensibile. Copernic i-a învăţat pe oameni să-şi îndrepte privirile afară, în Cosmos, şi să-şi creeze o imagine despre lume care nu-l conţine şi pe omul însuşi. Gândiţi-vă la vechile imagini despre Cosmos: în cadrul lor, omul avea un anumit rol, un anumit loc. Acuma însă el avea în faţa lui un sistem stelar care fusese obţinut cu mijloacele ştiinţei. Dar acesta îl conţinea pe om doar ca fiinţă mică de tot. El apărea ca un fir de praf sub acel Soare care e doar unul dintre nenumăraţi alţi sori.

Sub impresia tuturor acestor lucruri era imposibil să se găsească răspuns la întrebarea: Ce rost are omul, minuscul locuitor al Pământului, pe acest fir de praf din Cosmos? Şi de aceea ştiinţa avea misiunea de a studia lumea vieţii. Ea a studiat corpurile vegetale, umane şi animale, în ceea ce priveşte alcătuirea lor – vietăţile cele mai mici la microscop – şi a aflat că ele sunt constituite din nişte formaţiuni extrem de mici, numite celule. Iarăşi omul făcuse un pas mai departe pe tărâmul cunoaşterii sensibile, dar iarăşi el nu înţelesese decât ceva care era percepţie sensibilă, ceva care face ca existenţa fizică a lumii sensibile să poată fi înţeleasă puţin mai bine. Din nou a fost exclus însă un lucru care, în mod necesar, îl interesează pe om, ca problemă foarte intimă a lui, şi anume ce importanţă are sufletul şi care e menirea lui. Noua învăţătură nu putea fi întrebată de unde vine şi încotro se duce sufletul. – Şi ajungem apoi să vedem cum oamenii s-au îndepărtat de vechile imagini despre lume şi cum răspunsul la această întrebare a fost dat cu mijloacele ştiinţei.

În geologie a fost căutată originea concret-sensibilă a omului. Au fost descoperite cele mai diverse straturi care există pe Pământul nostru. Înainte se spunea că Pământul a dat naştere din sine unor revoluţii care s-au manifestat cu forţă originară şi că el a trecut prin diverse stări; stări cu totul deosebite, aşa că nu-ţi puteai imagina altceva decât că ceea ce cunoaştem noi astăzi a fost făcut să apară, treptat, de nişte puteri spirituale. Astăzi se crede că aceleaşi forţe care mai construiesc şi astăzi Pământul, l-au construit şi în vremurile vechi. Noi vedem că râul curge de la munte spre câmpie şi ia cu el aluviuni, formând astfel pământ nou şi câmpie. Vedem că vântul poartă nisip peste suprafeţe întinse şi acoperă cu el kilometri întregi. Vedem că sub influenţe de acest fel clima şi, treptat-treptat, întreaga suprafaţă a Pământului, se schimbă. Şi geologii vin şi spun: în trecut, Pământul a fost transformat întocmai cum e transformat în zilele noastre, şi iată că ei cred că înţeleg şi felul cum s-a format, treptat, Pământul. Când a fost vorba să se explice cum s-a format Pământul, a fost exclus tot ceea ce nu e percepţie a instrumentelor fizice, a calculelor şi simţurilor umane. Au fost cercetate diferitele straturi ale Pământului şi s-a constatat că în acestea nu se află numai materiale lipsite de viaţă care s-au sedimentat treptat, ci şi fiinţe care au trăit pe Pământul nostru cu milioane de ani în urmă. În straturile cele mai de jos au fost găsite fiinţele cele mai imperfecte, mai sus unele ceva mai evoluate şi încă mai sus, la urmă de tot, straturile în care apare omul. Omul apare de-abia în perioade relativ recente din istoria formării Pământului. Dacă facem uz de această imagine despre lume pe care tocmai am schiţat-o, dacă rămânem la această imagine, n-am putea gândi altceva decât că omul s-a dezvoltat de la formele inferioare la cele mai evoluate, că el n-a făcut decât un mic salt şi că înainte n-a fost altceva decât un animal superior.

A venit apoi ceea ce numim darwinism, şi acesta spune că toate vieţuitoarele care trăiesc pe Pământ sunt înrudite între ele, că cele desăvârşite se dezvoltă din cele nedesăvârşite şi că această evoluţie are loc pe baza anumitor legi, care se manifestă în cadrul existenţei sensibile. A apărut sloganul „lupta pentru existenţă”. Se spunea că orice animal şi orice plantă sunt supuse schimbării. Ele se pot dezvolta într-un fel sau altul, după cum fiinţele sunt sau nu adaptate la condiţiile exterioare de viaţă. Se vor dezvolta şi menţine cel mai bine acele vieţuitoare care sunt cel mai bine adaptate condiţiilor de mediu. Nu s-a putut afla însă din ce cauză la una dintre fiinţe condiţiile de viaţă sunt mai bune decât la cealaltă. Trebuia să te mulţumeşti cu ideea că e vorba de un joc al întâmplării. Fiinţa care, întâmplător, era mai bine adaptată, supravieţuia, cea mai slab dezvoltată pierea în lupta tuturor împotriva tuturor.

Avem astfel o imagine astronomică despre viaţă, pe care ne-a construit-o ştiinţa. Dar omul lipseşte din această imagine şi lipseşte mai ales ceea ce era în trecut numit scop divin. Lipseşte ceea ce se cheamă origine divină şi scop divin. Sunt semnificative cuvintele pe care le-a rostit odată un mare savant, care a contribuit cel mai mult la schiţarea unei mari imagini despre alcătuirea lumii: În timp ce Laplace se afla în faţa lui Napoleon I şi-i expunea concepţia sa despre Soare şi planete, Napoleon a spus deodată: „Dar într-o asemenea concepţie despre lume nu găsesc nimic care ar putea fi un Dumnezeu!” La care Laplace a răspuns: „Eu n-am nevoie de o asemenea ipoteză.” – Iată, deci, că imaginea astronomică despre lume nu avea nevoie de ipoteza unei fiinţe spirituale creatoare, a unui Dumnezeu. Şi la fel stau lucrurile în celelalte ştiinţe. Sesizează oare concepţia lor despre viaţă ceva din puterile spirituale creatoare? Nu găsim nimic de acest fel în concepţia pe care ştiinţa a creat-o, şi a creat-o în mod absolut îndreptăţit. Dacă vom căuta o explicaţie a acestei situaţii, vom afla că omul, cu însuşirile lui spirituale, e un fel de copil orfan. E adevărat că ştiinţa a găsit cuvinte entuziaste pentru a arăta ce minunate sunt forţele care dirijează stelele, ce minunate sunt forţele care au făcut ca viaţa să se dezvolte până pe treapta de om. Vedem însă că în această concepţia foarte măreaţă nu mai există nimic din acele idei care secole de-a rândul au fost atât de preţioase omului. Şi de la cine oare ar fi putut cere omul răspuns la întrebarea: „De unde vin eu?”, „Încotro merg?”, dacă nu de la ştiinţă?

Întoarceţi-vă la primele secole ale creştinismului, luaţi-l pe Origene sau pe ceilalţi primi părinţi ai Bisericii. Veţi constata că aceştia nu se bazau doar pe credinţă, presimţire şi părere, că ei au fost bărbaţi care-şi asumaseră întreaga cultură a epocii lor, bărbaţi care răspundeau problemelor laice în mod laic, fiind însă, totodată, în stare să se înalţe până la nivelul spiritualului: care răspundeau problemelor spirituale în concordanţă cu ştiinţa vremii lor. Numai ultimul secol cunoaşte prăpastia dintre ştiinţă şi credinţă. Dar această prăpastie trebuie să fie trecută. Omul n-o poate suporta: credinţă, pe de-o parte, cunoaştere, pe de altă parte.

Aceia care n-au găsit altă soluţie decât pe aceea de a opune vechii credinţe o nouă credinţă, ştiinţifică, au fost, totuşi, oameni de seamă. Nu-i putem acuza de spirit neştiinţific, ireligios, pe aceşti oameni, care au spus: Ideile religioase contrazic rezultatele la care a ajuns ştiinţa noastră şi, de aceea, trebuie să avem o credinţă nouă. – Vedem dezvoltându-se aici ceea ce ar putea fi numit materialism ştiinţific, care consideră că omul e un animal de tip superior, o parte componentă al creaţiunii fizic-naturale, o fiinţă mică şi neînsemnată, un fir de praf. Asemenea fiinţă vă întâmpină din concepţiile pe care le-au dezvoltat liber-cugetătorii şi aceia care au căutat să dezlege diferitele enigme ale lumii în felul pe care-l puteţi vedea în acea carte, care a făcut senzaţie, a lui Haeckel, despre minunile vieţii [Nota 2]. Acolo vedeţi o imagine despre lume născută pe baza ştiinţei, care nu e în stare să se pună de acord cu concepţiile secolelor precedente.

Aceasta era situaţia la sfârşitul secolului al XIX-lea, aceasta a fost singura moştenire pe care secolul al XIX-lea ar fi putut-o lăsa secolului XX, dacă n-ar fi intervenit un alt impuls. Acest impuls s-a pregătit dinainte şi apoi a venit pe lume, ca rod, sub forma mişcării teosofice. Ceea ce noi recunoaştem drept sâmburele propriu-zis al mişcării teosofice şi-a pregătit venirea prin faptul că, pe de-o parte, oamenii ajunseseră

să cunoască adevărata înfăţişare fizică a lumii şi a evoluţiei vieţii, deoarece vechile reprezentări religioase nu erau suficiente aici – şi, pe de altă parte, prin faptul că ei supuseseră însăşi evoluţia spirituală unui studiu, aşadar, supuseseră studiului nu numai evoluţia vieţii, ci şi evoluţia spirituală însăşi. După cum au fost cercetate acele forţe pe baza cărora s-au dezvoltat fiinţele şi tot ceea ce e înzestrat cu viaţă, au fost cercetate şi puterile spirituale, conţinuturile spirituale ale omenirii, aşa cum le observăm de-a lungul evoluţiei istorice şi, de asemenea, al celei preistorice. S-a mers înapoi nu numai pe urmele a ceea ce s-a petrecut în faţa ochilor fizici, ci şi pe urmele a ceea ce oamenii au crezut. Un lucru era limpede, şi anume faptul că ştiinţa modernă are ceva radical deosebit de ceea ce aveau vechile religii. De-abia cercetările făcute în epoca noastră au făcut ca omului să-i devină limpede evoluţia spirituală a omenirii. Străvechi concepţii religioase au fost studiate potrivit cu adevărata lor formă şi cu adevăratul lor conţinut, şi atunci s-a constatat ceva cu totul deosebit. Prin descifrarea vechilor inscripţii ale egiptenilor, perşilor, indienilor, babilonienilor, asirienilor, a apărut posibilitatea de a pătrunde în aceste străvechi concepţii ale omenirii, şi după cum ştiinţa a adus lumină, pe de-o parte, în domeniul ştiinţelor naturii, tot astfel, ştiinţa a adus acum lumină în privinţa concepţiilor religioase ale oamenilor din vechime. Şi s-a constatat că acestea conţin un lucru la care epoca noastră şi natura noastră liber-cugetătoare s-a gândit prea puţin.

Se crezuse că omenirea a pornit de la ignoranţă, de la anumite reprezentări mitologice, de la nişte reprezentări fanteziste despre Dumnezeu şi despre suflet, pe care oamenii şi le făcuseră într-un mod primitiv, imperfect. Cam aşa se credea că s-a dezvoltat omenirea, de la imperfecţiune la splendida perfecţiune a epocii noastre. Dar încă nu erau cunoscute concepţiile celor vechi, iar când acestea au ajuns să fie cunoscute, ele au stârnit mirare şi admiraţie, nu numai la omul religios, ci şi la savant. Această admiraţie a fost în mod repetat exprimată, cu cât ele au fost cercetate mai temeinic. Cu cât ne întoarcem mai departe în trecut, la viaţa vechilor egipteni, la viaţa vechii lumi spirituale hinduse, babiloniene, asiriene sau chiar la civilizaţia chineză, cu atât aflăm mai mult că acolo există concepţii despre lume sublime, cum de-abia le poate cuprinde un gând uman şi simţi o inimă umană. Vedem că au existat oameni care au privit în profunzime, nu lumea exterioară, ce-i drept, pe care ne-o explică astăzi ştiinţele naturii, ci spiritualul lăuntric. Confucius a dat profunde învăţături morale şi a creat norme pe care le-a impus convieţuirii sociale. Comparaţi ce teorii etice au creat în epoca actuală filosofii, comparaţi-l pe Herbert Spencer sau teoria morală a darwinismului, comparaţi etica modernă cu învăţăturile morale ale egiptenilor, cu ideile despre moravuri ale lui Lao-tse, Confucius, Zarathustra..., veţi fi nevoiţi să vă spuneţi că noile concepţii sunt, ce-i drept, pe măsura epocii noastre, dar că ne înălţăm cu admiraţie privirile spre sublimele învăţături morale ale celor vechi, care nu se compară cu ceea ce noi posedăm sub formă de ştiinţă. Max Müller [Nota 3] spune referitor la etica tibetană: „Oricât de departe ar fi acest popor de aşa-numitele culturi ale epocii noastre, în faţa sublimei morale a Tibetului îmi plec cu veneraţie capul!" Cam în acest fel s-a exprimat orientalistul şi omul de ştiinţă obiectiv Max Müller. Şi el n-a mai putut crede nici o clipă, de atunci înainte, că omenirea a pornit de la o stare de ignoranţă. Cercetările sale l-au dus mai degrabă la rezultatul care poate fi cuprins în cuvinte ce spun că, într-adevăr, această înţelepciune nu poate fi înţeleasă cu raţiunea, cu simţurile, dar că omenirea trebuie să fi pornit de la o asemenea înţelepciune. Apoi Max Müller a învăţat treptat să spună ce este „revelaţia originară", „înţelepciunea originară". Aceasta a fost una dintre atitudini, cea pozitivă.

Cealaltă atitudine a fost aceea care şi-a propus să se ocupe de critica, de studierea acestor concepţii religioase. Şi aici s-a dovedit apoi că cele mai importante documente nu rezistă în faţa criticii ştiinţifice, dacă ele sunt luate aşa cum suntem obişnuiţi să luăm aceste documente, deja de mai multe secole. Vreau să fac abstracţie de tot restul, şi nici n-am de gând să fac o critică amănunţită a Vechiului Testament, ci vreau numai să arăt, în câteva cuvinte doar, ce a realizat critica în ceea ce priveşte Evangheliile. În legătură cu aceste Evanghelii, care în urmă cu o sută de ani mai erau încă citite cu absolut alţi ochi, critica istorică a pus întrebarea: Când au apărut ele, şi în ce fel au apărut? Şi ştiinţa a fost nevoită să deposedeze Evangheliile, pas cu pas, de vechea autoritate pe care o aveau ele înainte. Ea a arătat că acestea au fost scrise cu mult mai târziu decât se crezuse, că ele sunt creaţii ale omului şi nu pot avea pretenţia la autoritatea care le era acordată înainte. Să asociem aceste trei lucruri: pe de-o parte, ştiinţele naturii în plină dezvoltare, pe de altă parte, descoperirea recentă a minunatului conţinut al tuturor concepţiilor religioase din vremurile trecute şi, în acelaşi timp, critica, cea care s-a atins cu mână necruţătoare de tot ce s-a gândit înainte în legătură cu istoria documentelor religioase. Aceasta a adus corabia umană în nişte ape unde ea nu mai putea fi sigură pe sine, iar omul de-abia îşi mai putea conduce înainte corabia cum făcuse până atunci. Acela care voia să apeleze la ştiinţă din toate punctele de vedere, a ajuns să se îndoiască de spirit. Iată cum arăta cunoaşterea oamenilor de la sfârşitul secolului al XIX-lea.

Şi atunci a venit mişcarea teosofică, tocmai cu intenţia de a le oferi ceva acelora care se zbăteau în nesiguranţă, de a le aduce o nouă solie acelora care nu puteau să pună de acord noile cunoştinţe dobândite cu vechea credinţă religioasă. Acestora trebuia să li se dea răspuns la întrebarea de ce Evanghelia are un conţinut atât de profund şi de ce învăţătura ei morală le vorbeşte oamenilor într-un mod atât de sublim-dumnezeiesc.

Mişcarea teosofică a fost rău înţeleasă de atâţia, din cauză că ea vorbeşte o limbă care s-a dezvoltat de-abia în ultimul secol. În primii ani când a apărut în lume mişcarea teosofică, lumii i-a fost foarte greu s-o înţeleagă. Ce i-a dăruit însă omenirii mişcarea teosofică? Să amintim doar câteva aspecte: pe baza anumitor studii a fost publicată cartea «Buddhism esoteric» de Sinnett [Nota 4], apoi o altă carte, intitulată «Isis dezvăluită», scrisă de H. P. Blavatsky. A mai apărut o carte, în două volume, «Doctrina secretă», de H. P. Blavatsky [Nota 5]. Erau cărţi care schiţau o imagine despre lume absolut diferită de aceea prezentată de ştiinţă până atunci, dar diferită şi de imaginile despre lume ale religiilor. Această imagine despre lume avea ceva deosebit. Tocmai omul de formaţie ştiinţifică, dacă se apropia de aceste cărţi cu bunăvoinţă, dacă nu le lua în mână dispreţuitor, respingându-le şi criticându-le din capul locului, constata că ele îi oferă ceva care e în măsură să-i satisfacă nevoile spiritual-sufleteşti. Şi nu puţini au fost aceia care, imediat după apariţia acestor cărţi, le-au primit cu cel mai mare interes. Aceştia erau oameni care ştiau să gândească în mod ştiinţific, dar care cu timpul ajunseseră în impas, tocmai din cauza progreselor ştiinţei, tocmai din cauza a ceea ce ştiinţa le putuse oferi. În noile lucrări, «Buddhism esoteric», «Isis dezvăluită», «Doctrina secretă», ei au văzut ceva care putea satisface nevoile cele mai adânci ale inimii lor, cele mai adânci nevoi din sfera cunoaşterii, ca şi conştiinţa lor ştiinţifică. De unde şi-a făcut apariţia acest fenomen şi cine erau acei câţiva oameni care simţeau o asemenea mulţumire citind noile cărţi teosofice? Dacă vrem să-i înţelegem pe aceşti câţiva oameni, trebuie să cercetăm mai atent evoluţia în continuare a ştiinţei.

Ştiinţa schiţase o imagine astronomică despre lume, o imagine despre viaţa pe Pământ, până la înţelegerea omului fizic. În acelaşi timp, ea elaborase metoda prin care să cerceteze în mod exhaustiv lumea fizică, cu toate instrumentele admirabile pe care le-a creat epoca modernă. Această ştiinţă nu numai că a studiat cu ajutorul microscopului cele mai mici vieţuitoare, nu, ea a făcut mai mult. A realizat performanţa de a calcula existenţa planetei Neptun cu mult înainte ca ea să fi fost zărită. Şi astăzi ştiinţa e în stare să fotografieze corpuri cereşti pe care nu le putem vedea. Cu ajutorul analizei spectrale, ea poate face o schemă a stării corpurilor cereşti, şi ea a arătat într-un mod extraordinar de interesant cum corpurile cosmice se deplasează prin spaţiu cu o viteză de care nu avusesem habar înainte. Când corpurile cereşti trec în goană pe lângă noi, putem vedea mişcarea. Dar dacă se mişcă înspre noi sau se îndepărtează de noi, ele par a fi în stare de repaos. Ştiinţa a reuşit să măsoare, cu ajutorul acestei metode deosebit de interesante, şi mişcarea acestor corpuri cereşti. Aceasta ne poate dovedi unde ne poate duce un asemenea mod de cunoaştere. Prin aceasta, noi am ajuns în situaţia de a studia mai îndeaproape natura fizică, porţiune cu porţiune. De aici a rezultat ceva care pentru spiritul uman e şi mai important decât ceea ce el pusese înainte, drept ştiinţă nouă, în locul celei vechi.

În ultimii ani, ştiinţa a ajuns iarăşi să se îndoiască de propriile ei premise. Tocmai prin faptul că a ajuns la o asemenea perfecţiune, ea s-a

biruit pe sine însăşi, şi-a subminat, am putea spune, propriile ei fundamente. Ea afirmase că lupta pentru existenţă a fost aceea care a făcut ca vieţuitoarele să atingă grade tot mai înalte de perfecţiune. Ei bine, naturaliştii au cercetat aceste lucruri, şi tocmai pentru că le-au cercetat, s-a dovedit că toate ideile pe care şi le făcuseră nu rezistă confruntării cu realitatea. Acum se vorbeşte de o „neputinţă a luptei pentru existenţă". Şi astfel, ştiinţa materialistă şi-a subminat cu propriile ei metode fundamentul gnoseologic. Aşa au mers lucrurile, pas cu pas, în continuare. Iar când, în ultimele decenii, omul a devenit tot mai interesat de felul cum s-a dezvoltat el însuşi pe Pământul nostru, s-a ajuns în cele din urmă la ideea că omul s-a dezvoltat din animalele superioare. Aşa se face că nişte naturalişti prudenţi şi, în acelaşi timp, înzestraţi cu o mai mare putere de pătrundere, au ajuns să considere că lumea spirituală, care în mod necesar trebuie să se afle în spatele lumii noastre sensibile, nu poate fi nicidecum înţeleasă cu mijloacele de care dispune ştiinţa materialistă. Primul impuls în acest sens a fost dat de celebrul discurs ţinut la Leipzig de Du Bois-Reymond [Nota 6], în care el arată că ştiinţele materialiste nu sunt în măsură să elucideze cele mai importante enigme ale lumii şi să răspundă la întrebările referitoare la acestea. Ştiinţa trebuie să tacă, a spus el, acolo unde încep întrebările referitoare la originea materiei şi originea conştienţei. Prin mijloacele ştiinţelor materialiste nu vom afla nimic despre aceste lucruri: „Ignorabimus". Ostwald [Nota 7], un bun discipol de-al lui Haeckel, care a vorbit deja la Congresul Naturaliştilor de la Lübeck despre depăşirea materialismului în ştiinţă, a spus în mod public, cu prilejul unei conferinţe din cadrul celei mai recente consfătuiri a naturaliştilor, că metodele cu care s-a încercat să se ajungă în spatele enigmelor lumii trebuie considerate ratate. «Cercetare a naturii şi concepţie despre lume» e titlul cărţii care a apărut apoi. Tocmai ştiinţa materialistă e cea care vrea să se depăşească pe sine. Ea vrea să iasă dintre propriile ei limite şi să vadă imaginea despre lume într-o lumină superioară.

La fel cum stau astăzi aceşti savanţi în faţa întregii cercetări ştiinţifice obiective, aşa stăteau şi acei câţiva oameni deja la începuturile mişcării teosofice. Lor le era limpede: Ceea ce spune ştiinţa e ceva indestructibil, este o temelie pe care trebuie să clădim. Dar, în acelaşi timp, lor le era limpede că această ştiinţă duce ea însăşi în mod necesar la o etapă din evoluţia ei în care nu va mai fi în stare să răspundă cu mijloacele ei la întrebările de ordin superior. Acest răspuns l-au găsit însă în cărţile teosofice amintite. Ei l-au găsit nu prin conţinutul lor, ci prin felul de a gândi şi simţi care se exprimă prin mişcarea teosofică. Tocmai în aceasta constă importanţa mişcării teosofice în viaţa omului actual: în faptul că ea le poate aduce deplină mulţumire acelora care caută în ştiinţă acordul dintre cunoaştere şi credinţă, acelora care vor să se îndrepte spre viitor nu luptând împotriva ştiinţei, ci împreună cu ştiinţa.

Cu puţini ani în urmă încă se mai credea că ştiinţa şi vechile idei religioase sunt două extreme ireconciliabile. Mişcarea teosofică ne-a învăţat că, ce-i drept, vremurile vechi şi-au spus cuvântul în alt fel decât o face ştiinţa modernă, dar că ceea ce au spus oamenii din vechime despre puterile spirituale, despre ceea ce nu poate fi văzut cu ochii sau auzit cu urechile, e de natură să aducă mulţumire atât nevoii de a crede, cât şi celei mai moderne nevoi de cunoaştere ştiinţifică. Oricum, în vechile reprezentări trebuie să ne adâncim cu o totală lipsă de prejudecată, cu bunăvoinţă şi obiectivitate; trebuie să ne pătrundem în mod real de convingerea că, cu cât înaintăm mai mult în cunoaşterea lor, cu atât mai mult vom avea de câştigat de la ele.

Apoi intervine un lucru. În cursul secolului al XIX-lea, ştiinţa materialistă ne-a mai învăţat şi altceva. Ea ne-a mai făcut cunoscute structura şi modul de funcţionare a propriilor noastre organe de simţ. Ne-a arătat cum trebuie să fie constituiţi ochii pentru a vedea lumina şi culorile, ne-a arătat că ochiul e ca un aparat al fizicii, care transformă ceea ce se petrece în afară, în jurul nostru, în lumea colorată pe care o avem în faţa noastră. S-a spus că acest lucru depinde de natura ochiului, ca şi de lumea însăşi. Ia imaginaţi-vă că lumea ar fi locuită de nişte fiinţe lipsite de simţul văzului. În acest caz, lumea n-ar avea culori! Secolul al XIX-lea a dezvoltat teoria simţurilor în toate direcţiile. Să ne lămurim bine asupra faptului că lumea ar fi întunecată şi mută în jurul nostru, dacă n-ar exista ochii şi urechile noastre. Dacă simţurile noastre n-ar exista, atunci lumea pe care n-o vedem şi n-o auzim nu ar exista, în efectele ei, care acţionează asupra noastră prin intermediul simţurilor. Aceste efecte n-ar putea exista pentru un om care, în condiţiile obişnuite, ar fi lipsit de organe de simţ. Ori nu cumva aceste efecte ar putea, totuşi, să existe pentru un om care, în condiţiile obişnuite, ar fi lipsit de organele de simţ? Aceasta era întrebarea pe care ştiinţa materialistă însăşi ar trebui să şi-o pună! E o întrebarea autentic ştiinţifică.

Şi pe acest tărâm, mişcarea teosofică a creat lucrări de o importanţă fundamentală. Ea nu numai că a oferit o concepţie despre lume, ci a creat şi lucrări care dădeau indicaţii pentru felul cum pot fi dezvoltate nişte organe superioare, nişte facultăţi superioare. Dacă omul dezvoltă apoi în el însuşi aceste facultăţi, el va sta într-un mod nou în faţa lumii. Imaginaţi-vă pentru o clipă că vă aflaţi într-o lume întunecată, în care există un punct luminos, şi imaginaţi-vă că aţi deschide un ochi: Dintr-o dată, lumea se umple cu o nouă însuşire! Lumea a existat şi înainte de asta, atunci când ea era întunecată şi dumneavoastră nu vedeaţi nici o lumină. Acum, însă, o puteţi percepe. Dacă aţi putea deschide în dumneavoastră nişte organe superioare, aţi putea constata că există, că acţionează nişte lumi şi mai înalte, pentru că acum sunteţi în stare să le percepeţi.

«Lumina pe cărare» [Nota 8] e o asemenea carte, creată tot în cadrul mişcării teosofice. Ea conţine îndrumări despre felul cum poate dezvolta omul în el ochii spirituali şi urechile spirituale, pentru a vedea în mod spiritual şi pentru a auzi în mod spiritual. Iată, deci, că mişcarea teosofică şi-a făcut apariţia cu pretenţia de a dezlega enigmele lumii pe o cale absolut nouă. Nu numai prin faptul că îi deschide omului accesul la facultăţile pe care el le are deja, ci şi trezindu-le pe acelea care dormitează în el. De-abia când ne dezvoltăm în acest fel, aşa cum s-a întâmplat din vremuri imemoriale, pătrundem în tainele lumii şi ale vastelor întinderi ce există de jur-împrejurul nostru. Prin aceasta, în faţa noastră se deschide acea viaţă care rămâne ascunsă organelor de simţ exterioare. Oricât de departe ar merge ştiinţa materialistă, oricât şi-ar pune în activitate cele mai strălucite posibilităţi, ea ar trebui să admită că în afară de toate acestea mai există ceva ce ea nu poate înţelege. Dar acest ceva, omenirea l-ar putea înţelege cu ajutorul metodelor pe care teosofia i le-a pus la îndemână. Teosofia a apărut şi s-a alăturat ştiinţei moderne din cauză că, ce-i drept, cu ajutorul ştiinţei omenirea a putut cunoaşte lumea în întinderile ei, dar niciodată în profunzimile ei. Această ştiinţă s-a dezvoltat foarte mult ca întindere, dar în profunzime ea urmează să fie dezvoltată de către mişcarea teosofică universală.

Acum a devenit limpede şi uşor de înţeles de ce omul, chiar dacă sau mai ales dacă e om de cultură, trebuie să stea plin de admiraţie în faţa vechilor religii. A devenit limpede faptul că pe Pământ au trăit întotdeauna, alături de fiinţe imperfecte, şi fiinţe desăvârşite. Şi a mai devenit limpede acum din ce cauză noţiunea de revelaţie a fost distrusă din punctul de vedere al ştiinţei şi de ce, pe de altă parte, ea a fost redată omului într-o lumină mai frumoasă. Şi a mai devenit limpede, de asemenea, faptul că Evangheliile şi alte documente religioase vechi nu s-au născut din neînţelepciune, ci din înţelepciune, că ele s-au născut pe baza unor forţe care zac ascunse în orice piept omenesc şi care încă de pe-atunci erau dezvoltate în anumiţi indivizi, făcând cunoscută acea lume care ne arată menirea sufletului şi veşnicia vieţii omului. Cunoştinţele dobândite cu ajutorul unor astfel de ochi spirituali ni s-au păstrat în documentele religioase. Ceea ce nu putem afla dacă ne îndreptăm privirile afară, în lume, se găseşte în aceste documente religioase. Şi înţelegem acum din ce cauză răspunsul lui Laplace trebuia să fie cel pe care el l-a dat. Ce observase Laplace? Lumea sensibilă exterioară! El nu mai înţelegea lumea spirituală în sânul căreia e adăpostit Pământul. De aceea, el avea dreptate răspunzând că, prin instrumentele sale, n-a putut să găsească divinul în lume. Înainte, oamenii erau învăţaţi cum să folosească simţurile spirituale pentru a observa lumea spirituală. Ceea ce găsim în documente n-a fost luat din stele. Dar ceea ce stă scris în documentele biblice provine de la aceia care au putut vedea cu ochi spirituali. De ei, de ochii spirituali, avem nevoie pentru a privi lumea spirituală, la fel cum în lumea sensibilă privim cu ajutorul simţurilor.

Chiar dacă unii au ajuns să se îndoiască de ştiinţă – iată că fusese găsit un punct de sprijin sigur. Acum omul putea vedea marile tablouri

spirituale, care se întind în faţa sufletului uman, la fel de limpede, dacă omul se străduieşte să caute căile ce duc spre ele. Iar mişcarea teosofică se străduieşte tocmai să ajute omenirii să caute căile ce duc într-acolo.

Veţi înţelege acum, înainte de toate, ce vrea să facă mişcarea teosofică şi din ce cauză ea a fost atât de rău înţeleasă la început. Era inevitabil ca ea să fie rău înţeleasă. Acest lucru e legat de momentul din evoluţie în care ne aflăm acum. Îngăduiţi-mi să ating în treacăt cauza cea mai adâncă a acestei neînţelegeri, în ştiinţa de ultimă oră. Oamenii au crezut că „lupta pentru existenţă" l-a făcut pe om să se ridice pe o treaptă de evoluţie foarte înaltă. Dar e demn de remarcat faptul că această concepţie despre lume s-a ivit încă la începutul secolului al XIX-lea sub forma lamarckismului. Darwin n-a adus nimic esenţialmente nou. Numai că de-abia de la Darwin încoace această concepţie a cunoscut o răspândire mai largă. Acest lucru nu e străin de condiţiile de viaţă ale secolului al XIX-lea. Viaţa devenise alta. Viaţa socială devenise ea însăşi o luptă pentru existenţă. Atunci când teoria darwinistă a cunoscut o răspândire generală, „lupta pentru existenţă" era o realitate, şi ea mai e o realitate şi în zilele noastre. Era o realitate, în acea vreme, când au fost stârpite aproape total triburile băştinaşe din America, şi, de asemenea, în cazul acelora care luptă pentru a-şi asigura o bunăstare exterioară: Nimeni nu se mai gândea la altceva decât la felul cum poate fi obţinută cel mai uşor „bunăstarea". „De trandafirul pe sine-n splendoare se găteşte, prin asta el grădina mai mult o-mpodobeşte" – se credea, aşadar, că dacă fiecare individ va ajunge să fie mulţumit, implicit se va realiza şi mulţumirea generală.

S-a ajuns apoi la teoria ieşită din comun al lui Malthus, la malthusianism, acea teorie care afirmă că omenirea se dezvoltă într-un ritm mult mai rapid decât mijloacele de subzistenţă, aşa că în sânul regnului uman trebuie în mod necesar să se ajungă la o asemenea luptă pentru existenţă. S-a crezut că această luptă va fi necesară din cauză că nu mai sunt suficiente alimentele. S-a afirmat că, oricât de trist ni s-ar părea faptul că aşa stau lucrurile, ele nu pot sta altfel. Malthusianismul a fost punctul de plecare al teoriei lui Darwin. Fiindcă se credea că omul trebuie să ducă această luptă pentru existenţă, el credea şi că lupta aceasta trebuie să se dea, de asemenea, în întreaga natură. Iată, deci, că omul a extins această luptă socială a sa pentru existenţă asupra lumii vieţii, asupra lumii cereşti.

Mulţi au fost încântaţi când au început să-şi spună că omul vremurilor noi a devenit mai modest. El nu vrea să fie decât o mică fiinţă pe acel fir de praf care e Pământul –, în timp ce mai înainte el năzuia spre mântuire. Dar, de fapt, omul n-a devenit mai modest. Proiectând afară, în lume, ceea ce există în cadrul omenirii, ca luptă socială, el a transformat lumea într-o copie a omului. Dacă înainte omul şi-a observat sufletul, l-a studiat din toate direcţiile pentru a ajunge ca, pornind de aici, să cunoască sufletul lumii, acum el cercetase lumea fizică şi îşi imaginase că vede în ea o copie a omenirii cu lupta ei pentru existenţă. Dacă mişcarea teosofică voia să realizeze într-adevăr ceva, ea trebuia să înţeleagă acest lucru. Dacă omul redescoperă, într-adevăr, în sine divinul, aşa încât să-l găsească pe Dumnezeu în interiorul lui, el poate să-şi spună: Dumnezeu cel care acţionează în interiorul meu e Dumnezeul lumii, e acela care acţionează în mine şi în afara mea, îl recunosc şi-mi e îngăduit să-mi reprezint lumea după chipul meu, pentru că ştiu că mi-o reprezint sub forma ei divină, fiindcă ştiu în ce fel poate fi dobândită această nouă cunoaştere, din noi străfunduri sufleteşti şi din noi simţăminte ale inimii.

Aşa au putut fi studiate şi diferitele sisteme religioase, cu profundele lor adevăruri. Cercetătorii pe tărâm religios, cum e Max Müller şi marii săi colegi, au inaugurat această nouă ştiinţă care se ocupă de studiul religiilor, iar teosofia a trebuit să continue aceste cercetări. Trebuie ca omul să vadă cu ochii spirituali şi să audă cu urechile spirituale ceea ce nici un ochi fizic n-a putut vedea şi nici o ureche fizică n-a putut auzi. Aceasta este calea pe care a deschis-o mişcarea teosofică. Ar fi fost imposibil să se realizeze cu adevărat ceva în ceea ce priveşte aceste două puncte, dacă în centrul acestei întregi mişcări n-ar fi fost adus ceva care e în măsură să facă să se nască în mod real din sufletul uman noile adevăruri, noua ştiinţă şi noua credinţă: Dacă pe la mijlocul secolului al XIX-lea omul credea că numai prin luptă poate ajunge la perfecţiune, proclamând de aceea lupta drept cea mai mare lege a lumii, el ar trebui să înveţe acum să dezvolte în sufletul său ceea ce e contrariul luptei: iubirea, care nu poate despărţi fericirea şi bunăstarea individului de fericirea şi bunăstarea celui de lângă el, ea, care te face să nu vezi în omul de lângă tine ceva pe socoteala căruia trebuie să te înalţi tu însuţi, ci pe cineva pe care trebuie să-l ajuţi. Dacă omul face să se nască în sufletul său iubirea, atunci el va putea vedea iubirea creatoare şi în lumea exterioară. După cum în secolul al XIX-lea omul şi-a creat o concepţie despre natură care se întemeia pe ideea de luptă, el va crea acum o concepţie despre lume a iubirii, pentru că va dezvolta germenul iubirii.

Noua imagine a lumii va fi iarăşi o copie a ceea ce are iubire în suflet. Omului îi e îngăduit să-şi reprezinte iarăşi divinul, după cum el îşi găseşte propriul suflet – dar în acest suflet trebuie să trăiască iubirea. Şi atunci el va afla că nu lupta e însuşirea proprie a sistemului de forţe care acţionează creator în lume, ci că iubirea e puterea originară a lumii. Dacă omul vrea să-l cunoască pe Dumnezeu cel care creează iubire şi emană iubire, trebuie să-şi educe el însuşi sufletul în sensul iubirii. Acesta e scopul important din care mişcarea teosofică a făcut principiul ei fundamental [Nota 9]: A forma sâmburele unei frăţietăţi generale a oamenilor, care să aibă la bază iubirea de oameni. Prin aceasta, mişcarea teosofică îi va pregăti pe scară întinsă pe oameni în vederea adoptării unei concepţii despre lume în care nu creează şi plăsmuieşte lupta, ci iubirea. Spiritul uman văzător va vedea cum înspre el se revarsă în valuri iubirea creatoare. Munca de a dezvolta în interiorul său iubirea îl va face pe om să-şi dea seama că iubirea e aceea care a creat lumea. Şi se va fi împlinit atunci gândul lui Goethe:

„Nobil fie omul [Nota 10],
Săritor şi bun!
Căci doar aceasta
Îl deosebeşte
De fiinţele toate
Pe care le ştim."

Acest testament pe care ni l-a lăsat marele poet constituie impulsul mişcării noastre teosofice. Omul modern ar trebui să dezvolte în sine însuşi, cu ajutorul mişcării teosofice, cel mai important factor al evoluţiei spre viitor. El ar trebui să tindă să realizeze colaborarea cu ceilalţi în viaţa socială. Prin aceasta, el ar dobândi posibilitatea de a avansa în înţelepciune şi, printr-o putere impregnată de înţelepciune – şi în lumile spirituale. Atunci omul va afla din nou, din ce în ce mai mult, ce e veşnic în el şi care e menirea lui veşnică. El va şti în ce fel creează şi lucrează el însuşi la „zumzăitorul război de ţesut al timpului", ca verigă a unui lanţ cosmic de natură spirituală, nu numai sensibilă. El va şti că îşi îndeplineşte munca de fiecare zi şi că aceasta nu-şi epuizează importanţa prin ea însăşi, ci e o mică verigă dintr-un lanţ al progresului omenirii. El va şti că fiecare om e un germene care, pentru a înflori şi a creşte, are nevoie de o forţă care să împingă, să-l scoată afară din Pământul întunecat. Ceea ce creează sufletul trebuie să fie scos din sfera spirituală a Pământului, întocmai aşa cum germenul vegetal trebuie să fie scos din sfera fizică a Pământului. Şi după cum germenul fizic e scos afară de către Soare pentru a trăi în Soare, tot astfel planta umană în curs de dezvoltare şi înflorire va fi scoasă afară de o forţă solară spirituală, de acea putere solară pe care teosofia o transmite omului şi i-o dă ca învăţătură. Ea îl va conduce spre splendidul şi puternicul Soare spiritual, pe care-l putem cuprinde în cuvinte, dar care nu se cere doar exprimat, ci şi cunoscut şi înţeles. Acesta e Soarele spiritual care trăieşte afară, în lumea spirituală, dar şi în interiorul omului.

Primul principiu al mişcării teosofice spune că aceia care se înfrăţesc în cadrul acestei societăţi vor dezvolta în ei capacitatea de a vedea acest Soare spiritual care trăieşte în interiorul omului şi în marea lume spirituală exterioară, care e forţa propulsoare în spiritual şi e,

totodată, într-adevăr, o forţă ca toate celelalte forţe fizice, numai că una de tip superior – şi aceasta e puterea iubirii creatoare. Se va dezvolta o nouă cunoaştere divină. Şi omul va recunoaşte în lumea exterioară iubirea creatoare, atunci când el va face ca această iubire să devină în el tot mai mare şi mai mare. Şi atunci teosofia nu va furniza numai cunoştinţe, ci ea va face să se nască, prin iubirea spirituală ce creşte mereu, viitorul spiritual.

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

II

ENTITATEA UMANĂ

Berlin, 13 octombrie 1904

Conferinţele dedicate noţiunilor de bază ale teosofiei îşi propun să ofere o schiţă cât se poate de sumară a concepţiei despre lume şi a artei de a trăi care e desemnată în general prin numele de teosofie. Totuşi, pentru a evita unele neînţelegeri, e necesar să spun mai întâi unele lucruri referitoare la această teosofie. S-ar putea să se nască părerea că Societatea Teosofică sau mişcarea teosofică propagă, ca atare, concepţia pe care o voi prezenta, că în cadrul mişcării teosofice această concepţie este prezentată, deci, ca un fel de dogmă. Dar nu aşa stau lucrurile. Ceea ce diferiţi oameni prezintă în conferinţele ţinute în cadrul Societăţii Teosofice este – ca să fac uz de o expresie curentă – o concepţie personală, iar Societatea Teosofică nu vrea să fie altceva decât o asociaţie care să creeze un cadru pentru cultivarea unor concepţii despre lume care conduc spre tărâmurile superioare ale vieţii spirituale; aşadar, nimeni n-ar trebui să creadă că în teosofie este vorba de propagarea unor dogme. În orice caz, când se vorbeşte astăzi despre diferite asociaţii care propagă o concepţie sau alta despre lume, când se vorbeşte despre concepţii moniste sau dualiste, prin asemenea asociaţii sau societăţi se înţeleg nişte grupuri de oameni care s-au unit pe baza unei dogme oarecare, chiar dacă nu tocmai obligându-se la ceva, totuşi, pe baza unei dogme, indiferent că e vorba de o dogmă justificată sau de una nejustificată. Nu aşa stau lucrurile în teosofie. Dar, pe de altă parte, trebuie subliniat faptul că numai acela care a pătruns în esenţa concepţiei teosofice despre lume îşi poate expune concepţia lui personală în legătură cu aceasta. Fiindcă această concepţie teosofică despre lume e ceva care face ca diferiţii indivizi să fie în mod liber de acord unii cu alţii, fără a se fi obligat în mod exterior să respecte o anumită dogmă. Ei nu trebuie să ia asupra lor o asemenea obligaţie, din cauză că orice om care ajunge să cunoască realităţile aşa cum sunt ele, ajunge în mod necesar la aceleaşi concepţii. Pe acest tărâm, diferenţa dintre diferiţii cercetători e mult mai mică decât pe tărâmul cercetării ştiinţifice materialiste şi al studierii realităţilor exterioare şi, dacă veţi pătrunde cu adevărat în aceste lucruri, nu veţi auzi că teosoful cutare sau cutare, dacă stăpâneşte cu adevărat metoda concepţiei teosofice despre lume, nu e de acord, în problemele esenţiale, cu un altul. Şi aceasta din cauză că, dacă ne înălţăm în sferele mai înalte ale existenţei, nu mai sunt posibile erorile care pot fi întâlnite numai în sfera realităţilor sensibile exterioare. Acolo este posibil doar ca unul să fi avansat mai puţin şi să poată prezenta numai o parte a concepţiei teosofice despre lume. Şi dacă acesta va crede că ceea ce a aflat deja e concepţia teosofică despre lumea întreagă, atunci se poate întâmpla ca, în mod aparent, să fie în contradicţie cu cei care sunt mai avansaţi. Teosofii aflaţi pe aceeaşi treaptă nu se vor contrazice între ei.

Aş mai vrea să subliniez apoi, tot cu titlu introductiv, că e o gravă neînţelegere presupunerea multora conform căreia concepţia teosofică despre lume are ceva comun cu propagarea vreunui buddhism sau neobuddhism, cum le place unora să-l numească. În orice caz, atunci când d-na Blavatsky, Sinnett şi alţii au răspândit ideile fundamentale care stau la baza concepţiei teosofice despre lume, primul lor impuls a venit din Orient, din India. De acolo au venit, în anii ‘70, primele mari învăţături. Acesta a fost un impuls, dar conţinutul concepţiei care trăieşte în sânul mişcării teosofice e un bun comun al tuturor timpurilor, ca şi al tuturor acelora care au pătruns în aceste realităţi. Ar fi greşit să se creadă că, pentru a cunoaşte teosofia, trebuie să faci pelerinaj în India sau să te adânceşti în studiul unor scrieri indiene. Nu aşa stau lucrurile. În toate culturile puteţi găsi cam aceleaşi filosofii şi cam aceleaşi învăţături teosofice. Numai că în ceea ce numim învăţătura indiană Vedanta nimic n-a fost atins, ca să zicem aşa, de impurităţile ştiinţei sensibile exterioare. În ea s-a păstrat, într-un anumit sens, acel sâmbure al concepţiei despre lume care a trăit întotdeauna sub formă de teosofie. Iată, deci, că nu de propagandă buddhistă e vorba, ci de o concepţie despre lume pe care oricine o poate cunoaşte pretutindeni. În afară de aceasta, aş mai vrea să subliniez în mod deosebit că, oricum, omul epocii contemporane simte un pic de antipatie când, în primele cărţi care au fost publicate şi care conţineau concepţia teosofică despre lume, află care sunt izvoarele acestei concepţii despre lume. În cartea care a cunoscut cea mai largă răspândire şi care i-a stimulat pe cei mai mulţi dintre aceia care au studiat-o să se ocupe în continuare de teosofie, şi anume, «Învăţătura esoterică sau buddhism ocult» a lui Sinnett, se atrage atenţia, în primul capitol, asupra marilor maeştri de la care avem învăţăturile teosofice. Oricum, aşa ceva îi este antipatic culturii europene. Totuşi, acela care gândeşte limpede şi consecvent, vede că acolo nu e nimic care să contrazică noţiunile unanim acceptate la noi. Fiindcă cine ar vrea să nege că printre oameni se află unii mai evoluaţi şi alţii mai puţin evoluaţi? Cine ar nega marea distanţă ce-l desparte pe un negru din Africa, de Goethe, să zicem? Şi de ce, în partea de sus a acestei scări ierarhice, să nu se afle individualităţi mult mai evoluate şi decât Goethe? Propriu-zis, uimitor a fost doar faptul că în cadrul evoluţiei noastre există, aşadar, personalităţi atât de evoluate ca cele descrise în cartea lui Sinnett. Oricum, acest gen de personalităţi posedă o cunoaştere absolut extraordinară, o înţelepciune ce cuprinde întreaga lume. N-ar fi avut nici un rost ca ele să-şi prezinte adevărurile în mod public. Nu e o aberaţie să spunem că aşa-numiţii maeştri sunt pentru noi mari dătători de impulsuri – şi nimic altceva – mari dătători de impulsuri pe tărâmurile spirituale. În orice caz, treapta de evoluţie pe care se află ei întrece cu mult măsura obişnuită a culturii din momentul respectiv. Ei sunt pentru noi mari dătători de impulsuri; ei nu ne cer însă să credem în nici o autoritate, nu pretind credinţa într-o dogmă sau alta. Ei nu apelează la altceva decât la propria înţelegere a omului şi îl îndrumă pe acesta arătându-i în ce fel să dezvolte, prin anumite metode, puterile şi facultăţile ce zac latent în orice suflet uman, pentru a se ridica în sferele mai înalte ale existenţei.

Iată, deci, că la începutul acestui ciclu de conferinţe vă voi prezenta aparent o imagine personală, mai ales din cauză că nu voi spune nimic, intenţionat nu voi spune nimic pe care să nu-l fi examinat eu însumi şi pentru care n-aş putea depune personal mărturie. Pe de altă parte, m-am convins însă că ceea ce am de spus eu însumi în acest sens coincide întru totul cu ceea ce afirmă reprezentanţii din toate timpurile ai concepţiei teosofice despre lume şi în special cu ceea ce afirmă reprezentanţii ei din zilele noastre. Este ca şi cum mai mulţi oameni, situaţi în diferite puncte, ar privi un oraş. Dacă desenează oraşul, aceste desene vor fi oarecum diferite unul de celălalt, potrivit cu perspectiva care i se oferă fiecăruia din punctul unde se află. Tot astfel sunt diferite, bineînţeles, şi imaginile despre lume pe care cercetătorii teosofi le prezintă, potrivit cu observaţiile personale ale fiecăruia. Totuşi, în fond, e vorba mereu de acelaşi lucru. La fel se raportează şi imaginea despre lume pe care o voi schiţa eu aici la imaginea despre lume pe care o dau alţi cercetători teosofi. Este, în esenţă, acelaşi lucru, şi

deosebirea este dată numai de perspectiva unghiului din care se face observaţia.

În conferinţa de astăzi voi schiţa o imagine, în primă analiză mai mult descriptivă, a principalelor părţi din care e constituit omul, conform cu entitatea sa fizică şi cu cea spirituală. În cea de-a doua conferinţă voi trece apoi la cele două noţiuni esenţiale ale concepţiei teosofice despre lume, la reîncarnare sau reîntrupare şi la karmă sau marele destin uman. În următoarele conferinţe voi schiţa o imagine a celor trei lumi pe care trebuie să le străbată omul în cursul marelui său pelerinaj, o imagine a lumii fizice, pe care o cunoaştem cu toţii, o imagine a lumii astrale, pe care nu o cunoaşte oricine, dar pe care o poate cunoaşte dacă aplică răbdător metodele corespunzătoare, şi o imagine a lumii spirituale, prin care trebuie să treacă, în principiu, fiinţa sufletească. Într-o altă conferinţă voi schiţa în mare imaginea teosofică despre lume, ceea ce putem numi antropologie teosofică şi astronomie teosofică. Acesta este planul expunerilor mele.

Înainte de toate, trebuie să ne fie limpede ce părţi constitutive avem în natura umană. Printr-un studiu atent, pe care ni-l va pune la îndemână teosofia, vom afla că dintre aceste părţi constitutive ale omului, pentru observaţia obişnuită nu există decât prima parte constitutivă principală: natura fizică a omului, în cel mai larg sens al cuvântului, ceea ce numim trup. Materialistul consideră că acest trup al omului este unica parte constitutivă a entităţii umane. Concepţia teosofică despre lume adaugă alte două părţi constitutive: ceea ce în toate timpurile a fost desemnat prin cuvântul suflet, şi, drept cea mai înaltă parte constitutivă, fiinţa nepieritoare a omului, acel ceva care nu are nici început, nici sfârşit, în sensul pe care-l dăm noi acestor cuvinte: spiritul. Acestea sunt, luate în mare, părţile constitutive fundamentale ale fiinţei umane. Cine învaţă să facă observaţii în regiunile superioare ale existenţei, învaţă să observe sufletul şi spiritul exact la fel cum ochiul fizic învaţă să observe fizicul, corporalul. De altfel, de când în Occident a început procesul de răspândire a ştiinţei pur sensibile, oamenii au pierdut, în mare parte, conştienţa existenţei acestor regiuni superioare, sufleteşti şi spirituale, precum şi facultatea de a face observaţii în ele. Acestea s-au păstrat în cadrul unor cercuri foarte restrânse. Ultimul care a mai spus câte ceva de la catedră despre acest tărâm superior al observaţiei umane, ultimul care a mai vorbit în aşa fel încât să-ţi poţi da seama că mai ştia câte ceva din lucrurile pe care le poate şti omul, e Johann Gottlieb Fichte, marele filosof german. Când şi-a ţinut, la Universitatea recent întemeiată la Berlin, prelegerea inaugurală, el a vorbit cu totul altfel decât au vorbit alţi profesori de filosofie, din secolul al XVII-lea încoace. El a vorbit în aşa fel încât îţi poţi da seama că nu vrea să-i înveţe pe studenţi doar ceea ce poate fi înţeles cu raţiunea, ci vrea să atragă atenţia asupra faptului că omul se poate dezvolta el însuşi, că percepţia sensibilă e ceva de importanţă secundară, subordonată, şi că omul poate dezvolta în el facultăţi care sunt pur şi simplu inexistente în viaţa obişnuită. În istoria evoluţiei spirituale germane, aceste prelegeri ale lui Johann Gottlieb Fichte [Nota 11] au făcut epocă. Oricum, ele pot avea astăzi importanţă numai pentru acela care le descoperă din nou. Merită să reflectezi la acest pasaj: „Imaginaţi-vă o lume de oameni orbi din naştere, cărora din această cauză le sunt cunoscute numai acele lucruri şi raporturi ale lor care există datorită simţului tactil. Mergeţi printre aceşti oameni şi vorbiţi-le despre culori şi despre celelalte raporturi care există numai pentru simţul văzului, datorită luminii. Fie că le vorbiţi despre nimic, şi cazul cel mai fericit e acela că ei şi-ar mărturisi imediat neputinţa de a pricepe, fie că vă veţi da seama de greşeală şi, dacă nu sunteţi în stare să le deschideţi ochii, veţi curma zadarnica vorbire.”

Cam aşa stau lucrurile, atunci când e vorba ca oamenilor să li se dea indicaţii în legătură cu observarea sufletului şi a spiritului. Teosofia nu se află în nici un fel de contradicţie cu ştiinţa unanim acceptată. Teosoful nu trebuie să nege nici măcar unul singur dintre principiile moderne ale ştiinţei. Toate acestea rămân valabile. După cum într-o mulţime de oameni lipsiţi de facultatea de a percepe culoarea albastră poate fi perceput tot ce ţine de nuanţele galben şi roşu, dar nu şi nuanţele de albastru; tot astfel, acela care e orb din punct de vedere spiritual nu poate percepe sufletul şi spiritul. Lucrurile devin absolut clare atunci când, prin metode adecvate, orbului i se redă vederea. În momentul în care dobândeşte vederea, de jur-împrejurul său străluceşte dintr-o dată o lume nouă, care a existat pentru el la fel de puţin, pe cât de puţin a existat pentru cel insensibil la albastru nuanţa de albastru, înainte ca printr-o operaţie să fi ajuns în situaţia de a percepe, pe lângă roşu, şi albastrul.

Vedeţi dumneavoastră, acest lucru îl ştia Johann Gottlieb Fichte. Şi îl ştiau şi oamenii din acele vremuri când simţirea omenirii nu fusese încă amorţită – n-o spun pe un ton de dojană –, acest lucru îl ştiau oamenii de pe atunci şi la câţiva, foarte puţini, această tradiţie s-a păstrat, şi au fost dezvoltate metodele respective. Ei ştiau că, dacă vorbim de entitatea omului, nu trebuie să ne gândim doar la ceea ce numim trup, ci că ceea ce este sufletul poate fi perceput la fel de bine, că la fel are şi el legile lui şi locul lui într-o anumită lume, ca şi trupul. Şi, într-un sens mai înalt, la fel e şi cu spiritul. Trupul uman e supus aceloraşi legi cărora le sunt supuse celelalte lucruri din jurul nostru. În trupul uman avem exact ceea ce avem şi în lumea fizică. Această lume fizică e perceptibilă pentru simţurile fizice. Ea nu există doar în mod subiectiv, pentru om, ci şi în mod obiectiv, pentru percepţia sa. Subiectivă e activitatea fizică a omului. El digeră, respiră, mănâncă şi bea, el desfăşoară acea activitate fizică interioară a creierului care mijloceşte activitatea interioară de gândire; într-un cuvânt, întreaga activitate pe care o descriu biologia, fizica şi celelalte ştiinţe fizice, e desfăşurată de către om. Omul e cel care o efectuează. Şi ea poate fi percepută. Când un om se întâlneşte cu unul dintre semenii lui, el percepe şi în mod obiectiv, nemijlocit sau prin mijloacele ştiinţei, ceea ce este el însuşi în mod subiectiv.

Dar din punct de vedere subiectiv, omul mai e ceva de natură mai înaltă, el e totodată o sumă de sentimente, de instincte, pasiuni. Exact aşa cum digeraţi, dumneavoastră simţiţi, aveţi dorinţe. Aceasta este tot o parte din dumneavoastră! Dar în condiţii obişnuite, omul nu percepe aşa ceva în mod obiectiv. Aflat în faţa unuia dintre semenii lui, omul nu vede în exterior sentimentul, pasiunea, dorinţa, pornirile acestuia. Dacă ar fi orb, omul n-ar vedea o serie întreagă de activităţi fizice. Numai prin faptul că poate desfăşura cu organele sale de simţ o activitate fizică, lumea fizic-subiectivă este perceptibilă pentru el şi în mod obiectiv. Iar din cauză că, în primă instanţă, el nu desfăşoară o activitate sufletesc-sensibilă, viaţa sufletesc-subiectivă, adică sentimentele, pornirile, pasiunile, dorinţele, există, ce-i drept, în fiecare om, în mod subiectiv, dar atunci când se află în faţa semenilor săi, el nu poate percepe la ei toate acestea. Dar, după cum el şi-a format pe cale fizică ochii, pentru a percepe activitatea corporală, el poate să-şi dezvolte ochiul sufletesc şi să perceapă lumea pornirilor, dorinţelor, pasiunilor, într-un cuvânt, el poate reuşi să aibă în faţă în mod obiectiv lumea sufletească, sub formă de percepţie. Această lume – în care trăieşte omul obişnuit din epoca noastră, ce-i drept, fără a o percepe, pe care o poate însă percepe dacă îşi dezvoltă, prin metodele adecvate, puterile corespunzătoare – e numită, cu o expresie teosofică, lume astrală, sau, cu un cuvânt al nostru, lume sufletească. Ceea ce psihologia noastră curentă descrie drept suflet nu e ceea ce înţelege teosofia prin viaţă sufletească, ci doar expresia exterioară a acesteia.

O lume şi mai înaltă decât cea sufletească e lumea spirituală. Acela care este în stare să perceapă sufletescul, datorită faptului că organele sale de percepere a sufletescului s-au deschis, nu poate încă percepe, cu toate acestea, şi spiritul ce există în lumea din jurul său. El poate percepe sufletescul, dar nu şi gândul însuşi. Cel care a dobândit facultatea de clarvedere sufletească vede dorinţe şi pasiuni, dar nu şi gândirea, ideea obiectivă. Din această cauză, cei care nu pot vedea ideea obiectivă, neagă cu totul existenţa ideii obiective. Hegel n-a fost înţeles atunci când a vorbit despre existenţa obiectivă a lumii ideilor. Iar aceia care nu o pot percepe, au dreptul să o nege, bineînţeles, din punctul lor de vedere. Ei însă nu pot spune altceva decât că nu o văd, exact la fel cum orbul din naştere spune că nu vede culorile.

Trup, suflet, spirit – acestea sunt – privite în linii mari – cele trei părţi constitutive fundamentale ale entităţii umane. Fiecare parte constitutivă are, la rândul ei, alte trei părţi constitutive sau trepte. Ceea ce e desemnat în mod obişnuit drept trup nu e atât de simplu cum îşi imaginează cercetătorul materialist. El e un lucru complex, constând din trei elemente sau trei părţi constitutive. Elementul cel mai de jos, cel mai grosier, e, de regulă, ceea ce omul observă cu simţurile lui fizice, aşa-numitul trup fizic. În acest trup fizic există aceleaşi forţe şi legi

care există în mediul fizic din jurul nostru, în întreaga lume fizică. Ştiinţele actuale nu studiază din om nimic altceva decât acest trup fizic, căci şi complicatul nostru creier nu e altceva decât o parte a acestui trup fizic. Tot ceea ce ocupă loc în spaţiu în mod nemijlocit, tot ceea ce putem observa cu simţurile obişnuite sau cu simţurile ajutate de anumite aparate, cu ochiul obişnuit sau cu microscopul, într-un cuvânt, tot ceea ce, pentru naturalist, mai e compus din atomi, mai e numit încă de către teosof, corporalitate fizică. Aceasta e partea componentă cea mai grosieră a entităţii fizice. Dar mulţi savanţi neagă deja următoarea parte constitutivă a entităţii fizice, corpul eteric. Propriu-zis, expresia de corp eteric nu e prea fericit aleasă. Dar nu numele contează aici. Negarea corpului eteric e numai o consecinţă recentă a gândirii materialist-ştiinţifice moderne. De negarea acestui corp eteric se leagă o dispută ştiinţifică ce durează de mai multă vreme. Pentru moment, eu nu vreau decât să arăt pe scurt ce trebuie să înţelegem prin acest corp eteric.

Dacă observaţi un mineral, un corp mort, fără viaţă, şi îl comparaţi cu o plantă, vă veţi spune – şi acest lucru şi-l spuneau toţi oamenii, până la răscrucea dintre secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, fiindcă atunci a început disputa în privinţa corpului eteric: piatra e neînsufleţită, dar planta e plină de viaţă. Ceea ce trebuie să se adauge pentru ca planta să nu fie piatră e numit în teosofie corp eteric. Ar fi preferabil, desigur, ca acest corp eteric să fie numit, cu timpul, pur şi simplu, putere de viaţă, pentru că forţa etherică sau de viaţă e ceva de care ştiinţa a vorbit mereu, până în secolul al XIX-lea. Ştiinţele moderne ale naturii neagă existenţa puterii de viaţă. Goethe i-a luat în râs pe aceia care nu vor să admită că, pentru a fi explicată, viaţa are ceva superior elementului neînsufleţit. Cunoaşteţi cu toţii acest pasaj din «Faust»: „Cine vrea viaţa s-o descrie şi-nţeleagă / caută spiritul s-alunge mai ‘nainte / şi-atunci în mână doar cu părţile rămâne / lipseşte vai! doar spiritul ce leagă”. Eu am discutat această problemă în cartea mea ***Concepţia despre lume a lui Goethe*** [Nota 12]. Astăzi, există din nou un număr de savanţi care cred că n-o pot scoate la capăt dacă studiază numai materia neînsufleţită, care presupun, aşadar, măcar ca presimţire, existenţa a ceea ce teosofii numesc corp eteric. Ei îşi spun neovitalişti [Nota 13]. N-am decât să atrag atenţia asupra lui Hans Driesch [Nota 14] şi a altora, pentru a arăta că naturalistul ajunge să considere, chiar dacă se foloseşte de alte denumiri, că acest corp eteric este o realitate. Şi cu cât ştiinţele naturii vor progresa mai mult, cu atât vor admite mai mult că planta posedă un asemenea corp eteric, fiindcă altfel ea n-ar putea trăi. Animalul şi omul au şi ele un asemenea dublu eteric al corpului lor. Omul care-şi dezvoltă corpurile superioare poate observa, într-adevăr, acest corp eteric şi cu organele cele mai simple, cele mai primitive ale percepţiei sufleteşti. Pentru aceasta nu e necesar decât un artificiu foarte simplu – foarte simplu, în orice caz, numai pentru teosoful care a trecut printr-o dezvoltare esoterică. Cunoaşteţi cu toţii cuvântul sugestie. Sugestia constă în faptul că omul poate percepe lucruri care în mod evident nu sunt de faţă. Pe noi nu ne interesează, pentru moment, acea sugestie prin care omului îi e impus din afară să perceapă ceva. Ci, pentru a ajunge la perceperea corpului eteric, pentru noi e mai important un alt gen de sugestie. Cine s-a ocupat de teoria sugestiei, ştie că hipnotizatorul este în stare să-i sugereze unui om să facă abstracţie de unele lucruri, în aşa fel încât acesta să nu vadă lucruri care sunt de faţă. Să presupunem că hipnotizatorul îi sugerează unui om să facă abstracţie de un ceas care se află în faţa lui. Şi să presupunem că omul respectiv nu vede nimic în acel loc din spaţiu. Nu e vorba de altceva decât de o sustragere a atenţiei de la acel lucru. Orice om poate observa acest proces la el însuşi. Omul e în stare să-şi abată el însuşi atenţia de la ceea ce se află în faţa lui. Cel care are o educaţie teosofică trebuie să poată face următorul lucru, şi atunci va reuşi să perceapă corpul eteric. Trebuie să-şi abată atenţia, prin autosugestie, de la corpul fizic al unui om sau al unui animal. Dacă ochiul său spiritual e deja deschis, nu se va întâmpla ca în locul unde a fost corpul fizic să nu vadă nimic, ci el va vedea acel spaţiu umplut cu anumite imagini colorate, foarte precis determinate. Bineînţeles, o asemenea experienţă trebuie făcută numai cu cea mai mare prudenţă, fiindcă în acest domeniu pot să apară tot felul de iluzii. Dar acela care ştie cu câtă prudenţă, cu câtă exactitate care depăşeşte orice precizie ştiinţifică, e practicată tocmai cercetarea teosofică, acela ştie despre ce este vorba. Spaţiul e plin de imagini luminoase. Acesta e corpul eteric sau dublul. Această imagine luminoasă apare într-o culoare ce nu există în spectrul nostru obişnuit, cuprins între infraroşu şi ultraviolet. Ea seamănă întru câtva culorii pe care o are floarea de piersic. Aceasta e culoarea în care ni se înfăţişează dublul corporal eteric. Un asemenea dublu corporal eteric întâlniţi la orice plantă, la orice animal, într-un cuvânt, la orice fiinţă vie. El este expresia sensibilă exterioară pentru ceea ce naturalistul presimte astăzi din nou, pentru ceea ce numim forţă de viaţă. Am arătat prin aceasta care este a doua parte constitutivă a trupului fizic uman.

Trupul fizic mai are însă şi o a treia parte constitutivă. Eu am numit-o trup sufletesc. Vă puteţi face o imagine despre ea dacă vă gândiţi că nu orice corp care trăieşte, poate şi simţi. Nu mă pot lansa în disputa din jurul întrebării dacă şi planta poate simţi, aceasta este o altă problemă. Dumneavoastră trebuie să reflectaţi la ceea ce se numeşte, în sensul grosier al cuvântului, a avea simţire. Noi vrem să vedem ce anume deosebeşte, în acest fel, planta de animal. Întocmai cum planta se deosebeşte de piatră prin dublul corporal eteric, tot aşa trupul animalului, în calitatea lui de trup înzestrat cu simţire, se deosebeşte, la rândul lui, de simplul corp vegetal. Iar ceea ce, în corpul animalului, depăşeşte simpla creştere şi reproducere, ceea ce face posibilă apariţia senzaţiei, e numit de noi corp sufletesc. Trupul fizic, trupul eteric şi trupul sufletesc, purtător al vieţii de simţire, constituie numai latura exterioară a omului şi animalului. Prin aceasta, am observat ceea ce trăieşte în spaţiu. Vine acuma însă ceea ce trăieşte în interior, ceea ce noi numim sine capabilă de simţire. Ochiul are o senzaţie şi o trimite acolo unde sufletul poate percepe acea senzaţie.

Vom găsi trecerea de la trupesc la sufletesc dacă ne înălţăm de la trupul sufletesc la suflet, la partea constitutivă cea mai de jos a sufletului, numită suflet al senzaţiei. Un suflet al senzaţiei are şi animalul, fiindcă şi el transformă în viaţă interioară, în viaţă sufletească, în senzaţii, ceea ce-i pregăteşte corpul pentru simţire, ceea ce-i pregăteşte sufletul. Numai că atunci când percepem prin clarvederea sufletească nu putem percepe separat corpul sufletesc şi sufletul senzaţiei. Ele sunt, ca să spunem aşa, unul într-altul, şi formează un tot unitar. Ceea ce constituie aici un tot poate fi comparat, în mod grosier – corpul sufletesc ca înveliş exterior şi sufletul senzaţiei ascuns în el – cu sabia vârâtă în teacă. Percepţiei sufleteşti acestea două i se înfăţişează ca un întreg şi acesta e numit în teosofie kama-rupa sau trup astral. Partea constitutivă cea mai de sus a corpului fizic şi partea componentă cea mai de jos a sufletului formează un întreg şi e numit în literatura teosofică trup astral. Cea de-a doua parte constitutivă a sufletului e aceea care cuprinde memoria şi raţiunea inferioară. Partea constitutivă cea mai de sus e aceea care conţine, în înţelesul propriu al cuvântului, conştienţa. Deci, sufletul are trei părţi constitutive, la fel ca şi trupul. După cum trupul e format din corpul fizic, dublul eteric şi corpul sufletesc sau astral, sufletul e format din sufletul senzaţiei, sufletul raţiunii şi sufletul conştienţei. Poate să-şi formeze o idee justă despre toate acestea numai acela care, îşi dezvoltă, prin metodele spiritual-ştiinţifice, facultăţile ce duc la o clarvedere reală. Ceea ce simţim sub influenţa lucrurilor din exterior ţine de sufletul senzaţiei. Iar ceea ce numim sentiment, sentiment de iubire, de ură, dorinţă şi, de asemenea, sentiment de simpatie şi antipatie, toate acestea ţin de cea de-a doua parte constitutivă a sufletului, de sufletul raţiunii, kama-manas. A treia parte constitutivă, sufletul conştienţei, e ceea ce omul poate observa numai într-un singur punct. De obicei, copilul are numai conştienţa despre primele două părţi constitutive ale sufletului. El trăieşte numai în cele două părţi constitutive sufleteşti pe care le-am numit sufletul senzaţiei şi sufletul raţiunii, dar nu trăieşte încă şi în sufletul conştienţei. Omul începe să trăiască în sufletul conştienţei de-abia spre sfârşitul copilăriei sale şi apoi acest suflet al conştienţei devine suflet al conştienţei de sine.

Oamenii care ştiu să-şi observe în mod subtil propria viaţă privesc acest moment din viaţa lor ca pe ceva deosebit de important. Îl găsiţi descris în autobiografia lui Jean Paul [Nota 15], când el devine conştient de sinea lui interioară. „Nu voi uita niciodată acel fenomen pe care încă nu l-am povestit nimănui, când am asistat la naşterea propriei mele conştienţe de sine, şi despre care ştiu să spun precis când şi unde s-a petrecut. Într-o dimineaţă, pe când eram încă un băieţel foarte mic, stăteam în pragul casei şi priveam în stânga spre magazia de lemne, când deodată viziunea lăuntrică: eu sunt un Eu, a trecut ca un fulger din cer pe dinaintea mea şi a rămas, de atunci, strălucind mereu. În acel moment, Eul meu se văzuse pe sine pentru prima dată şi pentru totdeauna. E greu de presupus că ar fi vorba aici de nişte amăgiri ale

memoriei, fiindcă nici o relatare străină nu s-a putut amesteca într-o întâmplare petrecută numai în sanctuarul cel mai sfânt şi mai ascuns al omului, care numai prin ineditul ei a putut face să se păstreze în amintire nişte împrejurări atât de banale ca acelea amintite." Prin aceasta, am prezentat formaţiunea cea mai de sus a sufletului, aşa cum trăieşte ea în om. Pentru cel al cărui ochi spiritual s-a deschis, cele trei părţi constitutive ale sufletului se înfăţişează cu adevărat şi sub formă de percepţie exterioară. La fel ca dublul corporal eteric, şi cele trei trepte, cele trei părţi constitutive ale sufletului, se oferă în mod real percepţiei sufleteşti exterioare. Am spus deja că, în cadrul percepţiei, trupul astral nu poate fi niciodată despărţit de trupul sufletesc. Dar această parte mai înaltă a fiinţei umane, sufletul, se exprimă sub forma a ceea ce literatura teosofică desemnează drept aşa-zisa aură. Cine vrea să ia cunoştinţă de ea prin percepţie directă, trebuie să înveţe s-o vadă. Aura e formată din trei părţi. Părţile ei se află una într-alta, ca trei formaţiuni ovale de ceaţă, care înconjoară şi învăluie forma umană. Ea străluceşte în cele mai diferite culori, care nu-şi pot găsi un termen de comparaţie exterioară decât în ceea ce numim spectru. În aceste culori, care în octava superioară trec, la rândul lor, în roşu şi violet, străluceşte în cele mai diferite feluri ceea ce numim aură. În aură, omul e cuibărit ca într-un nor, şi în acest nor îşi găseşte expresia ceea ce trăieşte în sufletul uman drept dorinţă, pasiune, instincte. Întregul organism de simţire al omului îşi găseşte expresia în minunatul joc de culori al aurei. Această aură tripartită e sufletul omului. E sufletul omului, când îl percepem în mod obiectiv. În mod subiectiv îl poate percepe oricine: Fiecare om simte şi doreşte şi are pasiuni. El le trăieşte la fel cum trăieşte digestia şi respiraţia. Dar, de regulă, şcoala de psihologie exterioară obişnuită descrie numai ceea ce eu am numit trup sufletesc, sau ea mai descrie, cel mult, şi forma de manifestare exterioară a vieţii sufleteşti, nu însă şi ceea ce teosofia înţelege prin suflet. Ceea ce teosofia înţelege prin suflet este o realitate obiectivă. Dar, de regulă, ne putem referi la el numai aşa cum a făcut Fichte, când a atras atenţia asupra faptului că în această lume există trăiri superioare, faţă de care omul care nu poate să perceapă decât pe cale fizică seamănă cu un orb din naştere.

Am descris astfel cele trei părţi constitutive ale corpului fizic uman şi cele trei părţi constitutive ale sufletului uman. Dar, dat fiind faptul că prin cea de-a treia parte a sa, corpul fizic constituie o unitate împreună cu partea constitutivă (cea mai de jos) a sufletului uman, avem, în primă instanţă, două părţi constitutive, plus una plus alte două, aşadar, cinci: trup fizic, trup eteric, trup sufletesc, suflet al raţiunii, suflet al conştienţei, în care se aprinde lumina Eului. În aură, acest eu este un punct foarte interesant. Într-un anumit loc, Eul devine perceptibil. Găsiţi în interiorul ovalului exterior un loc demn de toată luarea aminte, pâlpâind în albastru sau licărind în albastru, tot de formă ovală. De fapt, e ca şi cum aţi vedea flacăra unei lumânări, dar cu diferenţa dintre culorile astrale şi cele fizice e ca şi cum în flacăra lumânării aţi vedea la mijloc albastrul. Este Eul, pe care-l percepeţi în cadrul aurei. Şi acesta e un lucru foarte interesant. Oricât de mult ar fi evoluat un om, oricât de mult şi-ar fi dezvoltat facultăţile de clarvedere, în acest loc el vede, în primă instanţă, acest corp albastru al Eului, acest corp-nimic albastru. Acesta e un sanctuar acoperit cu un văl, şi pentru clarvăzător. Nimeni nu poate privi în intimitatea Eului propriu-zis al altcuiva. Chiar şi pentru acela care şi-a dezvoltat simţurile sufleteşti, aceasta rămâne, în primă instanţă, o taină. Numai în interiorul acestui loc irizând în albastru prind să strălucească lucrurile nou cucerite. E o nouă formaţiune asemănătoare unei flăcări, care străluceşte în centrul flăcării albastre. Aceasta e cea de-a treia parte constitutivă a entităţii umane: spiritul. Dar acest spirit e format şi el din trei părţi constitutive, la fel ca şi celelalte părţi constitutive ale omului. Filosofia orientală le numeşte: manas, buddhi şi atma. Aceste trei părţi constitutive sunt dezvoltate la omul actual în aşa fel încât, de fapt, numai partea cea mai de jos, sinea spirituală – aceasta este traducerea corectă a cuvântului manas – e dezvoltată, ca germene, la omul actual care gândeşte. Acest manas este legat de cea mai de sus parte constitutivă a sufletului, exact la fel de strâns ca şi sufletul senzaţiei de corpul sufletesc, astfel încât, din nou, partea constitutivă cea mai înaltă a sufletului şi partea constitutivă cea mai de jos a spiritului formează o unitate, pentru că nu le poţi distinge unul de celălalt. În aură vezi, pur şi simplu, cea mai înaltă parte constitutivă a sufletului în centrul acelui loc ce irizează în albastru, acolo unde îşi are sediul Eul, şi vezi strălucind, în interiorul Eului, spiritul. Astăzi, spiritul e dezvoltat în oameni până pe treapta de manas. Celelalte părţi mai înalte, buddhi şi atma – spiritul vieţii şi omul spirit – sunt dezvoltate numai ca germeni, şi vom vedea cum se vor dezvolta în viitor în conferinţele următoare, când vom vorbi despre reîncarnare şi karmă.

Acestea sunt părţile legate între ele, formaţiunea cea mai înaltă a sufletului şi formaţiunea cea mai de jos a spiritului. Ceea ce nu poate fi observat separat e denumit în literatura teosofică, pur şi simplu, manas. Cele două formaţiuni supreme, buddhi şi atma, sunt fiinţa cea mai profundă a omului, sunt spiritul uman nemuritor. Avem, aşadar, de trei ori câte trei părţi constitutive ale entităţii umane, dintre care a treia e legată de a patra, formând o unitate, şi tot aşa a şasea cu a şaptea. În acest fel apare în structura umană vestitul sau, poate, rău famatul număr şapte, despre care aveţi prilejul să citiţi atât de des. În realitate, omul e format din trup, suflet şi spirit, iar fiecare parte constitutivă, la rândul său, din alte trei părţi constitutive; dintre acestea, de două ori câte două părţi constitutive sunt legate, formând o unitate, în felul acesta numărul nouă reducându-se la şapte. Omul trăieşte, în primă instanţă, a doua serie de câte trei părţi constitutive. El nu le poate percepe cu simţurile exterioare. Am arătat deja în conferinţa introductivă că literatura teosofică nu oferă doar o descriere a diferitelor regiuni ale vieţii, ci indică şi mijloacele şi căile prin care omul se poate înălţa până la metodele care-i dau posibilitatea de a percepe el însuşi toate acestea. Numai că, la fel cum omul de ştiinţă trebuie să înveţe cum se foloseşte microscopul, dacă vrea să privească în intimitatea naturii fizice, tot aşa, pentru a ajunge la o percepere veritabilă a celor descrise aici, e necesară o anumită dezvoltare spirituală. Oricine poate cunoaşte toate acestea; ele nu sunt un bun al câtorva privilegiaţi, ci un bun comun al tuturor. Aceia care s-au străduit intens să pună în aplicare îndrumările primite din partea Societăţii Teosofice, şi care au ajuns ei înşişi la percepţii în aceste regiuni, vă pot povesti experienţele lor. Ei nu le privesc altfel decât priveşte un explorator al Africii impresiile pe care le-a avut acolo. Autenticitatea acestora nu poate fi verificată dacă nu mergi tu însuţi acolo. Numai că, în general, metodele indicate nu sunt luate destul de mult în serios. Dacă cineva ar aplica în mod real şi cu seriozitate ceea ce am spus în ultimul capitol al cărţii mele ***Teosofie*** [Nota 16], el ar putea ajunge deja foarte departe în observarea regiunilor superioare ale spiritului uman.

Cel care-şi poate face o imagine teosofică despre lume va înţelege multe dintre lucrurile pe care în cursul obişnuit al vieţii nu le-a putut înţelege. Deja întregi domenii din activitatea lui Goethe nu le puteţi înţelege dacă nu aveţi cunoştinţe de teosofie. Reflecţiile lui Goethe despre lumea vegetală le înţelege numai acela care ştie cât de cât ce numeşte Goethe procese de viaţă sau metamorfoza plantelor. Faptul că Goethe a fost teosof reiese dintr-o scriere „ascunsă" care e prezentă, ce-i drept, în orice ediţie a operelor sale, dar care e cel mai puţin citită: «Basmul despre şarpele cel verde şi frumoasa Floare de Crin». Acesta conţine întreaga teosofie, dar sub forma în care au fost comunicate dintotdeauna adevărurile teosofice. Numai de la întemeierea Societăţii Teosofice încoace ele au ajuns să fie prezentate în mod exterior; înainte, ele nu puteau fi prezentate decât în mod simbolic. «Basmul» [Nota 17] e o astfel de expunere simbolică a învăţăturii teosofice. În Leipzig a dobândit Goethe facultatea de a privi în acea lume la care ne referim aici, şi anume, într-un mod destul de profund. Unele lucruri din «Faust» ne arată că Goethe făcea parte dintre teosofii iniţiaţi. Unele pasaje din Goethe sunt un fel de profesiune de credinţă a unui teosof. Aş vrea să închei conferinţa de astăzi prin nişte cuvinte ale lui Goethe care ar putea sta ca un motto deasupra acestei conferinţe, pentru că ele spun, în linii mari şi într-un stil lapidar, că lumea nu e numai natură fizică, ci şi entitate sufletească şi spirituală. Şi Goethe afirmă că lumea e o entitate spirituală acolo unde-l pune pe Spiritul Pământului să rostească acele cuvinte care ne permit să recunoaştem că în întreaga lume urzeşte viaţă spirituală:

„În valuri de viaţă, în furtună de fapte,
Mă înalţ şi cobor,
Ţes aici, ţes dincolo!
Nastere si mormânt.

O veşnică mare,
O schimbătoare ţesere,
O viaţă arzândă,
Aşa lucrez la zumzăitorul război de ţesut al timpului
Şi Divinităţii-i ţes viu veşmânt.”

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

III

REÎNCARNARE ŞI KARMĂ

Berlin, 20 octombrie 1904

Acum opt zile am vorbit despre structura omului şi despre diferitele părţi constitutive ale entităţii sale. Dacă faceţi abstracţie de subîmpărţirea mai subtilă pe care am făcut-o atunci, putem spune că entitatea umană se împarte în cele trei părţi: trup, suflet şi spirit. Dar cercetarea acestor trei mari părţi din care e formată entitatea umană ne duce la marile legi ale vieţii omeneşti, la nişte legi ale sufletului şi ale spiritului, exact la fel cum cercetarea lumii exterioare ne duce la legile vieţii fizice. Ştiinţa noastră curentă nu cunoaşte, de fapt, decât legile vieţii fizice. Ea nu e în stare să spună nimic despre legile vieţii sufleteşti şi ale vieţii spirituale, care acţionează în sferele superioare. Dar în aceste sfere superioare există legi, exact ca şi aici, şi aceste legi ale vieţii sufleteşti şi spirituale sunt, fără îndoială, mai importante şi mai esenţiale pentru om decât ceea ce se petrece din punct de vedere exterior, în spaţiul fizic. Dar înalta menire a omului, destinul nostru, motivul pentru care ne aflăm în acest trup, sensul acestei vieţi – răspunsul la toate aceste întrebări nu poate fi găsit decât numai şi numai în regiunile superioare ale vieţii spirituale.

O examinare a vieţii sufleteşti ne revelează marea lege fundamentală a acesteia, legea evoluţiei, care acţionează pe tărâm sufletesc, legea reîncarnării. Iar o examinare a vieţii spirituale ne revelează legea cauzei şi efectului, care acţionează în lumea spirituală, acea lege pe care în lumea fizică o cunoaştem cu precizie, potrivit căreia orice lucru are o cauză. Orice act al vieţii spirituale îşi are cauza sa şi trebuie să aibă cauza sa, iar această lege a vieţii spirituale se numeşte legea karmei. Legea reîncarnării sau reîntrupării constă în faptul că omul nu trăieşte o singură dată, ci că viaţa omului se desfăşoară sub forma unui mare număr de repetări, care, în orice caz, au avut odată un început şi care se vor încheia cândva. Aşa cum vom mai vedea în alte conferinţe, omul a intrat sub stăpânirea acestei legi a reîncarnării pornind de la alte condiţii de viaţă şi mai târziu el va depăşi din nou această lege, pentru a trece la alte faze ale evoluţiei sale. Legea karmei spune că destinul nostru, ceea ce i se întâmplă în viaţă, nu este lipsit de o cauză, că faptele noastre, experienţele noastre, suferinţele şi bucuriile uneia dintre vieţile noastre depind de vieţile anterioare, că în cursul vieţilor trecute ne-am făurit noi înşine destinul de acum. Iar prin felul cum trăim acum, creăm cauzele destinului pe care-l vom avea atunci când ne vom fi reîncarnat iarăşi.

Să ne ocupăm acum ceva mai exact de aceste reprezentări, de aceea a evoluţiei sufleteşti şi de aceea a cauzalităţii spirituale. Legea reîncarnării sau reîntrupării face ca sufletul uman să nu apară şi să trăiască o singură dată pe acest Pământ, ci de multe ori. Această lege, în realitatea ei nemijlocită, poate fi pe deplin înţeleasă, desigur, numai de acela care se dezvoltă prin metodele mistice, teosofice, atât de mult încât ajunge în stare să facă observaţii în regiunile sufleteşti ale existenţei, exact la fel cum omul obişnuit e în stare să facă observaţii în regiunile exterioare ale existenţei sensibile şi ale faptelor sensibile. Legea reîncarnării va fi pentru el o realitate numai atunci când evenimentele superioare se vor arăta ochilor săi sufleteşti aşa cum se arată evenimentele lumii fizice în faţa simţurilor fizice ale omului concret-sensibil. Mai există multe alte lucruri pe care omul nu le înţelege încă în zilele noastre, în esenţa lor propriu-zisă, dar el poate vedea efectele lor şi, de aceea, crede că ele există. Reîncarnarea e un lucru pe care majoritatea oamenilor nu îl pot vedea ca fapt real, şi pe care ei nici nu s-au obişnuit să-l privească drept efect exterior, şi, de aceea, nu cred în existenţa ei. Fenomenele electricităţii sunt şi ele de aşa natură încât orice fizician va spune că esenţa propriu-zisă a electricităţii ne este necunoscută; dar oamenii nu se îndoiesc de faptul că există o asemenea entitate, electricitatea. Ei văd efectele electricităţii, lumina şi mişcarea. Dacă oamenii ar putea vedea acţionând în faţa ochilor lor fizici amintirea, ca efect exterior, ei nu s-ar mai putea îndoi că există reîncarnare. Amintirea încă mai poate fi cunoscută cumva. Dar omul trebuie să se familiarizeze cu ceea ce, din reîncarnare, se manifestă pe plan exterior, pentru a se obişnui treptat cu acest gând, pentru a ajunge să vadă în mod just ceea ce teosofia numeşte reîncarnare.

Aş vrea, de aceea, să examinez mai întâi din punct de vedere exterior nişte fapte care sunt accesibile oricui, dar pe care omul nu e obişnuit să le privească din punctele de vedere potrivite. Dar dacă s-ar deprinde să privească aceste fapte din punctele de vedere potrivite, el şi-ar spune: Încă nu cunosc reîncarnarea ca fapt real, dar, la fel ca şi în cazul electricităţii, pot presupune că aşa ceva există. Cel care vrea să vadă în adevărata lor lumină realităţile fizice exterioare trebuie să urmărească atent legea evoluţiei, pe care, de la cercetările ştiinţifice ale secolului al XIX-lea încoace, o percepem pretutindeni în lumea exterioară. El trebuie să se întrebe: Ce se petrece în faţa ochilor noştri în lumea vie? Remarc de la bun început că nu vreau să ating aceste lucruri decât în treacăt, în general, fiindcă în următoarele conferinţe voi vorbi despre darwinism şi teosofie. Toate întrebările care se pot naşte în jurul acestei părţi a conferinţei de azi pornesc de la îndoielile şi de la gândul că s-ar putea ca teosofia să fie infirmată de darwinismul modern. Răspunsul la aceste întrebări îl veţi primi în conferinţa pe care o voi ţine peste opt zile.

Spuneam, deci, că această evoluţie trebuie înţeleasă în mod just. În secolul al XIX-lea, marele naturalist Linné încă mai spunea că există şi azi tot atâtea specii de plante şi animale câte au fost create iniţial. Această idee n-o mai împărtăşeşte nici un naturalist. Vieţuitoarele mai perfecte – aşa se presupune acum – s-au dezvoltat din organisme mai puţin perfecte. În acest fel, ştiinţele naturii au transformat ceea ce înainte putea fi studiat numai sincronic, vieţuitoarele care trăiesc la un moment dat unele alături de altele, în ceva ce poate fi studiat diacronic, ca succedare în timp. Dacă ne întrebăm acum: Datorită cărui fapt e posibilă evoluţia, datorită cărui fapt e posibil ca de-a lungul succedării diferitelor specii şi genuri în lumea animală şi cea vegetală să existe un fir evolutiv care le leagă între ele? – vom ajunge la o lege care, ce-i drept, e cam obscură pentru ştiinţele naturii din zilele noastre, ea fiind legată, totuşi, de legea dezvoltării fizice. Şi acesta e acel fapt care se manifestă sub forma aşa-numitei ereditări. După cum se ştie, urmaşul unui organism nu e deosebit de înaintaşul său. Ne întâmpină, deci, asemănarea dintre strămoş şi urmaş. Şi prin faptul că, pe măsura trecerii timpului, acestei asemănări i se adaugă deosebirile, apare varietatea, diversitatea. Ea este, ca să zicem aşa, rezultatul a doi factori: acele însuşiri prin care urmaşul seamănă cu părinţii săi şi acelea prin care el se dovedeşte a fi diferit de aceştia. În acest fel apare şi diversitatea formelor animale şi vegetale, de la cea

mai imperfectă până la cea mai perfectă. N-am înţelege niciodată de ce există diversitate, dacă n-ar exista legea eredităţii. Şi n-ar fi de înţeles nici din ce cauză urmaşul e diferit, în aşa fel încât această diversitate apare alături de asemănare. Această asociere dintre asemănare şi diversitate ne dă noţiunea de dezvoltare fizică. O găsiţi în viaţa plantelor, animalelor, oamenilor. Dar dacă vă întrebaţi: Ce se dezvoltă în planul fizic, ce se dezvoltă în viaţa plantei, ce se dezvoltă în viaţa animalului şi ce se dezvoltă în viaţa omului? – vom găsi o deosebire profundă între viaţa omului şi viaţa animală. Trebuie să ne clarificăm noi înşine care este această deosebire, trebuie s-o pătrundem cu mintea până în ultimele ei consecinţe, şi atunci nu ne vom mai opri acolo unde se opreşte cercetătorul materialist. Ci ne vom simţi obligaţi să mergem mai departe, va trebuie să extindem în mod esenţial ideea de evoluţie. Numai faptul că rămân ataşaţi de vechile obişnuinţe de gândire îi opreşte pe oameni să ajungă pe treptele mai înalte ale evoluţiei.

Aş vrea să explic numai în cazul omului şi al animalului care este această deosebire. Ea devine evidentă într-un fapt care nu poate fi contestat, dar căruia nu i se acordă suficientă atenţie. Dacă am înţeles însă despre ce e vorba, acest fapt va aduce multă lumină şi ne va lămuri extraordinar de bine. Acest fapt poate fi cuprins în aforismul: Omul are o biografie, animalul nu are biografie. Orice om care posedă un câine, cai, maimuţe, va obiecta, desigur, spunând că un animal are înclinaţii specifice, individuale, şi că el are, dintr-un anumit punct de vedere, o existenţă individuală, şi că, de aceea, e posibil să se scrie biografia unui câine, a unui cal sau a unei maimuţe. Nu vreau să pun la îndoială acest lucru. Dar în acelaşi sens se poate scrie şi biografia unei pene de scris! Nimeni nu va nega însă faptul că nu e acelaşi lucru cu relatarea unei biografii umane. Pretutindeni sunt numai treceri, deosebiri de grad şi, de aceea, în sens figurat, ceea ce e valabil mai ales pentru om, e valabil şi pentru fiinţele inferioare lui, ba poate fi aplicat chiar şi lucrurilor. De ce n-am putea descrie şi însuşirile unei călimări de cerneală? Veţi constata, totuşi, că există o deosebire radicală între biografia unui om şi biografia unui animal. Dacă vrem să ne referim la ceea ce, în cazul unui animal, ne interesează la fel de mult cum ne interesează în cazul omului individual biografia lui, atunci trebuie să dăm descrierea speciei. Când descriem un câine, un leu, ceea ce descriem e valabil pentru toţi câinii, pentru toţi leii. Şi nu trebuie să ne gândim acum la biografia unor oameni de seamă. Putem scrie biografia unui oarecare domn Lehmann sau Schulze. Totuşi, ea se deosebeşte în mod esenţial de orice biografie de animal, şi ea prezintă în cazul omului acelaşi interes pe care-l prezintă, la animal, descrierea speciei.

Am spus prin aceasta oricărui om care gândeşte în mod precis: pentru om, biografia înseamnă ceea ce pentru animal înseamnă descrierea speciei. Iată de ce în lumea animală se vorbeşte despre evoluţie a genurilor sau a speciilor, pe când în cazul omului trebuie să pornim de la individ. Omul e o specie în sine, nu în sens fizic, în măsura în care omul se află pe treapta cea mai de sus a animalităţii, fiindcă în ceea ce priveşte caracterele speciei, la om lucrurile stau la fel ca şi la animal: Dacă descriem omul ca specie, îl descriem la fel cum am face cu specia leilor sau cu specia tigrilor, a felinelor. Dar esenţial diferită e descrierea individualului din om. Ceea ce e individual în om, e o specie în sine. Această propoziţie, dacă o pătrundem bine cu mintea, ne va duce la un mod superior de a descrie evoluţia din cadrul regnului uman. Dacă vreţi să vă informaţi în legătură cu caracterele speciei umane, cu forma exterioară – fiindcă aici avem caracterele comune ale speciei umane –, veţi recurge, exact ca şi în cazul evoluţiei animale, la noţiunea de ereditate, şi veţi şti din ce cauză Schiller a avut un nas de o anumită formă, o fizionomie aparte, atunci veţi deduce înfăţişarea lui Schiller, cu mai mult sau mai puţin succes, din aceea a strămoşilor săi. Dar biografia omului e mai presus de toate acestea. De-abia aici e vorba de ceea ce îl deosebeşte pe un om în mod radical de toţi ceilalţi. Dintre aceste două domenii, pentru noţiunea de reîncarnare caracterele speciei n-au nici o importanţă. Ceea ce ne interesează aici e celălalt domeniu, pe care-l distingem drept entitate sufletească propriu-zisă, drept viaţă interioară a omului, acel ceva care-l deosebeşte pe un om de toţi ceilalţi.

Ştiţi cu toţii că fiecare din noi avem o viaţă sufletească absolut deosebită de a celorlalţi şi că ea se exprimă în simpatiile şi antipatiile noastre propriu-zise, în caracterul nostru, în firea noastră proprie, în felul cum ne manifestăm din punct de vedere sufletesc. La fel cum însuşirea prin care leii realizează ceva poartă amprenta specifică a leilor, a speciei leilor, tot aşa activitatea specifică a unui oarecare domn Müller sau Leh mann poartă amprenta specifică a acestor suflete individuale. Simpatia, antipatia, înclinaţiile, obiceiurile, într-un cuvânt, tot ceea ce numim temperament al unui om sau caracter al său – dorinţele, poftele, pasiunile sale, intensitatea cu care doreşte –, toate acestea le putem considera individuale numai când le întâlnim la om. Căci deja în regnul animal întâlnim pretutindeni ceea ce am spus că e la omul viu specific al sufletului său. Şi acolo întâlnim simpatii şi antipatii, înclinaţii, porniri, ba chiar şi un caracter anume. În general, făcând iarăşi abstracţie de diferenţele mai fine, noi numim suma apucăturilor pe care le observăm la un animal manifestare a instinctelor animale. Ei bine, ştiinţa secolului al XIX-lea a încercat să explice şi acest instinct, această viaţă sufletească din animal, aşa cum explică forma exterioară, şi anume prin ereditate. S-a afirmat că animalele desfăşoară anumite activităţi, ele se întipăresc în natura lor, devenind astfel obişnuinţă, şi că apoi ele apar la urmaşi ca instincte moştenite, de exemplu, deprinderea anumitor câini de a alerga repede, pentru a fi folosiţi la vânătoare. Exercitându-se astfel deprinderea de a alerga repede, urmaşii acestor câini se vor naşte, fără îndoială, cu acest instinct de a alerga repede, drept câini buni pentru vânătoare prin însăşi natura lor. În acest fel caută Lamarck să explice instinctele animalelor; ele sunt, în concepţia lui, deprinderi dobândite prin exerciţiu şi transmise pe cale ereditară.

O reflecţie adevărată ne va arăta însă foarte curând că tocmai instinctele complicate nu pot fi în nici un caz moştenite şi nici nu pot avea legătură cu nişte deprinderi dobândite prin exerciţiu şi transmise pe cale ereditară. Tocmai acele instincte care sunt cele mai complicate îi arată observatorului, prin simpla lor natură, că în nici un caz nu se poate spune că ele au apărut pe cale ereditară. Gândiţi-vă la o muscă, care zboară de îndată ce ne apropiem de ea. Aceasta este o manifestare instinctivă. Cum va fi dobândit musca acest instinct? Potrivit teoriei de mai sus, strămoşii ei n-au avut acest instinct. Ei au aflat, pe cale conştientă sau inconştientă, că în anumite împrejurări e rău dacă rămân pe loc, şi astfel s-au deprins să zboare de acolo, pentru a scăpa de pericol. Cine-şi dă cu adevărat seama de toată această situaţie, nu va putea spune că un număr de insecte, aflând că vor fi omorâte, s-au deprins s-o ia din loc, pentru a scăpa de moarte. Ca să fi transmis urmaşilor din experienţa lor, ar fi trebuit să rămână în viaţă. Vedeţi, aşadar, că e imposibil să vorbeşti în acest fel de ereditate, fără a te încurca în cele mai mari contradicţii. Am putea aduce sute şi mii de exemple de lucruri pe care le fac o singură dată. Gândiţi-vă la formarea crisalidei de fluture: Acest lucru e făcut o singură dată în viaţă, şi de aici reiese în mod convingător că în acest caz nu se poate vorbi de ereditate, aşa cum facem în cazul vieţii corporale. Şi astfel, naturalistul renunţă cu totul la ideea că instinctele ar fi însuşiri dobândite prin exerciţiu şi transmise pe cale ereditară. Aici nu e vorba de transmiterea unor experienţe nemijlocite făcute în viaţa fizică, ci de o influenţă a lumii sufletelor animale. În conferinţele următoare vom vorbi în mod ceva mai precis despre această lume a sufletelor animale. Azi ne putem mulţumi cu constatarea că e imposibil să vorbim de o transmitere a însuşirilor sufleteşti de la părinţi asupra urmaşilor, aşa cum vorbim de ereditate în cazul corporalităţii fizice. Totuşi, dacă vrea să vadă că lumea are un sens şi o raţiune a ei, omul trebuie să introducă în lume o anumită legătură între lucruri; el trebuie să fie în stare să deducă orice efect din cauza lui. Ceea ce apare ca viaţă sufletească individuală, ceea ce se manifestă la diferiţii indivizi umani drept simpatii şi antipatii, drept manifestări ale temperamentului şi caracterului, trebuie să poată fi deduse, aşadar, din anumite cauze.

Ei bine, în ceea ce priveşte însuşirile lor, oamenii sunt diferiţi. De aceea, e necesar să explicăm diversitatea indivizilor umani. Şi n-o putem face altfel decât introducând şi în sfera vieţii sufleteşti aceeaşi noţiune de evoluţie pe care o avem în sfera vieţii fizice. Pe cât ar fi de absurd să credem că un leu desăvârşit, ca specie, a crescut dintr-o dată din pământ sau că un animal nedesăvârşit s-ar fi dezvoltat dintr-o dată, tot atât de imposibil e ca trăsăturile individuale ale unui om să se fi dezvoltat din nimic. Şi trăsăturile individuale ale unui om trebuie să fie deduse întocmai cum deducem o specie evoluată din una mai puţin evoluată. Cineva care gândeşte cu adevărat nu va voi să explice însuşirile sufleteşti ale unui om aşa cum explică însuşirile corporale, în mod pur şi cinstit, prin ereditate. Ceea ce ţine de corporalitate, ceea

ce e legat de faptul că eu am mâini mai puţin puternice decât un altul, este ereditate fizică. Din cauză că am o constituţie corporală mai debilă, şi lipsa de forţă a mâinilor va fi mai mare decât la un altul, care are o constituţie corporală mai robustă. Tot ceea ce ţine de corpul fizic poate fi înţeles, în privinţa dezvoltării sale, cu ajutorul cuvântului ereditate, dar nu şi ceea ce ţine de viaţa lăuntric-sufletească. Cine ar putea deduce felul de a fi al lui Schiller, talentul, temperamentul său etc., sau talentul lui Newton, din însuşirile strămoşilor săi? Cine îşi închide ochii în faţa realităţii, poate să facă acest lucru. Dar îi este imposibil să întreprindă o asemenea cercetare aceluia care nu se închide în acest fel. Dacă omul, ca fiinţă înzestrată cu suflet, e propria lui specie, înseamnă că acele însuşiri sufleteşti complicate pe care le întâlnim la o fiinţă sau alta nu pot fi deduse din acelea ale strămoşilor săi fizici, ci trebuie deduse din alte cauze anterioare, care n-au existat în strămoşi, ci altundeva. Şi, deoarece cauzele respective îl ating numai pe acel individ uman, înseamnă că ele n-au legătură decât cu acel om. Şi, după cum în cazul animalelor nu putem căuta originea leului în specia urşilor, tot aşa, originea individualităţii nu poate fi căutată în vreun alt om, ci numai în omul respectiv, pentru că omul e individul propriei sale specii. De aceea, originea lui nu poate fi găsită decât în el însuşi. Pentru că omul aduce cu sine anumite însuşiri, care-l caracterizează exact la fel cum îl caracterizează pe leu specia lui, şi ele trebuie deduse din individul însuşi. Ajungem astfel la ideea lanţului de încarnări prin care omul individual trebuie să fi trecut deja, exact la fel cum s-a întâmplat cu specia leilor, cu specia luată în întregime. Acesta e modul exterior de a privi lucrurile. Dacă privim în jurul nostru, în lumea fizică, vom găsi că ea poate fi înţeleasă numai dacă suntem în stare să trecem de simpla ereditate şi să concepem o lege a reîncarnării, care e legea naturală pe treapta sufletească.

Pentru cel care are facultatea de a face observaţii în lumea sufletească, aceasta nu e o ipoteză, ci o deducţie. Ceea ce am spus nu e decât o deducţie. Aceluia care, prin aplicarea metodelor misticii şi teosofiei, a ajuns să se poată înălţa la observaţia directă, reîncarnarea i se înfăţişează ca un fapt real. Ultima dată am vrut să învăţăm să facem, aş zice, studii teosofice microscopice. Azi vrem să ajungem la constatarea că teosofii au reuşit să vadă în faţa ochiului lor sufletesc, ca fapte reale, ceea ce numim simpatii şi antipatii, pasiuni şi dorinţe, într-un cuvânt, tot ceea ce numim caracter, exact la fel cum în faţa ochilor celui care face observaţii în planul fizic apare înfăţişarea fizică exterioară. Şi dacă aşa stau lucrurile, înseamnă că cel înzestrat cu facultatea de a face observaţii în lumea sufletească se află în aceeaşi situaţie ca şi cercetătorul pe plan exterior, în acest caz observatorul sufletesc are în faţa lui aceleaşi realităţi, în acest caz el priveşte complicata structură, acea formă de lumină adăpostită în forma exterioară, tot ca realitate exterioară, exact la fel cum înfăţişarea fizică e o realitate pentru observatorul care priveşte cu ochii fizici. Această formă aurică este pentru el, într-un caz, semnul că are în faţa lui o fiinţă sufletească superioară, evoluată, cu o aură bine diferenţiată, organizată, înzestrată cu organe, ca în cazul leului, să zicem; sau, în alt caz, semnul că are în faţa lui o fiinţă mai primitivă, cum e melcul.

Şi dacă privim sufletul, aura unui sălbatic neevoluat, ea va fi relativ simplă, va apărea în culori simple, ea ni se va înfăţişa sub o asemenea formă, încât vom putea opune, în ceea ce priveşte gradul ei de perfecţiune, această aură simplă, această aură nediferenţiată şi săracă în culori a sălbaticului, aurei complicate a unui european cultivat, la fel cum am opus un melc neevoluat sau o amibă unui leu evoluat. Şi apoi urmărim evoluţia de pe tărâmul sufletesc, ca şi aura. Şi constatăm că, dacă ne întoarcem în trecut, aura era mai imperfectă. Şi acest lucru îi dă aceluia care face observaţii pe acest tărâm posibilitatea de a observa în mod nemijlocit viaţa sufletească însăşi.

Dacă ne înălţăm acum în sfera vieţii spirituale, legea fizică a cauzei şi efectului ne va întâmpina în viaţa spirituală drept lege a karmei. Această lege a karmei spune referitor la spirit exact ceea ce spune, referitor la fenomenele exterioare, fizice, legea cauzei şi a efectului, legea cauzalităţii. Dacă în lumea fizică exterioară vedeţi un fenomen oarecare, dacă vedeţi o piatră căzând la pământ, vă veţi întreba: de ce cade piatra? Şi nu vă veţi găsi liniştea până ce nu veţi fi stabilit care e cauza. Dacă vă ies în întâmpinare nişte fenomene spirituale, trebuie, exact la fel, să căutaţi cauzele spirituale. Şi cât de la îndemână ne stau faptele spirituale! Unul e un om pe care-l socotim fericit, un altul e condamnat pentru întreaga lui viaţă la nefericire. Ceea ce numim destin uman e cuprins în întrebarea: De ce se întâmplă un lucru sau altul? În faţa acestui „De ce?" întreaga ştiinţă exterioară stă cu totul dezarmată, fiindcă nu ştie să aplice la fenomenele spirituale legea binecunoscută a cauzei şi a efectului. Dacă aveţi o bilă de metal şi o aruncaţi în apă, se va întâmpla un lucru foarte precis. Se va întâmpla însă un cu totul alt lucru dacă dumneavoastră aţi adus mai întâi bila de metal în stare de incandescenţă. Dumneavoastră veţi căuta să vă explicaţi diferitele fenomene potrivit cu legea cauzei şi a efectului. Tot aşa trebuie să vă întrebaţi şi în cazul vieţii spirituale: De ce unui om îi reuşeşte un lucru, altuia nu? De ce mie îmi reuşeşte un lucru, altul nu? Toate acestea ne fac să ne dăm seama cum se face că un anumit fapt are în realitate o caracteristică anume, foarte precisă. Acea clocotire a apei apare din cauză că eu am înfierbântat bila de metal. Nu de apă depinde acest fenomen, ci modificarea suferită în prealabil de către bila de metal provoacă soarta pe care o are bila de metal când o aruncăm în apă. Aşadar soarta bilei de metal depinde de stările prin care a trecut ea înainte; de ele depinde ce fel de fenomen se apropie de această bilă în cazul următoarei „trăiri" a ei – ca să rămânem la acest exemplu.

Trebuie, deci, să spunem: Orice faptă pe care o săvârşesc influenţează omul spiritual din mine, transformă omul spiritual din mine, la fel cum bila de metal s-a transformat pentru că am încălzit-o. Aici e necesară o gândire încă şi mai subtilă decât pe tărâm sufletesc. Aici trebuie să ajungem, cu linişte şi răbdare, să înţelegem că omul spiritual e transformat de către o faptă a noastră. Dacă azi cineva comite un furt, aceasta e o faptă care lasă asupra omului spiritual amprenta unei însuşiri inferioare, în comparaţie cu situaţia în care am ajutat un om. Nu e totuna dacă eu săvârşesc o acţiune morală sau una fizică. Ceea ce este pentru apă bila de metal înfierbântată, este amprenta morală pentru om. Pe cât de puţin va rămâne fără efect în viitor un fapt fizic, tot pe atât de puţin va rămâne fără efect pentru viitor acea amprentă morală. Nici în spiritual nu există cauze fără efectele corespunzătoare. De aici rezultă marea lege conform căreia orice faptă trebuie să aibă în mod necesar un efect, să existe un efect asupra fiinţei spirituale respective. În fiinţa spirituală însăşi, în soarta fiinţei spirituale respective, trebuie să-şi găsească expresia amprenta morală a faptei sale.

Această lege, potrivit căreia amprenta morală a unei fapte trebuie să-şi facă neapărat efectul, e legea karmei. Am făcut astfel cunoştinţă cu noţiunile de reîncarnare şi karmă. Împotriva acestor noţiuni se ridică destule obiecţii; dar un om care gândeşte cu adevărat nu poate obiecta nimic împotriva caracterului lor general. Viaţa omenească ne arată în toate fenomenele ei – şi faptele exterioare o dovedesc, de asemenea – că există evoluţie în sfera vieţii spirituale, că şi în viaţa spirituală există cauză şi efect. Şi unii dintre aceia care nu se situează pe poziţiile teosofiei au încercat să caute cauze şi efecte pe tărâmul spiritualului, de exemplu, un filosof al epocii moderne, Paul Rée [Nota 18], prietenul lui Friedrich Nietzsche. El a căutat să explice un fenomen spiritual pe cale exterioară, apelând la noţiunea de evoluţie. El pune întrebarea: Oare a existat întotdeauna în cursul evoluţiei conştiinţa? Şi el arată apoi că există oameni care nu au ceea ce, pe treapta noastră de evoluţie, se numeşte conştiinţă. Existau vremuri când în sufletul uman nu se dezvoltase încă ceea ce numim conştiinţă. Pe atunci, oamenii au trecut prin diverse experienţe. Ei au constatat că, dacă săvârşesc anumite fapte, aceste fapte atrag asupra lor o pedeapsă, că societatea se răzbună pe aceia care-i dăunează. Şi astfel, în sufletul uman s-a dezvoltat simţul a ceea ce trebuie sau nu trebuie să facă. Cu timpul, acesta s-a transformat într-un fel de însuşire ereditară şi astăzi oamenii se nasc deja cu acel simţ care-şi găseşte expresia sub forma de glas al conştiinţei şi care le spune dacă e bine sau nu să facă un anumit lucru. În acest fel s-a dezvoltat, în general, în omenire, după cum crede Rée, conştiinţa. Rée a arătat aici foarte frumos că noţiunea de evoluţie poate fi aplicată însuşirilor sufleteşti, deci şi conştiinţei. Dacă ar fi făcut doar un pas mai departe, el ar fi ajuns pe tărâmul teosofiei.

Aş mai vrea să relatez un singur fenomen. Şi anume, că putem indica în mod precis, în istoria culturii europene, momentul în care se vorbeşte pentru prima dată despre conştiinţă. Dacă treceţi în revistă întreaga lume a antichităţii greceşti şi dacă urmăriţi descrierile şi

relatările ei, nu veţi găsi nicăieri, nici măcar în vechea limbă greacă, un cuvânt care să desemneze ceea ce numim conştiinţă. Nu există nici un cuvânt pentru această noţiune. Deosebit de izbitor poate fi ceea ce-l auzim pe Platon povestind despre Socrate. Din toate dialogurile socratice lipseşte cuvântul care a apărut mai târziu – numai în ultimul secol de dinaintea naşterii lui Christos – în Grecia. Unii cred că celebrul *daimon* ar fi totuna cu conştiinţa. Dar această presupunere poate fi uşor infirmată şi nu poate fi luată în considerare în mod serios. Conştiinţa n-o întâlnim decât în lumea creştină. Există o trilogie dramatică, «Orestia», a lui Eschil. Acolo, Oreste se află sub impresia nemijlocită a matricidului. El îşi omoară mama, pentru că aceasta îl omorâse pe tatăl său. Şi ni se arată că Oreste este urmărit de Erinii, că el este judecat şi declarat nevinovat. Nu apare nimic altceva, în afară de noţiunea unor zei care pedepsesc în mod exterior ceea ce se petrece, e teama de nişte puteri din afară. Nimic din ceea ce cuprinde noţiunea de conştiinţă.

Urmează apoi Sofocle, şi după el Euripide. La ei, Oreste apare cu totul altfel. Motivul pentru care el se simte vinovat – aici ne întâmpină într-un cu totul alt fel. La aceşti poeţi, Oreste se simte vinovat fiindcă acum ştie că a făcut ceva rău. Şi de aici se dezvoltă în limba greacă, şi la fel şi în latină, cuvântul „conştiinţă". A avea ştiinţă de propria-ţi faptă, a te putea observa pe tine însuţi, a fi cu adevărat de faţă când săvârşeşti o faptă – toate acestea trebuie, aşadar, să se fi dezvoltat de-abia cu timpul. Dacă Paul Rée ar avea dreptate, şi conştiinţa ar fi o urmare a evoluţiei omului în general, dacă ar fi adevărat că ea se dezvoltă prin constatările pe care omul le face atunci când e pedepsit pentru ceva ce dăunează semenilor, şi, deci, îşi dăunează şi lui însuşi, dacă face un lucru care nu e pe linia unei ordini înţelepte a lumii – dacă aceasta ar fi cauza, fără îndoială, această conştiinţă ar fi trebuit să apară la scara întregii omeniri. Deoarece cauza exterioară apare mereu în mod asemănător, conştiinţa ar fi trebuit să apară la mase mai mari de oameni, ar fi trebuit să apară în acelaşi timp la un trib întreg, ar fi trebuit să se dezvolte aşa cum se dezvoltă o însuşire a speciei. Aici ar fi necesar să se studieze istoria lumii antice greceşti, ca istorie a evoluţiei sufleteşti. Fiindcă pe atunci când în Grecia s-a dezvoltat în indivizi izolaţi acea noţiune pe care n-o întâlnim în Grecia unor vremuri mai vechi, a fost o epocă în care absenţa conştiinţei era de-a dreptul la ordinea zilei. Citiţi descrierile făcute perioadei războaielor dintre Atena şi Sparta! Iată, deci, că despre conştiinţă nu putem spune că e o însuşire caracteristică speciei, ca însuşirile animalului.

Unii ridică şi o altă obiecţie. Dacă omul trăieşte de multe ori pe Pământ, el şi-ar aminti, desigur, vieţile sale anterioare. Dar, de fapt, nu e chiar aşa uşor de înţeles, din capul locului, din ce cauză nu şi le aminteşte. Trebuie să ştim mai întâi ce e amintirea şi în ce fel ia naştere amintirea. Am arătat deja ultima dată că în actualul stadiu al evoluţiei omul trăieşte, ce-i drept, în lumile sufletesc-astrală şi spiritual-mentală, dar că el nu e conştient de existenţa acestor două lumi, ci e conştient numai de existenţa lumii fizice, că de-abia în viitor şi când va fi atins trepte mai înalte de dezvoltare va dobândi ceea ce au dobândit încă de pe-acum unii indivizi izolaţi. Omul aflat pe o treaptă medie de evoluţie va putea fi conştient în lumea sufletească şi în cea spirituală mult mai târziu. Omul aflat pe o treaptă medie de evoluţie e conştient în lumea fizică şi trăieşte în lumile sufletească şi spirituală. Aceasta pentru că forţa cu care el gândeşte propriu-zis, creierul, are nevoie de lumea fizică pentru a-şi desfăşura activitatea. A fi activ în lumea fizică înseamnă a fi conştient de tine în viaţa fizică. Când doarme, omul nu e conştient de sine. Cine se dezvoltă prin metodele mistice, îşi dezvoltă, de asemenea, şi conştienţa din timpul somnului şi al unor stări superioare. Această conştienţă îi dă posibilitatea de a-şi aminti ceea ce a trăit în timpul vieţii. Deoarece creierul său există în lumea fizică, el îşi aminteşte ceea ce i se întâmplă în fizic. Omul care nu lucrează numai cu creierul fizic, ci care se poate folosi şi de material sufletesc, pentru a fi în suflet la fel de conştient cum e omul obişnuit în corp, va ajunge cu amintirea lui ceva mai departe. La fel cum animalul neevoluat nu posedă facultăţile leului evoluat, dar va avea cândva aceste facultăţi, tot aşa şi omul care nu posedă facultatea de a-şi aminti vieţile lui trecute va avea mai târziu această facultate.

În sferele şi mai înalte e greu să ajungi în mod spiritual la înţelegerea legăturii dintre cauză şi efect. Acest lucru e posibil numai în lumea mentală, dacă omul e în stare să gândească nu numai în corpul fizic şi în corpul astral, ci şi în viaţa pur spirituală. Dar în acest caz el e în stare, de asemenea, să arate, în legătură cu orice întâmplare, din ce cauză a survenit ea. Această sferă e atât de înaltă, încât e nevoie de multă răbdare pentru a-ţi dezvolta acele însuşiri care-ţi dau posibilitatea să vezi cauza şi efectul în viaţa spirituală. Omul care e conştient în lumea fizică şi trăieşte doar în lumile sufletească şi spirituală, îşi va aminti numai ceea ce i s-a întâmplat între naştere şi moarte. Cel care e conştient în lumea sufletească are facultatea de a-şi aminti, până la un anumit punct, naşterea. Iar cine e conştient în lumea spirituală, vede legea cauzei şi a efectului în contextul ei real.

O altă obiecţie, ridicată uneori, e cuprinsă în întrebarea: Dar nu ajungem în acest fel la fatalism? Dacă totul e determinat cauzal, oare nu se află omul sub puterea fatumului, fiind obligat să-şi spună mereu: Aceasta e karma mea şi noi nu ne putem schimba destinul? Acest lucru poate fi afirmat la fel de puţin, pe cât de puţin se poate spune: Nu-mi pot ajuta aproapele, şi sunt atât de dezolat că nu-l pot ajuta; aş ajunge la disperare dacă aş vrea să-l ajut să fie mai bun, fiindcă totul zace în karma *lui*. Cel care compară cât de cât legea vieţii şi legile naturii şi ştie ce este aceea o lege, nu va putea ajunge niciodată la o înţelegere atât de greşită a legii karmei. Felul cum se combină sulful, oxigenul şi hidrogenul, pentru a da acidul sulfuric, e supus unei legi naturale imuabile. Dacă acţionez împotriva acestei legi, care zace în însuşirile celor trei substanţe, nu voi obţine niciodată acid sulfuric. E necesară, pentru a-l obţine, activitatea mea personală. Eu sunt liber să pun sau nu în aceeaşi retortă aceste substanţe. Deşi legea e absolută, ea poate intra în acţiune numai prin fapta mea, la care m-am decis în libertate. Aşa e şi cu legea karmei. O faptă pe care am săvârşit-o în vieţile anterioare va atrage după sine, în mod inevitabil, un efect în această viaţă. Dar eu sunt liber să acţionez în sens invers acelui efect, să săvârşesc o altă faptă, care va anula în mod legic eventualele urmări rele ale faptei din trecut. După cum, conform unei legi imuabile, o bilă încinsă pusă pe masă, va arde masa, dar eu pot să răcesc bila şi s-o pun numai după aceea pe masă. Ea nu va mai arde masa. Într-un caz, ca şi în celălalt, eu am acţionat potrivit legii. O faptă din trecut mă obligă la o altă faptă; efectul faptei din viaţa mea trecută nu poate fi înlăturat, dar eu pot întreprinde o altă acţiune şi pot schimba în mod tot atât de legic efectul dăunător într-un efect folositor, numai că toate acestea se petrec conform cu legile cauzalităţii spirituale. Legea karmei poate fi comparată cu ceea ce a fost înscris într-un registru de conturi. În partea stângă şi în partea dreaptă sunt scrise anumite cifre. Dacă facem adunarea coloanei din stânga şi a coloanei din dreapta şi scădem apoi o sumă din cealaltă, vom avea situaţia casei. Aceasta e o lege imuabilă. După cum mi-au mers afacerile până acum, situaţia casei va fi bună sau rea. Dar oricât de exact ar acţiona această lege – eu pot încheia noi afaceri, şi întreaga situaţie se va schimba, în mod tot atât de legic cum s-a schimbat şi înainte. Eu sunt determinat într-un anumit fel prin karma mea, dar în orice moment registrul de conturi al vieţii mele poate fi schimbat prin noi fapte înscrise în el. Dacă vreau să creez o situaţie nouă, trebuie mai întâi să fi făcut adunarea celor două coloane de cifre, pentru a vedea dacă am un surplus de casă, ori am datorii. Tot aşa şi cu evenimentele din registrul de conturi al vieţii. Ele se adaugă vieţii mele. Cel care poate pătrunde cauzalitatea vieţii sale, îşi poate spune şi el: contul meu se închide în mod activ sau pasiv, şi eu trebuie să adaug cutare sau cutare faptă, pentru a anula părţile bune şi părţile rele din viaţa mea, pentru a mă elibera treptat de tot ceea ce am adunat drept karmă a mea. Acesta e marele ţel spre care tindem în viaţa umană, de a ne elibera, odată şi odată, de karma apărută cândva. A găsi punctele finale în registrul de conturi ale vieţii sale stă în puterea fiecărui om.

Avem cele două legi mari, legea vieţii sufleteşti şi legea vieţii spirituale. Şi azi deja se iveşte întrebarea: ce ia naştere între cele două vieţi, cum lucrează spiritul între moarte şi următoarea naştere? Va trebui să examinăm soarta omului în răstimpul dintre două vieţi şi vom parcurge etapele pe care le străbate el între moarte şi o nouă viaţă. Vom vedea atunci câtă credinţă şi cunoaştere şi religiozitate pot pătrunde în cunoaşterea occidentală! Marile legi nu se adresează doar simţurilor, ci spiritualului şi sufletescului, încât omul să poată vorbi de cauză şi efect nu numai în lumea fizică, ci şi în viaţa spirituală; fiindcă ceea ce au spus marile spirite se va împlini, se va arăta că noi înţelegem lumea numai parţial, dacă luăm seama numai la ceea ce auzim, vedem şi pipăim. Pentru a înţelege lumea în întregime, trebuie să

ne înălţăm mai sus şi să cercetăm legile care se referă la toate simţurile omului, pentru a afla de unde vine omul şi spre ce viitor se îndreaptă. Aceste legi trebuie găsite pe tărâmul spiritual şi atunci vom înţelege următoarele versuri ale lui Goethe, care a fost un reprezentant al teosofiei, şi ne vom da seama ce vrea să spună prin ele:

„Misterioasă-n plină zi [Nota 19],
Natura nu te lasă să-i scoţi vălul
Şi ce nu vrea s-arate spiritului tău
Tot n-ai să-i smulgi cu pârghii şi şuruburi...”

Numai dacă omul trece dincolo de orizontul strict personal, dacă e conştient de supraponderea pe care o are individualitatea, adică personalitatea superioară din el, faţă de personalitatea lui, dacă el înţelege să devină impersonal, să trăiască impersonal, să lase ca în el să pulseze impersonalul, atunci iese din sfera culturii care e încâlcită în iţele formelor exterioare şi se transpune într-o cultură plină de viaţă, aceea a viitorului. Chiar dacă nu acesta e idealul suprem spre care tinde teosofia, chiar dacă aceasta nu este ultima consecinţă pe care o tragem din teosofie, totuşi, e un pas mai departe spre acel ideal în lumina căruia omul învaţă să trăiască numai dacă nu mai are în vedere ceea ce e de interes personal, ci ceea ce e veşnic şi nepieritor. Acest ceva veşnic şi nepieritor, buddhi, germenul înţelepciunii, care zace latent în suflet, va trebui să ia locul culturii bazate pe intelect. Şi există multe dovezi care arată că teosofia are dreptate cu această concepţie a ei despre viitorul evoluţiei omenirii. Cea mai importantă însă e aceea că în viaţa însăşi se fac simţite deja nişte forţe care cer să le cercetăm şi să le înţelegem cu adevărat, pentru a ne umple apoi noi înşine cu idealul lor. Măreţia lui Tolstoi constă tocmai în faptul că el vrea să-l scoată pe om din cercul îngust al gândurilor lui şi să-i dea profunzime spirituală, că el nu vrea să-i arate idealurile noastre materiale, idealurile oarecare ale vieţii noastre sociale, ci idealurile care nu pot ţâşni decât din suflet. Dacă suntem teosofi adevăraţi, atunci vom recunoaşte forţele care acţionează în evoluţia lumii şi nu vom rămâne orbi şi surzi la sensul care străluceşte spre noi în epoca prezentă din direcţia teosofiei, ci vom recunoaşte aceste forţe despre care de obicei teosofia vorbeşte în mod profetic. Tocmai aceasta trebuie să-l caracterizeze pe un teosof, faptul că el învinge întunericul şi eroarea, că învaţă să aprecieze şi să cunoască în mod just viaţa şi lumea. Un teosof care s-ar retrage din lume, care ar avea faţă de viaţă o atitudine rece şi străină, ar fi un rău teosof, oricâte dogme teosofice ar şti să predice.

Teosofii care ne ajută să ne înălţăm din lumea fizică în lumile superioare, care privesc ei înşişi în lumile suprasensibile, trebuie să ne înveţe, pe de altă parte, cum să observăm suprasensibilul în planul nostru fizic şi să nu ne pierdem în lumea sensibilă. Noi cercetăm cauzele ce vin din spiritual, pentru a înţelege pe deplin lumea sensibilă, care e o creaţie a lumii spirituale. Lumea sensibilă n-o înţelegem dacă rămânem între limitele realităţilor senzoriale, deoarece cauzele vieţii concret-sensibile vin din spiritual. Teosofia vrea să facă din noi nişte clarvăzători în ceea ce priveşte realităţile lumii sensibile. De aceea vorbeşte ea de „străvechea înţelepciune”. Ea vrea să ne deschidă pentru spiritual. Ea vrea să-l transforme pe om, pentru ca el să poată privi în mod clarvăzător tainele superioare, suprasensibile ale existenţei. Dar acest lucru nu trebuie plătit prin pierderea capacităţii de a înţelege ceea ce există în imediata noastră apropiere. Ar fi un rău clarvăzător acela care ar rămâne surd şi orb la ceea ce se petrece în lumea sensibilă, la ceea ce sunt în stare să realizeze contemporanii săi, în imediata lui apropiere. Şi, în afară de aceasta, el ar fi un rău clarvăzător dacă n-ar fi în stare să recunoască la o personalitate calităţile prin care, în epoca noastră, oamenii sunt conduşi spre suprasensibil. La ce ne-ar folosi să devenim clarvăzători, dar să nu recunoaştem sarcina care ne revine în momentul de faţă şi stă chiar sub ochii noştri?

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

IV

TEOSOFIA ŞI DARWIN

Berlin, 27 octombrie 1904

Mulţi dintre acei contemporani ai noştri care s-au ocupat de problemele legate de numele lui Darwin sunt de părere că în ceea ce poartă numele de darwinism a fost găsit un fel de adevăr definitiv; că în raport cu el e depăşit tot ceea ce au gândit oamenii mai înainte şi că, totodată, aceste adevăruri, în sfârşit descoperite, vor rămâne valabile pentru viitorul cel mai îndepărtat. Mulţi oameni nu sunt în stare să înţeleagă că părerile oamenilor sunt supuse schimbării. Ei nu-şi pot imagina că noţiunea cea mai importantă pe care o întâlnim tocmai la noţiunea de evoluţie poate fi aplicată la fel de bine vieţii spirituale, ca şi celei naturale şi că mai ales părerile oamenilor şi adevărurile la care ajung oamenii sunt ele înseşi supuse evoluţiei. Numai dacă veţi vrea să priviţi o perioadă mai mare din evoluţia spiritului uman vă va deveni limpede că adevărurile, cunoştinţele şi concepţiile unei anumite epoci s-au dezvoltat din vechile puncte de vedere, că ele s-au transformat în unele noi şi că în viitor se vor transforma iarăşi în altele.

Teosofia şi-ar împlini misiunea într-o măsură foarte mică dacă n-ar aplica tocmai această noţiune de evoluţie marilor fenomene ale vieţii, ale vieţii spirituale în primul rând. Să încercăm, deci, astăzi, să examinăm nu din perspectiva îngustă a unui om contemporan, ci dintr-un punct de vedere mai înalt, ceea ce se leagă de numele lui Darwin. Oricum, pentru aceasta va fi necesar să ne întoarcem destul de departe în trecut, fiindcă nimeni nu poate înţelege acele fenomene dacă le priveşte în mod izolat, şi nu în contextul unor alte fenomene similare. Teosofia ne dă posibilitatea de a încadra aceste fenomene în marile corelaţii respective. Evoluţia spiritului uman, dezvoltarea acestui spirit în cadrul diferitelor forme ale existenţei, aşa cum le-am cunoscut în cursul ultimelor conferinţe, constituie obiectul de studiu al teosofiei. Acest spirit uman, acest om, aşa cum este el astăzi şi cum este de milenii, nu e ceva finit, încheiat. Peste milenii şi în vremuri şi mai îndepărtate el nu va mai fi ceea ce este astăzi. Pentru a înţelege cum se situează el în lume, în epoca actuală, şi cum îşi priveşte el, în primă instanţă, misiunea pe care o are în lume, trebuie să scoatem în evidenţă însuşirile caracteristice pe care le întâlnim la acest om actual. Dar ca să putem face aceasta, trebuie să ne lărgim mai întâi orizontul prin faptul că nu supraapreciem anumite noţiuni, anumite reprezentări pe care le avem.

Şi anume, e vorba de o noţiune pe care omul o supraapreciază azi prea tare: noţiunea de activitate umană conştientă, în sensul în care concepem astăzi conştienţa noastră. Ori de câte ori studiază ceva cum e arta, tehnica sau alte lucruri similare, care sunt roade ale activităţii lui, omul de azi are în minte, în fundal, noţiunea de creaţie conştientă, de gândire conştientă. El nici nu observă că de jur împrejurul lui se desfăşoară în lume activităţi artistice şi tehnice care sunt cel puţin la fel de importante ca şi cele umane, dar care se deosebesc de cele umane prin faptul că ceea ce face omul, face în mod conştient, fiindcă omul e activ în lume prin gând. Tot ceea ce întreprinde omul e, în ultimă instanţă, un gând uman transpus în realitate. Casa trăieşte mai întâi ca gând în spiritul constructorului, şi când e gata, ea este un gând care s-a materializat. Dar asemenea gânduri materializate întâlnim în lume şi când nu e vorba de om. Încercaţi să reflectaţi odată în mod obiectiv – nu privind prin ochelarii concepţiei actuale despre lume – mişcarea stelelor în ritmicitatea lor, şi veţi constata că la baza construirii edificiului lumii se află un gând universal, după cum şi la baza construirii unei case se află un gând. Cum ar putea omul, ca astronom, să constrângă acest edificiu al lumii să intre în nişte legi matematice sau de alt fel, cum ar putea găsi el legile după care e clădită lumea, dacă aceste legi, pe care el le cuprinde în gânduri, n-ar exista mai întâi în acest edificiu însuşi? Sau, ca să dăm un alt exemplu, luaţi construcţiile unui animal cunoscut, castorul. Ele sunt atât de măiestrit făcute, după o asemenea legitate matematică, încât inginerul care le-ar studia ar fi obligat să-şi spună: Dacă mi s-ar cere să execut în condiţiile din acel loc construcţia cea mai funcţională, n-aş putea face, având în vedere cursul apei râului şi necesitatea modului de viaţă al castorului, ceva mai funcţional, mai desăvârşit. Puteţi observa astfel întreaga natură – cu condiţia s-o urmăriţi fără prejudecată – şi pretutindeni veţi vedea că ceea ce omul săvârşeşte în mod conştient în gânduri şi transpune apoi în realitate există de jur împrejurul nostru şi ceea ce există de jur împrejurul nostru sunt gânduri care au fost transpuse în realitate. Noi ne-am obişnuit să spunem că activitatea pe care o îndeplineşte castorul e instinctivă. Vom spune, deci, că acea măiestrită construcţie a unui castor, construcţiile furnicilor, ale albinelor, sunt roade ale unor activităţi instinctive. Doar în acest fel vom ajunge să înţelegem că activitatea omului se deosebeşte de activitatea ce se desfăşoară de jur împrejurul nostru, numai prin faptul că omul ştie care sunt legile activităţilor sale, că le cunoaşte. Şi numim activitate instinctivă acea activitate pe care o desfăşoară o fiinţă care nu e conştientă de legile conform cărora lucrează. Dacă veţi reflecta în acest sens la două fiinţe aflate pe trepte de evoluţie foarte îndepărtate una de alta, cum ar fi omul cu activitatea lui conştientă şi, de exemplu, castorul sau furnicile, veţi remarca marea deosebire care există între activitatea intelectuală conştientă a omului şi activitatea inconştientă, instinctivă, a unui animal relativ neevoluat. Între aceste două tipuri de activitate există nenumărate trepte intermediare. Dintre acestea, noi putem descrie şi unele pe care omul le-a parcurs într-o epocă trecută, lungă, ce-i drept, dar totuşi scurtă în raport cu marele timp cosmic. În cursul acestor conferinţe vom ajunge să descriem o perioadă de activitate timpurie, foarte timpurie, a civilizaţiei umane – azi nu pot decât să mă refer în treacăt la ea – vom ajunge să ne ocupăm de strămoşii oamenilor dintr-o epocă de mult apusă, de aşa-numiţii atlanteeni, a căror civilizaţie a dispărut de mult şi ai cărei urmaşi au creat civilizaţia rasei noastre umane din epoca prezentă. Dacă urmărim activitatea spirituală, întregul fel de a acţiona în lumea exterioară al acestor atlanteeni, care au fost, în urmă cu multe milenii, strămoşii noştri, şi dacă vedem prin ce mijloace cunoaşte metoda teosofică de cercetare a lumii activitatea spirituală a strămoşilor noştri, vom afla că, ce-i drept, ea nu e chiar atât de departe de activitatea raţională din vremurile noastre cum e activitatea animalelor, dar că strămoşii noştri atlanteeni erau cu totul altfel decât contemporanii noştri. În nici un caz aceşti strămoşi atlanteeni nu erau incapabili să facă mari construcţii, în nici un caz nu erau incapabili să pună natura în slujba lor, numai că activitatea lor era mai instinctivă decât activitatea deplin conştientă a oamenilor din epoca actuală. Ea nu era atât de instinctivă ca aceea a animalelor, dar era mai instinctivă decât aceea a oamenilor înzestraţi cu raţiune din zilele noastre.

Istoria vechiului Babilon şi a Asiriei ne povesteşte despre nişte construcţii executate cu măiestrie şi unii arhitecţi din zilele noastre, care studiază aceste lucruri, ne încredinţează că felul în care au fost create operele de odinioară ale oamenilor era atât de extraordinar, încât activitatea conştientă a arhitectului actual n-a ajuns la un grad de dezvoltare care să-i permită să facă ceea ce era capabil să facă odinioară omul, aflându-se pe nişte trepte relativ inconştiente. Nu trebuie să vă împiedicaţi de cuvântul „instinctiv". Nu e, de fapt, decât o deosebire infimă între spiritul uman din zilele noastre şi cel din vremurile de odinioară. Dacă am urmări activităţile care – ca să mă exprim într-un stil mai popular – trăiesc mai mult în deprinderile omului, în simţirea şi intuiţia sa, pe care el le face mai mult mecanic şi nu propunându-şi-le în mod conştient –, dacă am urmări aceste activităţi în trecut, pe firul istoriei, am ajunge la strămoşii noştri atlanteeni, care acţionau în mod instinctiv într-un grad mult mai înalt decât în epocile pe care le putem urmări din punct de vedere istoric. Putem spune astfel că activitatea raţională a omului poate fi urmărită, din punct de vedere istoric, până într-o epocă în care activitatea raţională încă nu era dezvoltată în gradul în care e dezvoltată astăzi, ba chiar, la începutul erei atlanteene nu exista deloc şi că, pe de altă parte, trebuie să admitem că în viitor omul se va dezvolta dobândind iarăşi nişte facultăţi spirituale total diferite de raţiunea sa actuală. Iată, deci, că raţiunea noastră de astăzi, care e însuşirea cea mai caracteristică, mai definitorie a omului epocii prezente, nu e ceva veşnic sau, cel puţin, imuabil, ci ceva supus evoluţiei. Ea s-a născut odată şi se va dezvolta, luând alte forme, mai înalte.

În ce constă însă activitatea acestei raţiuni? Şi la acest lucru ne-am referit deja. Constă în faptul că omul depăşeşte tot mai mult caracterul pur instinctiv al activităţii sale şi ştie în mod limpede care sunt legile pe care le aplică în viaţa exterioară, cunoaşte în mod clar şi legile care s-au materializat în natură. Dar dacă această raţiune este ea însăşi supusă evoluţiei, atunci e clar că ea a străbătut multe stadii de evoluţie; ea s-a înălţat de pe nişte trepte relativ imperfecte până pe o treaptă superioară, cea pe care se află în prezent, şi în viitor se va înălţa pe trepte şi mai înalte.

Dacă ne întoarcem privirile spre strămoşii noştri atlanteeni, vedem cum se naşte raţiunea, mai întâi ca în lumina difuză a aurorei, vedem zorii ei, pe urmă cum se dezvoltă până la un punct culminant, pentru a fi înlocuită în viitor de o activitate spirituală mai înaltă. Această raţiune nu se poate dezvolta dintr-o dată. Ea trebuie să-şi îndeplinească misiunea, ca să zicem aşa, pas cu pas. Ea trebuie să treacă din etapă în etapă, dacă vrea să afle ceva despre legile care se află în natura noastră şi pe care le transpune ea însăşi în realitate. Acest lucru nu poate avea loc decât în stadii succesive. Care e menirea acestei raţiuni? Menirea ei e să înţeleagă lucrurile din jur, să le cunoască. Menirea ei e să replăsmuiască în interiorul ei şi să replăsmuiască sub formă de noţiuni ceea ce există afară, în realitate. Ea trebuie să-şi însuşească această cunoaştere treptat, pas cu pas. Dar această cunoaştere trebuie să corespundă lucrurilor din lumea exterioară. Lucrurile exterioare sunt însă foarte variate. Lucrurile pe care le putem urmări, observând lumea, sunt spiritul, sufletul şi realitatea fizică exterioară.

Raţiunea nu s-a dezvoltat în suflet dintr-o dată, pentru a înţelege această natură exterioară în diversitatea ei. Omul a trebuit să cucerească treptat diferitele forme ale realităţii, spiritualul, sufletescul şi fizicul. Şi e foarte interesant de urmărit în ce fel le cucereşte el. Omul nu e în stare să înţeleagă lucrurile de afară, din lume, înainte de a şi le însuşi în singurătatea reflecţiei individuale. Omul n-ar fi în veci în stare să înţeleagă o elipsă, ca orbită a unei stele, dacă nu şi-ar însuşi mai întâi, în singurătate, legile elipsei, formele acesteia. După ce a găsit noţiunea în interiorul lui, el o vede realizată şi în lumea exterioară. Numai după ce a creat mai întâi în interiorul lui cunoaşterea unui lucru, omul îl poate găsi apoi materializat în lumea exterioară. Trebuie acuma să ne fie limpede că acest lucru s-a întâmplat pe cele mai diverse trepte din evoluţia raţiunii, în decursul evoluţiei raselor noastre umane. Pentru ca să înţeleagă ceea ce vedea în lumea exterioară, raţiunea umană trebuia să-şi facă mai întâi pentru sine o noţiune despre imaginea pe care o poate vedea în lumea exterioară. De regulă, omul cunoaşte mai întâi ceea ce trăieşte în el însuşi. Adică spiritul, sufletul. Şi numai treptat ajunge să-şi formeze noţiuni despre ceea ce există în jurul său. Puteţi observa aceasta la orice copil. La început, el nu are noţiunea de natură lipsită de viaţă, ci numai pe aceea de suflet. El bate masa de care s-a lovit, crezând că şi ea este o fiinţă ca el. La fel stau lucrurile şi în evoluţia civilizaţiei umane. Studiind evoluţia acestei civilizaţii, vom observa că a existat o epocă pe care cercetătorii au numit-o animism. Oamenii vedeau în întreaga natură entităţi vii, în fiecare piatră, în fiecare stâncă, în fiecare izvor, ei vedeau ceva viu pentru că erau ei înşişi vii şi pentru că din interiorul lor îşi puteau forma noţiunea de fiinţă vie. Tot astfel, nişte rase umane mai vechi şi-au format mai întâi noţiunea de spirit, apoi pe aceea de suflet-viaţă, şi cel mai târziu şi-au însuşit noţiunea de mecanism exterior, de entitate lipsită de viaţă.

Dacă ne întoarcem cu gândul la acea epocă pe care o mai putem urmări din punct de vedere istoric, în epoca vechii Indii, cu Vedele ei şi cu filosofia Vedanta, şi dacă studiem aceste străvechi concepţii despre lume, vom constata că oamenii aveau cea mai cuprinzătoare noţiune despre spiritual. Noţiunea de spiritual e vie în aceste documente vechi, minunate. Dar vechile popoare erau incapabile să înţeleagă noţiunea de spirit individual, de spirit separat. Ele aveau o grandioasă reprezentare despre Spiritul Cosmic atotcuprinzător şi despre diferitele metamorfoze prin care trece el în lume, dar a privi în sufletul uman individual, pentru a percepe spiritul din sufletul uman, iată un lucru care încă nu era posibil în această primă epocă. Aceşti oameni nu aveau nici un fel de noţiune despre ce ar putea fi o psihologie în sensul nostru actual, despre ceea ce numim azi ştiinţă reală despre spirit. Ei gândeau *spiritul*, dar nu înţelegeau spiritul *individual*. Dacă urmărim începuturile evoluţiei spirituale până la începuturile antichităţii greceşti, constatăm că până şi aceia care-şi spuneau filosofi aplicau noţiunea de suflet asupra întregii lumi. Pentru ei totul e reînsufleţit. Dar când e vorba de a înţelege sufletul individual, capacitatea lor de a înţelege se poticneşte.

Prin urmare, la început omul şi-a format noţiunea generală de spirit şi noţiunea generală de suflet. Dar numai într-o epocă ulterioară se apropie cu spiritul său de aceste noţiuni, pentru a le înţelege aşa cum trăiesc ele în fiinţele individuale. Putem vedea că de-a lungul întregului Ev Mediu, omul nu ajunge încă la spiritul individual. Aş vrea să-l amintesc aici numai pe Giordano Bruno. Cine studiază filosofia acestui spirit de prim rang îşi dă seama că el are noţiunea de Viaţă Cosmică atotcuprinzătoare, noţiunea de viaţă în cel mai înalt sens al cuvântului. Întreaga lume e pentru el viaţă, în orice piatră, în orice stea, el vede viaţa. Fiecare bucăţică a Universului e pentru el o parte, un organ al Universului. El îşi înalţă privirea spre stele ca spre nişte fiinţe însufleţite. Şi, în mod consecvent, el îl priveşte şi pe omul individual în acelaşi fel. În omul viu el nu vede decât o treaptă din scara vieţii sufleteşti umane generale. El spune că omul care stă fizic în faţa noastră e un spirit dilatat în spaţiu, viaţă dilatată în spaţiu. Iar moartea el o concepe nici mai mult nici mai puţin decât ca pe o contractare a vieţii într-un singur punct. Extindere şi contractare – aşa i se înfăţişează lui Giordano Bruno fenomenul vieţii şi acela al morţii. Viaţa e veşnică. Viaţa care ni se înfăţişează în lumea fizică e o viaţă dilatată în spaţiu; viaţa care nu apare în realităţile fizice e o viaţă concentrată într-un singur punct. În acest fel, viaţa e în continuă schimbare, prin dilatări şi contractări alternative. În afară de aceste două însuşiri, prin care Giordano Bruno ne arată ce vastă e noţiunea de viaţă, aş mai putea aminti, eventual, şi noţiunea sa despre cer, o noţiune la care ştiinţa n-a ajuns nici pe departe, dar care ar trebui studiată, în care ar trebui să ne adâncim, pentru a ne întoarce iarăşi la o noţiune vastă despre cer. Dar ceea ce nici Giordano Bruno n-a putut înţelege încă e fiinţa vie individuală, fiinţa izolată. Posibilitatea de a înţelege aceste fiinţe individuale, separate, vii, se dezvoltă însă tocmai în acea vreme. Pe atunci se fac primele încercări de a se explica, într-un mod accesibil raţiunii, procesele din corpul uman, pe atunci omul începe să înţeleagă cum curge sângele în cap, în ce fel se desfăşoară activităţile trupului. Ceea ce noi numim azi fiziologie, abia dacă începea să ia pe atunci nişte contururi palpabile. Dacă vă gândiţi la naturaliştii acelor vremuri, la Paracelsus, să zicem, vă veţi da seama că la ei e absentă o noţiune; etapa de atunci a evoluţiei civilizaţiei umane nu crease încă acea noţiune care domină azi întreaga noastră concepţie despre lume: noţiunea de mecanism. Noţiunea de mecanism a fost înţeleasă cel mai târziu. Ceea ce omul a înţeles cel mai târziu este maşina. De-abia după Giordano Bruno şi Paracelsus gândirea ştiinţifică începe să dezvolte noţiunea de maşină, noţiunea de mecanism.

Am văzut, aşadar, că în decursul diferitelor epoci, raţiunea umană a înţeles treptat, pe măsură ce se dezvolta, noţiunile: spirit, suflet, viaţă, mecanism. Şi acum, în cursul evoluţiei pe care o parcurge rasa noastră, urmează procesul invers. După ce omul, în dezvoltarea lui, a intrat în posesia noţiunilor, el a început să le aplice lucrurilor exterioare, şi prima epocă în acest sens e aceea în care noţiunea de maşină a fost aplicată la realitatea lumii înconjurătoare. Omul nu numai că vrea să înţeleagă ce e maşina, dar el şi aplică noţiunea de maşină asupra fiinţelor individuale. Aplicarea noţiunii de activitate mecanică e semnul caracteristic al acelei epoci din care nu s-au scurs decât câteva secole. Secolul al XVII-lea aparţine acestei epoci. Dacă ne întoarcem în trecut până la acest secol, dăm de filosoful Descartes. El aplică noţiunea de mecanism lumii animale. El nu face nici o deosebire între animal şi lucrurile lipsite de viaţă, ci priveşte întreaga lume animală şi vegetală ca pe nişte fiinţe asemănătoare unor automate, fiinţe a căror viaţă se reduce la o activitate pur mecanică. Şi aceasta se întâmplă numai din cauză că omenirea ajunsese deja în situaţia de a înţelege noţiunea de mecanism, fără a şti încă să aplice fiinţei individuale noţiunile de suflet şi spirit, ştiind doar să aplice naturii noţiunea de mecanism. Aşa că omul privea, ca să zicem aşa, prin plantă, animal şi prin sufletul uman, fără a le vedea cu adevărat. El nu putea înţelege nimic din acest domeniu; nu era în stare să vadă în plantă, în animal şi om ceva superior. În ceea ce priveşte forma exterioară, orice fiinţă e, firesc, un mecanism. Pe plan fizic, o fiinţă este un mecanism. Şi, la început, raţiunea înţelege doar această treaptă inferioară. Ea înţelege corpul fizic al diferitelor lucruri din lume şi îl concepe, aşa cum e în mod natural, drept activitate pur fizică, mecanică. Aceasta a fost epoca înţelegerii mecaniciste a lumii, şi în acelaşi timp, a cunoaşterii a tot ce e mai înalt în lume. Această epocă se întinde până în zilele noastre. Vedem că acum omul se străduieşte să aplice asupra lumii exterioare noţiunea de mecanism, vedem că Descartes înţelege planta, animalul şi omul în mod mecanic, fiindcă şi corpul fizic al omului e un mecanism. De aici şi afirmaţia că omul nu ar fi altceva decât o maşină.

Vine apoi epoca marilor descoperitori şi marea activitate tehnică a lumii mecanice, industria. Vedem cum raţiunea şi noţiunea de mecanism îşi sărbătoresc cele mai mari triumfuri. Ea răzbate până sus, în intimitatea fiinţelor fizico-tehnice, şi le înţelege în legătura lor particulară. Ceea ce în secolul al XVIII-lea încă nu fusese posibil, adică înţelegere mecanică a convieţuirii dintre animale şi plante, este realizat în secolul al XIX-lea. Nu evoluţia este esenţialul, ci faptul că între vieţuitoare există o înrudire. Nu evoluţia e elementul caracteristic, nou, adus de darwinism; căci teoria evoluţionistă a existat dintotdeauna. Vă puteţi întoarce la Aristotel, ba chiar la filosofia Vedantei – şi, de asemenea, la Goethe, veţi constata că în toate epocile a existat o teorie evoluţionistă. Şi în sensul ştiinţelor moderne ale naturii există încă la începutul secolului al XIX-lea o teorie evoluţionistă, lamarckismul. Teoria lui Lamarck priveşte lumea animală ca pe ceva care se înalţă treptat de la imperfecţiune la perfecţiune, până sus, pe treapta de om fizic. Dar în acea vreme nu era încă posibil ca lamarckismul să devină popular. Lamarck n-a fost înţeles. Numai pe la mijlocul secolului al XIX-lea omul a ajuns atât de matur încât să înţeleagă teoria evoluţionistă în sens mecanicist. Acum, experienţa pe tărâmul vieţii fizice exterioare făcuse progrese destul de mari ca să poată fi construit din mii de bucăţi acest minunat sistem pe care l-a alcătuit Darwin şi prin care el n-a făcut altceva decât să sistematizeze pe cale mecanicistă ceea ce există în jurul nostru; el a cuprins în gânduri mecaniciste ceea ce există în jurul nostru.

Următorul pas a fost acela că omul a conceput, cel puţin ca ipoteză, ideea înrudirii fizice dintre omul material şi celelalte organisme materiale. Acesta a fost finalul, piatra de boltă a edificiului. Şi vom afla care este semnificaţia acestei pietre de boltă atunci când vom vorbi despre filosofia lui Ernst Haeckel.

Dacă aplicăm ideea de evoluţie la omul însuşi, vom constata că e de înţeles faptul ca o treaptă din evoluţia omului spiritual să fie cucerirea gândirii spirituale. Darwinismul şi-a cucerit acest tărâm al lumii prin mijlocirea unor cauze pur exterioare, prin mijlocirea legii luptei pentru existenţă. El reprezintă, de aceea, o fază necesară în evoluţia culturii umane, şi din necesitatea apariţiei ei, vom înţelege şi de ce ea va trebui să fie depăşită. Vom ajunge la o perspectivă mai largă asupra lucrurilor dacă vom concepe darwinismul drept una dintre fazele necesare din evoluţia ştiinţei. Numai un om plin de prejudecăţi poate spune că darwinismul priveşte lumea, faptele, aşa cum sunt ele în realitate. Noi cunoaştem faptele, ele au fost mereu sub ochii noştri, numai felul de a gândi e altul. Dacă citiţi articolele adunate în volumul «Istorie a studiilor mele botanice» de Goethe, veţi găsi aproape textual ceea ce Darwin descrie în felul lui. Şi în «Metamorfoza plantelor» de Goethe găsiţi multe. Pe baza aceloraşi fapte, Goethe construieşte o teorie a vieţii incomparabil mai vastă, mai înaltă, o teorie din care ştiinţa actuală va desprinde o învăţătură mult superioară celei care e darwinismul. Şi anume, teoria goetheană despre legătura dintre organisme. Dar, aşa cum e necesar să fie parcursă fiecare fază a evoluţiei, a trebuit să fie parcursă şi aceea a studierii darwinismului. Întreaga situaţie de viaţă de pe la mijlocul secolului al XIX-lea era de aşa natură încât numai sub influenţa ei omenirea s-a maturizat pentru a ajunge în stare să introducă idei mecaniciste în lumile animală şi vegetală. Această idee puternică şi-a găsit apoi expresia într-o formă absolut precisă pe care o luase viaţa umană însăşi.

Alături de observaţiile sale, Darwin a legat de teoria lui Malthus tot ceea ce-i dăduse impulsul cel mai însemnat pentru a-şi construi teoria. Teoria referitoare la creşterea populaţiei şi a mijloacelor de trai e aceea care l-a îndemnat să prezinte lupta exterioară pentru existenţă drept principiu al desăvârşirii. Malthus susţinea că există o lege conform căreia ritmul de creştere a populaţiei e mai rapid decât acela al posibilităţilor de procurare a mijloacelor de trai. Mijloacele de trai cresc încet, în progresie aritmetică, aşadar, ca 1-2-3-4-etc., populaţia creşte în progresie geometrică, aşadar, ca 1-2-4-8-16-etc. Şi dacă aşa stau lucrurile, e normal ca, în condiţiile creşterii inegale a mijloacelor de trai în raport cu creşterea populaţiei, să apară o luptă pentru existenţă. Aceasta e dezolanta pretinsă lege a lui Malthus. Pe când, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, Malthus a vrut să tragă din această lege numai concluzii logice, care să ducă la găsirea unei modalităţi de convieţuire, a unei posibilităţi de a stimula dezvoltarea civilizaţiei, a unei posibilităţi de a oferi oamenilor o viaţă mai bună, Darwin şi-a spus: Dacă această lege domneşte în viaţa omenirii, atunci cu atât mai sigur că lupta pentru existenţă se dă pretutindeni. În cazul darwinismului, puteţi observa în modul cel mai limpede că omul porneşte de la sine însuşi; şi ceea ce observă la sine însuşi, el atribuie apoi naturii exterioare. În teoria darwinistă ne întâmpină din nou legea pur mecanică a luptei tuturor împotriva tuturor, care devenise principiul de organizare a vieţii în secolul al XIX-lea. Nu mai vreau să intru în detalii şi să spun că cercetările ştiinţifice au exclus de multă vreme posibilitatea de a se rămâne la principiul luptei pentru existenţă, ci vreau numai să subliniez că aplicarea acestui principiu nu e deloc necesară.

Mai trebuie însă să înţelegem şi următorul lucru: Dacă omul a ajuns să înţeleagă întreaga lume în mod mecanic, în aceasta nu avem nimic cuprinzător, nimic definitiv. În fiinţele vii există şi altceva decât simplul mecanism. Noi am văzut că mecanismul, forma fizică exterioară, nu e decât o parte, unul dintre elementele din care e alcătuită lumea. Înţelegând fenomenele exterioare, noi nu înţelegem decât partea cea mai de jos a fiinţelor care există în jurul nostru. Fiecare fază din evoluţia civilizaţiei umane îşi are şi partea ei întunecată; fiecare fază îşi arată aspectul său radical. Cine ar fi putut vedea limpede, în epoca de înflorire a darwinismului, şi-ar fi spus: Bineînţeles, e necesar să aibă loc dezvoltarea ideii mecaniciste, dar această idee încă nu e în măsură să înţeleagă viaţa, sufletul, spiritul din fiinţa individuală. Trebuie să aplicăm mai întâi ideile despre viaţa cosmică atotcuprinzătoare ale lui Bruno asupra fiinţei individuale, separate, care se află în faţa noastră. Şi atunci vom învăţa treptat să înţelegem lumea din jurul nostru, care va deveni transparentă pentru noi, să înţelegem tot ce există, până sus, la spirit. Azi, noi n-am ajuns decât în faza când suntem în stare să aplicăm noţiunea de mecanism asupra fiinţei individuale. În viitor va trebui să găsim tot în fiinţele individuale noţiunile de viaţă, suflet şi spirit. Trebuie să ajungem din nou în situaţia de a nu privi planta numai cu ochii fiziologului care o gândeşte în mod mecanicist, ci cu noţiunile savantului ce se înalţă la stadiile superioare ale vieţii. Trebuie să ne înălţăm până la noţiunile de suflet şi de spirit. Aceste noţiuni au fost concepute deja în epocile anterioare, dar omenirea actuală trebuie să învete să le aplice ea însăsi. Iată care ar fi fost ideea cuiva care priveste lucrurile dintr-o perspectivă generală.

Şi mai era o idee, o cauză care împiedica progresul în această direcţie. Şi anume, tendinţa omului de a se declara cu uşurinţă mulţumit de înţelegerea mecanicistă a lumii şi de a crede că prin aceasta, adică prin cucerirea punctului de vedere mecanicist, ajunsese la ţintă, că mecanismul explică totul. Şi astfel de spirite au şi existat. Au existat în vremea în care s-a declarat că lumea pur materială este, ea însăşi, şi numai ea, Universul, în epoca lui Büchner, Vogt şi, de asemenea, – în ceea ce priveşte felul de a gândi, nu cercetările – a lui Haeckel. Aceasta e cealaltă extremă. La mijloc se situau spiritele prudente, care, ce-i drept, nu se puteau înălţa la o înţelegere superioară a realităţilor lumii, dar care aveau un sentiment vag al faptului că nu înţeleseseră decât o parte, că nu posedă decât o parte. Sunt cercetătorii prudenţi, care au înţeles lucrurile în mod just: cei care şi-au spus că se află pe o treaptă de pe care încă nu pot cerceta totul şi care venerau cu smerenie ceea ce nu puteau cunoaşte, drept ceva misterios şi necunoscut. La aceşti cercetători, care au avut sentimentul just, ar fi trebuit să se alăture şi un alt sentiment, şi anume, sentimentul că dincolo de ceea ce ei aflaseră deja se găseşte ceva necunoscut, spre care nu sunt chemaţi să se îndrepte cu gândirea lor mecanicistă.

Întrebându-ne care cercetători au gândit astfel, întâlnim unul, cetăţean al acestei epoci, care scrie: „Am convingerea că toate entităţile organice care au trăit vreodată pe acest Pământ îşi au obârşia într-o formă originară, căreia Creatorul i-a insuflat viaţă.” E un om de ştiinţă prudent, un cercetător care înţelege lumea exterioară în mod mecanicist, care nu poate să ajungă până la înţelegerea vieţii şi a spiritului; el se opreşte la ideea că există un Creator, şi îl venerează cu smerenie. Acelaşi om de ştiinţă poate fi citat şi în opoziţie cu radicalii care au apărut ca urmaşi ai lui Darwin. Ei au încercat să explice până şi limbajul în mod mecanicist. În cartea «Minunile vieţii», Haeckel cere cu hotărâre să se ia seama la faptul că orice limbaj se naşte tot din principiul mecanicist. Celălalt om de ştiinţă, mai sus amintit, spune, spre deosebire de acesta: Limbajul e o maşină minunată, care redă gânduri prin mijlocirea unui soi de semne şi dezvăluie gândurile care nu s-ar fi născut niciodată din senzaţii fizice şi, dacă nu s-ar fi născut, n-ar fi putut să fie dezvoltate mai departe. – Acest cercetător spune în continuare: Ceea ce s-a născut pe cale mecanică, nu ajunge până sus, la limbaj; înţelegerea lui trebuie lăsată în seama vremurilor viitoare. – Din nou avem aici un sentiment de veneraţie faţă de ceea ce nu poate fi cunoscut. Şi acelaşi om de ştiinţă spune clar: Un Creator atotştiutor orânduieşte fiecare lucru şi prevede fiecare întâmplare. – Aveţi aici un om de ştiinţă al epocii care a cucerit lumea pe calea ideilor mecaniciste şi care găseşte punctul de vedere just faţă de lucrurile şi fenomenele lumii; care urmăreşte cu toată modestia ceea ce e în stare să urmărească, şi care face semn spre viitoarea epocă de evoluţie, face semn înspre ea, spunând: pentru mine există aici o limită.

Ceea ce a spus acest om de ştiinţă, pe baza simţirii sale, e punctul de vedere pe care trebuie să se situeze teosoful când e vorba de epoca darwinistă din evoluţia spiritului uman. El ne permite să privim dintr-o perspectivă largă evoluţia rasei noastre, el ne arată că darwinismul e numai o fază care ne va conduce spre noţiunea de viaţă, şi spre aplicarea noţiunilor de suflet şi spirit. După cum azi avem o ştiinţă mecanicistă, tot aşa, în viitor vom avea o ştiinţă a vieţii, a sufletului şi a spiritului. Acesta e punctul de vedere pe care-l inaugurează teosofia, şi ea nu vrea altceva decât să ofere încă de pe acum ceea ce viitorul va trebui să-i dea omenirii. Ea vrea să arate încotro mergem, şi trebuie să subliniem în mod deosebit că această concepţie teosofică e în perfect acord tocmai cu acei oameni de ştiinţă prudenţi, care au găsit ei singuri punctul de vedere just. Fiindcă aceste cuvinte n-au fost rostite de un darwinist obscur, care nu s-a putut elibera de nişte prejudecăţi tradiţionale – care ar fi vrut să introducă în darwinismul nostru unele prejudecăţi religioase –, nu un astfel de om de ştiinţă a rostit aceste cuvinte, ci unul a cărui competenţă n-o veţi pune la îndoială: Charles Darwin însuşi!

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

V

TEOSOFIA ŞI TOLSTOI

Berlin, 3 noiembrie 1904

Cele două idei care trebuie să ne conducă de-a lungul labirintului fenomenelor lumii sunt aceea de *viaţă* şi aceea de *formă*. Viaţa se metamorfozează neîncetat în mii şi mii de forme. Această viaţă se exprimă în întruchipările ei atât de variate. Ea nu s-ar revela nicidecum în afară, n-ar avea nici o posibilitate de a se manifesta în lume, dacă n-ar apărea mereu în noi şi noi forme. Forma e modalitatea de a se revela a vieţii. Dar totul ar pieri în încremenirea formei, orice viaţă ar trebui să dispară, dacă forma nu s-ar reînnoi neîncetat în viaţă, dacă nu ar redeveni iarăşi şi iarăşi germene, pentru a plăsmui din vechile forme altele noi. Aşa se întâmplă peste tot în natură, şi exact la fel e şi cu viaţa spirituală a omului. Şi în viaţa spirituală a omului şi a omenirii formele se schimbă mereu, iar viaţa se păstrează de-a lungul celor mai diverse forme. Dar viaţa ar încremeni, dacă formele nu s-ar reînnoi în permanenţă, dacă o nouă viaţă n-ar izvorî, ca germene, din vechile forme. Observând cum se schimbă epocile în decursul istoriei omenirii, vedem cum viaţa se schimbă sub formele cele mai variate şi în cadrul marii istorii. În conferinţa «Teosofia şi Darwin» am văzut în ce forme variate s-au exprimat civilizaţiile omenirii şi ceea ce numim istorie. Am văzut unele dintre aceste forme în vechea cultură vedică a Indiei. Am văzut în ce fel s-au schimbat aceste forme de-a lungul civilizaţiilor: veche persană, chaldeo-asiro-babiloniano-egipteană, urmate de civilizaţia greco-romană şi, în sfârşit, de-a lungul civilizaţiei creştine şi până azi, în epoca noastră. Dar ceea ce e atât de important în evoluţia spirituală a epocii noastre e tocmai faptul că aceeaşi viaţă se revarsă din ce în ce mai mult în exterior, în forme, şi chiar putem numi epoca noastră o epocă a formelor, o epocă în care omul e învăţat să se manifeste în toate direcţiile prin mijlocirea formei.

Oriîncotro ne-am uita, pretutindeni vedem domnia formei. Darwin ne oferă exemplul cel mai strălucit. Ce a cercetat Darwin şi ce a lăsat el moştenire omenirii, prin teoria sa? Naşterea şi metamorfozarea formelor animale şi a celor vegetale în cadrul luptei pentru existenţă. Aceasta e o dovadă a faptului că ştiinţa noastră e orientată spre studierea formei exterioare. Şi ce a declarat Darwin în modul cel mai deschis? V-am arătat deja: el a subliniat cu hotărâre că plantele şi animalele apar în formele cele mai variate, dar că, după cum e convins, au existat nişte forme cărora viaţa le-a fost insuflată de către un Creator plăsmuitor al lumii. Aceasta e afirmaţia proprie a lui Darwin. Privirea lui Darwin e îndreptată spre evoluţia formei, spre evoluţia înfăţişării ei exterioare, şi el însuşi simte că îi este imposibil să pătrundă în ceea ce dă viaţă acestor forme. Această viaţă el o ia ca pe un dat, el nu-şi propune s-o explice. El nici nu-şi îndreaptă atenţia asupra ei, ci, mai degrabă, singura problemă care-l preocupă este aceea a formelor sub care se manifestă viaţa.

Să privim cum se manifestă viaţa pe un alt tărâm, pe tărâmul artei. Vreau să mă refer numai la un fenomen caracteristic al vieţii noastre artistice. Şi aş vrea să pun în lumină această viaţă, sub forma ei cea mai radicală de manifestare, tocmai în acest context. Cât praf n-a stârnit, tocmai în anii ’70 şi ‘80, sloganul de *naturalism* – nu în accepţia rea a cuvântului! Şi acest slogan al naturalismului corespunde întru totul caracterului epocii noastre. Acest naturalism şi-a găsit expresia cea mai radicală la francezul *Zola*. Cât de impresionant zugrăveşte el viaţa omenească! Dar privirea lui nu e îndreptată direct spre viaţa omenească, ci spre formele în care se manifestă ea. Formele în care apare ea în mine, în fabrici, în suburbiile oraşelor, acolo unde omul se prăbuşeşte în imoralitate etc., toate aceste diferite feluri de a se manifesta ale vieţii le zugrăveşte Zola şi, în principiu, tot pe acestea le zugrăvesc toţi naturaliştii. Ei nu-şi îndreaptă privirile spre viaţă, ci spre formele în care se manifestă viaţa. – Şi gândiţi-vă apoi la sociologii noştri, care au sarcina de a furniza datele referitoare la felul cum s-a organizat viaţa şi la felul cum urmează să se organizeze ea în viitor. Sloganul concepţiei materialiste despre istorie şi al materialismului istoric a dat prilej la multă vorbă. Cum privesc însă sociologii această problemă? Ei nu-şi îndreaptă atenţia asupra sufletului uman, spre partea lăuntrică a spiritului uman. Ei studiază viaţa exterioară, aşa cum ni se înfăţişează ea în viaţa economică actuală, faptul că în cutare sau în cutare ţinut comerţul şi industria prosperă, şi caută să arate cum trebuie să trăiască omul, ca urmare a acestei forme exterioare pe care a luat-o viaţa. În acest fel studiază sociologii viaţa. Ei spun: Ce ne pasă nouă de etică şi de ideea de moralitate! Creaţi pentru oameni forme exterioare mai bune, condiţii exterioare mai bune, şi se va înnobila. – Da, sub forma marxismului, sociologia modernă a afişat afirmaţia că nu forţele etice sunt principalul în viaţa umană, ci formele exterioare ale vieţii economice.

Toate acestea vă arată că noi am intrat într-o fază a evoluţiei în care privirea omului e îndreptată în special spre forma existenţei exterioare. Dacă vă gândiţi la cel mai mare scriitor al epocii contemporane, veţi vedea că privirea lui e îndreptată spre această formă a existenţei şi că, deoarece el e plin, totodată, de cel mai cald sentiment de iubire pentru viaţa sufletului, pentru o viaţă liberă, a ajuns de-a dreptul la disperare, ca să zicem aşa, din cauza aspectului pe care l-au luat aceste forme. E vorba de Henrik Ibsen. El e acela care ne înfăţişează viaţa sub cele mai diferite forme, care ne arată că viaţa face ca în formă să se nască mereu noi contradicţii, că sufletele se prăbuşesc şi se chircesc din cauza formelor pe care le ia viaţa. Felul cum şi-a conceput finalul dramei sale «Când noi, morţii, vom învia», e de-a dreptul un simbol al faptul că sufletesc-spiritualul a fost dat uitării, e ca şi cum el ar fi vrut să spună: Noi, oamenii moderni ai culturii contemporane, suntem atât de încarceraţi în forma exterioară de viaţă, pe care atât de bine am stăpânit-o adeseori... şi când ne vom trezi, în ce fel se va înfăţişa privirilor noastre viaţa sufletească, în formele rigide ale organizării sociale şi ale concepţiilor apusene? – Aceasta e tendinţa fundamentală din dramele lui Ibsen, care-şi găseşte expresia şi în testamentul său de dramaturg.

Am proiectat astfel câteva fascicole de lumină asupra culturii bazată pe forme a Apusului. Când ne-am ocupat de darwinism, am văzut că această cultură a formelor este orientată spre viaţa mecanică exterioară a naturii, şi că sufletul nostru e închis în forme de viaţă şi sociale rigid delimitate. Am văzut că a cincea rasă, ariană, rasa noastră, pornind de la spiritul vechii culturi vedice, care-şi reprezenta viaţa prin percepţii nemijlocite ca pe ceva înzestrat cu suflet, această rasă a cincea s-a dezvoltat de-a lungul culturilor persană, chaldeo-asiro-babiloniano-egipteană, trecând mai apoi prin cultura greco-romană, cu concepţia ei, că întreaga natură e impregnată de suflet. La greci, chiar şi filosofii îşi imaginează că întreaga natură e impregnată cu suflet. A venit apoi secolul al XVI-lea – Giordano Bruno, care, în întreg

Universul, în întreaga lume mare a stelelor, mai găseşte încă viaţa. Într-o epocă şi mai târzie, viaţa a coborât până la starea de împletire totală cu forma exterioară. Acesta e punctul cel mai de jos. Nu spun aceasta cu dispreţ, pentru că fiecare punct al evoluţiei este necesar. Ceea ce face ca planta să fie frumoasă e forma exterioară, e ceea ce iese afară din germene. Viaţa noastră culturală a devenit exterioară în cele mai diverse chipuri, a dobândit înfăţişarea exteriorizată sub cele mai diferite forme. Şi aşa trebuie să fie. Cel mai puţin s-ar cuveni să critice teosofii acest lucru. Exact aşa cum odinioară a fost necesară cultura plină de spirit şi de viaţă, în epoca noastră e necesară cultura formei. În ştiinţă avem concepţia darwinistă, în artă, concepţia naturalistă, şi avem o cultură a formei şi în sociologie.

E necesar să ne oprim în mijlocul acestei expuneri şi să ne întrebăm: Ce trebuie să se întâmple, în sensul nostru spiritual-ştiinţific – în «Noţiuni fundamentale ale teosofiei» ne vom mai referi la problema cotiturii necesare pe care trebuie s-o facă spiritul uman – ce trebuie să se întâmple, deci, acum, când *forma* a ajuns să se exprime? Ea trebuie *să se reînnoiască*, forma trebuie să se umple iarăşi de o viaţă embrionară nouă!

Cine-l observă cu atenţie şi fără prejudecăţi pe contemporanul lui Zola, pe *Tolstoi* [Nota 20] – în primă instanţă, pe artistul Tolstoi – de pe poziţiile punctului de vedere pe care tocmai l-am prezentat, va afla, fără îndoială, că la acest artist, la acest observator al diferitelor tipuri din sânul poporului rus, al tipului soldatului, să zicem, al tipului omului războinic, aşa cum l-a descris el în «Război şi pace», şi mai apoi în «Anna Karenina», domină un cu totul alt ton fundamental decât cel din naturalismul apusean. Pretutindeni, Tolstoi caută altceva. El poate să-l descrie foarte bine pe soldat, pe funcţionar, pe omul aparţinând unei clase sociale oarecare, îl poate descrie pe om în cadrul unui neam sau al unei rase..., pretutindeni el caută *sufletul*, sufletul viu, care-şi găseşte o formă de exprimare în fiecare din ei, deşi nu în acelaşi fel. El descrie liniile simple, drepte ale sufletului – dar pe cele mai diferite trepte şi în cele mai diferite forme ale vieţii. Ce este viaţa în diferitele ei forme, în diversitatea ei cu mii de înfăţişări, ce este acea viaţă unică, aceeaşi în toate? – Această întrebare fundamentală străbate toate operele lui Tolstoi. Pornind de aici, el găseşte apoi posibilitatea de a înţelege viaţa şi acolo unde aparent ea se autodesfiinţează, acolo unde această viaţă trece în moarte. Moartea este, fără îndoială, marea piatră de încercare a concepţiei materialiste despre lume. Cum ar putea el înţelege moartea acela care nu recunoaşte decât existenţa lumii materiale exterioare, cum ar putea el, în sfârşit, rezolva problema vieţii, de vreme ce moartea stă ca o poartă ce se închide la sfârşitul acestei vieţi, umplându-l de îngrijorare şi groază? Ca artist, Tolstoi a depăşit deja acest punct de vedere al materialismului. Încă din nuvela «Moartea lui Ivan Ilici» puteţi vedea că aspectele cele mai materiale sunt depăşite prin artă, vedem că în această figură a lui Ivan se stabileşte o armonie perfectă în viaţa sa cea mai adânc-lăuntrică. Avem în faţa noastră un om bolnav, nu bolnav cu trupul, ci un om bolnav cu sufletul. Din toate cuvintele pe care ni le spune Tolstoi auzim şi vedem că el nu e de părere că în trup locuieşte un suflet care nu are nimic comun cu trupul; ci din cuvintele sale ne dăm seama că în forma corporală el vede o formă de manifestare a sufletului, că sufletul e acela care face ca trupul să fie bolnav, atunci când el însuşi e bolnav, că sufletul e acela care se revarsă prin toate arterele trupului. Vedem din această formă de exprimare artistică în ce fel se găseşte viaţa pe sine însăşi. Şi ne întâmpină aici un fel deosebit de a concepe moartea, nu ca teorie, nu ca dogmă, ci ca sentiment. Această idee ne dă posibilitatea certă de a înţelege moartea nu ca pe un sfârşit, ci ca pe o revărsare a personalităţii în Univers, ca pe o pierdere în infinit şi regăsire în marele Spirit Originar al lumii. Aici problema morţii e rezolvată, pe cale artistică, în modul cel mai minunat. Moartea s-a transformat într-un moment de fericire al vieţii. Muribundul simte cum se metamorfozează, trecând de la o formă de viaţă la alta.

Iată, deci, cine a fost Lev Tolstoi, artist contemporan cu naturaliştii: un căutător al vieţii, un om care şi-a pus problema enigmei vieţii în diferitele ei forme. Şi nu se putea, în acest caz, ca această enigmă a vieţii să nu apară şi în punctul central al sufletului său, al gândirii şi simţirii sale, sub aspectul său ştiinţific şi religios. El a căutat să cerceteze această enigmă a vieţii, el a căutat, în afară de formă, şi viaţa, oriunde o întâlnea. De aceea, el a devenit profetul unei epoci noi, care trebuie să ia locul epocii noastre, o epocă în care, spre deosebire de forma pe care au luat-o acum ştiinţele naturii, omul va simţi şi cunoaşte din nou viaţa. În întreaga critică pe care Tolstoi o face culturii apusene noi nu vedem altceva decât o expresie a acelui spirit care reprezintă o viaţă tânără, proaspătă, de copil, şi care vrea să o reverse în omenirea în curs de dezvoltare, a acelui spirit care nu se poate declara mulţumit cu o cultură, ce-i drept, coaptă, matură, ba chiar răscoaptă, care a ajuns să se exprime prin intermediul formei exterioare. Aceasta e poziţia diametral opusă pe care o are Tolstoi faţă de cultura Apusului. De pe aceste poziţii critică el formele de organizare ale societăţii şi formele de viaţă ale Apusului – totul! Acesta e punctul de vedere din care face el critica sa.

Am văzut, în cazul darwinismului, că ştiinţa Apusului a ajuns să înţeleagă formele vieţii, dar că Darwin şi-a declarat neputinţa de a înţelege ceva despre viaţa însăşi, pe care o ia ca realitate dată. Întreaga cultură a Apusului se întemeiază pe cercetarea formelor. Studiind evoluţia pietrei, a plantei, a animalului, a omului, noi studiem, de fapt, forma exterioară a acestora. – Deschideţi orice carte de ştiinţă occidentală, pretutindeni veţi găsi în centrul atenţiei forma. Să ne amintim încă o dată un lucru la care am mai reflectat deja: şi anume, faptul că tocmai savanţii Occidentului recunosc că stau în faţa enigmei vieţii şi nu sunt în stare să o pătrundă. Cuvintele: „Ignorabimus, ignorabimus" ne întâmpină ori de câte ori e vorba ca ştiinţa să ne spună ceva despre viaţa ca atare. Despre felul cum se materializează viaţa sub diferite forme, da, despre aceasta ştiinţa ştie să spună câte ceva. Dar despre ce e şi cum acţionează această viaţă însăşi, despre aceasta ea nu ştie nimic. Ea ajunge la disperare în faţa sarcinii de a dezlega această enigmă şi nu spune decât: Ignorabimus. Şi iată că Tolstoi a găsit cuvântul just, principiul just al felului cum trebuie cercetată viaţa însăşi. Aş vrea să vă citez un pasaj de importanţă capitală, de unde veţi vedea că el susţine punctul de vedere al vieţii, în opoziţie cu tot ceea ce e ştiinţă a formelor:

„Falsa cunoaştere a epocii noastre (a Occidentului) presupune că noi ştim ceea ce nu putem şti şi că nu putem şti ceea ce ştim, de fapt. Omului care posedă o falsă cunoaştere i se pare că el cunoaşte tot ceea ce i se înfăţişează în timp şi în spaţiu şi că nu cunoaşte ceea ce-i este cunoscut prin intermediul conştienţei lui înzestrate cu raţiune.

Unui asemenea om i se pare că binele în general şi binele său personal constituie obiectul cel mai imposibil de cercetat. Aproape la fel de imposibil de cunoscut îi pare intelectului său conştienţa sa înzestrată cu raţiune; ceva mai uşor de cunoscut i se pare că este el însuşi, în măsura în care este animal; şi mai uşor de cunoscut îi par animalele şi plantele, şi cel mai uşor de cunoscut, materia moartă, infinită.

Ceva similar se întâmplă cu văzul omului. Omul îşi îndreaptă privirea mereu, în mod inconştient, spre obiectele cele mai îndepărtate şi care, din această cauză, îi par a fi, judecând după culoare şi contururi, cele mai simple: spre cer, spre orizont, spre pădurile şi câmpiile îndepărtate. Aceste obiecte îi par a fi cu atât mai precis determinate şi mai simple, cu cât sunt mai departe de el, şi, dimpotrivă, cu cât obiectul e mai aproape, cu atât contururile şi culorile lui par mai variate." – „Oare nu acest lucru se întâmplă şi cu falsa cunoaştere a omului? Ceea ce, în mod neîndoielnic, îi este cunoscut – conştienţa lui gânditoare –, îi pare greu de cunoscut, pentru că nu e ceva simplu, dar ceea ce-i este inaccesibil – materia nelimitată, veşnică – îi pare lesne de cunoscut, pentru că-i apare în depărtare.

Şi totuşi, lucrurile stau exact invers."

Omul de ştiinţă occidental consideră că factorul primar, stabil, e materia lipsită de viaţă. Apoi, el vede că din ea se formează plantele, animalele şi oamenii, prin acţiunea forţelor chimice şi fizice; vede că materia lipsită de viaţă începe să mişte, ia treptat forma unei sfere şi, în cele din urmă, dă naştere mişcării care are loc în creier. Dar el nu poate înţelege cum se naşte viaţa: fiindcă ceea ce cercetează el nu e decât *forma* vieţii. Tolstoi spune: Viaţa ne este cel mai aproape, căci în sânul ei ne aflăm, căci viaţa suntem chiar noi; firește, dacă vrem să

înţelegem viaţa observând şi cercetând forma ei, n-o vom înţelege niciodată. Nu trebuie decât s-o privim în noi înşine, nu trebuie decât s-o trăim, şi atunci ştim ce e viaţa. Aceia care cred că n-o pot pricepe cu mintea, aceia nu înţeleg viaţa deloc. – Aici îşi începe Tolstoi cercetarea asupra vieţii şi caută să afle ce anume poate percepe omul drept viaţă a sa, chiar dacă gândirea rafinată, hipermatură, n-o poate cuprinde în marile linii ale gândirii simple: Dacă vrei să înţelegi cu adevărat forma, trebuie să priveşti în intimitatea celor lăuntrice. Dacă vrei să cercetezi numai legile formale ale naturii, cum vrei să-ţi dai seama în ce fel se deosebeşte o viaţă plină de sens de o viaţă lipsită de sens? Organismele sunt sănătoase şi se îmbolnăvesc conform aceloraşi legi superioare; omul se îmbolnăveşte exact conform aceloraşi legi datorită cărora el e şi sănătos. – Şi tot cu mult tâlc spune Tolstoi în tratatul său «Despre viaţă» [Nota 21]:

„Oricât de iuţi şi de puternice ar fi mişcările unui om în stare de nebunie, de delir sau agonie, în stare de beţie sau chiar într-o stare de patimă dezlănţuită, noi nu spunem despre acel om că trăieşte, nu-l tratăm ca pe un om care trăieşte, ci admitem doar că în el există posibilitatea vieţii. Dar oricât de slab şi de imobil ar fi un om – dacă vedem că personalitatea lui animalică s-a supus raţiunii, recunoaştem în el un om viu şi-l tratăm ca atare."

Tolstoi vrea să spună că forma exterioară dobândeşte sens pentru noi numai dacă n-o studiem din punct de vedere pur exterior, ci dacă sesizăm în mod nemijlocit ceea ce nu e formă, ceea ce e numai spirit, partea lăuntrică, esenţialul. Nu vom putea ajunge niciodată până la viaţa adevărată dacă încercăm să înţelegem numai forma; dar vom înţelege formele dacă, pornind de la viaţa însăşi, vom trece la studiul formei.

Dar Tolstoi nu îşi abordează problema numai în acest mod ştiinţific, ci şi din perspectiva moralei. Cum ajungem noi, în forma noastră umană, până la această viaţă propriu-zisă, până la ceea ce e *legitate*, până în interiorul formei exterioare? Tolstoi s-a lămurit asupra acestui lucru atunci când şi-a pus întrebarea: Cum îmi satisfac eu – cum îşi satisfac semenii mei propria lor nevoie de fericire? Cum ajung eu la satisfacţie faţă de propria mea viaţă personală? Pornind de la formele pe care le ia viaţa animală, omul nu-şi pune altă întrebarea decât: Cum satisfac nevoile formei exterioare de viaţă? – Aceasta e o poziţie foarte joasă de pe care pot fi privite lucrurile. Ceva mai sus se situează aceia care spun: Nu omul individual trebuie să găsească satisfacerea nevoilor sale, ci el trebuie să se încadreze în binele general al omenirii, trebuie să se încadreze într-o comunitate umană şi să nu se preocupe numai de ceea ce aduce satisfacţie propriei sale vieţi personale în forma ei, ci el trebuie să-şi găsească mulţumirea în toate fiinţele. Trebuie să ne încadrăm în comunitatea umană şi să ne subordonăm intereselor societăţii. Acesta e idealul pentru numeroase personalităţi, pentru numeroşi moralişti şi sociologi din istoria civilizaţiei occidentale: A subordona cerinţele individuale cerinţelor comunităţii. Dar – spune Tolstoi – acesta nu e nivelul cel mai înalt care trebuie atins, fiindcă ce altceva am în vedere, în acest caz, decât forma exterioară? Felul cum trăieşte omul în societate, felul cum se încadrează în ea, toate acestea nu se referă decât la forma exterioară. Iar aceste forme exterioare se schimbă necontenit. Şi dacă viaţa mea individuală, personală, nu trebuie să fie scop în sine, de ce oare să fie scop în sine viaţa celor mulţi? Dacă bunăstarea personală a formei unei vieţi umane individuale nu e un ideal, înseamnă că nici prin însumarea multor asemenea forme individuale nu poate lua naştere un ideal al binelui general. Nu bunăstarea individului, nu bunăstarea tuturor indivizilor poate fi idealul spre care să tindem: aceasta se referă numai la formele în care viaţa trăieşte, în primă instanţă. Unde cunoaştem viaţa? Cărui ţel să ne subordonăm, dacă nu nevoilor dictate de natura noastră interioară, dacă nu aceluia care ne recomandă să tindem spre o bunăstare generală sau spre umanitarism?

Acel ceva care, în omul individual, ca şi în omenirea luată în ansamblul ei, doreşte cu putere bunăstarea şi fericirea, acest ceva este, în formele cele mai variate, viaţa însăşi. Să nu ne concepem, deci, idealul nostru moral, idealul nostru cel mai lăuntric în funcţie de formele exterioare, ci în funcţie de ceea ce se impune sufletului însuşi, de ceea ce-i înfăţişează drept ideal sufletului, în lăuntrul său, Dumnezeul care trăieşte în el. Iată din ce cauză Tolstoi se întoarce la un fel de creştinism superior, în care el vede adevăratul creştinism: Nu căutaţi împărăţia lui Dumnezeu în gesturi exterioare – în forme –, ci îndreptaţi-vă căutările înspre interiorul vostru. Şi atunci vi se va arăta care vă e datoria, când veţi sesiza şi înţelege viaţa sufletului, când vă veţi lăsa inspiraţi de Dumnezeul din voi, când veţi asculta spre ceea ce vă vorbeşte propriul suflet. Nu vă uniţi cu formele, nu vă pierdeţi în forme, oricât de mari şi puternice ar fi ele! Întoarceţi-vă la viaţa originară, unică, la viaţa divină din voi înşivă. Când omul nu-şi mai ia din exterior idealurile morale, idealurile culturale, ci lasă să ţâşnească afară din sufletul său ceea ce răsare în inima sa, ceea ce Dumnezeu a semănat în sufletul său, atunci el a încetat să trăiască numai în formă, şi atunci el are, într-adevăr, un caracter moral. Aceasta se cheamă moralitate lăuntrică şi inspiraţie lăuntrică.

De pe această poziţie el caută o reînnoire fundamentală a întregii concepţii despre viaţă şi lume, sub forma a ceea ce el numeşte creştinismul său originar. După cum crede Tolstoi, creştinismul a devenit ceva exterior, el s-a adaptat diferitelor forme ale vieţii, care s-au născut din cultura diferitelor secole. Şi el aşteaptă să vină o epocă nouă, în care în formă să pulseze o nouă viaţă lăuntrică, în care viaţa să fie iarăşi percepută în mod nemijlocit. De aceea, el nu oboseşte să spună, în forme noi şi mereu altele, că e necesar să sesizăm ceea ce e simplu, sufletescul, nu viaţa cea complicată, care vrea să aibă mereu alte şi alte experienţe. Nu! Ci inocenţa sufletului trebuie să afle ce e bine şi ce e rău, trebuie ca, mai întâi, ceea ce e aducător de confuzie în ştiinţa exterioară, în reprezentarea artistică exterioară, ceea ce e luxuriant în viaţa modernă, să fie unit cu ceea ce e direct şi simplu şi care aşteaptă să ţâşnească din sufletul fiecărui om, indiferent cărei forme de viaţă sau societate îi aparţine el: acesta e idealul pe care-l propune Tolstoi. Şi aşa devine el un critic sever al ştiinţei occidentale. El declară că această ştiinţă a încremenit treptat sub formă de dogme, ca şi teologia, şi că savanţii Occidentului par asemănători cu dogmaticii veritabili, plini de un spirit fals. Şi el face un aspru rechizitoriu al acestor savanţi. În primul rând, idealului spre care se tinde prin aceste forme ştiinţifice, şi acelora care caută „ridicarea şi înălţarea", spre care tind toate eforturile noastre, în bunăstarea concret materială. De-a lungul secolelor, omenirea s-a străduit mereu să aducă formele pe treapta lor cea mai înaltă de dezvoltare, şi a crezut că avuţia exterioară, bunăstarea exterioară, constituie fericirea supremă. Iar acuma ar fi venit vremea – ştim că nu trebuie să criticăm acest lucru, ci să-l cercetăm, ca pe un dat necesar – ca bunăstarea să nu mai fie apanajul câtorva clase şi pături sociale, ci ca de ea să aibă parte toţi oamenii. Firește, împotriva acestei afirmaţii nu se poate obiecta nimic, dar Tolstoi se ridică împotriva formei prin care sociologia occidentală şi socialismul occidental încearcă să realizeze acest lucru. Ce spune socialismul? El porneşte de la premisa că trebuie să schimbe formele exterioare ale vieţii. Forma îmbunătăţită a civilizaţiei materiale îl va face pe om să ajungă, pasă-mi-te, la un nivel superior de viaţă, la un mod superior de a trăi. Şi se mai crede că cei cărora le va merge bine, care vor prospera din punct de vedere exterior, vor avea şi o ţinută morală superioară. Toate străduinţele de natură morală ale socializării au drept scop înfăptuirea unei revoluţii în ceea ce priveşte formele exterioare.

Împotriva acestor tendinţe se ridică Tolstoi. Fiindcă aici e problema: tocmai progresul civilizaţiei a făcut să apară cele mai diverse deosebiri de clasă şi de stare socială. Credeţi că dacă veţi dezvolta la maximum această civilizaţie a formelor, veţi atinge cu adevărat un ideal mai înalt de civilizaţie? Voi trebuie să-l sesizaţi pe om şi să-l influenţaţi acolo unde îşi dă formă el însuşi. Trebuie să-i faceţi sufletul mai bun, să turnaţi în sufletul său puteri divin-morale, şi atunci el va modifica forma pornind de la factorul prim, viaţa. Acesta e socialismul lui Tolstoi, şi el consideră că nici o schimbare a civilizaţiei formelor occidentale nu va putea să ducă niciodată la înnoirea civilizaţiei morale, ci că această înnoire trebuie să pornească de la înnobilarea sufletului, a vieţii lăuntrice. Iată de ce el nu devine predicatorul unor dogme, ci un stimulator al unei transformări totale a sufletului uman. El nu poate spune: viaţa morală a omului se înnobilează dacă se îmbunătăţeşte condiţia exterioară a vieţii sale.., ci spune: tocmai pentru că aţi pornit de la transformarea formei exterioare, v-a năpădit această întreagă situaţie întristătoare în care trăiţi. Veţi putea depăşi iarăşi această formă de viaţă numai dacă veţi transforma omul dinlăuntru spre afară.

Sociologia, ca şi gândirea ştiinţifică darwinistă, sunt ultimele vestigii ale vechii culturi bazate pe formă. La noi există însă primele semne că apar zorile unei civilizaţii noi, zorile unei civilizaţii a vieţii. După cum acolo avem linia descendentă, aici, la noi, o avem pe cea ascendentă. Pe cât de puţin e în stare moşneagul care şi-a împlinit rostul, care a dat o anumită formă vieţii sale, să se reînnoiască total, ci, mai degrabă, noua formă de viaţă se naşte din copilul care acum îşi deschide ochii în lume, prin vitalizare din interior, din ceea ce e încă nediferenţiat şi care lasă să ţâşnească din el varietatea, tot pe atât de puţin se poate naşte în sânul unui popor care are o veche civilizaţie, noua formă de viaţă. Iată de ce Tolstoi consideră că tocmai poporul rus e un popor încă neatins de formele civilizaţiei occidentale, şi crede că el e poporul în sânul căruia trebuie să înmugurească această viaţă a viitorului. Tocmai după ce a studiat acest popor slav, care azi încă mai priveşte cu nepriceputâ indiferenţă idealurile culturale europene – atât ştiinţa europeană, cât şi arta europeană –, Tolstoi afirmă că în acest popor trăieşte un spirit nediferenţiat, care trebuie să devină purtătorul viitorului ideal al civilizaţiei. El vede aici ceea ce va fi în viitor. Critica lui se întemeiază pe marea lege a evoluţiei, pe acea lege care ne învaţă despre schimbările formelor şi despre înmugurirea mereu nouă, din germeni, a vieţii.

În capitolul X al cărţii sale «Despre viaţă», el scrie:

„Iar legea pe care o cunoaştem în noi înşine ca lege a vieţii noastre, este aceeaşi lege potrivit căreia au loc şi toate fenomenele exterioare ale lumii, doar cu deosebirea că în noi înşine cunoaştem această lege ca o lege pe care trebuie s-o realizăm noi înşine – pe când în fenomenele exterioare ca ceva care, dimpotrivă, se petrece după aceste legi fără participarea noastră."

În acest fel îşi găseşte Tolstoi locul în viaţa veşnic schimbătoare, supusă evoluţiei. Noi am fi nişte reprezentanţi foarte răi ai ştiinţei spirituale, dacă n-am putea înţelege în adevărata lumină un asemenea fenomen; am fi nişte răi cercetători spirituali, dacă am vrea să predicăm numai un adevăr străvechi. De ce ne însuşim noi conţinutul străvechii înţelepciuni? Deoarece străvechea înţelepciune ne învaţă să înţelegem viaţa în profunzimile ei, deoarece ea ne arată că Divinitatea unică se manifestă iar şi iar sub formele cele mai diferite. Un rău reprezentant al ştiinţei spirituale ar fi acela care ar deveni dogmatic, acela care ar vrea să predice numai conţinuturile înţelepciunii străvechi, fiind însă orb şi surd la tot ceea ce se petrece în imediata lui apropiere. Învăţătura înţelepciunii ne-a arătat străvechea înţelepciune nu ca s-o repetăm şi noi în cuvinte, ci ca s-o trăim şi să învăţăm să înţelegem ceea ce există în jurul nostru. Evoluţia propriei noastre rase, care, de la vechea cultură hindusă şi până la cea actuală, a luat diferite forme, această evoluţie e descrisă şi prefigurată în mod exact în acea străveche înţelepciune. În ea ni se vorbeşte şi despre o evoluţie viitoare, despre o evoluţie care duce în viitorul imediat. Ni se spune că ne aflăm la începutul unei noi ere cosmice. Raţiunea noastră, inteligenţa noastră, au dobândit forma lor actuală în urma trecerii lor prin diferite sfere ale existenţei. Forţele noastre fizice de înţelegere şi-au sărbătorit cele mai mari triumfuri tocmai în cadrul civilizaţiei bazate pe formă a epocii noastre. Raţiunea a pătruns legile naturii care determină formele şi a ajuns în stăpânirea legilor naturii care se referă la forme, ea a atins culmile cele mai înalte în marile şi grandioasele progrese ale tehnicii, în marile şi grandioasele progrese ale vieţii noastre. Acum, noi ne aflăm la începutul acelei epoci când în această raţiune trebuie să se reverse ceva, ceva care trebuie să cuprindă omul şi să-l modeleze din lăuntru în afară. Iată de ce mişcarea teosofică şi-a ales drept deviză şi şi-a propus drept scop să formeze miezul, germenul unei frăţietăţi generale a oamenilor. În ea nu trebuie să se facă deosebiri în funcţie de opinii, clasă socială, sex sau culoarea pielii, nici în funcţie de confesiunea religioasă – ci în toate aceste forme trebuie să fie căutată viaţa. Ceea ce ne apare drept ideal spiritual al nostru e un ideal al iubirii, pe care – dacă devine conştient de propria lui divinitate – omul îl va resimţi drept celălalt element divin, care există în el. Teosofia dă numele de manas civilizaţiei bazate pe intelect, civilizaţiei spiritului; ea foloseşte numele de buddhi pentru acea entitate interioară care e pătrunsă de iubire, care nu vrea să fie înţeleaptă fără a fi şi plină de iubire. Şi, după cum rasa noastră a dus, pe baza raţiunii, la dezvoltarea culturii manas-ului, următoarea treaptă va fi aceea pe care va trebui să realizăm individualitatea plină de iubire, când omul acţionează din natura lui superioară, lăuntrică, divină, fără a se pierde nici în haosul naturii exterioare, nici în ştiinţă, nici în viaţa socială. Dacă vom concepe idealul spiritual în acest fel, ne vom putea îngădui să spunem că înţelegem acest ideal în mod just, – şi atunci nu vom putea ignora o personalitate care trăieşte printre noi, care vrea să dea evoluţiei omenirii noi impulsuri de viaţă.

Ce frumos și în concordanță cu învățătura noastră este mult din ceea ce spune Tolstoi referitor la concepția despre om în caracterul său nemijlocit. N-aș vrea să mai citez decât un pasaj, care e caracteristic mai cu seamă pentru idealul său moral:

„Întreaga viaţă a acestor oameni e îndreptată spre mărirea închipuită a bunăstării lor personale. Ei văd bunăstarea personalităţii numai ca satisfacere a nevoilor lor. Ei numesc nevoi ale personalităţii toate acele condiţii de existenţă ale personalităţii spre care şi-au îndreptat raţiunea lor. Dar nevoile conştiente – acelea spre care e îndreptată raţiunea lor – cresc mereu, la infinit, din cauză că sunt conştienţi de ele. Satisfacerea acestor nevoi crescânde îi opreşte să vadă cerinţele adevăratei lor vieţi."

Tolstoi spune, aşadar: Personalitatea nu include în ea conştienţa raţională. Personalitatea e o calitate a animalului şi a omului ca animal. Conştienţa raţională e o calitate care aparţine doar omului. Numai dacă omul trece peste simpla personalitate, dacă devine conştient de prevalenţa individualităţii asupra personalităţii, dacă înţelege să devină impersonal, să lase viaţa impersonală să conducă în el, atunci el iese din cultura implicată în forma exterioară şi intră într-o cultură plină de viaţă a viitorului.

Chiar dacă nu este ceea ce teosofia recunoaște ca ideal al ei și nu este concluzia pe care o tragem din teosofie, cu toate acestea este un pas înspre ideal, întrucât omul învaţă să trăiască numai atunci când nu priveşte asupra personalităţii, ci asupra a ceea ce este etern şi nepieritor.

Acest veşnic, nepieritor, Buddhi, germenul înţelepciunii, care odihneşte în suflet, trebuie să ia locul simplei culturii intelectuale. Pentru faptul că teosofia este corectă în această viziune a viitorului evoluției omenirii, există multe dovezi. Cea mai importantă însă este aceea că deja se impun singure în viaţa forţe similare, pe care acum e necesar să le cuprindem și să le înțelegem cu adevărat, pentru ca apoi noi înșine să ne umplem de idealurile lor.

Aceasta este măreţia lui Tolstoi, că el vrea să ridice omul din cercul strâmt al gândurilor sale și să îl adâncească spiritual, că vrea să-i arate că idealurile nu sunt *afară*, în lumea materială, ci numai din suflet pot izvorî.

Dacă suntem teosofi veritabili, atunci vom recunoaște evoluția, atunci nu vom rămâne orbi și surzi față de ceea ce luminează înspre noi, în sens teosofic, în prezentul nostru, ci vom recunoaște cu adevărat aceste forțe, despre care de obicei în scrierile teosofice se vorbește în mod poetic.

Aceasta trebuie sa fie chiar caracteristica unui teosof, că el a biruit întunericul și eroarea, că el a învățat să evalueze și să recunoască în modul corect viața și lumea.

Un teosof care s-ar retrage, care ar deveni rece şi străin faţă de viaţă, ar fi un teosof de calitate proastă chiar dacă ar şti foarte mult. Acei teosofi care ne conduc din lumea sensibilă într-una mai înaltă, care privesc ei înşişi în lumile suprasensibile, ei trebuie pe de altă parte să ne înveţe de asemenea cum putem observa suprasensibilul pe planul fizic şi să nu ne pierdem în sensibil.

Noi cercetăm cauzele care vin din spiritual, pentru a înțelege pe deplin sensibilul, care este efectul spiritualului. Nu înțelegem lumea

sensibilă dacă ramanem înăuntrul sensibilului, întrucât cauzele pentru viața sensibilă vin din spiritual.

Teosofia vrea să ne facă clarvăzători în sensibil, de aceea ea vorbește despre înțelepciunea străveche. Ea vrea să transforme omul, astfel încât el să vadă prin clarvedere în tainele înalte suprasensibile ale existenței, dar aceasta nu va fi plătită cu lipsa de înțelegere pentru ceea ce se află nemijlocit împrejurul nostru.

Aceasta ar fi, cum am spus, un clarvăzător mai prost, cel care ar fi orb și surd față de ce se petrece în sensibil, față de ce contemporanii lui sunt în stare să realizeze în ambianța lui nemijlocită, și pe lângă aceasta ar fi un clarvăzător prost dacă nu ar fi în stare să recunoască într-o personalitate prin ce este condus omul în suprasensibil în timpul nostru. La ce ne-ar fi de folos dacă am fi clarvăzători și nu am fi în stare să ne dăm seama de ceea ce se află imediat în fața noastră ca sarcină următoare.

Un teosof nu trebuie să se retragă din viață, el trebuie să știe să aplice direct teosofia în viață. Dacă e ca teosofia să ne conducă în sus spre lumile mai înalte, atunci noi trebuie să aducem jos în lumea noastră fizică cunoștințele suprasensibile. Trebuie să recunoaștem cauzele care se află în spiritual. Teosoful trebuie să stea în viață, să înțeleagă lumea în care trăiesc contemporanii săi, și să-și dea seama de cauzele spirituale din diferitele epoci de dezvoltare.

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

VI

LUMEA SUFLETELOR

Berlin, 10 noiembrie 1904

În cursul acestor conferinţe am folosit adeseori ocaziile care mi s-au oferit pentru a sublinia cum concepţia teosofică despre lume nu ne îndepărtează de la activitatea în lumea sensibilă, pe tărâmul nemijlocit rezervat omului, că ea nu ne înalţă în cine ştie ce regiuni fantastice, iluzorii, aşa cum atât de des susţin adversarii acestei concepţii despre lume. Am spus-o de atâtea şi atâtea ori. Dar azi, când vrem să păşim cu studierea noţiunilor fundamentale ale teosofiei în acea lume prin care trebuie să cutreiere fiinţa umană în perioada dintre moarte şi o nouă naştere, e necesar să mai subliniem încă o dată, în mod cu totul special, acest lucru; pentru că adversarii concepţiei teosofice despre lume vor fi prea uşor înclinaţi să declare că tot ceea ce descriu eu despre această regiune este ceva imaginar, ceva absolut fantezist. Şi totuşi, tocmai în aceste lumi care sunt situate deasupra lumii sensibile, în aceste regiuni suprasensibile va recunoaşte acela care e în stare să privească mai adânc în natura lucrurilor esenţa propriu-zisă, adevăratul temei al tuturor realităţilor lumii. După cum nimeni nu poate construi o maşină cu aburi dacă nu cunoaşte esenţa aburilor, tot aşa, nimeni nu e în stare să înţeleagă şi să explice ceea ce se petrece de jur împrejurul, în faţa organelor noastre de simţ, dacă nu cunoaşte esenţa sufletului şi a spiritului. Cauzele lucrurilor şi fenomenelor din lumea fizică se află în suprasensibil, în suprafizic. Pe cât este de adevărat că noi ne înălţăm în regiunile superioare ale existenţei, tot pe atât de adevărat este că noi căutăm să înţelegem această esenţă suprasensibilă pentru a putea acţiona în lumea fizică. Este necesar să înţelegem esenţa suprasensibilului, pentru a-l introduce în lumea noastră sensibilă. Spuneam că acest lucru trebuie subliniat în mod deosebit acum, când păşim în nişte regiuni care sunt total inaccesibile ochiului fizic. Pentru observaţia sensibilă, fiinţa umană este moartă din momentul când sufletesc-spiritualul s-a detaşat de entitatea fizică. Nici un ochi şi nici o ureche nu ne poate da de ştire care e soarta omului în acea perioadă în care, după moarte, el se pregăteşte pentru o nouă încarnare.

De această soartă dintre moarte şi o nouă naştere vrem să ne ocupăm acum. În acest scop, ne vom adânci în cercetarea celor două regiuni ale existenţei noastre, care fac parte din viaţa noastră exact la fel ca Soarele şi Luna şi toate lucrurile ce există pe Pământul nostru. Numai că omul înzestrat doar cu simţurile fizice nu ştie nimic despre aceste regiuni superioare. El trăieşte în ele; dar a trăi într-o anumită lume şi a şti ceva despre ea sunt două lucruri total diferite. Foarte frumos a spus în repetate rânduri filosoful german Lotze [Nota 22] şi, de asemenea, poetul-filosof Hamerling [Nota 23], că dacă omul ar fi lipsit de ochi şi urechi, întreaga lume care se află în jurul nostru, care se înfăţişează sub formă de sunete şi culori, ar fi întunecată şi mută pentru el. Lumea străluceşte în diferite culori şi răsună în diferite tonuri numai datorită faptului că noi avem organe fizice corespunzătoare. În legătură cu această lume trebuie spus că noi cunoaştem din ea doar atâta cât ne este accesibil prin organele noastre de simţ.

De curând a apărut o carte interesantă, despre viaţa sufletească a unei femei – Helen Keller [Nota 24] –, care la vârsta de un an şi jumătate a orbit şi a devenit surdo-mută, reuşind totuşi să dezvolte o viaţă sufletească deschisă unor orizonturi foarte largi şi care poate fi calificată chiar drept genială. Încercaţi să vă imaginaţi în mod limpede cum trebuie să-i apară unui astfel de om lumea, care pentru alţii străluceşte în culori şi e plină de sunete, şi încercaţi să vă imaginaţi apoi cu ce strălucire îl întâmpină pe un orb din naştere care a fost operat aceeaşi lume care înainte fusese lipsită de culoare şi lumină şi cât de îmbogăţită cu noi însuşiri îi va apărea ea; ne vom fi făcut astfel o imagine despre acel om care se trezeşte de la percepţia sensibilă la percepţia spirituală, pe care operaţia l-a scos din întuneric spre lumină. Deasupra lumii obişnuite se află o lume sufletească şi ea este o realitate pentru aceia al căror ochi spiritual s-a deschis. În literatura teosofică, această lume mai e numită şi lume astrală. S-au adus multe obiecţii împotriva expresiei de „lume astrală”, pentru că s-a crezut că e vorba de revirimentul unei prejudecăţi din Evul Mediu. Dar nu degeaba o numesc lume astrală aceia care au posibilitatea de a privi în sfera sufletescului. Fiindcă, exact aşa cum culorile şi sunetele se înfăţişează simţurilor fizice, în această lume apar ca realităţi adevărate în primul rând toate acele fenomene pe care noi le cuprindem în cuvintele: pofte, instincte, pasiuni, porniri, dorinţe şi sentimente. După cum digeră, vede şi aude, tot astfel omul doreşte, are pasiuni, are sentimente. El trăieşte în lumea pasiunilor, a pornirilor şi poftelor, a sentimentelor şi dorinţelor, aşa cum trăieşte, pe de altă parte, în lumea fizică. Şi întocmai cum ochiul fizic, dând de un alt om, vede însuşirile fizice ale acestuia, tot astfel ochiul spiritual deschis vede mulţimea însuşirilor sufleteşti existente în om. Exact la fel cum simţurile fizice pot deosebi electricitatea de lumină sau lumina de căldură, tot astfel ochiul sufletesc deschis poate face deosebire între o pornire, o poftă care există în sufletul altuia, şi sentimentul iubirii, al dăruirii, sentimentul evlaviei religioase. După cum căldura şi lumina sunt două lucruri diferite, tot astfel sunt diferite, în lumea sufletească, iubirea şi evlavia religioasă. Şi aceste însuşiri au fost numite astrale din cauză că pentru ochiul sufletesc deschis ele strălucesc în nuanţele astralului.

Aici e necesar să intercalez câteva reprezentări oculte. Prin reprezentări oculte înţelegem acele reprezentări care se referă la suprasensibil, pe care le pot avea numai cei ale căror organe de simţ spirituale şi sufleteşti sunt deschise. Nimic nu e cu totul ascuns. Dorinţele, poftele şi pasiunile sunt ascunse numai pentru cei ale căror organe sufleteşti nu sunt deschise. Cu ajutorul organelor noastre sufleteşti putem distinge însuşirile din lumea sufletească pe care omul le are în el. După cum el ne întâmpină având o anumită fizionomie, tot astfel orice om ne întâmpină având o anumită fizionomie sufletească. Şi aşa cum are un corp fizic, tot astfel el posedă şi un corp ce străluceşte în lumina astrală, un corp care e mai mare decât corpul său fizic şi în care e învăluit, ca într-un nor de lumină ce străluceşte şi licăreşte în cele mai diferite culori. Folosesc în mod intenţionat amândouă aceste cuvinte, fiindcă fiecare denumeşte altceva. Dintre însuşirile care se referă la gânduri şi idei, pe unele le vezi strălucind, pe altele numai licărind. Iar sentimentele, pasiunile, dorinţele şi instinctele ne apar la fel cum în cazul electricităţii vedem polul înconjurat de o lumină licăritoare; acest nor de lumină, invizibil pentru ochiul obişnuit, dar vizibil pentru acela al clarvăzătorului, e numit aură umană. Ea conţine tot ceea ce eu am desemnat drept însuşiri sufleteşti. Putem distinge cu exactitate între acele însuşiri pe care sufletul le are din cauză că înclină spre lumea sensibilă, din cauză că se cramponează de lucrurile lumii senzoriale, între poftele ce se nasc din cauză că omul doreşte lucruri ce aparţin lumii sensibile, şi ceea ce e legat de dăruirea altruistă, de sentimentele

de iubire şi evlavie. Dacă aura e împânzită de sentimentele ce-şi au originea în instinctele inferioare, care sunt legate de viaţa materială, acest lucru face ca sufletul să fie traversat de curenţi de diferite forme, de fulgere sau alte figuri, în culori sângerii sau roşiatic-portocalii sau roşiatic-gălbui, pe când tot ceea ce e legat de sentimente nobile, de pasiuni nobile, cum sunt entuziasmul, evlavia, iubirea, apar în aura omului în minunate nuanţe verzui, verzui-albastre, albastru-violete sau violet-roşiatice. Aşa că sufletul omului arată, pe de-o parte, realităţile materiale, doreşte arzător realităţile materiale, se cramponează de ele, iar pe de altă parte acest suflet e înzestrat cu polul opus, prin care se înalţă spre ceea ce e nobil şi e străbătut în permanenţă de curenţi şi înflăcărat de focul a ceea ce e nobil. Între aceste două însuşiri se împarte viaţa sufletului. Cei care trăiesc în culorile verde, albastru, violet au trecut prin multe reîncarnări, pentru a dobândi aceste însuşiri mai nobile. Fiindcă iniţial sufletul e înzestrat cu însuşirile inferioare, cu porniri, pofte, pasiuni, instincte. El trebuie să le aibă, fiindcă dacă sufletul n-ar avea ceea ce în filosofia ocultă se numeşte dorinţa după cele fizice, el nu ar ajunge să acţioneze în lumea sensibilă. Dacă omul acţionează în lumea sensibilă, dacă-şi adună bunuri şi averi, dacă-şi formează din materialele lumii sensibile unelte pentru viaţa lui, aceasta se întâmplă din cauză că omul are pofte legate de viaţa senzorială. La început, pentru sufletul încă neevoluat, în vremurile când trece prin cele dintâi încarnări ale sale, aceste pofte sunt, de fapt, unicul principiu care-l face să acţioneze. Sufletul tânăr se simte îndemnat să acţioneze numai sub influenţa lor. Când apoi sufletul trece prin multe încarnări, el se avântă din ce în ce mai sus şi nu mai acţionează mânat de pofte, ci din cauză că ştie, că vrea să se dăruiască şi că iubeşte. În acest fel înaintează sufletul, de-a lungul pelerinajului său prin lume, de la dorinţa inferioară la iubire. Sufletul care are asemenea dorinţe este legat de corporalitatea senzorială. Acela însă care iubeşte, se lasă pătruns de spirit, se supune spiritului, împlineşte porunca spiritului. Aceasta este deosebirea dintre suflete, după vârsta lor. Sufletele tinere sunt acelea care au pofte, sufletele mature sunt acelea care iubesc, adică acelea care lasă ca spiritul să acţioneze în ele. În lumea sufletelor sau astrală vedem acest corp sufletesc al omului strălucind în diferitele lui însuşiri şi putem distinge astfel gradul de maturitate pe care l-a atins un suflet uman. Toate însuşirile pe care le putem observa la corpul sufletesc îşi au originea în faptul că se dăruieşte realităţilor sensibile sau spiritualului.

Vom înţelege acum şi ce înseamnă, de fapt, „a muri". Ne propunem să căutăm, să înţelegem noţiunea de moarte, cu ajutorul acestei idei la care tocmai am ajuns. Ce se întâmplă imediat după ce moare omul? Ceea ce până acum, în corpul său fizic, nu s-a supus doar legilor fizice, ci a ascultat şi de legile sufleteşti – mâna care s-a mişcat după cum i-au dictat sentimentele de care a fost sufletul străbătut, privirea care a privit afară înspre lume pentru că a avut drept suport însuşirile spirituale din suflet, fizionomia care s-a schimbat mereu potrivit cu mişcările sufletului –, tot ceea ce, în timpul vieţii, s-a supus astfel sufletului, după ce viaţa moare, îşi urmează propriile sale căi. Trupul omului, în măsura în care el este o asociere de forţe fizice şi chimice, nu se mai supune impulsurilor sufleteşti, ci forţelor fizice ale lumii, care de acum au pus stăpânire pe el. De acum înainte, el aparţine lumii fizice exterioare şi nimeni dintre cei care s-au ocupat numai de aceasta nu are vreun drept să afirme că sufletesc-spiritualul care a ţinut până acum în stăpânirea sa trupul, a dispărut, fiindcă acum sufletesc-spiritualul nu mai e accesibil decât ochiului deschis al clarvăzătorului. Din ultimele conferinţe care se vor ocupa de noţiunile fundamentale ale teosofiei, vom afla în ce fel poate omul să-şi deschidă încă din această viaţă ochiul care poate privi viaţa interioară şi să devină prin aceasta el însuşi conştient de cele ce v-am povestit aici. Dar de la bun început vă veţi da seama că soarta pe care o are spiritul după moarte nu poate fi înţeleasă decât dacă o studiem din punctul de vedere al suprasensibilului. Cineva care se ocupă numai de ştiinţele naturii nu e chemat să realizeze ceva în legătură cu spiritualul. Omul a fost înzestrat cu nişte forţe chimico-fiziologice. Pe acestea nu mai trebuie să le stăpânească după moarte, acum „corpul" lui nu mai este decât un corp sufletesc. Dorinţele, poftele, pasiunile, iubirea, entuziasmul şi evlavia care au trăit în el, toate acestea n-au fost, desigur, legate de legile chimico-fizice, ci mai degrabă le-au atras pe acestea în sfera lor de influenţă. După moarte, sufletul există, aşa cum a existat înainte, doar că acum nu mai e întreţesut cu corpul fizic. Dacă în timpul vieţii fizice omul e constituit, aşa cum am văzut, din spirit, suflet şi trup, după moarte el e constituit din spirit şi suflet. Şi la fel cum omul îşi duce viaţa în lumea fizică, după moarte el îşi duce viaţa în lumea superioară, în lumea sufletească sau spirituală. Acestea sunt locurile prin care trebuie să treacă omul, ţara sufletelor şi ţara spiritelor.

Pe acestea două ne propunem să le cercetăm mai îndeaproape. Ea, lumea astrală sau lumea mentală, poate fi observată la fel de bine ca şi lumea noastră fizică. După cum în lumea noastră fizică există cele mai diferite forţe ale naturii, cum ar fi căldura, electricitatea, magnetismul, şi acolo există forţele cele mai diferite. Acestea pot fi grupate în anumite categorii, pe care trebuie să le învăţăm, fiindcă numai în acest fel putem reuşi să aflăm câte ceva despre ceea ce se întâmplă cu sufletul după moarte. Avem astfel grupa celor mai de jos însuşiri sufleteşti, lumea propriu-zisă a poftelor, pe care ocultismul o numeşte lumea aşa-numitului jar al poftelor. E acea lume care e creată în propriul nostru suflet de înclinaţiile cele mai joase ale sufletului spre corpul fizic. În această lume a poftelor noastre îşi găsesc expresia toate acele sentimente ale noastre care-şi au izvorul în setea sufletului după lucrurile lumii fizice. Aceasta e forma cea mai de jos a vieţii noastre sufleteşti, e jarul poftelor, care de aceea a şi fost numit în mistică focul arzător al poftelor. Să aruncăm acuma o privire anticipativă asupra naturii expunerii noastre; aceasta vă va ajuta să înţelegeţi care e deosebirea dintre viaţa în trup şi viaţa fără trup, dacă studiaţi această însuşire a sufletului, care e legată de jarul poftelor. Ce e pofta pentru un suflet care trăieşte în trup? E înclinarea poftei sufleteşti spre un obiect fizic, spre o satisfacţie fizică. Dar culoarea jarului poftelor din suflet, care se revarsă din suflet aşa cum se scurge curentul printr-un vârf ascuţit al unui obiect încărcat cu electricitate, se schimbă numai atunci când pofta ajunge să fie satisfăcută. Atunci jarul poftelor încetează să mai ardă. Momentul în care o poftă este satisfăcută e un moment important, decisiv, pentru cercetătorul spiritual. Observaţiei sufleteşti acest moment i se înfăţişează ca stingerea cu apă a unui foc. Acest jar al poftelor poate fi stins cu ajutorul obiectului care-l satisface, deoarece omul are un trup. Pofta fizică nu poate fi satisfăcută decât pe cale fizică. Iată cerul gurii, care cere lucruri bune la gust. Dar în momentul când cerul gurii nu mai este, e imposibil să satisfaci acea poftă. Sufletul e ataşat de simţire, de lumea sensibilă. Dar el îşi poate găsi satisfacţia numai câtă vreme e legat de trup. Din clipa în care nu mai e legat de trup, e imposibil să i se mai satisfacă poftele şi el suferă nespus din cauza imposibilităţii de a-şi potoli poftele. Aceasta e una din stările prin care trebuie să treacă în kamaloka. Pentru a se elibera, el trebuie să cunoască acea stare în care pofta există, dar care îl pune în imposibilitatea de a-şi satisface pofta sufletului. Şi atunci sufletul învaţă treptat să şteargă aceste pofte. E una din reprezentările pe care trebuie să ni le însuşim, dacă vrem să ne facem o idee despre ceea ce se întâmplă între moarte şi o nouă naştere. Celelalte procese va trebui să le cunoaştem însă numai după ce vom fi aruncat o privire mai exactă în ceea ce numim lume a sufletelor şi ţară a spiritelor.

Înainte de a descrie ce se întâmplă între moarte şi o nouă naştere, voi prezenta în mod exact această grupă de însuşiri şi procese sufleteşti pe care le întâlnim în lumea suprasensibilă. Prima însuşire a fost pofta. A doua e excitabilitatea sufletească, ceva care nu e chiar o poftă. E însă ceva legat de lumea sensibilă înconjurătoare, când ne referim la sensibilitatea fizică a omului. E acea sensibilitate care-şi găseşte expresia în culorile nobile, e bucuria pe care o simţim când ne dăruim în mod nemijlocit simţurilor; care face ca simţirea să se înalţe, să se înnobileze sub influenţa culorii din preajma noastră, a formei pe care o percepem, a mirosului pe care-l simţim apropiindu-se de noi. Această dăruire către lumea fizică, această urzire şi viaţă pe care o trăim prin intermediul organelor fizice în lumea înconjurătoare o numim forţă a excitabilităţii sufleteşti. O altă regiune a vieţii sufleteşti e aceea a dorinţelor. Dorinţele se referă la faptul că sufletul simte simpatie pentru ceea ce trăieşte în lumea din jurul său, orientându-şi de aceea sentimentele, tocmai sub formă de dorinţă, spre un obiect al lumii înconjurătoare. El nu mai trăieşte doar cu simţurile în lumea fizică, ci se umple cu sentimentul iubirii pentru această lume fizică. Numai că această iubire e încă total impregnată de egoism. Iubirea sufletească încă impregnată de egoism se numeşte în limbaj teosofic calitatea propriu-zisă a dorinţelor sufleteşti, a lumii dorinţei. Am cunoscut astfel cea de-a treia grupă a trăirilor sufleteşti, lumea dorinţelor. A patra grupă e aceea în care sufletul nu mai este înclinat spre ceva din lumea înconjurătoare, ci în care acest suflet e orientat spre ceea ce trăieşte în propriul corp; în care simţirea este orientată spre ceea ce se petrece în propriul nostru corp drept senzaţii de plăcere sau de durere

în propriul corp, în care simţirea este orientată spre ceea ce se petrece în propriul nostru corp drept senzaţii de plăcere sau de durere corporală. Acest flux-reflux lăuntric al senzaţiilor şi sentimentelor în cadrul propriei existenţe, această plăcere provocată de ceea ce suntem noi înşine, această bucurie de a fi o desemnăm, în cazul oricărei fiinţe, drept a patra grupă a forţelor sufleteşti. Iar o a cincea grupă ne scoate din lumea dorinţelor şi ne duce în lumea sufletului ce se revarsă prin simpatie. Tot ceea ce am cunoscut până acum era legat de dorinţă, era legat de faptul că sufletul raporta lucrurile la el însuşi. Acum facem cunoştinţă cu lucrurile în alt fel, când sufletul îşi radiază entitatea în jur, când e plin de simpatie pentru alte fiinţe din lumea înconjurătoare. Există două feluri de asemenea simpatie. Avem de-a face în primul rând cu iubirea pentru natură, şi apoi cu iubirea pentru semenii noştri. Aceste forţe sufleteşti, drept a cincea grupă de realităţi sufleteşti, o desemnăm cu numele de lumină sufletească. Exact aşa cum Soarele îşi radiază lumina lui fizică, sufletul radiază în exterior lumina lui, atunci când se umple de simpatie pentru lume, când o învăluie, când o luminează cu strălucirea iubirii sale. Omului care nu are decât organe pentru perceperea fizicului, acestea îi par nişte simple iluzii. Pentru acela care are ochi şi urechi spirituale, ele sunt mult mai reale decât masa şi pereţii din jurul nostru, mult mai reale decât lumina flăcării fizice. Cea de-a şasea grupă de realităţi sufleteşti e ceea ce ocultistul numeşte putere sufletească propriu-zisă, ceea ce umple sufletul de entuziasm pentru misiunea lui în lume, dăruirea plină de iubire către datorie, care străluceşte în minunate nuanţe de violet şi albăstrui-violet. Aceasta e lumina spirituală, care scoate chiar din suflet imboldurile şi impulsurile activităţii umane. Ea e deosebit de dezvoltată la oamenii înclinaţi spre filantropie. Aceste sentimente însoţesc marile acte pline de dăruire pe care le săvârşeşte sufletul uman în această lume fizică. Sunt trăirile celei de-a şasea grupe. Iar trăirile celei de-a şaptea grupe şi celei mai înalte sunt forţele vieţii sufletesc-spirituale propriu-zise. E starea în care sufletul nu se mai raportează cu simţirea sa numai la realităţile fizic-sensibile, ci lasă ca în el să pătrundă lumina spiritului, când sufletul îşi pune în faţă misiuni superioare celor care-i pot reveni în simpla lume sensibilă, când iubirea se transformă în acea iubire spirituală pe care o descrie Spinoza la sfârşitul vestitei sale «Etici» [Nota 25], unde spune că realitatea supremă se revarsă în suflet, reflectându-se din nou în afară, ca rază a Divinităţii.

Am studiat sufletescul din om şi l-am urmărit de la pofta egoistă până la iubirea spirituală atotcuprinzătoare. Cel al cărui ochi s-a deschis întâlneşte pretutindeni în lume aceste şapte trepte ale realităţilor spirituale. Lumea nu străluceşte numai în culori şi nu răsună numai în fenomene sonore, ci străluceşte şi în lumea dorinţelor, a poftelor şi pasiunilor, străluceşte şi ca lume a manifestărilor de iubire. Toate acestea sunt realităţi. Iar când sufletul se retrage de pe această scenă, el se află pe o altă scenă, care se deosebeşte de scena exterioară a lumii simţurilor în măsura în care această scenă exterioară sensibilă nu oferă decât ceea ce pot percepe ochii şi urechile şi celelalte simţuri. Pentru organul suprasensibil, partea sensibilă acoperă tocmai partea sufletească a lucrurilor, pentru că sufletescul se exprimă prin intermediul sensibilului. Prin urmare, sufletescul ni se înfăţişează numai prin intermediul sensibilului. Sufletul aude prin intermediul sunetelor vorbirii, simte prin intermediul pipăitului etc. Ochiul spiritual vede dincolo de toate acestea, vede lucrurile în nuditatea lor, aşa cum sunt ele. Când sufletul pleacă de pe scena lumii simţurilor, el trăieşte în lumea sufletească. Acestea sunt trăirile prin care trece sufletul în lumea sufletească, imediat după moarte. Atunci el trăieşte într-o lume liberă de orice forţe fizice şi chimice, într-o lume alcătuită din dureri, pofte şi porniri. În primul rând, el trebuie să dezvolte tot ceea ce poate fi dezvoltat aici. Neacoperit, adică fără învelişurile fizice, el se dăruieşte tuturor impresiilor care se apropie în valuri de el sau de care este el însuşi străbătut. Prin aceste însuşiri care-l străbat, sufletul se purifică treptat, datorită faptului că acum cunoaşte poftele fără a avea posibilitatea de a le satisface. Acum sufletul învaţă să trăiască fără corpul fizic. El învaţă să fie o sine, dar fără a mai avea plăceri fizice sau dureri fizice, fără a mai avea senzaţiile de mulţumire fizică sau de neplăcere fizică. Şi la început el nu se mai simte drept o sine. Sufletul încarnat în trup simte că el este o sine, pentru că se află în trup. Sufletul aflat în trup îi zice trupului său „eu”. Dar dacă după moarte vrea să spună „eu”, el învaţă să cunoască senzaţia trupului, fără a mai avea posibilitatea de a trăi această senzaţie. Şi dacă se dezobişnuieşte de acest lucru, învaţă să se resimtă ca suflet. Omul învaţă să se simtă ca suflet în cea de-a patra regiune, şi cu cât a trecut de mai multe ori prin această regiune, cu atât este mai puternic dezvoltat la el sentimentul de sine al sufletului său, şi cu atât mai bine va şti, când se va încarna din nou, să spună „eu” nu numai trupului său, ci şi sufletului său, cu atât mai mult se va simţi el o fiinţă sufletească. Aceasta este deosebirea dintre un om care a trecut prin multe încarnări şi unul care a trecut prin puţine încarnări. Cel aflat pe o înaltă treaptă de evoluţie se simte o fiinţă sufletească. Şi, în acest caz, omul ajunge să cunoască şi această regiune superioară, pe care am numit-o lumină sufletească, putere sufletească şi suflet al spiritului. În aceasta se transpune şi cu ea se întreţese omul. În literatura teosofică obişnuim să desemnăm aceste cele mai înalte părţi din regiunea astrală cu numele de ţară a verii. E acea regiune în care sufletul trece treptat în sferele simpatiei, în sferele unde învaţă să trăiască numai şi numai în iubire pură pentru cele înconjurătoare şi în iubire pură pentru culori. Numai după ce sufletul omului, după moarte, a trecut prin aceste diferite regiuni, numai atunci spiritul său, cea de-a treia şi totodată cea mai înaltă parte constitutivă a fiinţei umane, e în stare să lase în urmă tot ceea ce e de natură astrală, de natură sufletească, tot ceea ce e plin de dorinţe, patimi şi pasiuni şi care se cramponează încă de realităţile fizice, şi atunci, după ce omul a şters înclinaţia, nevoia de lumea fizică, continuă să trăiască numai acea parte a sufletului care face parte din spirit, numai acea parte a sufletului care a dezvoltat spirit în elementul sufletesc.

Acum, sufletul intră în acea regiune în care nu mai are deloc de-a face cu forţele care-l trag în jos. Pentru că e în întregime pătruns de spirit, el păşeşte în regiunea Devachanului, în ţara propriu-zisă a spiritelor. Ţara spiritelor, în care îşi duce sufletul viaţa de acum înainte, e aceea în care el zăboveşte cea mai mare parte a vieţii sale de după moarte. Perioada de purificare în kamaloka e relativ scurtă. Apoi, în Devachan, ajung să se dezvolte liber, nestingherit, toate experienţele prin care a trecut în lumea fizică, pentru a putea acţiona din iubire în această lume fizic-sensibilă. Spiritul nu îşi poate găsi expresia sa desăvârşită în lumea fizic-sensibilă însăşi. Între naştere şi moarte, noi acumulăm necontenit noi şi noi experienţe. Dar ele sunt imobilizate aşa cum e imobilizată planta în crăpătura unei stânci. În ţara spiritelor, sufletul prinde putere şi se fortifică. De această şedere a sufletului în ţara spiritelor se va ocupa următoarea conferinţă. Ea va arăta care e soarta sufletului în perioada cea mai lungă din tot răstimpul de la moarte până la o nouă naştere. Lumea astrală se mai prezintă întru câtva drept regiune dezolantă, în care mai trebuie să ne eliberăm de multe. Ţara spiritelor este o regiune de care nu ne putem teme în nici un fel. Nimic nu mai leagă spiritul care străbate sufletul de ceea ce tinde spre simpla realitate concret-materială. Soarta de care are el parte aici şi care e menită să ne dezvăluie adevărata esenţă a omului, va trebui s-o găsim în trăirile în Devachan. Îngăduiţi-mi să mai amintesc un singur lucru. Uşor s-ar putea crede că diferitele regiuni ale lumii astrale sunt situate una deasupra celeilalte, asemeni unor straturi de pământ. Dar nu aşa stau lucrurile. Ele trebuie concepute mai degrabă drept diferite stări ale conştienţei. Ceea ce se schimbă nu este locul în care se află omul, ci starea sa de conştienţă. Ţara sufletelor, ţara spiritelor, se află pretutindeni în jurul nostru. Pretutindeni în jurul nostru există o ţară a sufletescului şi a spiritualului, care străluceşte ca lumina şi culorile în faţa acelui suflet care dobândeşte posibilitatea de a se folosi de ochii spirituali, de urechile spirituale. Aceasta e ceea ce face ca pentru suflet întreaga lume să se scufunde. Exact la fel cum dumneavoastră aţi avut prilejul de a vedea, să zicem, un văl, şi apoi, când vălul cade, aţi văzut ce este în dosul vălului, tot astfel, sufletul ajunge la percepţia vie a ceea ce se petrece în lumea dorinţelor şi a poftelor, când dă la o parte vălul pipăitului fizic, al văzului sau auzului fizic. Atunci, în jurul său se întinde o altă lume, o lume care a fost şi înainte în jurul său, dar pe care n-o percepea, pe care însă acuma o percepe. E vorba, de fapt, de o altă stare, de un alt mod de trăire, la care sufletul trece acum. Nu e vorba de locuri diferite, de regiuni diferite, ci de o metamorfoză a vieţii umane. În cursul pelerinajului vieţii sale, omul păşeşte din treaptă în treaptă. Şi aceasta ne învaţă că în suprasensibil trebuie căutate cauzele realităţilor sensibile. Noi vrem să dobândim această posibilitate de a privi în suprasensibil tocmai pentru ca, fortificaţi în acest fel, să reintrăm în lumea reală, cu conştienţa deplină a faptului că noi nu suntem numai fiinţe de natură sensibilă, ci fiinţe de natură sufletească şi spirituală. Şi dacă avem conştienţa deplină a acestui fapt, vom lucra în lume curajos, cu forţă, şi cu mai multă siguranţă decât dacă am fi doar fiinţe de natură sensibilă. Acesta e aportul nemijlocit pe care-l aduce concepţia teosofică despre lume. Rostul ei nu este acela de a-l face pe om mai incapabil în viaţă, ci mai capabil, mai curajos, mai puternic şi mai cutezător. Nu e teosofie adevărată aceea care-l sustrage pe om vieţii. Noi vrem să comunicăm adevăruri referitoare la suprasensibil din cauză că în suprasensibil

trebuie căutate originea şi esenţa lumii sensibile. Acest lucru l-au afirmat toţi adevăraţii cunoscători şi veritabilii ocultişti din toate vremurile, şi acest lucru poate fi găsit, de asemenea, în toate scrierile inspirate ale popoarelor din toate timpurile. Această idee răsună spre noi la fel de puternic din operele propriilor noştri mistici, ca şi din minunatele scrieri, desăvârşite sub aspect artistic, ale Răsăritului. Găsim, de exemplu, un pasaj din Upanishade, cu care aş vrea să-mi închei expunerea de azi, şi care ne spune foarte limpede cum se raportează lucrurile sensibile pieritoare la ceea ce este de natură suprasensibilă şi dăinuie în veci. Acest pasaj arată că lucrurile sensibil-pieritoare se nasc din cele veşnice, la fel cum scânteia se naşte din flacără. Flacăra rămâne întreagă, ea rămâne drept ceva veşnic, chiar dacă scânteia sensibilă moare. Fenomenul sau lucrul individual sare ca o scânteie şi se desprinde din ceea ce e veşnic şi se reîntoarce apoi în ceea ce e veşnic. Upanishadele [Nota 26] spun aşa: „După cum dintr-un foc bine aprins sar cu miile scântei care sunt de aceeaşi natură cu el, tot astfel din ceea ce e nepieritor se nasc cele mai diverse fiinţe şi lucruri, care se reîntorc apoi tot în acesta.”

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

VII

ŢARA SPIRITELOR

Berlin, 17 noiembrie 1904

Am ajuns la un punct important din evoluţia dintre moarte şi o nouă naştere a omului spiritual, punctul în care omul trece din aşa-numita ţară a sufletelor în aceea a Spiritului sau a spiritelor. Aşa după cum am auzit deja data trecută, ajuns în acest punct, omul s-a eliberat de tot ceea ce îl leagă, de tot ceea ce-l ţine ataşat de existenţa fizic-materială. De omul spiritual s-au dezlipit toate dorinţele, poftele şi pasiunile care înclină spre existenţa fizică, spre existenţa materială. Acestea nu-l mai duc la rătăciri în decursul evoluţiei lui ulterioare şi acest om spiritual trece prin acea lungă perioadă pe care am putea-o desemna, cu o expresie germană, drept ţară a spiritelor şi care în literatura teosofică e numită de obicei Devachan. Deva înseamnă fiinţă divină, o fiinţă care are realitate numai în această regiune a existenţei, care nu posedă un corp fizic, ci un corp alcătuit numai din „substanţe" ale acestei ţări a spiritelor.

Nu trebuie să ne imaginăm – e un lucru pe care aş vrea să-l subliniez mereu – că acest Devachan ar trebui căutat altundeva în spaţiu. Această ţară a spiritelor se află de jur împrejurul nostru, lumea noastră e plină de această ţară, aşa cum lumea fizică e plină pretutindeni de aer. Numai că ea nu poate fi percepută de oamenii care sunt în stare să se folosească numai de simţurile lor fizice. Dacă simţirea fizică s-a închis, şi s-a deschis ochiului spiritual, lumea din jurul nostru începe să strălucească într-o lumină nouă. Ea prezintă însuşiri noi. Şi atunci omul vede lucruri pe care nu le vedea înainte. După cum ceea ce v-am descris în urmă cu opt zile drept lume astrală, sufletească, nu există decât pentru organele sufleteşti corespunzătoare, tot astfel, ţara spiritelor există doar pentru ochiul spiritual.

E greu să schiţăm o imagine a acestui tărâm al realităţii. Vă puteţi da seama, desigur, că e greu, fiindcă limba noastră nu e făcută pentru aceste regiuni superioare ale existenţei. Cuvintele noastre sunt doar pe măsura a ceea ce există în viaţa de toate zilele. Ia încercaţi să vedeţi, orice cuvânt a fost repartizat unui lucru din lumea sensibilă. Dar de aceste cuvinte suntem nevoiţi să ne servim dacă vrem să descriem lumile, cu totul altfel constituite, în care ne înălţăm. Iată de ce, pentru a vi le descrie, trebuie să recurg la o modalitate de exprimare bazată pe comparaţii, la un limbaj mai mult alegoric. Această ţară a spiritelor este întotdeauna prezentă în jurul nostru şi ochiului deschis al văzătorului ea i se oferă ca o carte deschisă. Ea străluceşte de jur împrejurul nostru, aşa cum îi străluceşte omului, atunci când de pe el s-a topit nu numai corpul fizic, ci şi toate acele însuşiri astrale, ca patimile, instinctele, pasiunile – care îl ţin legat de existenţa fizică –, aşa cum se topeşte zăpada de pe un bloc de stâncă, atunci când razele Soarelui cad pe acest bloc şi-l încălzesc.

Singurul lucru din această ţară a spiritelor pe care omul îl cunoaşte în timpul existenţei lui fizice este gândul său. Gândul este însă numai o copie slabă, o imagine-umbră a acestei ţări a spiritelor. Şi oamenii care sunt ataşaţi de lumea fizică spun de obicei că gândul nu e ceva real. Mai auzim spunându-se uneori că ceva nu e „decât un gând". Dar pentru acela care ştie să se transpună şi să trăiască în lumea gândurilor, pentru acela care cunoaşte importanţa vieţii de gândire, care ştie să trăiască în gândire aşa cum omul obişnuit trăieşte în lumea fizică, pentru acela viaţa de gândire dobândeşte o cu totul altă însemnătate. Ţara spiritelor nu i se poate revela omului pe nici o altă cale, în afară de aceea a gândului. Ţara spiritelor e aceea prin care omul face ca lucrurile din jurul său să fie conştientizate. Şi pe omul fizic numai viaţa de gândire îl poate duce în această ţară. Viaţa de gândire corespunde acestei realităţi spirituale superioare. Şi acela care dobândeşte posibilitatea de a privi în intimitatea acestei realităţi spirituale, învaţă treptat să distingă lucrurile de acolo. Pentru el, tărâmurile acestei realităţi superioare încep să se contureze la fel cum pentru ochiul fizic se conturează, aici pe Pământ, diferitele regiuni ale acestuia. Ceea ce spun eu aici e exprimat în formă simbolică, însă corespunde situaţiei reale. După cum pe Pământul nostru avem scoarţa solidă a Pământului, care constă din stânci, roci şi ceea ce numim uscat, şi în ţara spiritelor avem o regiune precis conturată. Iar oceanelor, apelor Pământului le corespunde o altă regiune anume; iar atmosferei Pământului îi corespunde în Devachan un fel de atmosferă. Dar aceste trei regiuni ale Devachanului se află într-o relaţie absolut precisă cu trăirile de pe Pământul nostru. Tot ceea ce dumneavoastră puteţi trăi în fizic, tot ceea ce puteţi vedea cu ochii şi puteţi percepe cu simţurile, constituie, ca să zicem aşa, scoarţa solidă, uscatul din Devachan. Acolo vedeţi, pe cale spirituală, ca arhetip, tot ceea ce percepeţi cu ochii fizici.

Dar această ţară a arhetipurilor e cu totul deosebită de a noastră. Dacă priviţi un om fizic, o anumită parte a spaţiului e umplută de organismul său fizic. În jur nu mai vedeţi nimic din acel om. Pentru văzător prinde contur aşa-numita aură, aşa cum am descris-o data trecută. În ţara spiritelor sau Devachan, lucrurile stau cu totul altfel în această privinţă. Ceea ce vedem acolo se raportează la imaginea fizică a omului aşa cum se raportează imaginea de pe placa fotografică la aspectul din realitate pe care îl fotografiem. Am putea spune că în ţara spiritelor tot ceea ce e umplut cu materie fizică apare ca un spaţiu gol, nefolosit, ca să zicem aşa. Şi când omul coboară din nou în lumea fizică, spaţiul gol se umple iarăşi cu materie fizică. Iar acolo unde în lumea fizică nu este nimic, e existenţă strălucitoare, organizaţie strălucitoare. De aceea, pe alocuri răzbate ceea ce primii iniţiaţi creştini numeau lumină eonică superioară. Ea e aceea care îl structurează pe om şi îl pune în legătură cu lumea spirituală. Aşa se face că în ţara spiritelor omul nu e prezent acolo unde e prezent în lumea fizică, ci el e prezent tocmai în afara lui, în afara spaţiului fizic pe care îl ocupă.

Când văzătorul intră în lumea spirituală, el vede umplut cu realitate superioară tot ceea ce ochiului fizic i se înfăţişează drept gol din jurul lucrurilor. Atunci, acesta e umplut cu o lumină strălucitoare şi radiantă. Această lumină e o altă lumină decât aceea din care e compusă aura sufletească. Fiindcă omul nu e, desigur, numai aură sufletească. Aura sufletească e învăluită, la rândul ei, de o altă aură, superioară. În timp ce aura sufletească străluceşte într-o lumină licăritoare, într-o lumină mată, aura spirituală superioară, care mai rămâne şi ea vizibilă după ce omul a părăsit corpul fizic, străluceşte într-o lumină ce nu licăreşte doar; aşadar, ea nu e doar o lumină licăritoare, ci una asemănătoare cu o flacără. Ea are şi o însuşire cu totul specială, prin care se deosebeşte de aura astrală. Anume, aura spirituală e transparentă, pe când aura sufletească e netransparentă. Dar orice regiune spirituală e absolut transparentă pentru ceea ce este în ţara spiritelor.

Ceea ce am descris acum este partea cea mai de jos a ţării spiritelor. Dacă văzătorul se ridică în regiuni şi mai înalte, el reuşeşte să perceapă în mod viu ceea ce se cheamă viaţa atotcuprinzătoare şi totuşi unică. Această viaţă atotcuprinzătoare şi unică străbate toate câte sunt. Ea este elementul lichid al ţării spiritelor. După cum, dacă privim un râu sau un ocean, râul sau oceanul ni se arată în culorile lor specifice, tot astfel viaţa unică şi atotcuprinzătoare ni se arată ca ocean sau râu al spiritelor. Ea străluceşte în culori ce nu se pot asemăna decât cu nuanţele florilor proaspete de piersic. În această viaţă unică şi atotcuprinzătoare nu găsiţi, cum s-ar putea crede, formaţiuni neregulate de felul râurilor şi oceanelor, ca aici, pe Pământ, ci nişte formaţiuni cu structuri foarte regulate, aşa că mai potrivit ar fi să le comparăm cu inima şi vasele ei de sânge.

Al treilea lucru pe care l-am putea percepe e ceea ce aş numi atmosfera acestei ţări. Această atmosferă e compusă din ceea ce aici, pe Pământ, poate fi cuprins sub numele de senzaţii şi sentimente. Ceea ce percepem aici este lumea senzaţiilor, care se prezintă sub formă atmosferică de care este impregnat în întregime spaţiul lumii spiritelor – cu alte cuvinte, atmosfera ei; aceasta se prezintă sub forma posibilităţii de a percepe simţirea – una şi atotcuprinzătoare – a întregului Pământ. Dar această senzaţie se apropie de noi din exterior, aşa cum fac în atmosfera fizică vântul sau furtuna, fulgerul sau tunetul. Aici nu mai există o sensibilitate sau simţire a noastră proprie. Aici, omul a lepădat aceste sentimente individuale. Aici se apropie de el ceea ce simt toţi ceilalţi. El se simte una cu ceea ce simt alţii. Suferinţa şi durerea străbat asemenea tunetului şi fulgerului această lume spirituală. Vă puteţi da seama, desigur, că dacă ajungeţi să priviţi în această lume, veţi înţelege cu totul altfel realitatea. Cel care a privit măcar o dată în această mare fluctuantă de suferinţe ale oamenilor şi animalelor, de bucurii ale oamenilor şi animalelor, cel care a văzut ce înseamnă, de fapt, a suferi şi a te bucura, ce înseamnă că patimile vuiesc şi se dezlănţuie furios, are o cu totul altă idee despre lupta şi pacea din lume, o cu totul altă idee despre „lupta pentru existenţă". Între moarte şi o nouă naştere, omul percepe şi ceva din toate acestea.

Vine apoi o regiune şi mai înaltă. Nu trebuie să ne imaginăm trecerea prin aceste regiuni ca pe o mutare dintr-un loc în altul. Ele sunt amestecate unele într-altele, se întrepătrund complet. Cea de-a patra regiune nu mai are decât o legătură foarte îndepărtată cu Pământul nostru. În timp ce în cele trei regiuni amintite putem percepe calităţi care se referă la Pământul nostru, calităţile celei de-a patra regiuni au doar o legătură îndepărtată cu ceea ce percepem pe Pământ. Aici intrăm deja în legătură cu nişte entităţi de natură mai înaltă, cu nişte entităţi care poate că nu se întrupează, nu se materializează niciodată pe Pământul nostru. Aici ne întâmpină acele forţe care depăşesc realitatea fizică. Ceea ce omul înfăptuieşte inspirat de idealuri pure, pe baza gândirii pure, îndemnat numai de dorinţa de a face bine, ceea ce înfăptuieşte el din iubire, ceea ce înfăptuieşte în afara tărâmului lumii fizice, îşi are originea în forţele care devin vizibile în această regiune. Aceste regiuni ale Devachanului există în permanenţă împrejurul omului, acţionează necontenit asupra omului. Acela care are intuiţie, care are darul inventivităţii, creează lucruri care nu sunt cópii ale lucrurilor de pe Pământul nostru, el creează, aşadar, ceva care e introdus dintr-o sferă superioară în sfera Pământului nostru. Şi ceea ce creează el îşi are originea în această a patra regiune. Nu trebuie să credem că lucrurile de existenţa cărora nu suntem conştienţi nu există în această sferă. Nu avem voie să credem că dacă un individ nu percepe unele lucruri, ele nici nu există. Cine vine pe lume înzestrat cu un geniu deosebit, îl aduce cu sine dintr-o şedere în această regiune a Devachanului.

Am ajuns astfel la acea graniţă care, ce-i drept, nu mai are o legătură decât pe jumătate cu viaţa noastră pământească, aşa cum am arătat, care conţine însă tocmai ceea ce oferă Pământului nostru o strălucire superioară şi care urmează să fie coborât de sus şi introdus în mod nemijlocit în existenţa sensibilă. Omul nu poate să creeze nici o operă de artă, nu poate construi nici o maşină, dacă nu se orientează potrivit cu realitatea fizică. În cazul în care creează o operă de artă, trebuie să studieze materialul.

Celelalte trei regiuni ale Devachanului, situate şi mai sus, sunt nişte regiuni care au o legătură şi mai îndepărtată cu Pământul, regiuni care îşi trimit strălucirea spre noi, aş spune, dintr-o cu totul altă lume. Şi dacă omul, fie ca văzător, fie în răstimpul dintre moarte şi o nouă naştere, se înalţă în această regiune, el ia de aici tot ceea ce am putea numi scânteia cerească pe care omul o introduce în lumea pământească. E ceea ce i se înfăţişează drept esenţă divină, drept spiritual superior, drept idealism propriu-zis, care pătrunde aici din lumea superioară şi care numai prin el poate intra în lumea noastră drept morală superioară, religiozitate superioară sau ştiinţă superioară. Toată înţelepciunea, toată strălucirea superioară a existenţei pe care omul, ca trimis al lui Dumnezeu, le introduce în lumea fizică, sunt luate de el din aceste trei regiuni superioare ale Devachanului.

Îngăduiţi-mi să mai subliniez o dată că ceea ce am descris aici sunt nişte stări ale conştienţei, aşa că, în cursul contemplaţiei sale, omul poate rămâne în unul şi acelaşi loc, în timp ce în jurul lui încep să strălucească diversele regiuni ale Devachanului şi i se înfăţişează o realitate mult mai bogată decât e acea realitate pe care o poate vedea ochiul fizic, pe care o poate auzi urechea fizică sau pipăi mâna fizică. Aş vrea să amintesc, mereu, comparaţia cu omul care nu poate deveni conştient de ochii săi fizici şi de urechile sale fizice. Data trecută am atras deja atenţia asupra interesantei cărţi în care e descrisă viaţa acelei americance oarbe şi surdo-mute, Helen Keller. În acest caz, noi privim în intimitatea unei vieţi spirituale care e de o cu totul altă natură. Ia gândiţi-vă, cum v-ar apărea lumea dacă n-aţi avea deloc urechi şi ochi. Aşa erau facultăţile Helenei Keller. Dar ea a absolvit acum Universitatea şi are o cultură generală ca a oricărui om care a făcut studii universitare. Vedem în acest caz că Helen Keller şi-a creat o comoară deja în cadrul lumii fizice, o comoară care are, în principiu, o cu totul altă nuanţă, care e de o cu totul altă natură decât ceea ce posedă de obicei omul fizic. Ea însăşi spune: „Oamenii care cred că toate impresiile ajung la noi prin ochi şi ureche s-au minunat că eu pot face deosebirea între străzile unui oraş şi şosele. Ei uită însă că la mine întregul corp reacţionează la lumea înconjurătoare. Vuietul oraşului îmi biciuieşte toţi nervii. Sunetele distonante, turbulente, cu senzaţiile lor stridente, simplul uruit al maşinilor, sunt cu atât mai chinuitoare pentru nervi, cu cât atenţia mea nu e abătută de la toate acestea de imagini multicolore mereu noi, aşa cum se întâmplă la alţi oameni." – Deja pentru această natură atât de ciudat organizată, lumea din jur e cu totul altfel. Şi e cu totul altfel şi acum, când, în momentul morţii – văzătorul poate descrie acest lucru, pentru că în cufundările sale mistice el e în stare să treacă, într-un anumit sens, prin poarta morţii –, ochiul fizic nu mai e mijlocitorul, când impresiile din exterior nu se mai apropie de noi prin intermediul urechii fizice.

Imaginaţi-vă că aţi fi prevăzuţi cu un geam colorat în roşu, care face ca totul să vă apară colorat în nuanţe roşietice. Prin aceasta, lumea dobândeşte o însuşire pe care ea n-o mai are de îndată ce îndepărtaţi acel geam roşu. Exact la fel cum îndepărtaţi geamul roşu, în momentul morţii dumneavoastră îndepărtaţi tot ceea ce fac din lumea înconjurătoare ochii şi urechile dumneavoastră. Şi lucrurile din lumea spirituală înconjurătoare care-i apar omului, ca să zicem aşa, acoperite, voalate sau de o nuanţă cromatică pe care le-o conferă ochii şi urechile lui, se revelează acum, îi strălucesc, dacă-mi îngăduiţi să mă folosesc de o expresie a lui Goethe, dintr-o lume bogată, variată, plină de diversitate. Am descris data trecută ce flacără se aprinde în lumea astrală. Acum, când omul s-a eliberat de toate dorinţele, poftele şi pasiunile care l-au determinat să petreacă un timp în lumea astrală, el ajunge la stări noi. Acum cade vălul de pe ochii săi astrali, acum el intră în lumea care, aşa cum lumea noastră fizică e luminată de razele Soarelui, e luminată de ceea ce misticii creştini au numit lumina eonică, acea lumină care-i poate străluci omului dinlăuntru în afară, dacă şi-a deschis ochiul spiritual. De această lumină e impregnată întreaga lume spirituală. Omul parcurge, în perioade de timp mai lungi sau mai scurte, stările dintre moarte şi o nouă naştere pe care vi le-am descris. Omul învaţă să cunoască în mod real regiunile ţării spiritelor, învaţă ce înseamnă să existi după ce materia fizică dispare. Acolo unde e materie fizică, sunt acum spaţii goale. Acolo nu mai există nimic. Îşi fac apariţia acum cu totul alte tărâmuri ale existenţei.

În cadrul filosofiei indiene Vedanta, e exersată în mod deosebit o maximă, pe care misticii şi-o repetau mereu, iarăşi şi iarăşi. Această

maximă este exersată pretutindeni, în limbile respective; ea sună astfel: „Tu eşti aceasta”. Când misticul îşi spune, iarăşi şi iarăşi, acest lucru, el înţelege prin aceasta că omul este cu adevărat nu numai ceea ce e închis în limitele pielii sale. Omul n-ar putea subzista în Univers ca fiinţă individuală, el e legat de forţe şi trepte de existenţă care se află în afara corpului său fizic, aşa că oriîncotro s-ar uita, dă de o realitate din care face parte el însuşi. Şi după cum s-a desprins el însuşi din această realitate, orice om s-a desprins tot din aceasta. Şi atunci omul îşi dă seama, ca trăire vie, că el nu e, de fapt, altceva decât o frunză a unui mare pom. Iar acest pom e omenirea. După cum o frunză singură se usucă şi piere, atunci când cade din pom, tot astfel omul singur ar pieri, dacă ar vrea să se izoleze de pomul omenirii. Dar el nu poate face aşa ceva. Numai că omul fizic n-o ştie; pe acest tărâm însă aceasta devine o realitate. Dacă omul vine pe lume cu un mod de a simţi şi gândi care nu e unul pur materialist, care nu e legat numai de existenţa sa sensibil-fizică, el va intra în contact cu lumea spirituală. Şi cu cât se va înălţa mai mult la nivelul unei gândiri şi simţiri idealiste, cu cât e mai mult în stare să presimtă o realitate superioară, cu atât mai mult şi mai activ va putea el trăi în această lume a spiritului. În lumea de aici, omul e închis între limitele unor corelaţii fizice variate: aici, omul e închis între limitele unei familii, ale unui grup etnic, ale unei rase; apoi, el are prieteni fizici. Toate acestea sunt relaţii din lumea fizică. Aceste relaţii el le mai trăieşte încă o dată în ţara spiritelor. De-abia acolo devin limpezi, într-un grad mai înalt, sentimentul apartenenţei la o comunitate, sentimentul ataşamentului faţă de patria sa. Aici se manifestă cu adevărat ceea ce înseamnă în lumea fizică acea legătură. El trăieşte acum în lumea arhetipurilor. Cu cât şi-a îndreptat mai mult gândul spre una dintre aceste relaţii, cu atât mai multe va avea el de dezvoltat în regiunea ţării spiritelor, în timp ce aici, în corpul fizic, el este închis în realitatea fizică. Cu spiritul uman e ca şi cu planta, care, sădită în crăpătura unei stânci, nu se poate dezvolta în toate direcţiile.

Aici, în învelişul fizic, însuşirile sunt strâmtorate. Nu iese afară decât o mică parte din iubirea pentru prieteni, din iubirea pentru familie, din iubirea pentru patrie etc., care trăiesc în el. Dar atunci când omul, asemenea plantei, are câmp liber de dezvoltare, când nu mai e închis în învelişul fizic, entitatea sa poate să se dezvolte în mod liber şi să revină apoi pe Pământ cu forţe superioare celor pe care le-a avut în viaţa respectivă. Cel care a trăit într-un sens superior sentimentul ataşamentului faţă de familie, îl trăieşte acum cu intensitate şi va reintra în viaţă înzestrat cu un simţ deosebit al familiei.

În acea regiune, omul percepe în mod viu ceea ce am descris drept „viaţă unică şi atotcuprinzătoare”. El trăieşte elementul lichid din ţara spiritelor. Dacă, în calitate de clarvăzător, putem arunca o privire, vedem cum se luminează cu încetul acela care şi-a dezvoltat deja pe Pământ un simţ pentru „viaţa unică şi atotcuprinzătoare” care urzeşte şi pulsează în toate fiinţele. Aceasta înseamnă a dezvolta evlavie religioasă. Omul evlavios îşi înalţă cugetul spre „viaţa unică şi atotcuprinzătoare”, ai cărei curenţi străbat toate creaturile. El îşi manifestă în mod liber sentimentul evlaviei în această a doua regiune a Devachanului. O dată cu o nouă naştere, acest sentiment îşi găseşte o expresie mai puternică şi mai vie. Aici îl vedem pe om înălţându-se deasupra limitelor între care e pus în această întrupare în viaţa fizică. Vedem că hindusul, creştinul, trăiesc în Devachan, fiecare în felul său specific, „viaţa unică şi atotcuprinzătoare”, atunci când barierele au căzut şi când se stabileşte o mai mare unitate pe acest tărâm.

A treia regiune e aceea în care ne dăm seama care sunt arhetipurile suferinţei şi plăcerii, ale bucuriei şi durerii, e regiunea în care acest element ne învăluie la fel cum atmosfera învăluie Pământul. Când omul se deprinde să trăiască în această regiune, el învaţă să-şi dezvolte simţul dăruirii dezinteresate faţă de tot ceea ce suferă în lume, faţă de tot ceea ce se poate bucura în lume. El nu mai e apăsat de plăcerea sensibilă şi de durerea sensibilă. El nu mai face deosebire între durerea sa şi durerea altora, ci ştie ce sunt plăcerea şi durerea ca atare. Omul învaţă astfel să cunoască în realitatea sa ceea ce se apropie de el ca durere şi suferinţă. Aici facem cunoştinţă cu marii filantropi; toţi cei care pot să apară în lume ca genii ale filantropiei, ca genii ale binefacerii, marii creatori ai legăturilor filantropice, ale compasiunii şi bunăvoinţei, ale solidarităţii umane, sunt cuprinşi în această a treia regiune şi aici îşi dobândesc facultăţile.

Într-o a patra regiune, omul îşi însuşeşte ceea ce realizează prin folosirea forţelor şi facultăţilor pământeşti, prin folosirea însuşirilor lucrurilor pământeşti, prin intuiţia sa, prin invenţiile şi descoperirile sale. Aici se află aceia care, în calitate de artişti, de mari inventatori sau în alt fel, prin strălucirile geniale ale spiritului lor, printr-o înţelegere cuprinzătoare a lumii, printr-o înţelepciune vastă, vor fi de folos, în noua viaţă, semenilor lor. Activitatea conştienţei în Devachan este, desigur, de durată mai lungă sau mai scurtă, după cum omul şi-a dezvoltat sau nu deja în această viaţă o însuşire sau alta. E o stare de cea mai înaltă beatitudine. Ceea ce pe Pământ l-a limitat şi i-a fost piedică, a căzut de pe el. Acum, el îşi desfăşoară în mod liber facultăţile. Toate piedicile au dispărut. Omul simte posibilitatea de a-şi deschide aripile în toate direcţiile, pentru a lăsa apoi ca toate facultăţile sale intensificate să se reverse din nou în încarnarea fizică şi pentru a putea astfel să acţioneze pe Pământ cu atât mai destoinic şi mai energic, şi aceasta îi apare drept stare de supremă beatitudine. Această beatitudine au descris-o religiile tuturor timpurilor drept beatitudine cerească. Iată de ce şi la diferitele religii Devachanul apare sub numele aşa-zisei împărăţii a cerurilor. Perioada pe care oamenii o petrec în Devachan nu e la fel de lungă pentru toţi. Sălbaticul necultivat, care a aflat prea puţine despre această lume, care şi-a folosit foarte puţin spiritul şi cugetul, va avea parte de o şedere foarte scurtă în Devachan. Căci, în esenţă, Devachanul există pentru ca omul să poată elabora, să poată dezvolta în mod liber ceea ce a învăţat în lumea fizică şi pentru a-l face apt în vederea noului. Omul care se află pe o treaptă mai înaltă a existenţei, care şi-a adunat o experienţă bogată, va avea multe de prelucrat şi, deci, va avea de stat mai mult timp în Devachan. De-abia mai târziu, când poate vedea limpede în intimitatea acestor stări, şederile vor fi iarăşi de mai scurtă durată, până în punctul în care fiinţa poate păşi imediat după moarte într-o nouă încarnare, pentru că a trăit deja ceea ce are de trăit în Devachan.

Există trepte şi mai înalte, situate deasupra Devachanului, şi pe care omul va păşi atunci când va fi atins deja o dezvoltare superioară a naturii sale. Trebuie să ne imaginăm – vorbesc acum şi în sens simbolic – că între moarte şi o nouă naştere fiecare om păşeşte în acea regiune a ţării spiritelor care e situată deasupra tuturor realităţilor pământeşti şi că Devachanul se uneşte, în partea lui superioară, cu nişte tărâmuri mult mai înalte ale existenţei, de unde omul aduce forţele divine pe care le introduce în această lume în calitatea sa de trimis al zeilor. Din această regiune provin trimişii zeilor. Şi omul necultivat, oricât de repede ar trece prin această regiune, fiindcă nu prea are multe de căutat aici, fiindcă are puţine lucruri de dezvoltat aici, între moarte şi o nouă naştere trebuie să petreacă măcar un scurt timp în această ţară a Devachanului, cea mai liberă de toate limitările pământeşti. Aici, orice greutate pământească a căzut de pe el. Aici, el este părtaş la curentul de aer ce adie spre el din lumea divină, care-l pătrunde între moarte şi o nouă naştere. Aceia care au reuşit să ajungă pe o culme mai înaltă a existenţei, rămân aici un timp mai îndelungat. Aici, ei dobândesc posibilitatea de a coborî din nou pe Pământ înzestraţi cu o înţelepciune deosebită, cu forţe spirituale deosebite, pentru a-i ajuta pe semenii lor, în calitate de individualităţi superioare.

Conducătorii omenirii zăbovesc mai multă vreme în această regiune. Pot fi întâlniţi aici şi aceia care deja s-au eliberat de lume, entităţile pe care literatura teosofică le numeşte maeştri. Acele entităţi care, prin evoluţia lor, sunt mult deasupra a ceea ce-l caracterizează încă pe omul actual. Cu cât omul se poate bucura mai mult timp, în perioada dintre moarte şi o nouă naştere, de relaţiile cu aceste entităţi, cu atât mai pur, mai nobil şi mai moral va fi el atunci când va păşi din nou pe scena pământească. Şi invers, cu cât pe acest Pământ el s-a străduit mai mult să devină pur, nobil, idealist, cu atât mai mult timp se poate împărtăşi din aerul ce adie în aceste părţi ale Devachanului.

Am descris drumul pe care-l are de străbătut entitatea umană, în pelerinajul ei dintre moarte şi o nouă naştere. E vorba, aşadar, de stări de conştienţă diferite, nu de locuri mereu noi. Când cutreieră aceste regiuni, omul nu merge dintr-un loc într-altul. S-ar putea spune, mai degrabă, că ele dispar, dar numai aşa cum dispare lumea exterioară fizică atunci când, de exemplu, vă închideţi ochii, când vă astupaţi urechile. Dar dacă, în acest caz, în jurul dumneavoastră se face întuneric şi nu se mai aude nimic, în cazul de care vorbeam, în jurul

dumneavoastră totul se luminează şi devine clar şi limpede şi o nouă lume vi se deschide. Despre durata perioadei pe care omul trebuie să o petreacă în Devachan poate spune ceva, firește, numai acela care are o anumită experienţă. În legătură cu aceasta nu poate spune ceva decât acela care posedă o experienţă oarecare în acest domeniu, acela care e capabil să-şi amintească de propriile sale încarnări trecute sau care, în mod conştient, ca văzător, poate arunca o privire în lumea radiantă a spiritului. Durata perioadei pe care o petrece omul în Devachan e foarte diferită, depinzând de treapta de evoluţie pe care se află. Putem afla, totuşi, cu aproximaţie, durata perioadei pe care omul o petrece în lumea cerească. O aflăm dacă înmulţim durata vieţii pământeşti a omului, adică a perioadei dintre naştere şi moarte, cu un anumit număr situat între 20 şi 40. Durata acestei perioade depinde de nivelul de evoluţie pe care l-a atins omul respectiv, dar şi de lungimea vieţii fizice. Dacă un copil moare la scurt timp după naştere, nu aveţi decât să înmulţiţi durata vieţii cu un număr cuprins între 20 şi 40 şi veţi obţine durata şederii în Devachan. Cine are o viaţă lungă, are de trecut în Devachan prin stări importante şi care durează multă vreme şi el are de simţit, totodată, mult din ceea ce în mistică sunt numite sentimente de beatitudine Devachanică. Această viaţă în Devachan se deosebeşte în mod esenţial de tot ceea ce îşi pot reprezenta vreodată ochii fizici sau simţurile fizice în general.

Dar oricât de aproximative vor fi fost noţiunile, cuvintele cu ajutorul cărora v-am descris această regiune, eu m-am străduit să v-o descriu cât s-a putut mai fidel şi mai exact. Aceste regiuni înseşi nu aparţin, în substanţa lor, în esenţa lor propriu-zisă, celei mai profunde naturi a omului. Această cea mai profundă natură a omului, cea pe care Giordano Bruno o numeşte monadă, suprema esenţă spirituală vie din om, îşi are originea în lumi şi mai înalte. Despre aceste lumi şi mai înalte vom spune câte ceva în ora următoare în care ne vom ocupa de noţiunile fundamentale ale teosofiei. Vom vorbi atunci şi de felul cum trebuie să se dezvolte facultăţile oamenilor pentru a putea să arunce o privire în aceste lumi superioare. Misticul nu descrie doar ce se vede în acestea, ci el îşi poate îngădui să arate şi în ce fel poate omul reuşi să dezvolte germenii existenţi în el, pentru a arunca o privire în intimitatea acestor lumi. Azi aş vrea să mai fac doar câteva observaţii, în încheiere.

Se întâmplă foarte des ca aceia care văd pentru întâia oară ceva din regiunea descrisă a Devachanului să spună că aceasta e o amăgire, ceva iluzoriu; ei spun că, deoarece ne aduce aminte de imaginea-umbră a ei, de gândul din viaţa fizică, trebuie că şi ea are o existenţă mai puţin reală decât lumea noastră fizică. Dar nu aşa stau lucrurile. Pentru cel care a reuşit să privească în această lume superioară, a devenit absolut limpede faptul că în ea există realităţi mult mai puternice, mult mai înalte decât în realitatea noastră fizică. Înveţi să cunoşti existenţa fizică în adevăratul ei sens numai atunci când eşti în stare s-o vezi în lumina acelor lumi superioare. După cum e posibil ca în faţa dumneavoastră să se afle o bucată de oţel, iar dumneavoastră să nu bănuiţi că ea ascunde forţe electrice sau magnetice, tot aşa e posibil ca în faţa dumneavoastră să se întindă un obiect al lumii fizice, fără ca dumneavoastră să bănuiţi că el conţine o entitate mult mai înaltă. Şi tocmai de aceea, cei care au ştiut ceva despre lumea de culori şi sunete, o descriu în limbajul cel mai minunat, o descriu în culorile cele mai strălucitoare şi descriu, de asemenea, sunetele ce răzbat prin urechea lor spirituală. Vechii pitagoreici vorbeau despre muzica sferelor. Nimeni altul decât acela care a aruncat o privire în această lume a Devachanului nu ştie ce e muzica sferelor. Mulţi cred că e vorba de o figură de stil, de o exprimare simbolică. Nu, e ceva care are o realitate în cel mai deplin înţeles al cuvântului. Din lumea spirituală ne întâmpină melodiile ritmice care sunt forţele cosmice ale Universului. Forţele cosmice sunt plăsmuite ritmic, şi acel ritm îl auzim noi atunci când suntem în stare să ne folosim de „urechea Devachanică”, şi atunci suntem cuprinşi de acea inexprimabilă beatitudine pe care misticul e în stare s-o perceapă. Când devine liber de tot ceea ce ţine de această lume, când din cercul atenţiei sale iese tot ceea ce răsună prin intermediul simţurilor, atunci misticul descrie impresiile sale din Devachan.

Acestea sunt trăirile prin care trebuie să treacă omul în timpul dintre moarte şi o nouă naştere. În această perioadă, el este un germene pentru noua naştere. El este bobul de muştar care, de-a lungul perioadei Devachanice merge în întâmpinarea unei noi încarnări. Misticul german Angelus Silesius, care în „Heruvimul călător” a rostit atâtea maxime frumoase şi lapidare, a descris, printre altele, în această minunată carte mistică, sub forma unei maxime, concis şi limpede şi plin de sens, sentimentul şi întreaga stare a spiritului care trece prin moarte spre o nouă naştere, asemenea unui mic germene dintr-un grăunte care se pregăteşte pentru o nouă existenţă, pentru a dezvolta apoi nişte puteri noi, mai înalte. Ceea ce orice mistic ştie, că inima care emană lumină spirituală poate străluci, este exprimat de Angelus Silesius prin cuvintele:

„Bob de muştar mi-e spiritul, dar Soarele în el dacă răsare,
El creşte-atunci, egal lui Dumnezeu, în bucuroasă încântare”.

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

VIII

FRIEDRICH NIETZSCHE ÎN LUMINA ŞTIINŢEI SPIRITUALE [Nota 27]

Berlin, 1 decembrie 1904

Celui care-şi propune să arate cum se raportează viaţa spirituală modernă la concepţia teosofică despre viaţă, nu-i e îngăduit să treacă cu vederea un fenomen, şi anume fenomenul Friedrich Nietzsche. Friedrich Nietzsche stă ca o mare enigmă pe firmamentul evoluţiei culturale a epocii contemporane. El a făcut, fără îndoială, o profundă impresie asupra tuturor gânditorilor contemporani cu noi. Pentru unii, el a fost un fel de idol, pentru alţii, o personalitate care trebuie combătută cu cea mai mare energie. Dar de zguduit, i-a zguduit pe mulţi, şi el a lăsat în urmă multe rezultate ale activităţii sale care exercită şi astăzi influenţe foarte puternice. În legătură cu Nietzsche a fost scrisă o vastă literatură, şi în zilele noastre aproape că nu poţi deschide un ziar – fără să dai undeva de numele Nietzsche, ori fără să găseşti o referire la gândirea lui, prin citate, prin idei luate direct din opera sa, sau prin alte ecouri ale operei sale. Friedrich Nietzsche şi-a înfipt adânc rădăcinile în întreaga structură a epocii noastre. Chiar şi pentru cineva care studiază numai viaţa sa, el se prezintă ca un fenomen.

El provine din familia unui pastor protestant. Născut în anul 1844, el manifestă încă din gimnaziu, în modul cel mai liber şi lipsit de prejudecăţi, un mare interes pentru toate problemele religioase. Unele însemnări ce datează din vremea când frecventa gimnaziul trădează nu numai un tânăr mult mai matur decât alţii de aceeaşi vârstă, ci şi un om care, prin străfulgerări geniale ale spiritului său, aduce oarecare lumină în mai multe dintre problemele religioase. Iar când ajunge la Universitate, el manifestă interes nu numai pentru studiul său de specialitate, şi asta într-un asemenea grad, încât se numără printre studenţii cei mai distinşi, ci şi pentru problemele generale ale evoluţiei omenirii. Încă din tinereţe, el realizează foarte mult în domeniul filologiei, mai mult decât pot realiza alţii într-o viaţă întreagă. Înainte de a-şi fi luat examenul de doctorat, a fost chemat să ocupe o catedră la Universitatea din Basel. Profesorul său, Ritschl, a fost întrebat dacă-l poate recomanda pe Friedrich Nietzsche pentru ocuparea unei catedre la Basel, la care vestitul filolog a răspuns că nu poate decât să-l recomande pe Nietzsche, fiindcă Nietzsche ştie tot ceea ce ştie el însuşi. După ce ajunsese deja profesor şi-şi pregătea examenul de doctorat, i s-a spus: „De fapt, noi nu vă putem examina!" Lui Nietzsche, profesorul extraordinar, i s-a conferit titlul de doctor; aşa stă scris pe diploma sa! Asta ne arată, drept unul dintre multe alte semne de acest fel, cât de profund era respectat spiritul său. Apoi a făcut o cunoştinţă care a fost hotărâtoare pentru întreaga sa viaţă. A ajuns să cunoască filosofia lui Schopenhauer, cu care se identifică în asemenea măsură, încât a făcut o călăuză şi un conducător nu atât din filosofia, cât mai degrabă din personalitatea lui Schopenhauer: el îl consideră pe Schopenhauer „educatorul" său.

O a doua cunoştinţă importantă a fost aceea cu Richard Wagner. Din aceste două întâlniri se dezvoltă prima epocă din viaţa spirituală a lui Friedrich Nietzsche. Acest lucru s-a întâmplat într-un mod cu totul personal. Pe când Nietzsche era tânăr profesor la Basel, el călătorea, cât de des îşi putea permite – uneori în fiecare duminică – la Triebschen, lângă Lucerna. Acolo erau discutate cu tânărul Nietzsche, în spiritul filosofiei schopenhaueriene, cele mai multe dintre lucrările lui Richard Wagner şi cele mai adânci probleme ale vieţii spirituale. Wagner a spus în repetate rânduri că nu şi-ar fi putut găsi un exeget mai bun decât pe Friedrich Nietzsche. Dacă studiem scrierea «Naşterea tragediei din spiritul muzicii» vom constata că în ea arta lui Richard Wagner e pusă sub o asemenea lumină, încât ne apare în mod nemijlocit drept un act ce ţine de istoria culturii, un act care-şi răsfrânge lumina asupra secolelor, ba chiar a câtorva milenii. Rareori a existat o legătură atât de intimă ca aceea dintre tânărul şi maestrul lui mai în vârstă, care ajungea astfel să-şi cunoască din nou, aş zice, în modul cel mai inteligent, propriile idei, care ţâşneau ca dintr-un bogat izvor aflat în lăuntrul lui, în timp ce ele îi veneau în întâmpinare, cu întreaga lor viaţă, ca din exterior, din persoana unui prieten, în aşa fel încât el reuşea să le vadă în adevărata lor lumină. Era un fenomen nemaiîntâlnit până atunci. Cât de fericit era Wagner, care putea spune că a găsit pe cineva care să-l înţeleagă ca puţini alţii în lume; şi nu mai puţin fericit era Nietzsche, care-şi îndrepta privirile în trecut, spre străvechea epocă a antichităţii greceşti, despre care credea că pe atunci oamenii mai desfăşurau o activitate creatoare divină, alta decât aceea din epoca pe care el o numeşte decadentă. În Richard Wagner el a văzut o încarnare dintre cele mai rar întâlnite a unui spirit, un om care purta în el un conţinut atât de pur spiritual, cum rareori întâlnim în viaţa umană.

De-abia începând cu anul 1889 s-a scris mult despre Nietzsche. Cei care-i repetă cuvintele s-au ocupat de opera lui numai după această dată. Aceia însă care s-au ocupat de Nietzsche încă de prin anul 1889, ştiau că pe atunci, în epoca wagneriană, adică pe la 1876, el apăruse asemeni unei comete, începuse să strălucească alături de Richard Wagner, dar că apoi fusese aproape dat uitării. Nu se mai vorbea despre el decât în cercurile cele mai restrânse. El a scris apoi lucrarea «Aşa grăit-a Zarathtustra» (1883), care l-a făcut iarăşi cunoscut. Apoi (în 1888) a mai apărut o lucrare a sa, prin care părea că desfiinţează tot ceea ce înainte considerase că-i este propriu. E vorba de «Cazul Wagner». Prin aceasta, el a devenit iarăşi mai cunoscut. Cei care se ocupau de Nietzsche s-au despărţit în două tabere. Brandes a ţinut prelegeri despre Nietzsche. Prin urmare, nu numai că la o vârstă tânără Nietzsche a fost numit profesor universitar, post la care, din motive de sănătate, a trebuit, de altfel, să renunţe curând, ci el a avut şi cinstea de a constitui obiectul unor prelegeri universitare. A venit apoi însă ştirea că Nietzsche s-a îmbolnăvit şi că nu mai există nici o speranţă de vindecare. Cam acesta a fost scheletul vieţii sale exterioare.

După cum am mai amintit, prima operă a fost «Naşterea tragediei din spiritul muzicii». Ea s-a născut ca rod al unei adânciri deosebit de intense în filosofia lui Schopenhauer şi al aprofundării artei aşa cum i se înfăţişa ea în opera lui Richard Wagner. Cine vrea să înţeleagă ce reprezintă această scriere, în calitatea ei de aurora a activităţii lui Nietzsche, şi vrea să înţeleagă, totodată, felul cum a decurs viaţa sa, trebuie să ajungă la înţelegerea acestor lucruri pe baza unei triple cercetări. În primul rând, el trebuie să le explice pornind de la epoca lui, cu care Nietzsche a trăit într-o intimă comuniune; eu însumi am făcut o încercare de a-l prezenta în mod obiectiv pe Nietzsche în acest fel. Îl poţi prezenta, în al doilea rând, ca pe o fiinţă pe care o lăsăm să apară şi să se dezvolte din personalitatea sa. Văzut din această

perspectivă, el constituie una dintre cele mai interesante probleme de psihologie, ba chiar şi de psihiatrie. Şi acest aspect am încercat să-l prezint într-un articol despre Friedrich Nietzsche, publicat într-o revistă medicală. În al treilea rând, el poate fi prezentat din perspectiva concepţiei despre lume a spiritului. Din această a treia perspectivă ni se dezvăluie raportul său faţă de teosofie. Acest aspect ne-am propus să-l înţelegem astăzi.

Deja prima lui scriere, «Naşterea tragediei din spiritul muzicii», ne oferă importante repere din punct de vedere teosofic, din punctul de vedere al unei studieri spirituale a lumii. Epoca noastră este epoca celei de-a cincea rase a omenirii, care a fost precedată de alte două, care au dezvoltat cu totul alte forţe decât cele pe care trebuie să le dezvolte rasa noastră. Rasa noastră, a cincea, a dezvoltat în special *raţiunea şi viaţa de gândire* umană. Rasa precedentă e cea atlanteană, care a trăit pe continentul aflat astăzi pe fundul Oceanului Atlantic. Aceşti oameni nu posedau încă raţiunea, nu aveau încă o viaţă intelectuală, la ei era dezvoltată în special *memoria*. Iar una dintre rasele anterioare acesteia a fost cea lemuriană. Ea mai era încă situată pe poziţiile *vieţii imaginative*. Misiunea noastră este să dezvolte *viaţa intelectuală*. De fapt, de mai multe secole, omenirea Europei lucrează la dezvoltarea forţei intelectuale, la dezvoltarea acestei forţe a raţiunii. Marii noştri filosofi, până la Kant şi Schopenhauer, sunt cei în care a avut loc în modul cel mai intens acest proces de evoluţie a rasei noastre. Pentru ei, marea problemă a devenit întrebarea: Ce reprezintă gândirea umană, cum e posibil ca omul să cunoască ceva? Aceste întrebări au fost pentru ei marile întrebări-enigmă ale existenţei. Dar în cazul rasei noastre s-a petrecut ceva ciudat. Gândirea, pe care filosofii o aduseseră la cea mai mare înflorire, a fost separată în epoca noastră, ca să zicem aşa, de tot restul. În ştiinţă, în ceea ce priveşte viaţa tehnică exterioară, epoca noastră a dezvoltat gândirea în forma cea mai pură şi mai splendidă. Dar aceste gânduri sau, propriu-zis, aceste reprezentări, au fost despărţite de natură. Gândul uman nu e decât o imagine a unei realităţi mult superioare, la care ne-am referit în conferinţele anterioare, el e doar o umbră, o imagine a lumii spirituale. Gândul este o entitate spirituală. Epoca modernă a dat vieţii de gândire o dezvoltare măreaţă şi puternică; dar ea a uitat că gândul nu e altceva decât o imagine-umbră a vieţii spirituale. Viaţa îşi trimite, ca să zicem aşa, forţele spirituale în noi, şi atunci în noi apare reprezentarea. Iată de ce originea gândului, a reprezentării, era o enigmă, mai ales pentru filosofia secolului al XIX-lea. Pentru aceasta, gândul, reprezentarea însăşi, ajunseseră să fie o aparenţă. Se uitase faptul că gândul îşi are originea în spirit, cum spune Jakob Böhme. Când, în epoca modernă, raţiunea umană a încercat să caute, totuşi, izvoarele primordiale ale existenţei, să ajungă până la acel izvor primordial pe care-l pierduserăm şi despre care nu se mai ştia că îşi are originea în spirit, ea nu l-a mai putut găsi, aşa cum consideră filosofia schopenhaueriană, decât în voinţa oarbă, iraţională; gândul, pe de altă parte, nu e decât o plăsmuire iluzorie, pe care ne-o oferă lumea noastră de reprezentare. Astfel, ei considerau că lumea este reprezentare, pe de-o parte, voinţă, pe de altă parte. Dar nici una dintre ele nu-şi are originea în spirit, ci numai în simpla aparenţă. Cum se putea altfel, decât ca această filosofie, care umblă pe făgaşe materialiste, să caute cel puţin pe unul din purtătorii spiritului, într-un element pe care orice căutător lipsit de prejudecată îl poate găsi în mod nemijlocit în lume, în care spiritul ca atare să nu fie prezent numai sub forma unei voinţe oarbe, a unei creaţii spontane a naturii? Şi aceasta e tocmai personalitatea. Se uitase, ce-i drept, că în personalitate există ceva de esenţă spirituală; dar personalitatea ca atare nu putea fi negată. În filosofia schopenhaueriană, cel puţin, era recunoscut ca supremă realitate un lucru, personalitatea umană; personalitatea care se distinge prin genialitatea, evlavia sau sfinţenia ei, constituie un fel de nouă treaptă de evoluţie în sânul restului omenirii. Astfel, Schopenhauer a devenit dur şi a spus că omul mediocru e o marfă de serie a naturii; dar că din impulsul întunecat al naturii se cristalizează mari personalităţi izolate. Această concepţie a acţionat asupra lui Nietzsche.

Dar asupra lui a mai acţionat şi altceva. Cu ajutorul gândurilor şi reprezentărilor, noi nu putem niciodată afla nimic despre ceea ce pulsează în voinţa iraţională. Schopenhauer găseşte în *muzică* adevărata esenţă şi lucrare a haosului impulsurilor primordiale. Schopenhauer a ajuns astfel la concluzia că nu e posibil să pătrundem cu această lume iluzorie a reprezentării în esenţa care se exprimă în voinţă, aşa că muzica a devenit pentru el dezlegarea enigmei lumii. Oricare dintre cei familiarizaţi cu problemele misticii ştie cum poţi ajunge la concepţia că muzica ne oferă dezlegarea enigmei lumii. Căci muzică nu există numai pe acel plan pe care-l numim plan fizic sau lume sensibilă, ci şi în lumile spirituale superioare auzim ceva din acordurile unei muzici superioare. Nu e muzica pe care o percepem în planul fizic; fiindcă acest lucru nu trebuie înţeles ca alegorie, ci ca realitate: Mişcarea stelelor în spaţiul cosmic, creşterea fiecărei plante, simţirea oamenilor şi animalelor ne apar sub formă de cuvânt ce răsună! De aceea, ocultistul spune: Omul află tainele lumii numai atunci când îi vorbeşte cuvântul mistic, care există în lucruri. Ceea ce a găsit Schopenhauer este expresia unei realităţi mai înalte, ceva cu o semnificaţie mult superioară celei pe care i-a atribuit-o el; fiindcă la el e vorba tot numai de ceva care răsună pentru auzul fizic. Noi dăm principiului care dăinuie peste timp şi atinge veşnicul numele de manas. Acest manas îşi găseşte expresia fizică în sunetele muzicii, care se apropie de noi din lumea exterioară. Schopenhauer a afirmat un lucru perfect adevărat, şi această idee a adoptat-o Nietzsche. El a simţit cu întreaga bogăţie a spiritului său că acela care vrea să vorbească despre tainele lumii prin intermediul limbajului obişnuit nu poate face asta la fel de bine cum poate spune muzicianul ce gândeşte şi simte el în legătură cu aceste taine. Şi astfel, întocmai ca Schopenhauer, Friedrich Nietzsche consideră că expresia muzicală e o formă de exprimare a tainelor lumii. Şi aşa se face că ei s-au simţit îndemnaţi să ia calea vremurilor străvechi ale antichităţii greceşti, când arta, religia şi ştiinţa mai erau încă un tot unitar, când preoţii misteriilor, care erau totodată oameni de ştiinţă şi artişti, prezentau în faţa sufletului, în imagini grandioase, destinul omului şi al întregii lumi. Dacă privim în interiorul templului, găsim reprezentată soarta zeului Dionysos. Aceasta era dezlegarea tainei lumilor. Dionysos coborâse însă în materie şi fusese îmbucătăţit, iar spiritul uman e chemat să-l elibereze pe cel îngropat în materie şi să-l înalţe în noua glorie. Atunci când omul caută în interiorul lui natura sa divină, el trezeşte zeul din sine însuşi, şi această trezire este trezirea zeului care şi-a aflat în natura inferioară un fel de mormânt. Acest mare destin cosmic era prezentat sub o formă grandioasă nu numai în mod concret-sensibil, ci şi în mod spiritual. E drama originară a vechii Grecii. Ajungem astfel la nişte epoci foarte vechi, şi din acest sâmbure se va naşte drama greacă târzie. Drama lui Eschyl, a lui Sofocle, erau numai artă; ele se născuseră însă din arta templelor. Din arta templelor s-au ramificat, devenind independente, arta, ştiinţa şi religia. Cine priveşte înapoi, spre aceste vremuri străvechi, vede în adâncuri ceva mai profund, din care s-a născut concepţia umană despre viaţă şi forma umană de viaţă. Zeul viu, Dionysos, a fost marele personaj al misteriilor greceşti. Nietzsche n-a aflat în mod limpede acest lucru în cercul wagnerienilor, dar l-a presimţit.

A fost o mare presimţire nelămurită, şi din ea s-a născut concepţia sa despre esenţa spiritului grec presocratic. Pe atunci, omul nu era unilateral, ci omul dionisiac îşi trăgea seva din realitatea plenară. Şi din cauză că totul e nedesăvârşit, grecul şi-a creat religia şi înţelepciunea eliberatoare, şi mai târziu şi arta eliberatoare. Aşa crede Nietzsche că s-a născut ceea ce mai târziu şi-a făcut apariţia sub forma artei, doar ca o copie a artei străvechi, pe care el o numeşte artă dionisiacă. Aceasta îl mai lua încă în stăpânire pe omul întreg, nu numai, în mod unilateral, fantezia, ci toate puterile spirituale. Mai târziu, arta n-a mai fost decât o copie.

Aşa că în scrierile sale întâlnim aceste două noţiuni, dionisiac şi apolinic. Prin ele, Nietzsche presimte care e originea oricărei forme de viaţă artistică şi a limbajului prin intermediul căruia se exprimau vechii greci. Era un limbaj care era în acelaşi timp muzică. La mijloc era reprezentată drama, de jur împrejur se afla corul, care prezenta, în acorduri grandioase, viaţa şi moartea.

În mod şi mai profund au prezentat acest destin alţii, intimi ai cercului wagnerian. Îl găsiţi descris, în special, pornind de la spiritul misteriilor eleusine, în cartea «Sanctuarele Orientului» de Schuré. Ceea ce Nietzsche doar a presimţit, nu pe baza fanteziei, ci pe cale spirituală, a fost descris de Edouard Schuré. E ceea ce a vrut să facă şi Nietzsche, dar n-a reuşit. Pe această bază, întreaga gândire materialistă a epocii noastre a devenit pentru el o mare enigmă: Cum a ajuns omul, de la acea vreme în care el se rostea pe sine însuşi ca enigmă a lumii, la arida epocă materialistă? Poate că pentru alţii aceasta e o problemă intelectuală rece; pentru Nietzsche însă ea a devenit o problemă a

inimii sale. Nietzsche era unit cu epoca sa la fel de intim cum sunt părinţii cu copiii lor. El nu era însă în stare să se bucure, ci numai să sufere. De aceasta era în stare Nietzsche: să sufere, nu însă şi să se bucure. Aici avem dezlegarea problemei Nietzsche.

În Wagner, el a văzut pe înnoitorul vechii arte greceşti, artă care rosteşte prin sunete cele mai înalte taine. Omul voia să se înalţe pe treapta de supraom, de om divin. Pentru aceasta era nevoie de acel om care depăşise nivelul mediu atins de omenire. Şi în acest punct, Schopenhauer venea exact cu ideea de care era nevoie. După Schopenhauer, aşa cum am spus, omul mediu nu era decât o marfă de serie. Pentru a se ajunge la omul spiritual-sufletesc, la omul care nu se află pe Pământ, ci pluteşte pe deasupra Pământului, şi ca mijloc de a depăşi condiţia de om, a fost folosită muzica dramatică. Nimeni nu a scris rânduri atât de pline de veneraţie faţă de Richard Wagner ca Friedrich Nietzsche, în anul 1876 [Nota 28]. Viaţa cotidiană devenise însă pentru el ceva detestabil în cel mai înalt grad. De aceea, el a combătut şi ceea ce a afirmat David Friedrich Strau□ în lucrarea sa: «Vechea şi noua credinţă» [Nota 29].

Mai există o scriere [Nota 30], datând de pe la începutul anilor ’70, o scriere fără cunoaşterea căreia nu-l poţi înţelege nicidecum pe Nietzsche. Din ea reiese că Nietzsche a presimţit acea problemă a epocii noastre pe care noi am numit-o pe scurt problema tolstoiană, aşa cum a presimţit şi marea problemă a antichităţii greceşti. El bănuieşte că epocii noastre îi lipseşte ceva. După cum bine ştim, formele exterioare sunt acelea în care domnesc în permanenţă naşterea şi moartea. Am văzut că fiecare plantă trăieşte între naştere şi moarte în forma ei, că întregi popoare se află între naştere şi moarte, că cele mai minunate opere sunt supuse naşterii şi morţii. Am mai văzut însă şi că există ceva care rămâne, ceva care depăşeşte naşterea şi moartea, care plăsmuieşte noi şi noi forme, care face ca vechiul să reînvie în noi şi noi încarnări. Acel ceva pe care germenul unei plante îl ia cu el şi-l transmite unei noi plante şi care reapare în aceasta, această viaţă a descris-o Lev Tolstoi.

Noi ne îndreptăm cu paşi repezi spre o epocă în care va fi cunoscută viaţa însăşi. Nietzsche îşi dăduse seama că epoca noastră e bolnavă din cauză că studiază formele, că studiază formele nu numai în domeniul ştiinţelor naturii, ci şi în acela al istoriei. Intuind acest fapt, el a scris importanta sa lucrare despre foloasele şi pagubele istoriei, despre boala istoriei. Oamenii îşi întorc privirile spre epocile originare cele mai îndepărtate şi vor să studieze începuturile culturii de la popor la popor, de la naţiune la naţiune, de la stat la stat. Dar în toate acestea pulsează naşterea şi moartea. Când ne îmbibăm până la refuz cu cunoştinţe de istorie, ucidem viaţa pe care o avem în noi. Ucidem ceea ce trăieşte în noi ca prezenţă veşnică. Cu cât ne umplem mai mult cu materialul istoric de memorizat, cu atâta ucidem mai mult în noi voinţa de a trăi. Dacă privim în trecut şi măsurăm în gând ce înseamnă acest lucru, ne dăm seama că noi putem găsi ceva numai cercetând în mod nemijlocit viaţa umană, numai căutând să ne cunoaştem pe noi înşine. Prin aceasta, ne apropiem ceva mai mult de un nou viitor.

Nietzsche atrage atenţia asupra acestei noi epoci de cultură a viitorului, pe care trebuie s-o privim drept epoca formei şi a înfăţişării exterioare. Iată, deci, ce urzeşte şi trăieşte în Nietzsche. El crede în arta lui Richard Wagner, crede că vede în ea o înnoire a vieţii, o nouă Renaştere. Wagner era mult mai realist decât Nietzsche. El era cu totul prezent în epoca sa; el îşi spunea că artistul nu poate face al treilea pas înainte de a-l fi făcut pe cel dintâi. Şi când Nietzsche a venit, în anul 1876, la Bayreuth, el a văzut ceva ciudat. A văzut că idealul pe care şi-l făcuse despre Wagner fusese prea măreţ faţă de ceea ce putuse realiza Wagner. După cum el avea o intuiţie nelămurită că tragedia greacă se născuse din epoca misteriilor şi întreaga noastră epocă, din epoca originară, el mai presimţea şi că din puterile spirituale care azi mai dormitează încă în om trebuie să se nască o cultură viitoare, care să nu se întemeieze numai pe raţiune. Acesta era lucrul pe care el îl presimţea şi pe care-l confunda cu ceea ce era deja prezent. El credea că marea enigmă a viitorului poate fi dezlegată deja în epoca actuală lui. Ceea ce avea el să-i reproşeze lui Socrate e faptul că sub influenţa acestuia cultura noastră a devenit unilaterală, că s-a divizat într-o cultură a intelectului, pe de-o parte, şi o cultură a sentimentului, pe de altă parte. Din această cauză, el îl batjocoreşte pe Socrate şi combate cultura socratică, cultura bazată pe raţiune.

Când, la Bayreuth, se află în faţa operelor artistice ale lui Wagner, el îl trădează pe acesta – de fapt, nu-l trădează, pentru că el nu-l văzuse niciodată pe Wagner aşa cum era, ci transpusese în Wagner şi văzuse în acesta propriul său ideal de viitor; dar Nietzsche îşi spune: Eu am văzut ceva în mod greşit. Nietzsche – omul matur, l-a trădat pe tânărul Nietzsche, şi asprele lui cuvinte nu sunt îndreptate atâta asupra lui Wagner, cât mai degrabă împotriva a ceea ce fusese el însuşi în tinereţe, când îl venerase pe Wagner. Propriu-zis, omul nici nu poate fi un adversar al altcuiva, ci numai propriul său adversar. „Simt că toate idealurile mele din tinereţe sunt compromise”, aşa simţea el. Se afla pe ruinele unei concepţii despre lume. Trebuia să se uite în jur, pentru a găsi ceva. Şi aşa a apărut apoi „noua iluminare”. Acum el voia să însufleţească şi să reînvie ceea ce respinsese odinioară. Acum a trecut el însuşi în rândurile celor ce studiau forma, înfăţişarea exterioară, care trece mereu pe lângă noi, prin naşteri şi morţi repetate.

Şi acum încercaţi să sesizaţi profundul adevăr teosofic, că în lume trăiesc trei feluri de realităţi: *înfăţişarea* exterioară, care e supusă naşterii şi morţii, care se naşte şi piere, reapare iarăşi, trece în viaţă de la o formă la alta. Apoi *viaţa*, care e expresia sufletului. Sufletul sfărâmă forma, pentru a se naşte într-o nouă formă. Şi încercaţi să înţelegeţi un al treilea lucru: *conştienţa*, cu diferitele ei grade. Orice piatră, orice plantă şi, pe treptele mai înalte, orice om, are conştienţă. Iată, deci, că în lume avem trei feluri de realităţi: formă, viaţă şi conştienţă. Această întreită realitate este expresia unei lumi a corporalului, a sufletescului şi a spiritualului.

Acesta este tezaurul de înţelepciune care va fi din nou deschis lumii, treptat. Aceasta, de asemenea, este străvechea înţelepciune a misteriilor, pe care Nietzsche o purta ca presimţire nelămurită în inimă, dar pentru care n-a reuşit să găsească o expresie clară, din cauza căreia a suferit şi pe care a năzuit s-o readucă în actualitate ca viaţă nouă, care trebuie să se nască din sânul culturii noastre. Dar era el însuşi încurcat între iţele ştiinţei materialiste. El nu era în stare să vadă că, de fapt, conştienţa e aceea care trăieşte în adâncul vieţii şi care evoluează, luând forme din ce în ce mai înalte. Acesta e drumul parcurs de lume în evoluţia ei. Conştienţa preia din formă ceea ce merită să fie extras din ea, pentru a-l plăsmui într-o formă mai înaltă. Avem, datorită acestui fapt, o evoluţie a lucrurilor de la o formă la alta, de la o treaptă de viaţă la alta, viaţa rămânând mereu aceeaşi, pe când formele şi înfăţişările prezintă o alcătuire mereu mai evoluată. El nu mai înţelege conştienţa care evoluează şi intră în forme din ce în ce mai înalte.

Aşadar, Nietzsche şi-a dat seama că lucrurile şi fiinţele se reîntorc mereu, fără să înţeleagă că ele se reîntrupează în forme din ce în ce mai evoluate şi mai evoluate. De aceea, el a răspândit teoria „veşnicei reîntoarceri”. El nu ştia că o conştienţă se reîntoarce pe trepte din ce în ce mai înalte. Iată ideea la care ajunge, sub influenţa ştiinţei materialiste: Aşa cum suntem acum, aşa cum ne prezentăm acum şi aici, aşa am mai existat deja de nenumărate ori şi vom exista iarăşi în aceeaşi formă. Aceasta e ideea la care ajunge în mod necesar gânditorul care nu ştie că o conştienţă nu se întoarce sub aceeaşi înfăţişare, în aceeaşi formă, ci sub o înfăţişare mai evoluată, într-o formă mai înaltă. Aceasta a fost a doua treaptă a evoluţiei lui Nietzsche.

A treia treaptă e aceea pe care trebuie s-o caracterizăm spunând că în sufletul lui Nietzsche exista totuşi viaţa spirituală, pe care însă el n-o putea scoate la suprafaţă într-o concepţie despre lume a simplelor forme. El nu ştia, ce-i drept, că i se închiseseră regiunile mai înalte ale existenţei, totuşi, el trăia o năzuinţă năvalnică spre aceste regiuni. Omul s-a dezvoltat mereu mai sus în ceea ce priveşte forma, de la animal până pe treapta de om. Dar nu se poate ca această dezvoltare să fie încheiată. După cum viermele a evoluat spre treapta de om, tot astfel omul trebuie să evolueze mai departe. Aşa s-a născut în el ideea de *supraom*. Acest supraom e ceea ce va fi omul în viitor. Comparaţi această idee cu ideea corespunzătoare a misticii şi veţi constata că ele sunt foarte apropiate. Năzuinţa evidentă în natura

umană, care se manifestă în noi, e năzuinţa spre spiritualizare, aşa că încă de pe acum putem găsi pe fundul sufletului omul divin, care coboară în noi venind din lumea viitoare şi care-i apare lui Nietzsche drept marele ideal spiritual spre care năzuieşte el.

Dacă nu avem în vedere doar forma şi înfăţişarea, ci şi viaţa şi conştienţa, sufletul şi spiritul, acest supraom ne va apărea în adevărata lui înfăţişare, atunci el ne apare drept omul întreg, care-şi va îndrepta paşii spre sferele superioare ale existenţei. Pentru Nietzsche, această idee exista în germene, dar el nu putea recurge, pentru a se exprima, decât la cuvintele savantului materialist. După cum omul s-a dezvoltat din mii şi mii de forme, tot astfel el trebuie să se dezvolte în forme şi mai înalte, atingând treapta de supraom. E drept că el a ajuns în faţa porţii misteriilor greceşti, n-a putut însă deschide poarta prin care se intră acolo. În aceasta constă tragismul vieţii lui. Dacă stai aşa, ca om individual, ca Eu, suferind împreună cu epoca ta, simţind împreună cu epoca ta, faţă în faţă cu spiritual-sufletescul, cu acest Eu se întâmplă ceva cu totul deosebit. Oricine e familiarizat cu fenomenele lumii astrale ştie de ce are parte în mod inevitabil acest Eu al omului, dacă el, fiind plin de viaţă spirituală, stă astfel în faţa a nenumărate enigme şi porţi care nu vor să i se deschidă. În lumea sufletesc-spirituală în faţa fiecărei întrebări se află ceva ca un fel de umbră a acestei întrebări, care se prezintă ca un fel de prigonitor al sufletului, care-l urmăreşte necontenit. Celui obişnuit să gândească în mod materialist această afirmaţie îi va apărea la început cam bizară. Acela care a stat faţă în faţă cu creştinismul şi nu a ştiut cum va evolua acesta în continuare, acela care a stat faţă în faţă cu filosofia noastră, cu materialismul epocii noastre, nutrind dorul adânc după un nou Dionysos şi care nu l-a putut naşte din el însuşi, acela se afla ca în faţa unor umbre ale trecutului. Aşa că, în orice caz, în sânul a ceea ce noi numim lume astrală, pentru Nietzsche, alături de figura lui Christos se afla Anticrist, alături de figura moralistului, imoralistul. Lângă ceea ce el cunoştea drept filosofie a epocii noastre, stătea negaţia. Aceasta era ceea ce-l chinuia, ca un prigonitor al Eului său.

Citiţi ultimele scrieri ale lui Nietzsche, «Voinţa de putere», unde, prin Anticristul său, înfăţişează stafia, imaginea critică a creştinismului, iar, în nihilismul său, imaginea critică a filosofiei. El nu reuşeşte să iasă din plasa acestor lucruri, e împiedicat s-o facă de morala epocii noastre, care nu poate ieşi dintre limitele ideii de Bine şi Rău, care nu vrea să admită existenţa karmei, deşi tinde spre ea. În sfârşit, faptul că forma e în veşnică schimbare l-a făcut să creadă că e vorba de reîntoarcerea în mereu aceleaşi forme. Cea de-a patra lucrare n-a mai fost terminată. El voia s-o intituleze «Dionysos sau filosofia veşnicei reîntoarceri». Aşa că n-a rămas decât dorul intens al Eului singur după supraom.

Nietzsche ar fi trebuit să privească în sinea umană şi să-l recunoască pe omul dumnezeiesc, şi atunci spre el ar fi strălucit ceea ce dorea cu atâta ardoare. Dar aşa, acesta i s-a părut de neatins. N-a fost decât dorinţa imperioasă a fiinţei sale interioare de a intra în posesia acestui conţinut. E ceea ce el a numit voinţa sa de putere, năzuinţa sa de a găsi supraomul. Cu întreaga intensitate a fiinţei sale el a găsit o expresie lirică pentru aceasta, care poate înălţa sufletul, poate să-l învioreze, dar şi să-l mistuie, care uneori e paradoxală, în «Aşa grăit-a Zarathustra». E strigătul de dor al omenirii actuale după omul dumnezeiesc, după înţelepciune, care nu ajunge însă decât până la voinţa de înţelepciune, până la voinţa de putere. Din acest dor se pot naşte creaţii lirice extraordinare. Dar din el nu se poate naşte ceva care să-l ia în stăpânirea pe om în sâmburele cel mai adânc al fiinţei sale şi să-l conducă spre aceste înalturi. Aşa că figura lui Nietzsche e ultimul mare exemplu de transpunere a cuiva cu întreaga sa simţire în materialism, omul care a suferit tragic, care s-a distrus în mod tragic din cauza materialismului din secolul al XIX-lea şi care arată cu tot dorul inimii sale spre noua epocă mistică. Meister Eckhart spune că Dumnezeu a murit pentru ca şi eu să mor lumii şi tuturor lucrurilor create. Nietzsche spune într-o maximă în proză: „Dacă ar exista un Dumnezeu, cine ar răbda să nu fie un Dumnezeu?” Aşadar, spune Nietzsche, nu există nici un Dumnezeu! El n-a înţeles sensul maximei goetheene:

„De n-ar fi ochiul meu solar,
El n-ar putea lumina s-o zărească,
De n-ar fi-n noi divina forţă-jar,
Cum ar putea Divinul atât să ne vrăjească?”

Ceea ce în epoca noastră s-a limpezit atât de mult şi pe care el l-a resimţit dureros, trebuia să se mistuie. Nu vreau să spun că boala lui ar avea ceva comun cu viaţa spirituală. Ceea ce a năzuit el să vadă înfăptuindu-se, fără a putea să înfăptuiască, e concepţia teosofică despre lume. El a simţit dorul după ceva ce n-a putut găsi. Acest lucru l-a simţit el în unele manifestări chinuitoare ale vieţii sale. De aceea, ultimele lui scrieri conţin şi un dor după viaţa pe care vrea s-o scoată ca prin vrajă din forma în care e ferecată, şi pe urmă iarăşi un nou strigăt liric de dor după omul divin, în «Aşa grăit-a Zarathustra». Pe urmă, sfărâmarea a tot ceea ce prezentul nu-i poate oferi, sfărâmare pe care încearcă s-o facă în «Voinţa de putere» sau în «Veşnica reîntoarcere», care au rămas sub formă de fragmente şi au fost editate postum. Toate acestea au trăit în ultima vreme în această personalitate tragică a lui Nietzsche, şi ne arată cum poate suferi un om în epoca noastră, dacă nu se înalţă la nivelul unei concepţii spirituale. A spus-o el însuşi într-o poezie: «Ecce Homo», în care pune în faţa noastră enigma vieţii sale:

„Da, eu ştiu de unde vin!
Nesătul ca flacăra
Mă mistui, ard în mine,
Tot ce-ating lumină devine,
Tot ce las – cenuşă moartă:
Flacără sunt, cu siguranţă!”

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

IX

VIAŢA LĂUNTRICĂ A OMULUI

Berlin, 15 decembrie 1904

În conferinţele despre noţiunile fundamentale ale teosofiei mi-am permis să schiţez în faţa dumneavoastră o imagine despre fiinţa omului şi despre aşa-numitele trei lumi: lumea fizică propriu-zisă, lumea sufletească şi lumea spirituală. După Anul Nou îmi va reveni sarcina de a vă prezenta cele mai importante adevăruri teosofice în legătură cu apariţia omului, cu formarea Pământului şi a corpurilor cereşti în general. Şi ni se va deschide astfel marea perspectivă pe care o poate schiţa pentru noi teosofia.

Astăzi aş vrea să vă vorbesc pe scurt despre felul cum trebuie să decurgă dezvoltarea interioară a omului care vrea să ajungă el însuşi la o convingere în legătură cu concepţia teosofică despre lume. Vă rog, în orice caz, să ţineţi seama aici de faptul că există o mare deosebire între acea dezvoltare a sufletului uman şi a spiritului uman care duce la o înţelegere proprie a ceea ce teosoful relatează drept adevărul său, cunoaşterea sa, experienţa sa, şi o a doua treaptă. O treaptă mai înaltă este de-abia aceea care ne dă posibilitatea de a ajunge noi înşine la asemenea cunoştinţe şi trăiri. Trebuie să facem distincţie între o treaptă elementară, care ne face să spunem „da" la ceea ce spune misticul cu experienţă: înţeleg, pot re-gândi lăuntric, pot simţi şi recunoaşte eu însumi, până la o anumită limită, toate acestea – şi o treaptă mai înaltă, care ne dă posibilitatea de a avea noi înşine trăiri în lumea sufletelor şi a spiritelor. Astăzi ne vom ocupa de prima treaptă. A doua se referă la clarvederea propriu-zisă şi, în măsura în care se poate vorbi în mod public despre această clarvedere propriu-zisă, o vom descrie într-o conferinţă ulterioară.

Aşadar: problema care ne va preocupa astăzi este felul cum ajungem la un fel de înţelegere proprie a adevărurilor teosofice. Să nu credeţi că vă pot oferi mai mult decât nişte indicaţii foarte sumare; fiindcă dezvoltarea interioară prin care trebuie să treacă sufletul uman şi spiritul uman ca să ajungă cât de cât la înţelegerea amintită este foarte vastă. Ea cere o perioadă lungă, lungă, de studiu interior, şi, bineînţeles, nu pot fi nici măcar amintite în cursul unei scurte conferinţe toate detaliile care sunt necesare aici. Ceea ce sunt în stare să vă ofer se raportează la ceea ce dă în acest domeniu o instruire personală cam la fel cum se raportează descrierea unui microscop sau a unui telescop la instrucţiunile de folosire a acestor aparate pe care le puteţi primi dumneavoastră înşivă în laborator sau la observatorul astronomic.

Trebuie să remarc mai întâi că majoritatea oamenilor nu sunt capabili să primească o instruire adevărată în acest domeniu decât de la un maestru personal. S-ar putea părea că omul poate să ajungă prin tot felul de încercări proprii să dezvolte în el nişte facultăţi lăuntrice, nişte puteri sufleteşti sau percepţii spirituale, şi s-ar putea să pară întristătoare afirmaţia că în acest domeniu important al vieţii e necesară o îndrumare personală. Dar felul cum se face o asemenea îndrumare personală ne dă o garanţie suficientă a faptului că omul nu poate să ajungă în nici un caz la dependenţă de un alt om. Nimeni nu preţuieşte şi nu venerează mai mult ceea ce numim demnitate umană şi sentiment al propriei valori decât maestrul ocult. Cel care dă o instruire în privinţa dezvoltării mistice şi teosofice nu va da altceva decât sfaturi şi cei mai mari maeştri din aceste domenii n-au dat altceva decât sfaturi şi îndrumări, iar, pe de altă parte, depinde cu totul de aprecierea fiecăruia în ce măsură vrea sau nu să le urmeze. Depinde de omul însuşi ce sarcină pune în faţa propriului său sufletul şi spirit; preţuirea libertăţii umane este atât de mare, încât maestrul nu dă nimic altceva decât sfaturi şi îndrumări. Sub această rezervă trebuie înţeles tot ceea ce poate fi spus în acest domeniu.

Apoi trebuie să vă fie clar faptul că partea cea mai importantă a disciplinei spirituale nu constă în cine ştie ce măsuri exterioare, că aceasta este o dezvoltare absolut intimă a sufletului uman, că toate treptele care trebuie urcate aici se desfăşoară în adâncul cel mai lăuntric al fiinţei umane, că acolo are loc o transformare a omului şi că nimeni – nici măcar prietenul cel mai intim – nu trebuie să observe acest lucru. În tăcere, în linişte şi izolare se formează misticul, se formează cel care vrea să ajungă la înţelegerea lumii sufletelor şi a spiritelor. E necesar să subliniem mereu, neobosiţi, că nimeni nu trebuie să schimbe ceva din îndatoririle sale zilnice, să omită vreuna din ele sau să le sustragă, într-un fel sau altul, timpul afectat de obicei, dacă se dedică unei dezvoltări mistice interioare. Dimpotrivă, cine crede că trebuie să folosească un timp deosebit pentru dezvoltarea sa mistică, cine îşi neglijează îndatoririle, cine devine un rău cetăţean, un rău membru al societăţii umane din cauză că încearcă să dobândească accesul la lumile superioare, se va convinge în curând că în acest fel se poate realiza cel mai puţin în domeniul ocult.

Dezvoltarea interioară nu are loc în mod tumultuos, ci liniştit, într-o linişte interioară deplină. Şi să amintesc astăzi neapărat că nu se dau nici un fel de îndrumări – aş zice: „cu totul speciale" –, ci numai descrierea unei căi care cere de la om un lucru, fără de care niciodată nu se poate ajunge la trăiri superioare proprii: răbdare. Cine nu are perseverenţă şi răbdare, cine nu poate să aştepte, aplicând mereu şi mereu, în toată liniştea, regulile vieţii interioare, care se cer aici de obicei, nu va realiza absolut nimic. Există o singură posibilitate de a realiza ceva, fără aplicarea acestor reguli. E cazul în care omul respectiv s-ar afla deja în alte vieţi anterioare pe o anumită treaptă a clarvederii; atunci, calea e mult mai scurtă şi cu totul altfel. Dar cel care dă îndrumările va şti în curând despre ce e vorba şi nu va mai fi nevoie decât să dea la o parte piedicile din drum, care se înalţă ca un zid.

Nu se poate, de regulă, ca cineva să caute o dezvoltare mistică fără îndrumare personală din cauză că aproape pentru fiecare om calea justă a acestei dezvoltări e alta şi pentru că cel ce dă îndrumările trebuie să-l cunoască pe discipolul său absolut exact, nu în sensul obişnuit al cuvântului, ci în sens spiritual. Maestrul ocult nu are nevoie să ştie nimic în legătură cu meseria, modul de viaţă, membrii familiei sau cu trăirile discipolului; el trebuie să-şi procure doar o cunoaştere intimă a sufletului şi a spiritului său şi a treptei pe care se află acestea. Azi nu putem comunica încă modul în care maestrul ocult îşi procură cunoaşterea acestor lucruri; dar el va fi comunicat în conferinţele despre clarvedere. Pe lângă aceasta, dezvoltarea interioară e legată pentru fiecare om de anumite fenomene. Cine o porneşte pe drumul lui trebuie să ştie că în fiinţa sa se vor ivi nişte însuşiri absolut precise. Ele sunt simptomele dezvoltării interioare. Sunt, ca să zicem aşa,

mărturiile acestei dezvoltări interioare şi ele trebuie observate cu grijă. Maestrul ocult trebuie să ştie cum să înţeleagă aceste simptome. Numai atunci dezvoltarea va avea loc în mod just.

Dezvoltarea omului interior este o naştere, naşterea sufletului şi a spiritului, şi anume, nu în sens figurat, nu ca imagine, ci în sensul cel mai adevărat al cuvântului, ca fapt real. Şi nici în acest domeniu nu e lipsită de anumite fenomene, de anumite consecinţe, iar maestrul ocult trebuie să ştie cum să le trateze. A fost necesar să spun toate acestea ca pe un fel de pregătire.

Acum veţi putea să puneţi dumneavoastră înşivă primele întrebări care se pun de obicei când cineva aude de învăţăturile fundamentale ale teosofiei, despre învăţătura conform căreia sufletul uman a fost deja încarnat de multe ori într-un corp fizic, că se va reîntoarce de multe alte ori, despre învăţătura reîncarnării şi a dreptăţii compensatoare, karma. Dumneavoastră veţi întreba cum pot fi înţelese aceste lucruri, cum ne putem procura noi înşine posibilitatea de a le înţelege. Aceasta e marea întrebarea, care se apropie de fiecare om. Există o regulă de aur pe care o putem urma, şi atunci orice om poate să ajungă cândva – este experienţa comună a tuturor acelora care au făcut exerciţiile respective în mod serios – la această înţelegere. Nu există nici un om care să nu-şi poată procura cu cea mai mare uşurinţă din lume înţelegerea reîncarnării şi a karmei. Dar aş vrea să spun, cu Goethe: „Ce-i drept, e uşor, dar ceea ce-i uşor, e greu" – căci prea puţini găsesc hotărârea de voinţă justă, perseverenţa şi răbdarea necesară pentru a-şi elabora anumite procese ale sufletului şi ale spiritului, care sunt necesare aici. Regula de aur este următoarea: *Trăieşte ca şi cum reîncarnarea şi karma ar fi adevărate; şi atunci ele vor deveni adevărate pentru tine*. S-ar putea părea că e vorba să se ajungă la recunoaşterea acestor lucruri printr-un fel de autosugestie. Dar nu e deloc aşa. Cunoaşteţi simbolul mistic al şarpelui care îşi muşcă propria coadă. Acest simbol are diferite sensuri adânci, dar printre multele sale sensuri se numără şi cel care se exprimă în regula de aur amintită.

Vedeţi că, într-un anumit sens, premisa îşi muşcă propria ei coadă, la fel ca şarpele. Cum putem face aceasta? Dacă reîncarnarea este un adevăr, atunci nu se poate să fie zadarnice anumite eforturi ale unui om, ci ele trebuie să exercite o influenţă asupra sufletului, iar mai târziu asemenea influenţe trebuie să intre în natura omului respectiv.

Una dintre marile legi pe care şi le pune în faţă omul, în mod intim, aplicându-le asupra propriei sale fiinţe, este ceea ce a fost exprimat într-o scriere indiană în cuvintele: „Ceea ce gândeşti astăzi, vei fi mâine". Celui care crede în reîncarnare trebuie să-i fie clar că o însuşire pe care o dezvoltă în el, un gând pe care îl imprimă fiinţei sale, prin faptul că îl încălzeşte mereu şi mereu în inima lui, devine un bun permanent al sufletului, şi va reapărea mereu şi mereu în acesta. De aceea, esenţialul la cel ce caută o dezvoltare mistică a sufletului său, este să caute să se dezobişnuiască de anumite tendinţe care-i erau proprii înainte şi de a-şi forma tendinţe noi, prin simplul fapt că încălzeşte în inima lui un gând şi ataşează de el acea tendinţă, virtute sau însuşire, integrându-le sufletului într-o asemenea măsură, încât ajunge astfel în situaţia de a-şi transforma sufletul prin propria sa voinţă. Aşa ceva trebuie încercat. La fel cum încercăm în cazul unei experienţe de chimie. Cine n-a încercat niciodată să-şi transforme sufletul, cine n-a luat niciodată o hotărâre primă de a dezvolta în el însuşiri precum perseverenţa, constanţa, reflexia logică liniştită şi n-a rămas niciodată ferm la această hotărâre – şi dacă nu i-a reuşit nimic într-o săptămână, atunci perseverează o lună, un an, un deceniu –, acela nu poate afla nimic despre asemenea adevăruri prin proprie trăire.

Aceasta e calea intimă pe care trebuie să meargă sufletul. El trebuie să-şi poată integra însuşiri, gânduri, tendinţe noi. Omul trebuie să fie în stare ca, după o anumită perioadă de timp, să apară în lume înzestrat cu obiceiuri absolut noi, create prin puterea voinţei sale. Omul care înainte era neglijent trebuie să se obişnuiască să fie exact şi precis, nu din vreo constrângere exterioară, ci pe baza unei hotărâri de voinţă proprii. Dacă sunt schimbate astfel însuşiri foarte mărunte, aspecte neînsemnate, efectul e deosebit de mare. Cu cât sunt mai clare lucrurile pe care hotărăşte să le schimbe în el, cu atât mai sigur va ajunge, pe acest drum, la o cunoaştere adevărată. De îndată ce e în stare să observe la sine o mişcare a mâinii care-i e proprie, o expresie a feţei, un obicei neînsemnat, în primă instanţă, doar să-l observe la sine în mod obiectiv, ca şi cum l-ar observa la un alt om, pentru a aşeza apoi, numai prin puterea voinţei sale, în locul obiceiului, al tendinţei observate etc., altceva, un lucru voit de el însuşi, pe care îl integrează, deci, el însuşi fiinţei sale, cine face aşa ceva, este pe calea de a înţelege marea lege a reîncarnării. Exact la fel cum un chimist cu experienţă poate da indicaţii despre felul cum se petrec lucrurile în laborator, tot aşa vă poate da indicaţii cineva care a încercat să facă asemenea lucruri. Prin transformări mici, se ating culmile cele mai înalte.

Să ne referim acum la karma, legea compensaţiei drepte. Ne putem însuşi cunoaşterea, înţelegerea ei, dacă trăim ca şi cum karma ar fi adevărată. Dacă vi se întâmplă un accident, dacă sunteţi atinşi de o durere sau altceva similar, încercaţi să nutriţi mereu gândul următor: Această durere, acest accident, nu stă în lume ca un miracol, ci trebuie să aibă o cauză. De-abia cine poate privi karma în ansamblul ei va putea să vadă cu adevărat cauza unui accident, a unei dureri etc. Dar e necesar un simplu sentiment, ca să vă dăruiţi karmei şi să simţiţi că o asemenea faptă, o asemenea durere sau o asemenea bucurie trebuie să aibă o cauză, că ea trebuie să fie cauza unor evenimente viitoare. Cine se pătrunde cu acest sentiment şi priveşte viaţa, precum şi ceea ce năvăleşte asupra lui din exterior, ca şi cum karma ar fi o realitate, va constata că începe s-o înţeleagă. Cine nu se supără când i se întâmplă ceva, ci e în stare să oprească supărarea şi gândeşte că, exact la fel cum o piatră începe să se rostogolească dacă o împingem, ceea ce l-a supărat trebuie să aibă o cauză necesară şi se lichidează conform unei legităţi necesare a lumii, acela ajunge la înţelegerea karmei. Pe cât de sigur este că, dacă toate condiţiile rămân aceleaşi, şi dacă dumneavoastră rămâneţi sănătos, vă veţi trezi a doua zi dimineaţa, tot aşa de sigur veţi ajunge la înţelegerea karmei, dacă priviţi viaţa în acest sens.

Am numit aici cele două condiţii preliminare pentru acela care vrea să treacă printr-o viaţă spirituală. Sunt cele două condiţii preliminare pentru orice discipol spiritual care priveşte viaţa în acest fel. Nu e necesar ca el să se dăruiască imediat, în felul arătat, gândului că ele sunt adevărate. Ci trebuie să lase totul deschis şi liber: poate că sunt adevărate, poate că nu. Să nu se lase nici în prada *superstiţiei*, nici a *îndoielii*, fiindcă acestea sunt piedicile cele mai mari. De-abia dacă un om este în stare să privească viaţa în acest sens, el e apt să primească o instruire mistică. Şi mai e necesar un al treilea lucru.

Nici un maestru ocult nu are voie să instruiască un om care e însufleţit de superstiţii, de prejudecăţi dintre cele mai grosolane, sau care înclină să judece într-un alt mod neraţional ori să se lase în voia oricărei iluzii. Aceasta e regula de aur: înainte de a vrea să urce prima treaptă, omul caută să se elibereze de orice gândire care sare de la una la alta, de orice superstiţie şi posibilitate de a lua iluzia drept realitate. Înainte de toate, discipolul ocult trebuie să fie un om raţional, care nu se dăruieşte decât succedării riguroase a gândurilor şi observaţiilor sale. Dacă, în realitatea sensibilă, vă lăsaţi în prada unei idei preconcepute, a unei superstiţii, în realitatea sensibilă toate acestea sunt corectate foarte curând. Dar dacă omul nu gândeşte în mod logic, ci fantazează, corectura nu va fi aşa uşor de făcut. De aceea, înainte de a intra în lumea sufletelor şi în ţara spiritelor, e necesar ca omul să fie absolut sigur în lumea gândurilor sale şi să poată exercita un control sever asupra gândurilor sale. Cine înclină spre fantasmagorie, superstiţie şi iluzie, nu e apt să intre în şcoala pregătitoare pentru doctrina ocultă. Uşor s-ar putea spune: Dar eu sunt liber de orice înclinaţie spre fantasmagorie, superstiţie şi iluzie. Aici, omul uşor se poate amăgi. A fi liber de prejudecăţi, de fantasmagorie şi iluzii, a fi liber de superstiţie – acestea sunt lucruri care trebuie cucerite printr-o aotodisciplinare riguroasă, sunt lucruri pe care nu orice om şi le poate cuceri de azi pe mâine. Reflectaţi la faptul că gândirea celor mai mulţi oameni rătăceşte de colo-colo, că ei nu sunt în stare să-şi reglementeze gândurile prin puterea propriei lor voinţe. Dar ia să ne gândim cum e viaţa. Nu e posibil să ne eliberăm cu totul de impresiile exterioare. De aceea, e necesar să izolăm în fiecare zi o

perioadă de timp foarte scurtă. O perioadă de timp foarte scurtă, care e necesară, fără ca omul respectiv să intre în conflict cu îndatoririle sale, care e suficientă chiar dacă nu sunt decât cinci minute, ba chiar mai puţine, ele sunt suficiente. Dar omul trebuie să fie în stare, pe parcursul acestei perioade de timp, să se smulgă din şirul a tot ceea ce i-au oferit impresiile sensibile, a tot ceea ce şi-a însuşit prin ochii săi, prin urechile sale, prin simţul său tactil. Pentru un răstimp foarte scurt, el trebuie să devină orb şi surd pentru întreaga lume din jur. Tot ceea ce năvăleşte spre noi din exterior, ne uneşte cu lumea sensibilă, cu viaţa cotidiană. Dar, pentru un timp, ele trebuie să tacă. Trebuie să se instaleze o linişte interioară perfectă. Şi după ce a apărut această linişte interioară, după ce această estompare a tuturor impresiilor sensibile s-a produs, mai trebuie să vină încă ceva: trebuie să tacă orice amintire a impresiilor sensibile avute anterior. Reflectaţi la faptul că, prin tot ceea ce am amintit aici, omul se află într-o permanentă legătură cu ceea ce trăieşte în timp şi spaţiu, cu ceea ce se naşte şi piere. Încercaţi pentru scurt timp să verificaţi acest lucru. Luaţi gândul care v-a trecut prin cap acum un minut şi căutaţi să vedeţi dacă nu se bazează pe o realitate sensibilă. Asemenea gânduri nu sunt potrivite pentru evoluţia interioară.

Toate gândurile care ne unesc cu ceea ce e finit, trecător, trebuie să tacă. După ce în suflet s-a instalat liniştea, când am înlăturat tot ceea ce ne înconjoară, drept epocă, neam, popor, secol, şi a apărut, pentru un timp, tăcerea interioară, sufletul începe să vorbească de la sine. Nu imediat; e necesar ca omul să îl aducă o dată în situaţia de a vorbi, şi pentru aceasta există mijloace şi îndrumări care fac să apară vorbirea lăuntrică a sufletului. Omul trebuie să se dăruiască unor asemenea reprezentări şi sentimente care nu izvorăsc din ceea ce e pieritor, ci din ceea ce e veşnic, din ceea ce nu a fost adevărat doar acum, ieri sau mâine, nu numai acum un secol, ci va fi adevărat întotdeauna. Găsiţi asemenea gânduri în cele mai diferite cărţi religioase ale tuturor popoarelor. Le găsiţi, de exemplu, în Bhagavad-Gita, cântarea despre calea de desăvârşire a omului. Şi în Noul şi Vechiul Testament, dar mai ales în Evanghelia lui Ioan, începând cu capitolul 13. Asemenea gânduri, care sunt eficiente în special pentru oamenii din mişcarea teosofică şi care le-au fost date în mica scriere «Lumina pe cărare», sunt conţinute şi în primele patru propoziţii din această carte [Nota 31]. Aceste patru propoziţii, care sunt săpate în zidurile interioare ale oricărui lăcaş iniţiatic, nu sunt dependente de timp şi spaţiu, ele nu-i aparţin unui om, nici unei familii, nici unui secol, nici chiar unei generaţii, ci se extind asupra întregii evoluţii. Ele au fost adevărate înainte cu multe milenii şi vor fi adevărate după multe alte milenii. Ele trezesc forţele care dormitează în interior, le fac să iasă afară. În orice caz, acest lucru trebuie făcut în mod just. Nu e suficient ca cineva să creadă că înţelege propoziţia. Omul trebuie să facă în aşa fel încât acea propoziţie să se aprindă în interiorul lui. Trebuie să lase ca întreaga forţă a unei asemenea propoziţii să radieze în sufletul lui, trebuie să i se dăruiască în întregime. Trebuie să înveţe să iubească o asemenea propoziţie. Când are impresia că o înţelege, a sosit momentul s-o facă să se aprindă mereu şi mereu în interiorul lui. Nu interesează aici înţelegerea intelectuală, ci iubirea faţă de adevărul spiritual. Cu cât ne pătrunde o iubire mai mare faţă de asemenea adevăruri interioare, cu atât mai mare e puterea văzului interior care se trezeşte în noi. O asemenea propoziţie nu trebuie să ne preocupe o zi-două, ci săptămâni, luni şi ani în şir, şi pe urmă în noi se trezesc asemenea puteri ale sufletului. Vine pe urmă un moment anume, în care mai survine o altă iluminare.

Cine vorbeşte în mod public despre adevărurile teosofice, din proprie trăire, cunoaşte această viaţă interioară contemplativă. El vă vesteşte astăzi, mâine, nişte adevăruri teosofice. Ele sunt o parte din marea imagine teosofică despre lume, pe care o poate vedea prin puterea interioară a spiritului şi a sufletului său. El îşi îndreaptă privirea spre lumea sufletelor şi spre ţara spiritelor, îşi abate privirile de la Pământ şi şi-o îndreaptă spre sistemele solare, ca să le cerceteze. Dar această forţă s-ar stinge în el foarte curând, dacă nu i-ar da în fiecare dimineaţă hrană nouă. Aceasta e taina cercetătorului ocult. Marea imagine despre lume şi omenire, pe care a făcut-o să treacă prin sufletul său de sute şi sute de ori, trece iarăşi, în fiecare dimineaţă, prin faţa sufletului său. Nu este esenţial, la el, să înţeleagă totul, ci esenţial este ca el să înveţe să iubească tot mai mult această imagine, ca el să oficieze în fiecare dimineaţă un fel de serviciu religios, în cadrul căruia îşi înalţă privirile cu veneraţie spre marile spirite. El a învăţat să privească întreaga imagine, în ansamblu, în numai câteva minute. Şi în sufletul lui picură recunoştinţa, faţă de ceea ce această imagine a dat sufletului său. Fără această cale a veneraţiei nu ajungem la claritate. Dar din această claritate trebuie să se plăsmuiască fiecare cuvânt al lui. Când aşa stau lucrurile, de-abia atunci el este chemat, într-adevăr, să vorbească despre adevărurile misticii, despre adevărurile teosofiei şi ale ştiinţei spirituale. Aşa face cercetătorul spiritual şi aşa trebuie să facă fiecare, şi să înceapă în modul cel mai simplu, mai elementar, până când ajunge la înţelegerea acestor învăţături. Fiinţa umană şi entităţile cosmice sunt profunde, infinit de profunde. În acest domeniu nu se realizează ceva decât prin răbdare, perseverenţă şi iubire faţă de puterile cosmice. Sunt forţe care, la fel ca electricitatea în lumea exterioară, sunt puternice în lumea interioară. Nu sunt doar forţe morale, ci şi puteri de cunoaştere. Dacă discipolul a făcut o vreme să trăiască în el asemenea adevăruri, dacă s-a exersat în această privinţă şi le-a primit cu recunoştinţă faţă de aceia care i le-au dezvăluit, atunci vine un moment, care apare o dată pentru fiecare, şi pe care liniştea şi tăcerea l-au făcut să se dezvolte în sufletul lui. E momentul în care propriul lui suflet începe să vorbească, momentul în care propria sa fiinţă interioară începe să vadă marile adevăruri veşnice. Atunci, dintr-o dată, lumea de jur împrejurul lui străluceşte în culori pe care nu le-a văzut niciodată înainte. El începe să audă lucruri pe care nu le-a auzit răsunând niciodată. Lumea va prinde să strălucească într-o lumină nouă, vor deveni perceptibile noi sunete şi cuvinte. Această lumină nouă şi această strălucire îi vin din lumea sufletelor, iar noile sunete pe care le aude îi vin din ţara spiritelor. Lumea sufletelor o vedem, ţara spiritelor o auzim. Aceasta este o caracteristică.

Dacă un om vrea să caute el însuşi evoluţia pe acest tărâm, atunci i se cere să respecte un mare număr de reguli, fiindcă eu am putut să descriu numai în linii mari cum are loc o asemenea evoluţie, cum este ea trăită. Aceste reguli trebuie respectate în mod riguros, la fel cum chimistul trebuie să cântărească şi să măsoare cu ajutorul celor mai fine instrumente cantităţile infime de substanţă care îi sunt necesare pentru o reacţie. O descriere a regulilor care pot fi comunicate în mod public găsiţi în cartea mea ***Cum dobândim cunoştinţe despre lumile superioare?***. Aceste reguli sunt o îndrumare specială despre felul cum trebuie parcursă această cale. Şi ele cer o răbdare şi perseverenţă dintre cele mai intime. Aceste reguli n-au fost comunicate niciodată, până acum, sub forma unor cărţi accesibile oricui. Să vă fie clar faptul că instruirea ocultă se făcea în trecut numai în cadrul şcolilor oculte, deoarece este o instruire intimă, care se dă, ca atare, de la om la om. Nu este de nici un folos să căutăm îndrumare în diferitele lucruri speciale pe care le citim sau le găsim ici şi colo, sub formă fragmentară, şi să le încercăm noi înşine în mod practic. De obicei, aşa ceva nu duce la absolut nici un rezultat. Toate îndrumările pe care le puteţi primi din cele mai diferite direcţii – există de-a dreptul magazine care fac reclamă unor asemenea îndrumări! – nu sunt altceva decât nişte mici fragmente din marea carte a instruirii oculte. Cel care le foloseşte trebuie să fie conştient de faptul că se expune astfel anumitor pericole şi că nu e bine ca oamenii să-şi procure pe cale comercială aceste lucruri, care se referă la aspectele cele mai măreţe, mai importante ale vieţii sufleteşti. Tot ceea ce vine spre ei, în acest domeniu, pe bază de reclamă, pentru a se câştiga bani, va fi nu numai lipsit de orice valoare, ci poate fi, uneori, chiar periculos. Trebuie să spunem acest lucru, deoarece în zilele noastre se apropie de om atâtea oferte în acest domeniu. Regulile date în cartea mea ***Cum dobândim cunoştinţe despre lumile superioare?*** îşi au izvorul în nişte tradiţii străvechi şi maeştrii înţelepciunii au dat permisiunea de a se publica aceste îndrumări din cauză că este necesar – avându-se în vedere lucrurile care se apropie de oameni din toate părţile – să se dea o dată o imagine adevărată a acestor îndrumări. Există posibilitatea de a se publica numai un număr mic de asemenea îndrumări, restul a trebuit să fie exclus. Lucrurile cele mai importante pot fi comunicate numai de la om la om.

Ceea ce găsiţi în cartea mea ***Cum dobândim cunoştinţe despre lumile superioare?*** se caracterizează prin faptul că, spre deosebire de multe altele, nu dăunează câtuşi de puţin. Au fost comunicate numai lucruri care – chiar dacă nu sunt aplicate cu răbdare şi perseverenţă – nu-i fac omului nici un rău. Nimeni nu poate avea de suferit, dacă le aplică. A fost necesar să spun aceste lucruri, fiindcă am fost întrebat cum se face că în ultimul timp a fost comunicat un număr de asemenea reguli.

Pentru a deveni conştient în lumea sufletească, omul trebuie să aibă organe corespunzătoare pentru această lume, cum are pentru lumea fizică. La fel cum dumneavoastră aveţi în trupul dumneavoastră ochi şi urechi, trebuie să aveţi în suflet şi în spirit organe cu care să puteţi percepe luminile sufleteşti şi sunetele spirituale. Cine are experienţă în acest domeniu, cine poate vedea el însuşi, observă cum la discipolul aflat pe cale de evoluţie aceste organe încep să se dezvolte, închise în aură ca într-un nor de lumină. La oamenii neevoluaţi, aura are forma de nor. Când omul doarme, ea pluteşte pe deasupra corpului fizic, deoarece corpul astral se desparte de corpul fizic. Ea devine atunci vizibilă sub forma a două spirale care se încolăcesc una într-alta, ca nişte inele de ceaţă. În acest fel se încolăcesc ele, pentru a dispărea, sub forma de spirale ce se desfăşoară mereu mai departe, în nedefinit. La omul care doarme, două asemenea inele încolăcite unul într-altul constituie aura. Când omul trece printr-o dezvoltare ocultă, aura ia forme tot mai precise. Capetele spiralelor, care se îndreptau spre depărtări, dispar, şi cele două formaţiuni spiralate încep să se structureze. Ele vor deveni tot mai mult o formaţiune precisă, închegată, şi atunci prezintă nişte organe absolut particulare, care apar în aură, şi se numesc chakre. Sunt organele de simţ ale sufletului. Acestea încep să se dezvolte. Evoluţia nu are loc în nici un fel de alte condiţii. Formaţiunile sunt delicate, ele trebuie cultivate şi îngrijite. Cine nu face aceasta, nu se va putea bucura niciodată de o percepţie sufletească reală. Ochiul sufletesc trebuie cultivat prin faptul că omul reprimă în sine toate sentimentele negative. Chakrele [Nota 32] nu pot apărea dacă omul se lasă cuprins de mânie cu orice ocazie. El trebuie să-şi păstreze o dispoziţie sufletească echilibrată, să aibă răbdare. Supărarea şi mânia nu lasă organul sufletesc să apară, nici graba şi nervozitatea nu le lasă să se dezvolte.

Mai e necesar, în continuare, ca omul să se dezobişnuiască de un lucru care, în condiţiile civilizaţiei noastre e foarte greu de eliminat, şi anume curiozitatea, dorinţa de a afla mereu tot ceea ce e mai nou. Acest obicei exercită o mare influenţă asupra ochiului sufletesc. Cine nu se poate stăpâni să nu-şi arunce ochii pe primul ziar de dimineaţă şi, după ce a aflat ceva, să-l şi comunice imediat altcuiva, cine nu poate să audă un lucru şi să-l păstreze pentru el, cine nu poate să-şi reprime această dorinţă, nu poate să facă nimic pentru dezvoltarea sufletului său. Mai e necesar apoi ca omul să-şi însuşească un fel absolut anume de a-i judeca pe semenii lui. Aşa ceva e greu de realizat: absenţa criticii. E nevoie de înţelegere, nu de critică. Dacă aveţi obiceiul de a-i spune oricărui semen de-al dumneavoastră imediat propria dumneavoastră părere, aceasta reprimă evoluţia sufletului. Trebuie să-l ascultăm mai întâi pe celălalt, şi această ascultare este un mijloc extraordinar de eficient pentru dezvoltarea ochiului sufletesc, iar cine atinge pe această cărare o treaptă mai înaltă, o va datora faptului că s-a dezobişnuit să critice totul. Cum putem privi noi în sufletul cuiva? Noi nu trebuie să-l condamnăm nici pe infractor, ci să-l înţelegem şi pe acesta, noi trebuie să-l înţelegem pe infractor la fel ca şi pe sfânt. E necesar să avem înţelegere pentru fiecare. Aceasta e ascultarea superioară, ocultă. Dacă omul ajunge în felul acesta, printr-o voinţă fermă, să nu-şi mai aprecieze pe semenii lui, nici restul lumii, conform cu judecata lui personală, cu părerea lui şi cu ideile lui preconcepute, ci lasă ca totul să acţioneze în tăcere asupra lui, atunci el are posibilitatea de a primi puteri oculte. Fiecare moment în care omul îşi propune: Acum renunţ să gândesc un lucru rău pe care eram gata să-l nutresc în legătură cu un semen al meu –, fiecare asemenea moment e un moment câştigat.

Cel mai mare înţelept poate învăţa de la un copil, iar omul cel mai simplu poate să spună: Ce-mi flecăreşte copilul ăsta, eu ştiu cu mult mai bine! Dar el poate să spună şi aşa: Ce-mi flecăreşte înţeleptul ăsta, la ce-mi folosesc toate acestea? De-abia când ascultă gânguritul copilului ca pe o revelaţie, atunci a creat în sine forţa care ţâşneşte din suflet.

Nu trebuie să ne aşteptăm ca ochii sufleteşti să apară deja mâine. Cine combate în sine mânia, supărarea, curiozitatea ş.a.m.d., nu face, în primă instanţă, decât să dea la o parte piedicile care s-au aşezat în faţa sufletului său ca nişte zăgazuri. Trebuie să repetăm mereu acest lucru. Trebuie făcute eforturi mereu noi, în permanenţă. Ocultistul poate să aprecieze în ce fel se dezvoltă formaţiunile delicate. Când cuvintele omului „s-au dezvăţat să mai rănească”, atunci când ele nu mai sunt tăioase şi înţepătoare, când au devenit blânde, pentru a-l cuprinde pe om în înţelegerea sa, se trezeşte chakra din regiunea laringelui. Dar omul trebuie să exerseze mult timp, până când acest lucru poate fi perceput de propria lui personalitate. În om, natura a creat mai întâi un mic punct în regiunea ochiului, apoi primii germeni ai unui cristalin, şi numai încet şi treptat s-a format ochiul fizic, în cursul multor milioane de ani. Ochiul sufletesc nu are nevoie de atâta timp. La unul durează câteva luni, la altul mai mult. Trebuie să avem răbdare. La fiecare vine o dată momentul în care aceste formaţiuni delicate încep să vadă, şi apoi, dacă omul continuă aceste exerciţii în mod corespunzător, dacă dezvoltă în el anumite virtuţi, pe care uneori le poate dezvolta şi viaţa unui om trecut prin greutăţi şi suferinţe –, există trei virtuţi care mai rămân de dezvoltat şi care aproape că fac din el un văzător. Numai că ele trebuie exersate cu tăria necesară, cu intensitate: încrederea în sine corelată cu smerenia, stăpânirea de sine corelată cu blândeţea şi prezenţa de spirit împreună cu perseverenţa [Nota 33]. Acestea sunt marile pârghii în dezvoltarea organelor spirituale. Însă cele trei virtuţi amintite mai întâi, dacă nu sunt însoţite de celelalte trei virtuţi, de smerenie, blândeţe şi perseverenţă, duc la nişte ne-virtuţi îngrozitoare.

Acestea sunt nişte observaţii care pot fi făcute. Sunt nişte exemple luate dintre exerciţiile pe care discipolul ocult le face pe cele trei trepte numite: pregătire, iluminare şi iniţiere. În disciplina ocultă există aceste trei trepte: pregătirea sau catharsis, iluminarea şi iniţierea. Pregătirea îl dotează pe om cu cele necesare pentru ca să apară formaţiunile delicate ale sufletului. Prin iluminare, el dobândeşte posibilitatea de a vedea pe tărâmul sufletesc, iar prin iniţiere intră în posesia facultăţii de a-şi spune el însuşi cuvântul în spaţiul spiritual. Poate că unora le va părea greu ceea ce am descris astăzi. Ce-i drept, e uşor, dar şi aici e valabil cuvântul că ceea ce e uşor, e greu.

Orice om poate păşi pe calea ocultă, ea nu este nimănui închisă. Tainele zac în pieptul fiecărui om. E nevoie numai de munca interioară cea mai serioasă şi de înlăturarea tuturor piedicilor care frânează această viaţă interioară intimă. Lucrurile cele mai îndepărtate şi mai măreţe existente în lume ne sunt vestite pe căile cele mai intime. Trebuie să ne fie clar acest lucru. Cei mai mari înţelepţi ai lumii n-au ajuns în posesia marilor adevăruri pe altă cale decât cea descrisă. Ei au intrat în posesia lor pentru că au găsit calea ce duce spre interiorul propriei lor fiinţe, pentru că au ştiut că trebuie să exerseze aici răbdarea şi perseverenţa. Când omul îşi aprofundează în acest fel viaţa interioară, când, de la gândurile care năvălesc asupra lui din afară, el se ridică la marile gânduri care înseamnă o veşnicie, atunci el aprinde în interiorul lui flacăra care-i luminează pe tot cuprinsul lumii sufleteşti. Când omul dezvoltă în el însuşi însuşirile superioare ale detaşării, liniştii şi păcii din interior, precum şi însuşirile amintite, atunci el hrăneşte flacăra în aşa fel încât ea să ardă mereu. Iar dacă omul e în stare să tacă şi să nu mai trimită afară, în lume, mai multe cuvinte, decât unele de acest fel, şi în schimb, să trăiască iubirea, în aşa fel încât viaţa lui să devină un serviciu religios, atunci lumea începe să răsune pentru el. E ceea ce numim muzica pitagoreică a sferelor. Acesta nu e, cum s-ar putea crede, un simbol, ci o realitate. N-am putut da aici decât nişte descrieri sumare, care să arate pe ce cale se ajunge la cărarea care duce la o poartă strâmtă. Fiecare om poate să ajungă la poarta cea strâmtă şi celui care nu cruţă nici un mijloc şi nu se teme de nici o osteneală i se va deschide şi el găseşte ceea ce îi comunică marile concepţii despre lume ale omenirii: Adevărul unic, veşnic, şi Calea Vieţii.

RĂSPUNSURI LA ÎNTREBĂRI

Întrebare: Primele fiinţe care au fost detaşate au fost crustaceele?

Crustaceele nu sunt primele fiinţe care au fost detaşate. Desigur că primele fiinţe detaşate au fost fiinţe unicelulare. Dar acelea nu erau aşa

cum sunt fiinţele unicelulare actuale, pentru că ele se aflau în cu totul alte condiţii de viaţă.

Întrebare: Cum trebuie să ne imaginăm suprafaţa de foc lichid a Pământului din perioada lemuriană şi existenţa fiinţelor pe această suprafaţă?

Nu întreaga suprafaţă a Pământului se afla în stare lichidă, numai porţiunea locuită de fiinţe era foc lichid. În procesul de eliminare a entităţilor minerale exista un fel de rest, aproape ca un început de sistem osos, care putea adăposti entităţi care puteau prelua o consistenţă solidă, într-o formă sau alta. Paleontologia poate confirma doar existenţa a aceea ce a preluat înfăţişare solidă.

Întrebare: Fenomenul de detaşare pe care trebuie să-l mai aducă viitorul, va fi favorizat de vegetarianism?

Este greu de vorbit despre asta, deoarece această problemă, mai mult ca multe altele, solicită sentimentul omenesc. Dar eu vreau să mă refer la ea în mod nepărtinitor. În orice caz, înnobilarea în continuare a omului va fi favorizată în mod considerabil prin vegetarianism. Dar cu aceasta nu vreau să spun că vegetarianismul este posibil şi prielnic oricărui om. Şi este altceva dacă omul pune întrebarea dacă să devină vegetarian decât dacă întreabă: Ce determină modul de viaţă vegetarian? Vegetarianismul constituie o favorizare a intuiţiei spirituale şi este favorabil şi activităţii spirituale. Totodată el este şi o problemă de ereditate. Dar eu vreau să mă refer acum la o prejudecată. Gânditorul materialist poate avea într-adevăr, în acest domeniu, până la un anumit grad, cunoştinţe suficiente, dar nu satisfăcătoare. Se afirmă că anumite persoane au manifestat o anumită slăbiciune datorită vegetarianismului, aşadar că ele nu au putut suporta modul de viaţă vegetarian. Acest lucru este în acelaşi timp adevărat şi fals. Anume este adevărat că mulţi oameni care au drept conţinut al gândirii exclusiv lucruri sensibile – şi dintre aceştia fac parte savanţii obişnuiţi, juriştii, cei care studiază fiziologia şi chiar şi medicina, unde conţinutul reprezentărilor este, ca atare, preluat exclusiv din lumea fizică –, nu vor găsi în vegetarianism toate cele de care au ei nevoie. Pentru toţi aceia care îşi vieţuiesc viaţa spirituală în sfera raţiunii, care este îndreptată înspre lumea simţurilor, care gândesc sensibil, îşi reprezintă şi simt sensibil, pentru toţi aceştia va veni un punct în care ei se vor putea prăbuşi datorită vegetarianismului. Există mulţi oameni de acest tip. Dar oamenii nu trebuie să fie aşa. Eu am cunoscut în acest domeniu oameni care erau gânditori savanţi, care erau gânditori în domeniul fiziologiei, al istoriei, şi la care nu era posibil să-şi hrănească în mod corespunzător creierul, dacă trăiau pur vegetarian. Dar lucrurile se schimbă imediat atunci când omul dezvoltă o spiritualitate. De îndată ce omul ajunge la cunoaşterea spirituală, de îndată ce ajunge în viaţă la spiritual, lui îi este posibil să se menţină ca vegetarian. Atunci vegetarianismul va favoriza viaţa spirituală, şi omul va ajunge la momentul în care are în perspectivă un viitor şi mai evoluat. Despre acest viitor evoluat voi vorbi în următoarele conferinţe, din 16 februarie, 23 februarie şi 2 martie, conferinţe în care mă voi referi la «Taina revelată» a lui Goethe.

Întrebare: Ce trebuie să înţelegem prin entitate sufletesc-spirituală?

Noi vom mai vedea unde îşi are spiritul obârşia. În cadrul evoluţiei omeneşti, noi trebuie să ne reprezentăm această caracteristică spirituală drept o influenţă din afară. Cu aceasta nu se lezează, ca să spun aşa, vreo concepţie despre natură şi nici nu se justifică părerea că ar exista un dualism. Hidrogenul şi oxigenul formează şi apa. Dar acela care ştie acest lucru nu trebuie să fie dualist din această cauză.

Întrebare: Ce a existat de fapt, ca om, înainte de exercitarea acestei influenţe spirituale?

Până la un anumit punct omul este o triadă: spirit, suflet şi trup. Dacă ne întoarcem şi mai mult în urmă, exista pe Pământ, unit cu fizicul Pământului, sufletesc-trupescul omului. Acest sufletesc-trupesc era încarnat pentru început într-o materie cu mult mai fină şi mai luminoasă, decât omul de mai târziu. A avut loc o condensare, o densificare progresivă. De aceea şi vorbim despre aşa-numiţii „fii ai ceţii de foc”. Avem de a face cu una dintre configurările omului. Dar eu nu aş dori să descriu această înfăţişare în prelegerile publice, căci dacă o prezint aşa, ca atare, fără introducerea prealabilă necesară, nu va fi bine primită. Nu există condiţiile prealabile necesare pentru înţelegerea acestei înfăţişări. În «Ceaţa de foc» s-a făcut ultima încarnare a omului în Akasha. În privinţa acestei Akasha, fizica actuală nu dispune de nici o cunoştinţă. Ceea ce avem noi acum drept influenţă, este germenul de veşnicie, spiritul, şi dacă e să vorbim de spirit la omul actual, atunci vorbim de veşnicie. Iar conştienţa care exista pe atunci nu este căutuşi de puţin aceeaşi cu conştienţa din starea de hipnoză sau de transă. Ea este aproximativ asemănătoare stării de conştienţă dintr-un vis deosebit de viu. Aceasta era starea de conştienţă dinainte de influenţa spiritului.

Întrebare: De ce orice progres s-a realizat prin condensarea materiei, pe când noi considerăm progres sublimarea, subtilizarea materiei?

Forma generală a conştienţei a fost luminată, dar şi îngrădită prin condensarea până la configurarea materială a organelor sensibile.

Întrebare: Substanţa akasha este de natură eterică sau astrală?

Substanţa astrală este cea mai înaltă substanţă. Substanţa akasha se situează între materia fizică şi cea astrală. Ea constituie materia fizică cea mai fină, cea mai subtilă, în care gândul se poate imprima în mod nemijlocit.

Întrebare: Cum era perceput omul în aceste stări subtile?

În perioada în care omul era încă aeric, era posibil să fie perceput prin intermediul auzului, ca vibraţie, deci nu prin intermediul ochilor.

Întrebare: Ce influenţă a avut influenţa spiritului asupra sexualităţii?

Odată cu intervenţia influenţei spiritului au apărut fiinţele cu caracter unisexuat. Mai înainte amândouă sexele erau reunite într-o singură fiinţă. Iar reproducerea era pe atunci asemănătoare fiinţelor noastre unicelulare de astăzi.

Întrebare: Care este originea concepţiei teosofice despre lume?

Mai înainte învăţătura era dată în imagini. Astăzi, acest lucru nu mai este posibil. De aceea trebuie să ne exprimăm ideile într-un limbaj accesibil raţiunii, în special pentru oamenii noştri de ştiinţă. Aceste lucruri trebuie considerate la fel cum îşi consideră fizicianul domeniul său de activitate, drept ipoteză utilă de lucru. Şi aceasta conferă, treptat, tot mai multă convingere.

Atunci când Dr. Steiner a fost rugat să spună mai multe despre procesul de detaşare a maimuţei, el a spus aproximativ următoarele:

Reprezentaţi-vă un strămoş, care are doi urmaşi. Unul dintre aceşti urmaşi poate prelua scânteia divină în forma sa. El evoluează şi devine om. Celălalt urmaş are o formă constituită dintr-o substanţă mai grosieră, şi nu poate prelua scânteia. Acesta se dezvoltă şi devine maimuţă.

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

X

ORIGINEA ŞI ŢELUL OMULUI

Berlin, 9 februarie 1905

Înainte de Crăciun, în cadrul primului ciclu al acestor conferinţe pe tema «Noţiunile fundamentale ale teosofiei», am ajuns atât de departe cu expunerea acestor noţiuni, încât pot îndrăzni, fără îndoială, să abordez problema cea mai importantă pe care şi-o poate pune omul: aceea a propriei sale origini şi a destinaţiei sale. În ultimele două conferinţe [Nota 34] am căutat să arăt că ceea ce noi numim concepţie teosofică despre lume constituie temelia creaţiei goetheene, iar în conferinţa ce urmează voi căuta să aprofundez din punctul de vedere al teosofiei această concepţie goetheană despre lume. Deoarece aceasta se leagă foarte bine de cele două conferinţe pe care le-am ţinut în ultimele paisprezece zile, astăzi am intercalat o conferinţă care va prezenta concepţia teosofică despre originea, despre descendenţa omului, în accepţiunea modernă a cuvântului.

Cel care vorbeşte astăzi despre originea omului trebuie să ia seama, firește, la ceea ce au elaborat în această privinţă ştiinţele naturii din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Mulţi vor fi crezând că datele ştiinţelor naturii sunt ceva absolut sigur, că nu pot fi deloc infirmate. Numai că în ultimii ani, tocmai această concepţie despre originea omului pe care o promovează ştiinţele naturii a suferit o schimbare atât de fundamentală, încât astăzi aproape nici unul dintre cercetătorii mai tineri, demni de a fi luaţi în serios, nu se mai află pe poziţiile pe care se afla cercetarea darwinistă. Acela care se ocupă cu această ştiinţă ştie cât de mari sunt aceste schimbări. Ştiţi că nu cu mult timp în urmă gândirea materialistă găsea mai mult sau mai puţin firească ideea că originea omului ca atare, a omului întreg, trebuie căutată în animalele inferioare, că odinioară Pământul a fost locuit de fiinţe mai puţin evoluate decât noi, şi că omul s-a înălţat prin dezvoltarea lentă, prin evoluţia treptată a acestor fiinţe, fără nici un alt aport de forţe din afară, până pe culmea actuală a condiţiei sale. Astăzi, ştiinţele naturii au zdruncinat acest mod pur materialist de a gândi. S-a crezut că în afară de această concepţie ştiinţifică nu mai există decât una singură, diametral opusă. Până la întemeierea mişcării teosofice se credea că nu sunt posibile decât aceste două cazuri: fie o teorie naturală, în sensul modului materialist de a explica lumea, fie o interpretare creaţionistă supranaturală, aşa cum e prezentată ea în Biblie, de exemplu. Căci Biblia şi cercetarea ştiinţifică a naturii mai sunt prezentate şi astăzi drept două lucruri diametral opuse. S-a crezut, de asemenea, că reprezentarea biblică despre crearea lumii în şase zile a dominat cu totul vremurile vechi şi că de-abia epoca modernă, care a făcut progrese atât de splendide, a reuşit să pună în locul acestui mit al creării lumii prin forţe supranaturale o concepţie care explică apariţia omului şi a lumii prin acţiunea forţelor naturale. Nu s-a ţinut însă seama de un lucru. Nu s-a ştiut că acele concepţii pe care şi le-au făcut în ultima vreme adversarii aşa-numitei creări prin forţe supranaturale a lumii, pe care o susţinem noi, şi de pe poziţiile cărora ei au combătut această idee a creării lumii în şapte zile, nici pentru aşa-zisa învăţătură creştină ortodoxă şi pentru adepţii ei nu e mai veche decât de cel mult trei, patru sau cinci secole. Înainte, nici unul dintre aceia care s-au ocupat de aceste lucruri cu pretenţia de a le cerceta în mod ştiinţific n-au luat nicidecum Biblia în sens într-adevăr literal, aşa cum ni se prezintă la prima vedere. În secolele trecute, nici unul dintre cercetătorii demni de a fi luaţi în serios – nici cei creştini – n-au împărtăşit niciodată ideea că Biblia ar trebui luată în sens literal, că ceea ce e scris acolo trebuie luat ad litteram. Ne putem întoarce cu gândirea în vremurile apariţiei creştinismului. El s-a născut din sânul unor concepţii despre lume mai vechi. De această problemă însă nu ne putem ocupa azi mai pe larg. Aş vrea să reamintesc doar că în epoca finală a filosofiei clasice greceşti găsim o concepţie despre crearea lumii care se leagă de numele lui Platon şi că această concepţie a fost cel mai frumos dezvoltată de Aristotel; că avem apoi în gnosa creştină o concepţie despre crearea lumii pe care trebuie să v-o prezint, pentru a vă arăta cât de puţin se apropie de adevăr acele idei pe care şi le mai făceau cu puţin timp în urmă adversarii teoriei despre o creare a lumii prin forţe supranaturale.

Gnosticii considerau că omul a evoluat de-a lungul timpului, din trecutul originar străvechi şi până azi; că el n-a avut aceeaşi înfăţişare, că el n-a fost entitatea cunoscută de noi azi, ci a devenit ceea ce este acum numai în urma unei evoluţii treptate. S-a mai constatat, în sfârşit, că diferite forme animale inferioare prezintă semne care ne amintesc înfăţişările de mai înainte ale omului. E destul de greu să ne explicăm cum îşi reprezentau ei toate acestea, pentru că omul actual nu mai e obişnuit cu aşa ceva. Ceea ce ni se înfăţişează azi drept om fizic n-a fost întotdeauna aşa cum este în zilele noastre. Era o formă mult mai apropiată de cea animală, iar animalele cele mai înrudite cu omul ne arată destul de exact starea în care era pe atunci omul. Şi tot aşa mai departe, înapoi pe firul vremii, de la formele mai evoluate, spre unele din ce în ce mai puţin evoluate. Aceasta era concepţia gnosticilor. Ei nu presupuneau – aşa cum face concepţia materialistă – că omul s-a născut spontan din regnul animal inferior lui; ci lor le era limpede că omul nu s-ar fi putut dezvolta deloc dintr-o fiinţă încă foarte asemănătoare maimuţei, dacă această fiinţă n-ar fi fost luată în stăpânire de către o entitate superioară, care a făcut-o să evolueze spre o formă mai înaltă. Dacă cineva voia să vorbească despre acest subiect sprijinindu-se pe concepţiile mai vechi, el putea arăta cu toată claritatea cum s-au petrecut lucrurile. E totuşi suficient să arătăm că învăţătura gnosticilor conţinea o cu totul altă concepţie despre apariţia omului şi a lumii decât cea care li se atribuie de obicei.

Concepţia lor o găsiţi clar expusă de Sf. Augustin. Nici vorbă ca el să fi răspândit credinţa că Biblia trebuie să fie înţeleasă în sens literal, ci el îşi imaginează că fiinţele au evoluat în felul descris mai înainte. El îşi imaginează că a venit un impuls dintr-o lume spirituală, care a făcut ca entitatea să se dezvolte necontenit, în vreme ce procesul exterior e într-adevăr acesta: iniţial, noi am fost fiinţe imperfecte din punct de vedere fizic; apoi a venit un impuls spiritual şi noi am devenit fiinţe mai evoluate din punct de vedere fizic, a venit un nou impuls spiritual şi noi am mai urcat o treaptă, până când a venit cel mai înalt impuls spiritual şi omul s-a dezvoltat ca om propriu-zis. Cam aceasta e concepţia Sf. Augustin. Legenda despre crearea lumii în şase zile e pentru el un simbol frumos. El consideră că o concepţie ca aceea pe care am expus-o drept gnostică nu mai poate fi prezentată oamenilor în forma ei pur gnostică. El îşi imaginează că în noţiunile Bibliei trebuie date simboluri exterioare, pentru că mulţimea nu poate înţelege când i se vorbeşte în asemenea reprezentări abstracte superioare. Iată de ce istoria creării lumii trebuie dezvăluită sub formă de imagini, potrivit cu reprezentările pe care şi le face poporul de obicei. Aceeaşi părere o

puteţi întâlni la Scotus Erigena, la marii părinţi ai Bisericii din Evul Mediu, la Toma d'Aquino şi până târziu, în secolul al XIV-lea. Şi dacă vă veţi edifica asupra acestui lucru, vă veţi putea explica adevăratul drum pe care îl străbat cultura şi ştiinţa din lumea occidentală.

Apoi, prin secolele XIV-XV, această veche învăţătură evoluţionistă dispare. Vedem cum în Biserică devine tot mai dătătoare de ton credinţa că Biblia trebuie citită ad litteram. Trebuie să reţinem acest lucru. În cursul secolelor care au urmat, omul a ajuns într-o derută totală. Toate interpretările de acest fel ale Bibliei au fost uitate, astfel că în secolul al XIX-lea oamenii credeau că prin teoria lor despre crearea prin forţe naturale a lumii şi a omului aduc ceva absolut nou. Oricum, văzută prin prisma gândirii materialiste din epoca modernă, această istorie a creării lumii a devenit una cu totul materialistă. Teoria darwinist-haeckeliană despre crearea omului şi a lumii nu are nimic comun cu adevăratele fapte ştiinţifice, cu ceea ce ar putea fi într-adevăr cercetat. O teorie care să explice prin forţe naturale crearea omului şi a lumii a existat şi înainte, numai că ea era explicată în sens spiritual, avându-se în vedere nu numai procesele materiale, ci şi impulsurile spirituale. În ultimii ani, faptele au vorbit în mod clar şi numeroşi cercetători s-au întors la o concepţie despre evoluţie mai idealistă. Iată că a apărut recent un nou savant, ale cărui căutări antidarwiniste de a înţelege lumea au devenit interesante pentru noi, datorită faptului că – fără a cunoaşte vechea învăţătură despre evoluţia omului – s-a întors la ideea despre „impulsurile" care sunt date în permanenţă. El numea aceste impulsuri „dominante" [Nota 35]. E o încercare timidă de întoarcere la vechile concepţii. El presupune că evoluţia de la nişte fiinţe imperfecte până la fiinţe din ce în ce mai perfecte nu are loc de la sine, prin forţe materiale, că dintr-o fiinţă mai puţin evoluată nu se poate naşte o fiinţă mai evoluată decât prin intervenţia unei noi „dominante", care o ajută să facă un pas mai departe. Aceluia care priveşte mai adânc acest fapt la care ne referim îi aduce aminte foarte clar o vorbă de-a lui Heine: „Sărăcia e cauzată de ‹pauvreté›". E circumscrierea aceluiaşi lucru prin alt cuvânt. O teorie evoluţionistă care are faţă de documentele religioase aceeaşi atitudine pe care o aveau savanţii până în secolele XIII, XIV, ne este dată iarăşi, după atât vreme, de-abia prin concepţia teosofică despre lume.

Dacă vrem să cunoaştem omul în ceea ce priveşte originea lui, trebuie să ne fie mai întâi limpede care e esenţa lui. Cel care e convins că omul nu e decât o îmbinare de organe fizice: mâini, picioare, plămâni, inimă ş.a.m.d. nu va simţi nevoia de a explica apariţia omului altfel decât pe baza unor forţe materiale. Prin aceasta, pentru el problema e cu totul alta decât pentru acela care îl priveşte pe om în integralitatea lui. Acesta din urmă va considera că omul e alcătuit nu numai din părţi trupeşti, ci şi din suflet şi spirit. Am văzut deja în ce măsură omul se compune din cele trei părţi constitutive: trup, suflet şi spirit. Trup, suflet şi spirit – acestea sunt părţile constitutive ale omului. Ceea ce numim viaţă sufletească şi viaţă spirituală a fost reunit de psihologia modernă în una şi aceeaşi noţiune, aceea de suflet. Confuzia care domneşte în psihologia modernă constă tocmai în faptul că nu se face distincţie între suflet şi spirit. E un lucru asupra căruia teosofia are datoria să insiste neobosit. Ceea ce, dintr-un anumit punct de vedere este suflet, ceea ce simte şi îşi face reprezentări şi gânduri în legătură cu lucrurile vieţii cotidiene, toate acestea sunt şi pentru noi, teosofii, suflet. Spiritul începe acolo unde devenim conştienţi de aşa-numita parte veşnică, nepieritoare, din fiinţa umană, aceea despre care Platon spunea că se hrăneşte cu hrană spirituală. De-abia gândul care e liber de conţinutul său sensibil, care se înalţă la caracterul de veşnicie, care e văzut de spirit atunci când spiritul nu mai priveşte în afară prin porţile simţurilor, ci priveşte în interiorul său; numai un astfel de gând constituie conţinutul spiritului. Omului de ştiinţă occidental acest gând îi e cunoscut pe un singur tărâm, pe acela al matematicii, adică al geometriei şi algebrei. Aici avem gânduri care nu se revarsă spre noi din lumea exterioară; sunt gânduri pe care omul le creează din lăuntru în afară. Nimeni n-ar putea deduce o teoremă matematică pe baza unei simple percepţii sensibile. Niciodată n-am putea afla pe această cale că suma unghiurilor unui triunghi este de 180°.

Există însă gânduri care nu se referă numai la spaţialitate, ci care sunt independente de lumea sensibilă şi care se referă la tot ce mai există în lume, minerale, la plante, la animale şi, în sfârşit, la om. În morfologia sa, Goethe a încercat să elaboreze o botanică în care să fie cuprinse asemenea gânduri libere de sensibil. Iar cel care se cufundă şi se adânceşte cu simţirea, cu sensibilitatea sa, în ceea ce ne oferă Goethe în teoria metamorfozei, trăieşte un fel de înălţare în înalturile eterice. Şi dacă vă lăsaţi duşi mai sus, tot mai sus, spre stările în care percepeţi aceste gânduri, care sunt construite după modelul elementelor matematice ale spaţiului, ajungeţi la marii mistici, care ne lămuresc în privinţa sufletului şi a spiritului. De aceea, misticul mai numeşte mistica „matematică" – mathesis – nu pentru că mistica ar fi matematică, ci pentru că ea e construită după modelul matematicii. Goethe a fost un astfel de mistic. El a vrut să ne pună în faţă o lume care să ne scoată din simpla sferă a sufletescului şi să ne înalţe în aceea a spiritualului. În acest caz, aveţi ceea ce face omul cu raţiunea sa în viaţa de toate zilele, aveţi înţelegerea raţională a realităţii nemijlocite, legată de temporalitate, trecătoare, ridicată într-o sferă superioară, în lumea ideilor pure, şi, dacă vă înălţaţi la gândul pur, dacă puteţi depăşi gândul plin de conţinutul sensibil, veţi putea înţelege acel ceva care aparţine veşniciei. Teosofia mai numeşte manas acest prim element al spiritului. În cartea mea ***Teosofie***, am încercat să traduc acest termen prin „Sine spirituală". Este sinea superioară care se eliberează de ceea ce e limitat numai la lumea pământească.

După cum gândul poate fi înălţat într-o sferă superioară, tot aşa se poate întâmpla şi cu simţirea. Ceea ce ne produce bucurie, ceea ce râvnim, constituie aparent o lume inferioară în raport cu lumea gândurilor, dar dacă e înălţat în regiunile superioare, constituie ceva mai înalt decât gândul. Elementul existent în simţire e superior gândului. Dacă vă înălţaţi sentimentul în sferele superioare, aşa cum faceţi cu gândul când vă ocupaţi de matematică, percepeţi o a doua entitate a spiritului. Psihologia predată în universităţi nu cunoaşte decât sentimentul inferior. Ea face ca şi cum nici n-ar exista alt fel de sentimente. Dar în lumea simţirii noastre trăieşte acest ceva veşnic, pe care teosofia îl numeşte buddhi. Eu l-am numit „Spirit al vieţii", el fiind a doua parte spirituală a omului. Dacă vă înălţaţi gândurile atât de sus încât să percepeţi ceva veşnic, trăiţi în manas. Dacă vă înălţaţi sentimentele şi simţirea până la ceea ce e veşnic, trăiţi în buddhi. La omul actual, această viaţă în buddhi există doar ca germene. Uneori, oamenii pot deja gândi manasic. Există însă şi o gândire care vagabondează de colo-colo, adică ai un anumit gând şi imediat după aceea altul şi tot aşa mereu. Aceasta e gândirea obişnuită. Există însă o gândire mai înaltă, care e logică şi coerentă şi se hrăneşte din cele veşnice – după cum spune Platon – şi care se împărtăşeşte din ceea ce e veşnic. Dacă un sentiment se înalţă în această sferă a lumii, el trăieşte în buddhi. Aceasta nu e altceva decât un fel de legitate eternă a sentimentului. Cine duce viaţa obişnuită, acela poate greşi, el poate greşi şi cu sentimentele sale. Acela însă care poate simţi în lăuntrul său, ca realităţi vii, normele veşnice ale vieţii de simţire, are în el o siguranţă şi claritate a sentimentelor sale tot atât de mare cum are gânditorul în gândirea sa. Acesta e ceea ce teosofia descrie drept om spiritual, care percepe în mod viu spiritul în lăuntrul său. Acesta a fost totodată conţinutul cel mai profund al lui Christos. În acest sens, Christos e totuna cu buddhi. Când simpla senzaţie exterioară, percepţia, care constituie lucrul cel mai dezordonat din noi, se înalţă, acordându-se după suprema legitate cosmică, atunci vorbim – despre această cea mai înaltă dezvoltare pe care o va cunoaşte spiritul uman nu poţi vorbi decât cu greu, de-abia dacă o poţi face înţeleasă prin aluzii vagi –, atunci vorbim despre spiritul propriu-zis, sau, desemnându-l cu un cuvânt sanscrit, despre atma. Acestea sunt cele trei părţi constitutive ale spiritului: manas, buddhi, atma. Aceste trei părţi constitutive sunt dizolvate în suflet la fel cum o substanţă e dizolvată în apă. Acolo unde toate acestea se tălăzuiesc de-a valma, omul nu poate să distingă, de obicei, ce anume se tălăzuieşte astfel. Iată, deci, de ce psihologul modern descrie un adevărat talmeş-balmeş sufletesc.

Când ceea ce se manifestă în suflet drept spiritualitatea supremă se amestecă cu însuşirile inferioare ale sufletului, când apare sub forma unui sentiment inferior, când în loc de iubire se manifestă drept dorinţă senzuală, drept patimă, acest ceva e numit kama. Kama e totuna cu buddhi, numai că buddhi e forma altruistă a lui kama, iar kama e forma egoistă a lui buddhi. În noi există raţiunea obişnuită, care serveşte satisfacerii nevoilor noastre personale. Această raţiune, în măsura în care ea face să se manifeste în suflet manasul, o numim ahamkara, conştienţa Eului, sentimentul Eului. Aşa că, atunci când ne referim la ceea ce se numeşte de obicei suflet al omului, putem vorbi şi despre

buddhi, care se manifestă sub formă de kama, iar când ne referim la manas, ori la spiritualul propriu-zis al gândirii, vorbim despre raţiunea care se manifestă ca ahamkara, drept conştienţă a Eului.

Într-o carte pe care am scris-o cu câţiva ani în urmă, intitulată ***Filosofia libertăţii***, am încercat să descriu înălţarea treptată, prin autoeducaţie, a omului, purificarea omului şi trecerea lui de la sufletesc la spiritual. Ceea ce am descris acum e exprimat acolo în termenii filosofiei occidentale. Găsiţi acolo calea de evoluţie pe care o parcurge sufletul de la kama la viaţa în buddhi. Acolo, ahamkara apare sub denumirea de „Eu", manas-ul sub denumirea de „gândire superioară", gândire pură, iar buddhi, pentru a nu face încă aluzie la origine, sub acela de „fantezie morală". Toate acestea nu sunt decât expresii care desemnează aceleaşi realităţi. Am făcut astfel cunoştinţă cu fiinţa sufletesc-spirituală a omului. Această fiinţă sufletesc-spirituală e încorporată, e întrupată în ceea ce este descris de către ştiinţele naturii. În jurul său ea are un fel de înveliş: corporalitatea fizică exterioară.

Teosofia spune că ceea ce am descris acum drept fiinţă sufletesc-spirituală a omului a existat deja înainte de a fi apărut forma lui actuală, corporalitatea fizică umană. Originea omului nu e în fizic, ci în spiritualul-sufletesc. Iar acest spiritual-sufletesc pe care tocmai l-am descris, stă la baza oricăror forme fizice. Să ne imaginăm acum că ne aflăm într-un punct foarte îndepărtat din trecutul străvechi. Găsim, pe de-o parte, entitatea spiritual-sufletească a omului. Cred că gândirea materialistă a epocii contemporane cu greu îşi poate reprezenta acest spiritual-sufletesc. Şi asta numai pentru că gândirea modernă s-a dezobişnuit de secole să-şi mai reprezinte realităţi spiritual-sufleteşti. Pe de altă parte, în trecutul foarte îndepărtat avem viaţa sensibilă. Cum trebuie să ne reprezentăm această viaţă sensibilă? Ştiinţele naturii ne învaţă că, dacă studiem fiinţele din resturile existente în straturile fosile, ajungem la un om de o formă neevoluată, imperfectă. Şi întorcându-ne şi mai mult în trecut, vom da de o epocă în care omul nu exista pe Pământ în forma sa actuală. Existau pe atunci numai maimuţe şi animale înrudite cu aceasta. Încă şi mai departe în trecut nu existau nici maimuţele, ci doar nişte mamifere inferioare. Iar înainte de aceasta existau reptile şi păsări, iar şi mai înainte pe Pământ locuiau nişte specii de animale de dimensiuni şi de o forţă neobişnuit de mari, dinozaurii. Aceştia trăiau cu totul altfel decât animalele de azi. Coborând şi mai mult în trecut, găsim animale şi mai neevoluate, până ce ajungem la o epocă în care nu mai putem dovedi existenţa unei vieţi animale. Viaţa fizică exista pe atunci, probabil, în forme care prezentau încă nişte caracteristici de tranziţie, animal-vegetale. Mai aflăm, totodată, că pe atunci Pământul era într-o stare de topire, de incandescenţă, şi că mai apoi de aici s-au format diferitele roci care constituie scheletul Pământului. Şi vedem astfel că Pământul se dezvoltă mereu şi că pe suprafaţa lui vietăţile iau forme din ce în ce mai perfecte.

Noi nu ne imaginăm deloc, în concepţia teosofică despre lume, că în vremurile originare, străvechi, fiinţele spiritual-sufleteşti nu conţineau nici un fel de materie. Ele erau însă formate dintr-o materie extrem de subtilă, infinit mai subtilă decât cea cunoscută de fizicianul actual, astfel că ne putem întoarce într-o epocă în care toate realităţile fizice de pe Pământ erau într-o stare de topire, de incandescenţă. Pentru a ne face o idee despre această stare, ne vom imagina că de jur împrejurul Pământului exista o atmosferă formată dintr-o materie fizică extrem de subtilă. Exista doar materie minerală neînsufleţită, viaţa exista însă sub forma unei materii mult mai subtile. Această materie mai subtilă o numim „akasha". În această materie nespus de fină este încarnată entitatea spiritual-sufletească a omului. Ea n-a coborât până la starea de realitate fizică. Pământul e format, deci, din două feluri de realităţi, o realitate fizică, din care s-a putut naşte tot ceea ce ne e cunoscut în lumea minerală, şi o realitate umplută cu o materie ce conţine entităţi spiritual-sufleteşti. Deocamdată nu pot decât schiţa aceste lucruri, vom arăta mai târziu în ce fel a decurs întregul proces. Fiinţa spiritual-sufletească a avut o cu totul altă înfăţişare decât forma umană actuală. În această fiinţă care-şi plăsmuia forma din „substanţa" akasha existau încă împreună toate formele animale. În ea erau conţinute, ca spiritualitate nespus de subtilă, toate speciile de animale care populează până în zilele noastre Pământul.

Urmează apoi un alt stadiu din evoluţia Pământului. Acesta a devenit mai compact, mai solid. Omul a fost nevoit, deci, să se adapteze la această constituţie mai solidă a vieţii fizice de pe Pământ. Şi el a putut face acest lucru numai renunţând la o parte din fiinţa lui şi cedând-o materiei mai grosiere. Iar din această parte a omului, care a fost transmisă materiei mai grosiere, a luat naştere primul regn, foarte imperfect, al lumii animale. Am putea spune că e un fel de coajă pe care omul a lepădat-o la un moment dat. Acest regn s-a născut ieşind din sânul naturii umane. Natura propriu-zis umană a urcat astfel pe o treaptă mai înaltă. Omul s-a eliberat de impulsul care exista în el de la lumea animală inferioară. Aceste creaturi pe care omul le-a eliminat din sine pot fi văzute în primele straturi ale Pământului. Animalele pe care omul le-a eliminat din sine sunt crustacee; şi astfel, el a devenit o entitate ceva mai pură. A fost ca în cazul unei soluţii, în care partea mai grosieră se depune. Iar următorul pas înainte a constat în faptul că omul a predat iarăşi materiei o altă parte din entitatea lui. Au luat naştere astfel viermii şi peştii. Acesta e un nou înveliş pe care îl elimină omul din fiinţa sa.

În cea de-a doua fază a evoluţiei, omul îşi asimilase o materie asemănătoare cu aerul cunoscut de noi astăzi. Pe atunci, omul era încarnat ca fiinţă de aer. Poate gânditorului materialist această afirmaţie îi va părea bizară, însă cel ce aprofundează teosofia îşi va da seama că toate celelalte teorii despre crearea lumii sunt fantezii şi că această teorie despre crearea lumii poate fi înţeleasă deja şi cu ajutorul raţiunii obişnuite. Datorită faptului că omul s-a întrupat cu sufletul său într-o materie mai fină, în materia aeriană, el a putut elimina un nou înveliş, şi astfel din el s-au detaşat alte animale. În acea vreme, Pământul avea deja un schelet ceva mai solid, şi omul şi-a plăsmuit forma în ceea ce numim nebuloasa de foc. Se vorbeşte aici despre fiii nebuloasei de foc. Aceasta se întâmplă datorită faptului că omul eliminase cojile din care s-au dezvoltat mai târziu, pe de altă parte, păsările şi reptilele. În momentul în care ajunsese atât de departe încât îşi plăsmuise forma din această substanţă de foc, el a fost în stare să-şi asimileze un nou impuls din afară. Aşa cum la începutul procesului de formare a Pământului, cu materia fizică s-a unit ceea ce omul eliminase ca fiinţă mai grosieră din el, în perioada la care ne referim acum şi care merge paralel cu nişte procese intense de solidificare a Pământului, el s-a unit cu ceea ce numim spirit superior. Iniţial, aceasta s-a întâmplat datorită faptului că ceea ce am numit buddhi a coborât până pe treapta de kama. Şi astfel a luat naştere ceea ce-l deosebeşte pe om de vieţuitoarele inferioare, cu sânge rece, şi prin aceasta au luat naştere toate celelalte animale cu sânge cald de pe Pământ. Până la un anumit moment al evoluţiei Pământului, existau doar fiinţe cu sânge rece şi lipsite de pasionalitate; celelalte s-au născut pe la mijlocul perioadei lemuriene. Prin aceasta s-au format şi cele două sexe, din sexul unic care existase până atunci. Datorită faptului că omul a eliminat din sine animalele inferioare care mai trăiesc şi azi ca reptile, şi, mai târziu, când a devenit o fiinţă cu sânge cald, a îndepărtat din sine şi neamul păsărilor, el a ajuns la maturitatea necesară pentru a primi în sine spiritul, în prima lui formă. E prima specie de vieţuitoare înzestrată cu facultăţi spirituale. În epoca lemuriană, omul a ajuns la o materialitate densificată, el are acum un trup de carne. Acesta e omul lemurian. Şi el a trăit pe Pământul nostru într-o vreme în care mai exista mult din acea materie de foc. În era lemuriană, întreaga populaţie piere în masă, prin catastrofe provocate de focul unor intense activităţi vulcanice. Rămân doar câţiva, care trăiesc mai departe.

Perioada atlanteană de evoluţie se desfăşoară în acele ţinuturi ale Pământului care astăzi sunt acoperite de valurile Oceanului Atlantic. Aici, omul mai elimină din sine ceva: mamiferele superioare. La început, omul mai avea natura mamiferelor superioare. El mai avea în natura sa caracterele maimuţelor antropoide. Toate acestea sunt nişte fiinţe care mai înainte erau părţi inferioare ale naturii umane şi care au fost apoi eliminate. Omul a ajuns pe o treaptă de evoluţie mai înaltă numai prin faptul că a eliminat ceea ce era inferior în el. În om a ieşit în evidenţă ceea ce am numit mai înainte ahamkara, Eul. În prima epocă a erei atlanteene s-a dezvoltat cu precădere ahamkara şi, implicit, memoria şi vorbirea. Conştienţa Eului a devenit conştienţă a egoismului. Iată de ce prima epocă a perioadei atlanteene e, totodată, o epocă în care egoismul brutal se dezvoltă din ce în ce mai mult. Vom mai auzi şi citi la ce excese a dus ahamkara ajunsă să se dezvolte. Aşadar, omul a eliminat natura de mamifer superior, aşa că în maimuţă nu trebuie să vedem un strămoş al omului, ci trebuie să admitem mai degrabă că omul e întâiul născut al Pământului. Omul este încarnat în akasha si tot ce există în afara lui a fost eliminat pe rând din el. Omul

şi animalul s-au adaptat apoi condiţiilor existente, devenind ceea ce sunt astăzi. Paracelsus a ştiut acest lucru şi a spus că omul a scris el însuşi literele din care e constituită întreaga lui entitate. Prin urmare, în maimuţă *nu trebuie să vedem un strămoş*, ci un *descendent* al omului, aşa cum a fost acesta la început. E interesant că această concepţie teosofică prezintă o asemănare elementară cu o reflecţie a naturalistului şi botanistului Reinke. În cartea sa «Lumea ca faptă», el spune că maimuţa nu e un strămoş al omului, ci un om degenerat, un om care a fost eliminat din linia de evoluţie umană şi a degenerat. Această concepţie coincide în mod uimitor de exact cu ceea ce ne învaţă, în această privinţă, ştiinţele naturii. Acestea ne învaţă că creierul uman, şi anume creierul de copil, în cea dintâi fază de dezvoltare a sa, e foarte asemănător – până la un anumit punct – cu un creier de maimuţă, creierul unui om matur fiind, totuşi, deosebit de creierul unei maimuţe. Putem conchide astfel că creierul de maimuţă ia o cu totul altă cale în dezvoltarea sa. Pentru a putea evolua în mod mai liber, pentru a putea urca alte trepte, dezvoltând însuşiri mai nobile, omul a eliminat odinioară natura care actualmente îi este proprie maimuţei. Astfel, specia maimuţei a degenerat şi dezvoltarea ei a luat o altă direcţie. Nici vorbă, deci, să considerăm că maimuţa e strămoşul omului.

După ce dezvoltase principiile buddhi, kama şi ahamkara, omul ajunsese în stare să-şi însuşească primul element al spiritului: manas. Gândirea logică, gândirea combinatorie din sânul acestei naturi umane înnobilate, s-a dezvoltat începând cu prima epocă a erei atlanteene şi de-a lungul celei de a cincea epoci, a noastră. Astfel, după ce a dezvoltat principiul buddhi până la stadiul de kama, omul a făcut ca înţelepciunea să se manifeste sub formă de egoism, prin ahamkara el a dus, deci, o viaţă egoistă. Apoi, înţelepciunea s-a dezvoltat iarăşi sub o formă mai pură, aşa că azi omul e în stare să gândească logic. Odată şi odată, el se va înălţa la nivelul unui tip superior de spiritualitate, prin faptul că va lucra asupra naturii kama şi a simţirii lui obişnuite, transformându-le în buddhi, pentru a se înălţa apoi pe trepte şi mai înalte de spiritualitate. Despre aceasta vom vorbi mai târziu, când vom cunoaşte mai exact treptele de evoluţie. Nu am putut oferi aici decât o schiţă generală a concepţiei teosofice despre această problemă. Aceasta e teoria evoluţiei, teoria despre originea omului, aşa cum e ea explicată de teosofie. Aceasta e teoria despre evoluţia omului care e chemată să ia locul aceleia care în ultima vreme a fost, oricum, în mod esenţial zdruncinată de faptele relevate de ştiinţele naturii.

Pentru a arăta însă că cele spuse de mine nu sunt chiar atât de mult îndreptate împotriva ideilor ştiinţelor curente, aş vrea să vă mai citesc câteva cuvinte ale antropologului Reinke, pentru a arăta că azi e necesar să reflectăm la o istorie a Creaţiunii. El spune următoarele: „E de la bun început limpede [Nota 36] ce contradicţie adâncă există între această concepţie pe care tocmai am expus-o şi concepţia şi metoda de cercetare curentă în ştiinţa noastră actuală. În general, noi nu căutăm teorii şi clădim întemeindu-ne pe fapte. De aceea, ştiinţele naturale ar trebui să-şi ia osteneala de a se limita strict la fapte. Până acum, în nici un caz nu avem faptele. Trebuie să protestez dacă lucrurile sunt prezentate ca şi cum zoologia, anatomia ar fi prezentat faptele. Dacă se va încerca să se schiţeze pe această bază un tablou, acesta va fi doar fantezie.” Acest savant nu-şi dă însă seama că e imposibil ca vreodată cineva să reuşească a forma un tablou despre originea omului dacă se întemeiază doar pe fapte exterioare. Niciodată nu se va putea face aşa ceva, fiindcă originea omului nu e în lumea sensibilă, ci în sufletesc-spiritual. Numai dacă ne înălţăm de la lumea sensibilă la cea sufletesc-spirituală, numai dacă ne înălţăm la o concepţie care nu e fantezistă, ci spirituală, vom putea ajunge din nou la o teorie cu adevărat satisfăcătoare despre originea omului. Şi tocmai teosofiei îi revine misiunea de a-l duce pe om spre o teorie evoluţionistă care să-l mulţumească cu adevărat. Teoria despre „crearea lumii pe o cale naturală” nu ne mai poate mulţumi astfel. Pentru că, pe de-o parte, se face simţită deja nevoia omului de a avea o cunoaştere spirituală a lucrurilor, iar, pe de altă parte, pentru că faptele au infirmat teoria evoluţionistă. Ştiinţele naturii nu vor fi în stare niciodată să spună ceva valabil despre originea omului. Dacă vrem să cunoaştem originea omului, aceasta n-o putem face decât sub semnul unei cunoaşteri spirituale. A conduce din nou contemporaneitatea spre o astfel de cunoaştere spirituală: aceasta e misiunea concepţiei teosofice despre lume.

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

XI

FORMAREA PĂMÂNTULUI

Berlin, 9 martie 1905

Conferinţa pe care o vom ţine astăzi e un fel de continuare a celor spuse referitor la originea omului. Coborâm astăzi într-un trecut străvechi şi ajungem la nişte noţiuni care sunt foarte străine gândirii materialiste contemporane. Îngăduiţi-mi de aceea să spun câteva cuvinte introductive despre raportul în care se află tema conferinţei mele de azi cu concepţiile epocii noastre. Oricui a pătruns cu mintea şi înţelege rezultatele cercetărilor ştiinţelor actuale trebuie să-i fie absolut limpede că ceea ce spune teosofia despre originea Pământului poate fi luat drept ceva abstract-speculativ, ba chiar drept ceva foarte fantezist. Vă rog să nu credeţi însă că dacă studiezi mai în profunzime aceste lucruri găseşti o contradicţie reală între ideile ştiinţelor actuale şi acelea ale teosofiei, ale ştiinţei spirituale. Trebuie să ne fie absolut limpede faptul că omul de ştiinţă materialist e în stare să cerceteze şi să descrie numai lucruri care au loc în lumea sensibilă şi care pot fi înţelese cu ajutorul raţiunii, aşa cum e folosită ea pe tărâmul ştiinţelor naturii. Eu am convingerea fermă că despre probleme atât de dificile cum e şi cea de astăzi n-ar trebui să vorbească nici cel situat pe poziţiile teosofiei decât dacă, în acelaşi timp, el cunoaşte bine întreaga cultură ştiinţifică a epocii noastre, pentru a-şi putea da seama în ce măsură păcătuieşte împotriva concepţiilor curente. Şi totuşi, adresându-mă tuturor acelora care cred că se pot ridica, vorbind de pe poziţiile materialismului sau ale unei gândiri de nuanţă materialistă, împotriva concepţiilor cu orizont mult mai larg pe care le voi expune azi, aş vrea să pun în fruntea conferinţei mele un exemplu de înţelegere reciprocă între nişte oameni care caută o concepţie despre lume.

Pe la sfârşitul anilor '60, după cum ştiţi, a apărut pentru ultima oară o filosofie care, deşi pesimistă, era de nuanţă pronunţat idealistă şi ea făcut o adâncă impresie asupra unui public larg. E vorba de «Filosofia inconştientului» de Eduard von Hartmann [Nota 37]. Vreau să arăt numai concluziile istorice care au rezultat de aici. Hartmann atacă vehement concepţiile despre lume care apăruseră sub influenţa darwinismului. Iar când oamenii de seamă ai acelei epoci au văzut ce impresie profundă făcea asupra contemporanilor «Filosofia inconştientului», au apărut multe scrieri care încercau să o combată. Printre acestea se afla şi o lucrare anonimă, publicată sub titlul «Subconştientul – din punctul de vedere al fiziologiei şi al teoriei evoluţioniste darwiniste». Cei mai renumiţi filosofi au spus că e cea mai bună lucrare dintre acelea scrise împotriva lui Eduard von Hartmann şi a filosofiei sale. Această lucrare a făcut mare senzaţie. Naturaliştii vedeau limpede că filosofia lui Eduard von Hartmann fusese nimicită. Iată însă că nu mult după aceea a apărut o a doua ediţie a acestei lucrări anonime, de astă dată era indicat şi numele autorului. Iar autorul nu era altul decât Eduard von Hartmann. Iată cum cei mai de seamă naturalişti fuseseră duşi de nas. Să nu credeţi că eu sunt adeptul lui Hartmann sau că am adoptat filosofia inconştientului. Această filosofie este însă superioară tuturor concepţiilor pesimiste şi e mai plină de conţinut decât ar putea fi acestea, în general. Hartmann a dovedit că nu trebuie decât să schimbi punctul de vedere din care priveşti un lucru, ca să-l pătrunzi mult mai profund decât adversarii. Şi ştiinţa spirituală sau teosofia ar putea vorbi cum vorbesc aceia care se cred cei mai buni oameni de ştiinţă. Am spus toate acestea pentru a arăta că şi teosofia ar putea fi infirmată în acelaşi fel. Dar probabil că teosofia ar putea face ea însăşi cel mai bine acest lucru.

Nu trebuie să uităm că astăzi vom discuta nişte probleme foarte dificile şi că se cere extraordinar de multă osteneală pentru a pătrunde în aceste regiuni. Şi mai greu e încă să găseşti în vorbirea noastră, făcută numai pentru lumea exterior-sensibilă, mijloacele de expresie adecvate. Trebuie să recurgi la tot felul de mijloace, pentru a îmbrăca într-un limbaj sugestiv noţiunile şi concepţiile fine, subtile, pe care le iei din lumile pur spirituale. Aş vrea să încerc, totuşi, să exprim într-un limbaj cât se poate de plastic şi sugestiv ceea ce-mi este cunoscut prin trăire directă din realităţile regiunii superioare. Puteţi găsi în literatura teosofică descrierea perioadelor respective din marea evoluţie cosmică. Acolo însă ele sunt prezentate în mod mult mai schematic decât o voi face eu astăzi. N-aş vrea să resping cumva acest gen de prezentare schematică, care are şi ea avantajele ei şi dă minţii noţiuni clare despre evoluţie. Toate acestea ne sunt oferite de cărţile teosofice. Eu însă aş vrea să fac o prezentare mult mai plastică.

Am văzut că în vremurile străvechi, omul ni se înfăţişează ca o fiinţă total diferită de ceea ce este el astăzi, am văzut că el a îmbrăcat numai treptat învelişul său fizic şi că originea sa nu e în fizic, ci în sufletesc. Am văzut că sufletescul precede fizicului, că sufletescul dezvoltă în sine forţele cu ajutorul cărora se poate înveşmânta în această haină fizică. Toate acestea le-am arătat deja. Totodată, am atras atenţia asupra faptului că nu-l putem găsi pe om, sub forma în care îl vedem astăzi, decât de-a lungul unui număr limitat de epoci din evoluţia sa. Azi, noi trăim în cea de-a cincea eră a evoluţiei noastre fizice pământeşti. Ea a fost precedată de o altă eră, a cărei civilizaţie s-a dezvoltat pe un continent care azi formează fundul Oceanului Atlantic. La rândul ei, această eră a fost precedată de o alta, pe care o numim lemuriană. Şi aflăm că de-abia pe la mijlocul acestei evoluţii a rasei lemuriene s-a unit propriu-zis cu omul, în forma la care ajunsese acesta până atunci, ceea ce desemnăm azi drept spiritul nostru nemuritor. Acest element superior, această entitate superioară a fiinţei umane, care dăinuieşte mai mult decât orice corporalitate fizică, mai mult şi decât evoluţia sufletească – cu alte cuvinte, veşnicul din om – s-a fixat în acea vreme – ca să ne exprimăm în mod plastic, sugestiv – ca o scânteie în natura umană, pentru că până în acel moment omul era format numai din suflet şi trup. Până pe la mijlocul epocii de dezvoltare a acestei populaţii lemuriene care locuia pe Pământ în vremurile acelea de mult apuse, strămoşii noştri erau nişte fiinţe corporal-sufleteşti.

Dacă vrem să ne facem o idee clară despre felul cum erau alcătuiţi aceşti strămoşi ai noştri, trebuie să ne aducem aminte că ceea ce numim spirit e indisolubil legat de tot ceea ce este gândire cu adevărat superioară. Dacă n-ar avea spirit, omul n-ar putea număra, n-ar putea vorbi, dacă n-ar avea spirit, el n-ar putea dezvolta o activitate superioară de gândire, ca să nu mai vorbim de alte activităţi superioare. Aşa că, până în acel moment, putem vorbi de un om care aştepta să fie înzestrat cu facultăţi spirituale, un om care nu poseda încă partea nemuritoare a fiinţei sale, având însă o viaţă sufletească de o cu totul altă natură decât viaţa noastră sufletească actuală. Viaţa noastră sufletească actuală e impregnată de spirit. Dacă vrem să-l numim om pe acela care nu era încă înzestrat cu spirit – şi aşa vom face, pentru a

fi mai concişi – trebuie să nu uităm că viaţa lui sufletească era confuză, că el avea o viaţă sufletească asemănătoare cu starea de vis, imaginativă. Putem înţelege cum era viaţa sufletească a omului din acea vreme numai dacă o urmărim într-o epocă şi mai îndepărtată din trecut. În epoca la care m-am referit acum, omul e în stare să aibă senzaţii corporale exterioare, să perceapă mediul ambiant. Această facultate a percepţiei sensibile s-a dezvoltat de-abia încet şi treptat. Urmărindu-i şi mai departe în trecut pe lemurieni, aflăm că strămoşii omului au deja, la drept vorbind, facultatea percepţiei, că sub influenţa obiectelor exterioare, în ei se nasc senzaţii, fără ca ei să poată lega însă nici un fel de reprezentări de aceste senzaţii. Era ceva asemănător vieţii sufleteşti pe care o avem noi în timp ce visăm. Nu e însă exact acest lucru. Fiindcă reprezentările simbolice care urcau şi coborau pe atunci în suflet erau mult mai clare, mai pline de prospeţime şi mai elementare, mult mai pline de conţinut decât imaginile încâlcite din visele unui om obişnuit al zilelor noastre. Şi, mai ales, aceste imagini din sufletul omului depindeau, totuşi, într-un anumit fel, de ceea ce se petrecea în jurul omului. Pe atunci, omul nu era încă în stare să vadă lucrurile colorate. Nu putea să vadă că un obiect e verde sau roşu; reprezentarea culorii încă nu se lega de obiect. Şi totuşi, în sufletul uman se tălăzuiau culori. Aceste culori erau întru câtva asemănătoare cu ceea ce cunoaşte clarvăzătorul când şi-a dezvoltat anumite facultăţi. Clarvăzătorul nu vede numai corporalitatea exterioară, ci şi sentimentele şi instinctele, care-i apar sub forma unei aure. Omul fizic nu e decât o parte din om. Omul fizic locuieşte în sânul unui fel de nor, în care se mişcă tot felul de formaţiuni. Pe acestea le poate vedea numai acela care şi-a dezvoltat clarvederea în sensul pe care-l dăm noi, teosofii, acestui cuvânt – nu în cel spiritist. Data viitoare, când voi vorbi despre marii iniţiaţi, voi face câteva observaţii şi în legătură cu calea pe care pot fi dobândite asemenea facultăţi. Orice iniţiere adevărată trebuie să fie asociată cu clarvederea. Facultăţile marilor iniţiaţi s-au dezvoltat din darul clarvederii.

În epoca actuală, înainte de a deveni clarvăzător, trebuie să fii un om cu o judecată sănătoasă. Trebuie să fii capabil de o gândire logică şi clară. Celui care ar dobândi darul clarvederii fără să-şi fi dezvoltat facultatea gândirii raţionale, limpezi, i s-ar face o favoare funestă. În loc de a fi condus într-o lume superioară, spirituală, el ar fi târât într-o lume a fanteziilor, asupra cărora nu poate avea nici un control, într-o lume care ar sta în faţa lui ca lumea haotică a viselor unui om adormit. Numai după ce te-ai deprins cu o gândire logică, limpede, raţională, aşa încât să umbli printre realităţile spirituale la fel cum umblă omul normal printre mese şi scaune, fără a mai vedea ceva neobişnuit în aceasta, poţi considera că facultatea clarvederii e un mijloc care, în varianta ei modernă, ne introduce cu adevărat în tainele mai adânci ale lumii. Cu alte cuvinte, toate şcolile oculte cer, ca premisă neapărat necesară, ca discipolul să fie un om absolut raţional, poate chiar puţin arid în gândire, adică tocmai contrariul a ceea ce este un fantast. Iată din ce cauză spunem că facultatea clarvederii, cunoaşterea lumii aurice, a lumii sufleteşti, e condiţionată de dezvoltarea facultăţilor noastre spirituale.

În era prelemuriană, facultatea de percepţie a omului era asemănătoare cu cea pe care am descris-o aici. Numai că nu era pătrunsă de lumina conştienţei. În om trăia o conştienţă ai cărei zori abia începeau să mijească. De fapt, pe treapta de care ne ocupăm, el putea simţi deja căldura şi frigul, avea un simţ tactil şi putea percepe diferenţa dintre diversele consistenţe ale corpurilor. Avea şi facultatea auzului. Auzul e unul dintre primele simţuri pe care şi le-a dezvoltat omul. Dar el nu avea încă simţul văzului. Acesta era încă, am putea spune, un simţ inferior. Reprezentările cromatice trăiau în omul însuşi, sub formă sufletească. Când intra, de exemplu, într-o zonă mai rece decât aceea de unde venise, în sufletul său se ridica o imagine de nuanţe cromatice mai întunecate. Invers, dacă trecea de la un strat de aer mai rece la unul mai cald, apărea o imagine colorată în gălbui sau gălbui-roşiatic. În oameni se năşteau astfel imagini colorate, care nu se uneau însă cu suprafaţa corpurilor, ci trăiau în suflet ca vagi imagini colorate. Acestea s-au unit mai târziu cu tot ceea ce exista de jur împrejurul omului.

Omul mai poseda încă pe atunci şi o altă facultate. El avea o receptivitate subtilă faţă de procesele sufleteşti din jurul lui. Stând ca acum într-o sală, noi nu existăm aici doar drept corpuri fizice, ci şi drept suflete. În fiecare dintre dumneavoastră trăiesc sentimente şi senzaţii. Iar acestea sunt ceva la fel de real ca şi corpurile fizice. Ceea ce posedă sufletul uman actual, drept receptivitate la impresiile exterioare, nu mai poate percepe aceste forţe ale simţirii şi afectivităţii, pentru că tocmai evoluţia progresivă a omenirii a făcut ca această conştienţă a omului să devină din ce în ce mai limpede, pentru că el îşi dezvoltă raţiunea, percepţiile obişnuite. În schimb, omul a pierdut pentru o vreme facultatea de a percepe procesele sufleteşti. El va redobândi această facultate, păstrându-şi însă gândirea actuală şi conştienţa limpede diurnă. Odată şi odată, întreaga omenire va atinge o stare cunoscută actualmente numai de misticul practicant, de clarvăzător. Tocmai pentru ca omul să atingă această stare a fost necesară etapa simplei percepţii corporale, a simplei cunoaşteri bazate pe senzaţii trupeşti. Dintr-un anumit punct de vedere, s-ar putea spune că ea coboară la un nivel inferior. Pe atunci, omul pornea de la o facultate de percepţie mai nebuloasă, neclară. Aceasta era, totodată, o percepţie clarvăzător-sufletească. Dacă în preajma omului exista vreun sentiment de simpatie, vreo realitate sufletească şi aceasta – îngăduiţi-mi să mă exprim astfel – radia simpatie, în om apăreau acele imagini colorate în nuanţe deschise. Sentimentele duşmănoase făceau ca în el să se înalţe, printr-un proces sufletesc, imagini colorate ce înclinau spre albastru, brun, roşiatic. Aceasta era în acea vreme legătura dintre viaţa lăuntric-sufletească şi realitatea exterioară. Fapt este că pe atunci realitatea exterioară sufletească putea fi percepută. Simţurile, aşa cum sunt ele astăzi, s-au dezvoltat numai cu timpul. Şi, o dată cu aceasta, s-a născut raţiunea, facultatea de a percepe lucrurile în mod obiectiv; în schimb, vechiul dar al clarvederii crepusculare înnăscute a început să se stingă. Ajungem, totodată, într-o epocă în care, mână în mână cu această evoluţie se desfăşoară şi o altă evoluţie, aşa-numita despărţire a sexelor. Omul nu a procreat întotdeauna aşa cum o face în zilele noastre. Forţa mai mare pe care sufletul putea s-o exercite asupra fizicului făcea ca, dat fiind faptul că în om existau ambele sexe, să poată crea din sine o fiinţă asemănătoare lui, fără a mai trebui să colaboreze cu o a doua fiinţă umană fizică. De aceea, în acea epocă vorbim de o dublă transformare: trecerea la facultatea perceperii reciproce şi trecerea de la bisexualitate la unisexualitate [Nota 38]. În acea vreme, creierul uman nu era dezvoltat aşa cum e astăzi. Omul nu era încă o fiinţă înzestrată cu un creier, ca în zilele noastre, şi nu avea nici facultatea de percepţie actuală. Aceasta a fost epoca despre care am vorbit şi care e, totodată, epoca în care a fost creat şi creierul uman.

Data trecută am arătat că noi nu acceptăm întru totul darwinismul [Nota 39]. Îl acceptăm în măsura în care el arată înrudirea dintre fiinţa umană fizică şi toate celelalte vieţuitoare fizice de pe Pământ. Dar eu am subliniat că în animalele neevoluate care trăiesc alături de noi pe Pământ nu trebuie să vedem nişte strămoşi ai oamenilor actuali, nici ai oamenilor fizici-sufleteşti, ca să nu mai vorbim de omul spiritual, şi că în aceste animale trebuie să vedem nişte descendenţi, care s-au despărţit de strămoşul comun, care nu semăna nici cu omul actual, nici cu vietăţile neevoluate din jurul nostru, adică animalele. În epoca la care m-am referit acum, pe Pământ nu existau încă mamiferele superioare. Mamiferele superioare au şi ele, la fel ca omul, un creier şi o facultate de percepţie asemănătoare cu cele umane, numai că la ele acestea sunt mai imperfecte. În epoca despre care vorbim, încă nu existau fiinţele care au dezvoltat mai târziu o asemenea percepţie. Pe Pământ existau numai fiinţe care aveau reprezentări simbolice, care aveau o structură sufletească de tip imaginativ şi, în fond, tot ceea ce e azi omul, pe de-o parte, şi categoria animalelor superioare, pe de altă parte, era conţinut, ca într-un punct nodal, într-o singură specie. În măsura în care este o fiinţă sufletesc-fizică, omul se afla, într-un anumit sens, pe treapta animalităţii. Dar nici un animal din zilele noastre şi nici omul actual nu seamănă cu omul de atunci. Fiinţa umană s-a dezvoltat în aşa fel încât, pe de-o parte, o ramură a speciei respective s-a dezvoltat mai departe, ajungând să fie omul pe care îl cunoaştem noi astăzi. Datorită anumitor împrejurări, pe care le voi prezenta în mod special altă dată, alte părţi din acele fiinţe de odinioară au rămas în urmă. Au rămas în urma evoluţiei, au degenerat. Aceste fiinţe degenerate sunt cele pe care le cunoaştem drept animale superioare.

Aş vrea să lămuresc o problemă şi să aduc în discuţie următorul lucru: ştiţi că există ţinuturi în care catolicismul a decăzut până la nivelul unui cult idolatru, unde el se prezintă ca un fel de adorare a unor obiecte sau icoane lipsite de viaţă. Nimeni nu va putea afirma că acest

punct de vedere se află pe aceeaşi treaptă cu acela, mai evoluat, la care a ajuns omenirea. Acest creştinism idolatru e un creştinism degenerat. La fel se prezintă lucrurile, de pe poziţiile teosofiei, şi când e vorba de diferitele triburi „sălbatice". Istoria materialistă a culturii vede în aceşti oameni nişte strămoşi ai oamenilor civilizaţi care n-au apucat să evolueze. Noi vedem în ei urmaşii degeneraţi, în decadenţă, ai unor populaţii care au atins odinioară un nivel mai înalt de civilizaţie. Şi tot aşa e, dacă ne întoarcem în trecut, mai departe, şi cu animalele superioare. Odinioară, ele au fost mai perfecte, apoi au degenerat. Ajungem la o înfăţişare a regnului uman cu totul diferită, când omul era unit cu toate celelalte specii animale superioare, în orice caz, într-un moment istoric de care ne despart milioane de ani...

Cum se face însă că omul s-a oprit atunci în evoluţia lui? În ceea ce priveşte evoluţia lui sufletească, omul e întru totul un produs a ceea ce se petrece în jurul său. Imaginaţi-vă că sala în care ne aflăm ar avea o temperatură cu 100° C mai ridicată şi încercaţi să vă gândiţi ce schimbări mari ar avea loc! Dacă extindeţi acest gând asupra tuturor celorlalte împrejurări din natură, vă veţi da seama că, într-adevăr, omul depinde întru totul de constelaţia şi configuraţia forţelor în al căror câmp de acţiune trăieşte. El devine o altă fiinţă, dacă e pus în alte condiţii de mediu. În epoca modernă, au fost făcute diferite experimente ştiinţifice, fluturii au fost puşi să iasă din crisalidă în condiţii de temperatură în care ei nu trăiesc de obicei. Şi s-a constatat că ei îşi schimbă culoarea, nuanţele de culoare. Iar în cazul unor temperaturi şi mai ridicate, au loc schimbări şi mai mari. Ştiinţele naturii sunt încă de pe acum un fel de teosofie elementară. Teosofia ştie că între ştiinţele naturii şi ea însăşi nu există nici o contradicţie!

Tot aşa, treptele de evoluţie a omenirii de odinioară depindeau de treptele cu totul diferite de cele actuale din evoluţia Pământului. Şi fizicianul vă va spune, sub formă de ipoteză însă, că pe măsură ce ne întoarcem în trecut în evoluţia Pământului, dăm de temperaturi din ce în ce mai înalte. Teosoful sau misticul practicant se întoarce însă realmente în aceste vremuri originare, şi el vede aceste stări, în cronica akasha, ca realităţi, la fel cum omul obişnuit vede mese sau scaune ca realităţi aflate în faţa lui. Ajungem astfel la un stadiu în care toate substanţele de pe Pământ se aflau în cu totul alte raporturi unele faţă de altele, decât în zilele noastre.

Ştiţi că, dacă le încălzim, substanţele îşi schimbă starea de agregare. Cele solide devin lichide, cele lichide devin gazoase etc... Ne apropiem acum de nişte temperaturi mult mai înalte decât acelea pe care le întâlnim astăzi pe Pământ. Odinioară, întreaga lume materială a Pământului era alta. Numai cine e prizonierul concepţiei materialiste despre lume, numai cine se încrede doar în ceea ce poate percepe în mod direct pe Pământ poate refuza să creadă acest lucru. Cine se eliberează de ceea ce e actualmente realitate pentru noi îşi va da seama că şi pe Pământ a fost posibil să existe viaţă, în condiţiile acelor temperaturi foarte înalte. Omul trăia, într-adevăr, în condiţiile acelor temperaturi înalte, dar, desigur, într-un cu totul alt fel. El trăia în starea de „nebuloasă de foc". Corpurile erau un fel de masă inconsistentă, asemănătoare aburilor, o masă care nu poate fi comparată, de fapt, cu nimic din ceea ce cunoaştem noi astăzi. Ne întoarcem, aşadar, la nişte condiţii cu totul diferite de cele actuale. Dar dacă vrem să aflăm cum s-a format Pământul, trebuie să urmărim mai departe aceste condiţii, căci acest proces e întru totul legat de evoluţia omului. Dacă ne întoarcem în trecut, îl găsim pe om în tovărăşia unor animale mult mai neevoluate, a unor animale care fac parte din clasele inferioare ale regnului animal actual, dar care, pe atunci, aveau alte înfăţişări, altă constituţie decât urmaşii lor de astăzi. Ele au luat alte forme şi organizări, din cauză că Pământul a devenit din ce în ce mai solid, din ce în ce mai consistent. Dacă observăm doar cu ochiul raţiunii obişnuite ceea ce se petrece în noi, nu ne putem face o idee despre felul cum arătau toate acestea pe atunci. Oricum, în jurul omului trăia o lume animală. Şi omul îşi lua hrana din lumea fizică cam în acelaşi fel în care şi-o ia şi astăzi.

Trebuie să ne fie limpede că celor care nu sunt deprinşi să gândească în reprezentări de acest fel ceea ce spun eu acum poate să le pară cu totul fantezist, ba chiar să le repugne. A venit însă momentul în care e necesar ca ele să fie dezvăluite. Ne aflăm într-un moment al evoluţiei în care o concepţie idealistă despre lume va lua locul celei materialiste. Întorcându-ne în aceste vremuri vechi, constatăm că întreaga materialitate a Pământului era alta. Căci pe atunci – v-aş ruga să nu fiţi prea frapaţi de ceea ce voi spune – masa Pământului era într-o altă legătură cu celelalte corpuri cereşti, decât cea actuală. Şi acela care, fără a fi înzestrat cu darul clarvederii, duce până la ultimele lor consecinţe ideile materialismului actual, îşi va da seama că ceea ce voi spune acum nu este un lucru cu totul lipsit de sens. Nu aveţi decât să vă întoarceţi, aşa cum face teoria Kant-Laplace, până la momentul în care diferitele planete încă nu se roteau în jurul Soarelui, pe când ele nu se formaseră încă din nebuloasa originară, şi veţi avea o ipoteză îndrăzneaţă, dar justă. Şi, situându-ne pe poziţiile fizicianului de azi, ne putem întoarce într-o epocă în care substanţa Pământului încă mai era în contact cu substanţa întregului sistem planetar solar. Pe atunci, omul era mult mai înrudit cu toţi şi cu toate. În cronica akasha [Nota 40] vedem că, în această perioadă, omul era într-o legătură materială mult mai strânsă cu un alt corp ceresc, care astăzi se roteşte în jurul Pământului, şi anume Luna. Între Pământ şi Lună exista o legătură de natură materială.

Dacă e să mă exprim la modul general, voi spune că ceea ce avem astăzi drept masă a Pământului s-a format atunci când materia grosieră a Lunii s-a detaşat de acesta. Au apărut, deci, două corpuri. Vă puteţi imagina ce zguduiri puternice trebuie să se fi produs în întreaga materie! Această zguduire cosmică nu este, în mare, decât polul opus, corespunzător celuilalt proces pe care vi l-am prezentat, divizarea acelei mari fiinţe şi a trecerii omului de la starea de fiinţă care conţine în sine ambele sexe la separarea în cele două sexe. Această divizare nu s-a produs dintr-o dată. Din păcate, cărţile teosofice dau adesea prilejul să se creadă că s-ar fi produs aşa, de la un moment la altul, ca şi cum un corp ceresc ar fi sărit frumuşel afară din celălalt. Dar în realitate n-a fost o evoluţie bruscă. Totul s-a petrecut încetul cu încetul, treptat, timp de milioane şi milioane de ani. E greu să dăm nişte cifre, fiindcă trebuie cunoscută metoda pe care o aplică ştiinţa ocultă. Dacă ne întoarcem şi mai departe în trecut, mai găsim şi o altă stare de unire a două corpuri cereşti. Pe aceasta numai cu greu ne-o mai putem imagina. Legătura materială dintre Lună şi Pământ ne-o putem reprezenta cât de cât cu ajutorul raţiunii fizice. Dar legătura la care mă refer acum e una mai intimă: cea dintre Soare şi Pământ. Aceasta a existat într-o epocă mai veche. Vom încerca să apelăm la o reprezentare care ne va ajuta să ne facem o imagine sugestivă despre această legătură. Când priviţi Soarele, când, pe baza reprezentării dumneavoastră concret-sensibile, vă imaginaţi că Soarele e delimitat în spaţiu... oare e într-adevăr limitat astfel? O reflecţie cât se poate de obişnuită ne poate arăta că, de fapt, nu putem vorbi despre o asemenea delimitare a Soarelui. Oare entitatea, viaţa Soarelui, încetează acolo unde ni se pare că-i vedem marginile? Nicidecum, influenţele sale se propagă prin întregul sistem planetar. Soarele acţionează asupra Pământului. Oare influenţele pe care Soarele le exercită asupra Pământului, oare forţele eterice care se propagă până la noi şi fac posibilă viaţa pe Pământ, nu fac şi ele parte din corpul Soarelui? Oare aceste forţe eterice sunt ele altceva decât aceleaşi forţe eterice care se propagă până la noi? Sau forţa lor de atracţie?! Nu aparţine şi ea tot Soarelui? Vedem, aşadar, că dacă privim viaţa dintr-o perspectivă mai largă, ne putem da seama că nu se poate vorbi, în cazul unui corp ceresc cum e Soarele, de o asemenea delimitare arbitrară. Influenţele exercitate pe atunci de Soare asupra Pământului erau de o cu totul altă natură decât mai târziu şi decât în zilele noastre. Pa atunci, dacă cineva s-ar fi putut aşeza pe un scaun şi ar fi putut privi întregul edificiu al lumii – căci, de fapt, fizicianul cam aşa îşi imaginează lucrurile, când caută să le prezinte în mod sugestiv copiilor –, el n-ar fi văzut Soarele şi Pământul sub forma a două corpuri izolate, ci totul ar fi fost umplut pentru el cu un conţinut care poate fi perceput; ar fi văzut că, într-o epocă ulterioară, Pământul s-a cristalizat, detaşându-se din întregul glob solar. Dacă ne întoarcem, deci, într-un trecut străvechi al Pământului, ajungem la un moment în care ceea ce astăzi e sedimentat în materia lunară mai era unit cu materia pământească, când forţele care azi au ieşit din aceasta mai erau încă active în ea. Acestea acţionau şi ele asupra corpului nostru fizic. Ele ne plăsmuiau în aşa fel corpul fizic, încât el reacţiona cu totul altfel la forţele şi influenţele exercitate asupra corporalităţii, se manifestau într-un mod cu totul diferit. Iar într-o epocă şi mai îndepărtată, Soarele exercita o cu totul altă influenţă asupra Pământului decât în zilele noastre şi în ceea ce priveşte creşterea şi dezvoltarea vieţuitoarelor. Pe când Luna şi Pământul mai formau un

singur corp, toate fiinţele pământeşti se aflau într-o stare pe care o mai întâlnim doar la animalele care au temperatura mediului lor ambiant. Sângele cald se formează în aceeaşi măsură în care materia lunară se detaşează de Pământ.

Dacă ne întoarcem şi mai departe în trecut, în vremurile când corpul Soarelui mai conţinea Pământul, întâlnim la strămoşii de atunci ai omului nişte procese care azi s-au păstrat doar în nişte forme cu totul degenerate, la animalele situate cel mai jos pe scara animală. Omul îşi perpetua specia printr-un fel de proces asemănător diviziunii. Omul era conţinut într-un fel de materia foarte fină, într-o corporalitate foarte fină, mai fină decât nebuloasa de foc. Procrearea avea loc printr-un soi de separare a fiinţei-urmaş de fiinţa-părinte. Fiinţa-fiică avea cam aceeaşi mărime ca şi fiinţa-mamă. Forţele solare erau pe atunci forţe de viaţă. Ele erau mult mai puternice decât materia şi întipăreau materiei o formă sau alta. Dacă ne îndreptăm, deci, atenţia spre perioada formării Pământului, dăm de o perioadă în care omul era înconjurat de stări din ce în ce mai subtile ale materiei. Şi ajungem în cele din urmă la o stare pe care numai clarvăzătorul şi-o mai poate aduce în conştienţă, când corporalitatea eterică cea mai fină se transformă în ceea ce numim entitate astrală; omul a fost pus pe scena evoluţiei pământeşti ca fiinţă pur sufletească. Pe scena evoluţiei pământeşti au fost puşi oameni care arătau cam aşa cum arată aura fizică umană. În suflet au acţionat apoi nişte forţe care au întipărit materiei anumite forme, prin faptul că aspirau în ele materia şi o modelau în aşa fel încât să devină o copie exterioară, un fel de umbră a ceea ce erau sufletele în ţara sufletelor. Am ajuns astfel în acel stadiu din istoria Pământului când omul nu avea încă un corp material fizic, când el a coborât pentru întâia oară, ca fiinţă astrală de o natură extrem de subtilă, cum era el pe atunci, în această lume fizică. Ne-am putea întoarce la nişte stări şi mai vechi, când omul nu ducea încă o existenţă astrală. Ne-am putea întoarce la nişte stări pur spirituale ale lui. Dar acest lucru nu ne va mai preocupa astăzi. Fiindcă acum noi nu vrem să urmărim omul, ci procesul de formare a Pământului.

Doar vreo câteva cuvinte încă, continuându-ne acest mers în sens invers, spre trecutul îndepărtat. Îl găsim pe om, ca să zicem aşa, într-o vreme când Pământul fizic încă nu exista. Omul încă nu era întrupat într-o corporalitate fizică. Şi ar trebui să ne întoarcem cu mult timp în trecut, dacă am vrea să dăm de om aşa cum a fost el în primele stadii din evoluţia lui. Omul care a fost transpus ca fiinţă sufletească pe acest Pământ are facultatea de a atrage într-un anumit mod materia spre sine. Dacă l-am putea examina pe omul eteric de care am vorbit, am constata că sufletul său era deja organizat. El putea deja să plăsmuiască forme. În acest scop, el a trebuit să se dezvolte în decursul unor perioade lungi de timp. Ştim doar că el parcursese deja câteva lungi stadii evolutive. Bineînţeles, acestea s-au desfăşurat şi încheiat pe alte corpuri cereşti. Dar cum trebuie să ne reprezentăm o asemenea evoluţie, care a avut loc pe alte corpuri cereşti? Toate facultăţile pe care le-a dobândit sufletul erau făcute să poată acţiona în lumea fizică. Sufletul fusese adus aici după ce parcursese alte stadii de evoluţie. A fost necesar ca sufletul să treacă de mai multe ori prin diferite stări fizice, căci anumite facultăţi nu pot fi dezvoltate decât în sânul lumii fizice. Omul n-ar avea azi facultăţile vorbirii şi gândirii, dacă n-ar fi ajuns în contact cu lumea fizică. Ceea ce dezvoltăm azi în noi, mâine va fi o facultate a noastră. Am atras deja atenţia de mai multe ori asupra acestui lucru, printr-o comparaţie: copilul care învaţă să scrie şi să citească. Când copilul a crescut mare, el ştie să scrie şi să citească. Munca sa, contactele pe care le-a avut cu lumea exterioară, ele au dispărut; rodul însă, rezultatul, s-a păstrat. Iar acest rod e facultatea de a scrie, facultatea de a citi. Ceea ce avem drept facultăţi în sufletul nostru s-a născut prin contactele pe care le-am avut în lumea fizică.

Acest lucru e numit de concepţia teosofică involuţie. Iar când omul elaborează iarăşi, din lăuntru în afară, ceea ce şi-a însuşit astfel, zicem că e vorba de evoluţie. Întreaga viaţă se desfăşoară în etape de involuţie şi etape de evoluţie [Nota 41]. Ceea ce sufletul a făcut în cadrul evoluţiei are la bază faptul că facultăţile au ieşit afară din suflet. Aceste facultăţi au fost dobândite cândva, prin involuţie. Iar această involuţie a avut loc şi ea într-un alt corp fizic. Avem aici, aşadar, un moment important din evoluţia Pământului, momentul când, prin îndepărtarea materiei lunare, omul a ajuns în stare să se transforme dintr-o fiinţă cu temperatură schimbătoare într-o fiinţă care are căldură proprie. Acesta e importantul punct din evoluţia Pământului, la care se referă în mod deosebit toate şcolile mistice. Omul preia în sine căldura şi o prelucrează în interiorul său, o transformă. Mitologia, care descrie întotdeauna sub formă simbolică marile adevăruri, a reţinut acest moment în legenda despre Prometeu. Prometeu a furat focul din cer. Cu alte cuvinte, ceea ce a furat, aducând aici jos, e căldura umană, nu focul exterior. În acelaşi fel au fost coborâte de către om din cer pe Pământ şi toate celelalte facultăţi.

Aş vrea să vă mai conduc până într-un punct care e şi el de mare importanţă pentru evoluţia pământească. Momentul când fiinţei umane i se integrează ceea ce am numit mai înainte interiorul sufletului. Am văzut că în om se ridicau imagini pe care mai apoi el le lega de obiecte. Omului din prima perioadă de dezvoltare îi era proprie această facultate de a dezvolta în el lumină. Pe aceasta şi-o însuşise mai dinainte, aşa cum mai târziu şi-a însuşit-o pe aceea de a dezvolta căldură. Facultatea de a simţi, pur şi simplu, lumină în jurul său, sau mai degrabă de a percepe obiectele din jurul său existând în lumină, omul a dobândit-o pe o planetă numită în teosofie „Luna". Nu e vorba de Luna noastră fizică. În momentul în care sufletul îşi însuşise facultatea de a dezvolta lumina interioară, acea legătură exista deja, iar cel care ştie cum era lumea în acele vremuri, mai ştie că aceasta a făcut posibilă apariţia facultăţii sufleteşti de a vedea culori, a strălucirii interioare. Trebuie să înţelegem în ce fel depind una de alta aceste facultăţi. De facultatea de a dezvolta căldură e legat tot ceea ce e viaţă pe Pământ, de facultatea de a dezvolta căldură e legat modul actual de a procrea, felul cum omul poate face ca ceva să intre în existenţa reală. Tot restul e combinarea unor elemente care există deja; numai procrearea e o adevărată activitate creatoare, iar ea are legătură cu căldura. O treaptă de evoluţie similară e şi aceea când a apărut facultatea interioară de a lumina. Omul a dobândit pe o altă planetă facultatea de a dezvolta această lumină. Era vorba de a crea lumină dinlăuntru în afară. Era vorba de o facultate de a dezvolta lumină. Şi am ajuns astfel la caracteristica cea mai importantă a omului din starea lui prefizică, prin care a trecut pe când trăia pe o altă planetă. Tot ceea ce ieşea afară din om era emanaţie de lumină, aşa cum aura lui emană azi lumină. Omul era o fiinţă care radia lumină, iar percepţiile omului constau din perceperea propriei sale emanaţii luminoase. Pe atunci, lumina involuase deja până pe treapta ei fizică. Avem, deci, la om o emanaţie fizică de lumină.

Datorită cărui fapt se nasc în noi cele mai bune reprezentări despre lumea înconjurătoare? Tocmai datorită percepţiilor vizuale. Aţi pierde cam nouă zecimi din cunoştinţele pe care le aveţi, dacă ar trebui să faceţi abstracţie de ceea ce v-aţi însuşit pe cale vizuală. Înţelepciunea poate revărsa câte ceva în noi tocmai datorită faptului că putem avea reprezentări vizuale. Nu tot aşa stăteau lucrurile cu strămoşii noştri pe Lună. Lumina emana din interiorul lor. Din ei emana exact ceea ce azi se revarsă în noi o dată cu efectele de lumină. Mitologia numeşte Pământul nostru, fiindcă e legat de forţele iubirii, Cosmosul iubirii. Înaintea acestui Cosmos al iubirii a existat Cosmosul înţelepciunii, unde lumina a jucat acelaşi rol pe care-l joacă acum căldura. În calitatea sa de Cosmos al iubirii, Pământul s-a dezvoltat după Cosmosul înţelepciunii. Ceea ce e lumină interioară are legătură cu voinţa omului. Omul în care trăiesc anumite porniri, pasiuni, senzaţii, sentimente, îşi înzestrează aura cu anumite formaţiuni cromatice. Acestea sunt supuse acelei forţe care o numim în sensul cel mai larg al cuvântului, voinţă. În perioada lunară, omul era în întregime o expresie a voinţei. Voinţa se revărsa în afară şi apărea drept ceea ce emana lumină. Iată de ce strămoşii noştri, dacă e ca pe aceşti locuitori ai Cosmosului înţelepciunii să-i numim oameni, sunt fiii voinţei. Prin urmare, copiii iubirii descind din fiii voinţei. Aşadar, lumina juca pe atunci un rol similar celui jucat azi pe Pământ de căldură.

Aceste fiinţe umane [Nota 42] care emană lumină în lumea strălucitoare din jur sunt numite şi fii ai luminii amurgului. Erau fiinţe umane deosebit de radiante, în sânul strălucirii din mediul înconjurător, era o împreunare a două lumini, un schimb de lumină, aşa cum azi facem schimb de căldură... Când de jur împrejur se făcea mai întuneric decât în interiorul omului însuşi, el avea o senzaţie asemănătoare celei de frig pe care o avem noi când afară e frig. La baza acestui fel de trăiri se află voinţa, pentru că ea era, de fapt, aceea care se exprima în

toate calităţile din jur. După cum astăzi omul desfăşoară prin iubire o activitate de creaţie, tot astfel el mai crea pe atunci prin voinţă. Voinţa avea o putere nemijlocită de a acţiona asupra întregii lumi înconjurătoare. Pe cât de neputincios e azi omul, în ceea ce priveşte activitatea sa, când e vorba să influenţeze lucrurile fizice din lumea exterioară, pentru că el a atins în conştienţa lui un anumit grad de claritate, şi astfel celelalte forţe sufleteşti au devenit imperfecte, pe atât de puternică era pe atunci voinţa. Voinţa omului avea pe atunci puterea de a influenţa întregul mediu înconjurător fizic. Şi pentru că omul e o fiinţă ce năzuieşte, iar evoluţia e orientată în sus, această voinţă tinde şi ea spre cele mai înalte realităţi. Şi astfel a fost declanşat acel proces care a despărţit în două centrul corpului ceresc de odinioară, aşa că a avut loc deja pe atunci un fel de răsfrângere spre interior*. În mod mai mult sufletesc, din acel centru unic s-au format două centre. Iar această despărţire a centrelor o vedem realizată apoi, în cursul evoluţiei de mai târziu, în separarea Pământului de Lună...

* Einstülpung = răsfrângere spre interior, la fel ca întoarcerea pe dos a unei mănuşi, n.t.

Ceea ce v-am putut prezenta aici nu sunt decât nişte descrieri sumare. Un lucru veţi observa, fără îndoială, şi anume că lucrurile expuse se potrivesc toate între ele. Cine se străduieşte să gândească în mod consecvent şi riguros logic, va putea recunoaşte acest lucru din capul locului. Dacă ar fi vorba de o infirmare a celor spuse, v-aş putea da eu însumi una, aşa cum am arătat când m-am referit la Eduard von Hartmann. Obişnuinţele de gândire sunt ceva trecător. Cine studiază istoria – dar nu numai pe cale exterioară, pentru că imaginea pe care aceasta ne-o dă despre Evul Mediu, să zicem, e falsă – va găsi confirmarea lucrurilor relatate de mine aici. Goethe mai spune că doar din propriul spirit al domnilor se oglindesc vremurile. Misiunea teosofiei este să arate în ce fel a decurs evoluţia în trecut, pentru a da o imagine despre marele viitor al omenirii. L-am citat aici pe Goethe, pentru că el a privit adânc în substratul acestor corelaţii mistice, pline de mister, ale evoluţiei lumii. El a creat o figură remarcabilă, „bătrânul cu lampa" din basmul despre «Şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin». Lampa nu poate lumina decât acolo unde este deja o altă lumină. V-am vorbit despre aceasta, prezentând-o ca întruchipare a înţelepciunii străvechi. Azi ne apropiem de un sens mai adânc al acestei alegorii. Devine acum limpede pentru noi ce voia Goethe să spună despre lumina care-şi răspândeşte strălucirea numai acolo unde este lumină. Această lampă magică îşi dovedeşte întreaga putere magică la acela care dezvoltă iarăşi în sine darul clarvederii. Ne apropiem astfel de o vreme în care omul devine o flacără, ca să ne întoarcem privirile spre această epocă în care omul era o fiinţă emiţătoare de lumină, când el dezvolta facultatea de a introduce lumina în existenţă. Goethe ştia că această lumină interioară a existat cândva în om şi că facultatea actuală de a vedea lumina e o fază ulterioară din evoluţia sa.

Înainte de a putea să vadă Soarele, omul a trebuit să devină o fiinţă lăuntric luminoasă. El a trebuit să dezvolte în interiorul lui lumină, pentru a aduce în întâmpinarea luminii, lumină. Goethe a fost un mistic, numai că acest lucru nu se ştie. El o spune la începutul prefeţei la «Tratatul asupra culorilor», folosind cuvintele unui vechi mistic:

„De n-ar fi ochiul meu solar [Nota 43],
Cum ar putea lumina s-o zărească?
De n-ar fi-n noi divina forţă
Cum ar putea divinul atât să ne încânte?"

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

XII

MARII INIŢIAŢI

Berlin, 16 martie 1905

Concepţia teosofică despre lume se deosebeşte – o putem spune cu cea mai mare siguranţă – de toate celelalte concepţii despre lume pe care le putem întâlni în zilele noastre, prin faptul că ea satisface într-un grad foarte înalt dorul nostru de cunoaştere. Ce des auzim spunându-se în zilele noastre: anumite lucruri sunt inaccesibile cunoaşterii noastre, ea are limite şi nu se poate înălţa decât până la o anumită altitudine. Dacă ne vom ocupa de rezultatele cercetării filosofice contemporane – mai cu seamă de acelea ale şcolilor filosofice care provin de la Kant –, vom vedea că toţi vorbesc despre asemenea limite ale cunoaşterii. Prin însăşi natura ei, concepţia despre lume a teosofului şi a misticului practicant se deosebeşte de toate părerile de acest fel prin faptul că nu pune niciodată anumite limite capacităţii de cunoaştere a omului, ci consideră că aceasta însăşi poate fi ridicată pe o treaptă mai înaltă, extinsă. Oare nu face dovada celei mai mari lipse de modestie cel care crede că punctul său de vedere şi capacitatea lui personală de cunoaştere trebuie să fie luate drept etalon general, afirmând că omul nu poate depăşi, cu capacitatea sa de cunoaştere, o anumită limită? Teosoful spune: eu sunt situat azi pe o anumită poziţie a cunoaşterii umane. Situat pe această poziţie, am posibilitatea de a dezvolta facultatea de cunoaştere însăşi, de a o înălţa pe trepte superioare. În principiu, o şcoală de iniţiere are tocmai scopul de a înălţa această facultate de cunoaştere a omului pe o treaptă superioară, aşa că desigur, e just dacă cineva, situat pe poziţiile unei trepte mai puţin înalte de cunoaştere, spune că există limite ale cunoaşterii, că un lucru sau altul nu poate fi cunoscut. Numai că omul poate depăşi această treaptă de cunoaştere, păşind pe alte trepte mai înalte şi atunci va cunoaşte ceea ce îi era inaccesibil pe treptele inferioare. Iată care este esenţa iniţierii, iar scopul şcolilor iniţiatice e tocmai această aprofundare sau înălţare pe trepte mai înalte ale cunoaşterii pe care el nu poate ajunge în mod spontan, ci pe care trebuie să le cucerească el însuşi, prin exerciţii practicate cu răbdare, vreme îndelungată.

Asemenea şcoli iniţiatice au existat în toate epocile. La toate popoarele, din sânul lor au venit cunoscătorii de tip superior. Iar esenţa acestor şcoli iniţiatice şi a marilor iniţiaţi înşişi, care au trecut de treptele inferioare ale cunoaşterii umane şi care, prin inspiraţiile lor, au aflat cele mai înalte adevăruri la care poate să ajungă omul pe acest Pământ, se exprimă în faptul că aceşti iniţiaţi au dăruit diferitelor popoare ale Pământului diferitele lor concepţii despre lume şi diferitele lor religii.

Ceea ce ne propunem noi astăzi este să schiţăm, în linii mari, esenţa a ceea ce sunt aceşti mari iniţiaţi. În cazul oricărei ştiinţe, în cazul oricărei cercetări spirituale, trebuie să facem mai întâi cunoştinţă cu metodele prin care să căutăm adevărurile, şi tot aşa stau lucrurile şi cu şcolile iniţiatice. Şi aici trebuie ca, prin anumite metode, să fim conduşi spre treptele superioare de cunoaştere la care ne-am referit înainte. Voi înşira doar pe scurt treptele respective. Anumite trepte ale cunoaşterii nu pot fi urcate decât în cadrul unor şcoli de iniţiere intime, numai acolo unde există educatori care au absolvit ei înşişi acea şcoală, care s-au supus ei înşişi disciplinei exerciţiilor respective, care pot cântări în mod just fiecare pas, fiecare treaptă. Şi numai unor astfel de educatori trebuie să ne încredinţăm, în aceste şcoli de iniţiere.

În orice caz, în aceste şcoli nu există nici un fel de autoritate, nici un fel de dogmatism, ci aici se dau numai sfaturi şi nimic altceva. Cel care a parcurs deja câteva trepte şi a făcut el însuşi experienţa vieţii superioare suprasensibile ştie care sunt căile intime care duc spre această cunoaştere superioară. Numai un asemenea om e în măsură să ne spună ce avem de făcut. Ceea ce trebuie să existe între discipol şi educator e numai şi numai încrederea. Cine nu are această încredere nu va putea învăţa nimic. Cine o are, însă, va constata foarte curând că un maestru ocult, mistic, oricare ar fi el, nu recomandă niciodată decât lucruri experimentate deja de el însuşi. Trebuie să ştim că din întreaga entitate a omului, aşa cum ni se înfăţişează ea în prezent, nu are o constituţie unitară definitivă, în cadrul naturii umane, decât partea sa vizibilă exterior. Oricine tinde să treacă printr-o dezvoltare ocultă trebuie să înţeleagă în mod limpede că omul, aşa cum ni se înfăţişează el astăzi, nu e o fiinţă ajunsă la forma ei definitivă, ci el e în curs de dezvoltare şi că în viitor va atinge trepte mult mai înalte.

Ceea ce a devenit încă de pe acum chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, partea din om care a atins treapta cea mai înaltă de dezvoltare, este corpul său fizic, ceea ce putem vedea din el, ceea ce putem percepe din el cu ajutorul simţurilor noastre. Dar acesta nu e omul întreg. Natura umană are şi părţi constitutive mai înalte. Ea posedă în primul rând o altă parte constitutivă pe care o numim corp eteric. Acest corp eteric poate fi văzut de cel care şi-a dezvoltat organele sufleteşti. Datorită acestui corp eteric, omul nu e o simplă structură în care acţionează forţe chimice şi fizice, ci o entitate vie, ceva care trăieşte, are viaţă, are facultatea de a creşte şi de a se reproduce. Putem vedea acest corp eteric, care e un fel de arhetip al omului, dacă prin metodele clarvederii, pe care o vom caracteriza în cele ce urmează, reuşim să ne abatem total atenţia de la corpul fizic obişnuit. Ştiţi că prin metoda obişnuită a hipnozei şi sugestiei putem face ca un om în faţa căruia se află o lampă să nu o vadă, dacă îi spunem că acolo nu e nici o lampă. Dacă dezvoltaţi în dumneavoastră o voinţă suficient de puternică, acea voinţă care vă abate atenţia, dar vă abate complet atenţia de la corpul fizic, veţi putea să faceţi total abstracţie de spaţiul fizic, deşi privirea vă e aţintită în acest spaţiu. Dar atunci nu veţi vedea spaţiul gol, ci spaţiul umplut cu un fel de arhetip. Acest arhetip are cam aceeaşi înfăţişare ca şi corpul fizic. Nu e însă exact la fel, ci e în întregime foarte, foarte bine structurat. Nu numai că e străbătut de artere fine şi de curenţi foarte subtili, dar are şi organe. Această formaţiune, acest corp eteric face să existe viaţa propriu-zisă a omului. Culoarea sa nu poate fi comparată decât cu aceea a florii de piersic proaspete. Nu e una din culorile spectrului solar; e ceva între violet şi roşiatic. Acesta este, aşadar, cel de-al doilea corp.

Al treilea corp este aura, pe care am descris-o deja de mai multe ori, acea formaţiune asemănătoare cu un nor, pe care am descris-o data trecută, când am vorbit despre originea omului –, în care omul e adăpostit ca într-un nor de formă ovoidală. Ea este expresia a tot ceea ce trăieşte în om drept dorinţă, pasiune, sentiment. În această aură, sentimentele de bucurie şi dăruire, sentimentele altruiste se exprimă sub

formă de curenţi de nuanţe deschise. Sentimentele încărcate de ură, sentimentele senzuale, legate de concret-sensibil, apar sub forma unor nuanţe cromatice mai întunecate. Gândurile logice, precise, se manifestă sub forma unor figuri în contururi precise. Gândurile nelogice, confuze, apar drept figuri cu contururi neclare. Această aură este, aşadar, o copie a sentimentelor, pasiunilor şi instinctelor care trăiesc în sufletul unui om.

Sub această formă, adică sub cea pe care am descris-o acum, a fost pus omul de mâna naturii, ca să zicem aşa –, pe acest Pământ, în acel moment care e situat cam pe la începutul dezvoltării rasei atlanteene. Am arătat data trecută ce trebuie să înţelegem prin rasa atlanteană. Din momentul în care a fost fecundat cu spiritul veşnic, omul ne apare constituit din cele trei părţi constitutive: trup, suflet, spirit. În epoca noastră, această triadă a fiinţei umane este într-o oarecare măsură alta, pentru că de atunci, din momentul în care natura l-a lăsat din mână şi până în zilele noastre, de când a devenit o fiinţă conştientă de sine, omul a acţionat asupra lui însuşi, transformându-se. A lucra asupra ta însuţi înseamnă a-ţi înnobila aura, înseamnă a revărsa în această aură lumina, lumina ce-şi are izvorul în conştienţa de sine. Un om aflat pe o treaptă inferioară, care n-a lucrat asupra lui însuşi – un sălbatic, să zicem – are aura pe care i-a dăruit-o natura. Toţi aceia care trăiesc însă în lumea noastră civilizată, care posedă o anumită cultură, au nişte aure la modelarea cărora au colaborat deja ei înşişi, iar rezultatul acestei munci devine perceptibil în transformările din aura lor. Tot ceea ce a învăţat omul prin contact cu natura, tot ceea ce şi-a însuşit de când a ajuns să poată vorbi şi gândi în mod conştient, toate acestea sunt o parte nouă a aurei sale, adăugată prin propria sa activitate.

Dacă vă transpuneţi în era rasei lemuriene, când în arterele omului curgea deja de multă vreme sânge cald, când acesta integrase deja fiinţei sale spiritul, pe la mijlocul acestei epoci lemuriene, veţi afla că omul nu era încă, pe atunci, o fiinţă capabilă să aibă gânduri clare. Această facultate era abia la începutul dezvoltării ei. Spiritul de-abia luase în stăpânire corporalitatea. Aura mai era în întregime o creaţia a forţelor naturii. Şi se putea observa – acest lucru se poate observat şi azi, la oamenii aflaţi pe o treaptă inferioară de dezvoltare – că într-un anumit loc din interiorul capului, deci, într-un loc pe care trebuie să-l căutăm în cap, apare o mică aură de culoare albăstruie. Această aură mică e expresia exterioară a conştienţei de sine. Şi pe măsură ce omul îşi dezvoltă, prin gândire şi prin muncă proprie, conştienţa de sine, această aură mai mică se extinde şi se suprapune peste cealaltă, aşa că, după un timp relativ scurt, amândouă devin cu totul altfel. Omul care trăieşte în sânul civilizaţiei exterioare, un om cultivat, civilizat, îşi transformă aura aşa cum îl determină s-o facă lumea civilizată. Cunoştinţele noastre obişnuite, pe care ni le însuşim la şcoală, trăirile şi experienţele prin care viaţa ne face să trecem, toate intră în noi şi ne modifică necontenit aura. Acest proces trebuie însă dus mai departe, dacă cineva vrea să devină mistic practicant. În acest caz, el trebuie să lucreze într-un mod cu totul deosebit asupra lui însuşi. El nu trebuie să integreze aurei sale numai ceea ce îi oferă civilizaţia în sânul căreia trăieşte, ci trebuie să-şi influenţeze aura într-un mod anume, precis reglementat. Şi aceasta se realizează prin aşa-numita meditaţie. Această meditaţie sau adâncire lăuntrică e cea dintâi treaptă pe care trebuie s-o parcurgă discipolul unui iniţiat.

Care e sensul şi rostul unei asemenea meditaţii? Încercaţi să aduceţi o dată în faţa sufletului dumneavoastră gândurile pe care le aveţi de dimineaţa şi până seara şi să vă gândiţi ce mult depind ele de locul şi epoca în care trăiţi. Încercaţi să vedeţi dacă vă puteţi împiedica să aveţi aceste gânduri şi întrebaţi-vă: Le-aş mai avea dacă n-aş trăi, din întâmplare, la Berlin, la începutul secolului XX? La sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, oamenii nu gândeau ca azi. Dacă vă veţi gândi ce mult s-a schimbat lumea în decursul ultimului secol şi ce mari transformări a adus cu el timpul, vă veţi da seama că toate câte vă trec prin suflet, de dimineaţa până seara, sunt dependente de spaţiu şi de timp. Cu totul altfel stau lucrurile atunci când ne dăruim unor gânduri cu valoare de veşnicie. De fapt, gândurile cu valoare de veşnicie cărora li se dăruieşte omul sunt doar anumite gânduri ştiinţifice abstracte, ideile cele mai înalte ale matematicii şi geometriei. Doi ori doi fac patru, acest lucru e valabil întotdeauna şi pretutindeni. Tot aşa e şi cu adevărurile geometriei. Dacă facem însă abstracţie de această cantitate, relativ limitată, a adevărurilor de acest fel, putem spune că omul obişnuit are foarte puţine gânduri care să nu depindă de timp şi spaţiu. Ceea ce depinde de spaţiu şi de timp ne leagă de lume şi nu exercită decât o influenţă slabă asupra acestei entităţi care este ea însăşi ceva veşnic.

A medita nu înseamnă altceva decât a ne dărui unor gânduri care au valoare de veşnicie, pentru a ne educa astfel în mod conştient să percepem ceea ce există dincolo de spaţiu şi de timp. Astfel de gânduri sunt cuprinse în cărţile marilor religii ale lumii: Vedanta, Bhagavad-Gita, Evanghelia lui Ioan, începând cu capitolul 13 şi până la sfârşit, ca şi cartea «Imitatio Christi» («Urmându-L pe Christos») de Thomas de Kempis. Cine se adânceşte în aceste scrieri cu perseverenţă şi răbdare, aşa încât să trăiască în ele, cine se adânceşte zi de zi, lucrând, poate, săptămâni de-a rândul la una şi aceeaşi frază, pătrunzând-o cu gândirea şi simţirea sa, acela va culege roade de o infinită valoare. Lăsăm ca o asemenea frază, având o valoare eternă, care ne-a fost transmisă de marii iniţiaţi sau de nişte oameni inspiraţi, să treacă zi de zi prin sufletul nostru, învăţând s-o cunoaştem şi s-o iubim, tot mai mult, pe zi ce trece, cu toate particularităţile ei, aşa cum facem cu un copil care creşte sub ochii noştri. În acest fel, ne umplem de o viaţă nouă. Foarte importante şi pline de sens sunt şi maximele cuprinse în «Lumina pe cărare» [Nota 44], care au fost puse pe hârtie pe baza unor indicaţii din lumile superioare, de către Mabel Collins. Deja primele patru propoziţii, aplicate cu răbdare în felul arătat, lucrează atât de puternic asupra aurei umane, încât aceasta va fi în întregime străluminată de o nouă lumină. Se poate vedea cum această lumină se aprinde şi începe să strălucească în aura omului. În locul nuanţelor ce irizează în roşiatic sau brun-roşiatic, apar unele albăstrii, în locul celor galbene, unele de un roşu deschis ş.a.m.d. Sub influenţa unor asemenea gânduri cu valoare de veşnicie, toate culorile aurei se schimbă. La început, discipolul nu poate percepe aceste schimbări, el poate însă simţi treptat influenţa adâncă ce porneşte de la această aură atât de radical transformată.

Pe lângă aceste meditaţii, omul mai cultivă în mod conştient, cu cea mai mare grijă, anumite virtuţi; în cadrul aurei se dezvoltă organele lui de simţ sufleteşti. Dacă vrem să putem vedea în lumea sufletelor, trebuie să avem aceste organe, exact la fel cum, pentru a vedea în lumea corporală, trebuie să avem organe de simţ fizice. După cum simţurile exterioare au fost sădite în corp de natură, omul trebuie să planteze în aura sa, în mod sistematic, noi organe de simţ sufleteşti. Meditaţia face ca omul să se maturizeze, devenind capabil să acţioneze dinlăuntru în afară asupra acestor organe sufleteşti în germene, plăsmuindu-le, dezvoltându-le.

Dacă vrem să ne dezvoltăm aceste organe de simţ, trebuie să ne îndreptăm atenţia spre anumite activităţi sufleteşti. În om există în germene multe asemenea organe de simţ. Noi le numim flori de lotus, fiindcă formaţiunea astrală pe care omul începe s-o dezvolte în aura lui, atunci când începe munca de autodesăvârşire mai sus amintită, poate fi comparată cu aceea a florilor de lotus. Bineînţeles, e vorba doar de o comparaţie, la fel cum vorbim de aripile unui pian, care doar seamănă într-o oarecare măsură cu nişte aripi. Floarea de lotus cu două petale se află în partea mediană a capului, între ochi, deasupra rădăcinii nasului. În apropierea laringelui se află floarea de lotus cu şaisprezece petale, în apropierea inimii, cea cu douăsprezece petale, iar în apropierea bazinului gastric, cea cu zece petale. Mai jos se mai află floarea de lotus cu şase petale şi cea cu patru petale. Azi mi-am propus să vorbesc doar despre floarea de lotus cu şaisprezece petale şi despre cea cu douăsprezece petale.

În învăţătura lui Buddha găsiţi indicată aşa-zisa cale a celor opt virtuţi. De ce oare recomandă el tocmai această cale a celor opt virtuţi ca fiind deosebit de importantă pentru omul care vrea să atingă treptele superioare ale evoluţiei? Această cărare constă din: hotărârea justă, gândirea justă, vorbirea justă, fapta justă, viaţa justă, amintirea justă, contemplaţia justă. – Un iniţiat atât de mare cum e Buddha nu vorbeşte pe baza vreunui ideal vag, abia presimţit, ci întemeindu-se pe cunoaşterea naturii umane, el ştie ce influenţă exercită asupra acelor corpuri, care urmează să se dezvolte de-abia în viitor, practicarea unor asemenea activităţi sufleteşti. Dacă privim floarea cu

şaisprezece petale a unui om obişnuit din zilele noastre, vom avea foarte puţin de văzut. Căci ea de-abia acum începe să strălucească, dacă pot spune aşa. Într-un trecut foarte îndepărtat, omul a avut deja odată această floare de lotus. Ea a dat înapoi în dezvoltarea ei. Azi, ea reapare într-o oarecare măsură prin munca pe care omul o desfăşoară în sânul lumii civilizate. Dar în viitor această floare cu şaisprezece petale va ajunge din nou la deplină dezvoltare. Ea va străluci din nou, luminoasă, cu cele şaisprezece petale ale ei, fiecare petală va apărea în altă nuanţă cromatică şi, în sfârşit, ea se va roti de la stânga spre dreapta. Ceea ce în viitor va fi un bun şi o trăire proprie fiecărui om, e dezvoltat încă de pe acum în şcolile de iniţiere, de către cel ce vrea să devină unul din conducătorii omenirii. Ei bine, opt din aceste şaisprezece petale au fost dezvoltate deja într-un trecut străvechi. Mai rămân celelalte opt, care trebuie să fie dezvoltate în zilele noastre, de către discipolul ocult, dacă vrea să poată folosi aceste organe de simţ. Un asemenea om parcurge în mod conştient, cu atenţie şi claritate, cărarea celor opt virtuţi, când practică în mod conştient cele opt activităţi sufleteşti recomandate de Buddha, când îşi organizează întreaga viaţă sufletească în aşa fel încât, luându-şi în mod energic viaţa în propriile mâini, să exerseze cât se poate mai intens aceste opt virtuţi, sprijinind în acest fel munca sa de meditaţie şi făcând ca floarea de lotus nu numai să ajungă la maturitate, ci să şi intre în mişcare, să perceapă în mod real.

Mai vreau să vă vorbesc despre floarea de lotus cu douăsprezece petale, situată în regiunea inimii. Şase dintre petalele ei erau deja dezvoltate într-un trecut foarte îndepărtat, iar celelalte şase trebuie să fie dezvoltate în viitor – la iniţiaţi şi la discipolii lor, încă de pe acum – la toţi oamenii. În toate manualele de teosofie găsiţi anumite virtuţi pe care trebuie să şi le însuşească, în faza de pregătire, acela care vrea să urce pe treapta propriu-zisă de chela sau discipol. Aceste şase virtuţi, pe care le găsiţi în orice manual de teosofie, acolo unde e vorba de evoluţia omului, sunt următoarele: controlul gândurilor, controlul acţiunilor, toleranţa, perseverenţa, lipsa de prejudecată şi echilibrul, sau ceea ce Angelus Silesius numeşte detaşare. Aceste şase virtuţi, pe care trebuie să le practicăm în mod conştient şi cu cea mai mare grijă, alăturându-le meditaţiei, fac că se dezvolte celelalte şase petale ale florii de lotus cu douăsprezece petale. Acestea nu sunt lucruri luate orbeşte din manualele de teosofie, ele n-au fost formulate la întâmplare sau pe baza unor sentimente personale, ci ele se întemeiază pe cunoaşterea cea mai profundă în posesia căreia se află marii iniţiaţi. Iniţiaţii ştiu că cel care vrea cu adevărat să urce treptele cele mai înalte, suprasensibile, ale evoluţiei, trebuie să aducă la deplină înflorire floarea de lotus cu douăsprezece petale. De aceea, el trebuie să dezvolte încă de pe acum, prin practicarea acestor şase virtuţi, cele şase petale care au fost dezvoltate în trecut. Vedeţi astfel că iniţiaţii au dat oamenilor normele de viaţă întemeindu-se pe o cunoaştere mai profundă a fiinţei umane. Aş mai putea extinde această expunere referindu-mă şi la alte organe de observaţie şi cunoaştere, numai că, de fapt, intenţionam să vă dau aici doar o descriere sumară a felului cum decurge iniţierea, iar pentru aceasta cele spuse până aici sunt suficiente.

Când discipolul a ajuns atât de departe încât începe să-şi dezvolte aceste organe de simţ astrale, când, datorită acestora, el a ajuns să vadă nu numai realităţile sensibile din jur, ci şi pe cele sufleteşti, cu alte cuvinte, ceea ce e aura omului, a animalului, a plantei, atunci începe pentru el o etapă cu totul nouă a educaţiei sale. Înainte ca florile de lotus să se pună în mişcare, nimeni nu poate vedea vreo realitate sufletească din jurul său, după cum cine nu are ochi nu poate vedea culorile şi lumina. Când însă peretele a fost străpuns, când el a mers atât de departe pe calea ce duce spre cunoaştere încât a reuşit să arunce o primă privire în această lume sufletească, de-abia atunci începe pentru el adevărata educaţie ocultă. Aceasta îl face să parcurgă patru etape ale cunoaşterii. Ce se întâmplă oare în acest moment, când, după ce a trecut de treptele preliminare, omul a devenit chela? Am văzut că tot ce am descris până acum se referea la corpul astral. Acesta e total reorganizat din direcţia corpului uman. Omul care a trecut printr-o asemenea dezvoltare are o cu totul altă aură. Dacă omul şi-a străluminat apoi, cu conştienţa de sine, corpul astral, dacă a devenit el însuşi structura luminoasă a corpului său astral, spunem că acest discipol şi-a impregnat corpul astral de lumina manasului. Manasul nu e altceva decât corpul astral aflat sub stăpânirea conştienţei de sine. Manasul şi corpul astral sunt unul şi acelaşi lucru, dar pe trepte de evoluţie diferite.

Trebuie să ne fie limpede acest lucru, dacă vrem să aplicăm în mod practic, în cadrul misticii practice, cele şapte principii care ne sunt date în manualele de teosofie. Oricine dintre aceia care cunosc procesul dezvoltării mistice, care cunosc puţin iniţierea, va spune că acestea au o valoare teoretică pentru studiu, dar că pentru misticul practicant au valoare numai dacă el ştie care sunt raporturile dintre principiile inferioare şi cele superioare. Nici un mistic practicant nu cunoaşte mai mult de patru părţi constitutive: trupul fizic, în care acţionează legile chimice şi fizice, apoi corpul eteric, corpul astral şi, în sfârşit, conştienţa de sine, pe care, în actuala etapă de evoluţie, o numim kama-manas, principiul gândirii conştiente de sine. Manasul e ceea ce introduce conştienţa de sine, prin munca sa, în corpul omului. Corpul eteric, aşa cum este el la ora actuală, se sustrage oricărei influenţe a conştienţei de sine. Noi ne putem influenţa în mod indirect procesele de creştere şi hrănire, dar nu în modul în care facem ca dorinţele noastre, gândurile şi reprezentările noastre să pornească din conştienţa noastră de sine. Noi nu putem influenţa în acelaşi fel procesele de hrănire, de digestie, de creştere, ale organismului nostru. La om, acestea nu au nici o legătură cu conştienţa lui de sine. Dar corpul eteric trebuie să fie adus sub influenţa corpului astral, a aşa-numitei aure. Conştienţa de sine din corpul astral trebuie să pătrundă în corpul eteric, să-l transforme, prin propria ei putere, la fel de mult cum omul îşi modifică, în felul arătat, corpul astral, aura sa. Atunci când, prin meditaţie şi prin adâncirea lăuntrică şi prin practicarea exerciţiilor sufleteşti descrise, omul a progresat atât de mult încât corpul său astral e organizat prin propria lui activitate interioară, munca sa se îndreaptă asupra corpului său eteric, şi atunci corpul eteric primeşte cuvântul lăuntric, omul nu mai aude doar ceea ce trăieşte în lumea înconjurătoare, ci în corpul său eteric răsună pentru el sensul lăuntric al lucrurilor.

Am spus deja de mai multe ori aici că spiritualul propriu-zis existent în lucruri e de natură sonoră. Am atras atenţia asupra faptului că misticul practicant, dacă se exprimă în mod adecvat, când se referă la lumea spirituală, vorbeşte despre fenomene de natură sonoră, după cum, referindu-ne la lumea astrală sau a dorinţelor, vorbeşte despre fenomene luminoase. Nu degeaba spune Goethe, atunci când îl înalţă pe al său Faust la Cer:

> Soarele răsună după vechea melodie
> Cânt de întrecere între sferele frăţeşti,
> Iar calea sa de mult prescrisă
> El o încheie cu sunet de tunet.

Şi nu degeaba spune Ariel, atunci când Faust este condus printre spiritele din lumea spirituală:

> „Noua zi se naşte răsunând pentru urechile spirituale”.

Aceasta este trăirea la care ajunge omul atunci când e în stare să-şi influenţeze, prin corpul său astral, corpul eteric; el aude muzică interioară, care, bineînţeles, nu e formată din sunete perceptibile urechii fizice exterioare, aude cuvântul lăuntric al lucrurilor, prin care ele îşi rostesc propria lor esenţă. În acest caz, omul a devenit un chela, un adevărat discipol al unui mare iniţiat. Şi atunci el poate fi condus mai departe pe această cale. Un asemenea om, ajuns pe această treaptă, e numit apatrid, din cauză că el şi-a găsit legătura cu o nouă lume, pentru că lui i se vorbeşte de dincolo, din lumea spirituală şi pentru că patria lui nu mai este, ca să zicem aşa, în această lume sensibilă. Să nu înţelegeţi greşit acest lucru. Un chela ajuns pe această treaptă rămâne acelaşi bun cetăţean şi tată, acelaşi bun prieten ca înainte de a fi devenit chela. Nu trebuie ca el să fie smuls din mijlocul vieţii şi al relaţiilor sale. Aici e vorba doar de o înaintare a sufletului său pe drumul evoluţiei. El dobândeşte drept de cetăţenie într-o lume care se află dincolo de cea fizică.

Ce s-a întâmplat, de fapt? Lumea spirituală a început să răsune în om, şi prin aceasta el se eliberează de o iluzie în prada căreia se află, în principiu, toţi oamenii care nu au atins această treaptă de evoluţie. Şi anume, de iluzia Eului personal. Omul are impresia că el este o personalitate, că el e izolat de restul lumii. O simplă reflecţie i-ar putea arăta că nici măcar în lumea fizică el nu este o entitate independentă. Ia gândiţi-vă, dacă temperatura din această sală ar fi cu 200° mai ridicată decât e acum, noi toţi n-am mai putea fi aşa cum suntem. De îndată ce condiţiile exterioare se schimbă, condiţiile necesare existenţei noastre fizice au dispărut. Noi nu suntem decât o prelungire, o continuare a lumii exterioare, şi, prin urmare, nu putem fi concepuţi ca fiinţe independente, izolate. Acest lucru e şi mai adevărat în lumea sufletească şi în cea spirituală. Ne dăm seama atunci că omul conceput ca sine independentă nu e decât o iluzie, că el e o parte a spiritualităţii divine generale. Pe această treaptă, omul depăşeşte Eul personal. Se întâmplă ceea ce Goethe a exprimat prin cuvintele intonate de chorus mysticus: „Toate cele trecătoare sunt doar un simbol". Ceea ce vedem nu e decât o imagine a entităţii veşnice. Când renunţăm la fiinţa noastră individuală, înseamnă că am biruit viaţa exterioară – şi prin corpul eteric noi ducem, de fapt, o viaţă individuală, izolată –, înseamnă că am biruit viaţa exterioară, izolată, am devenit o parte din viaţa Marelui Tot.

Acum în om îşi face apariţia ceva pe care-l numim buddhi. Am realizat acest buddhi ca treaptă de evoluţie a corpului eteric, a acelui corp care de acum înainte nu mai e cel care ne face să ducem o viaţă individuală, izolată, ci se integrează Marelui Tot. Omul care a realizat acest lucru a urcat cea de-a doua treaptă a drumului parcurs de un chela. Acum, sufletul său se eliberează de toate îndoielile şi remuşcările, el nu mai poate fi un om superstiţios, precum nu se mai poate îndoi. Acum, el nu mai trebuie să afle adevărul comparând reprezentările sale cu lumea exterioară din jur, acum el trăieşte în sunetul, în cuvântul lucrurilor, acum orice fiinţă răsună ceea ce este ea de fapt. Acum nu mai există nici superstiţie, nici îndoială. Această treaptă e aceea când discipolului i se înmânează cheia cunoaşterii. Când a atins această treaptă, pe ea răsună un cuvânt din lumea spirituală. Atunci, cuvântul său nu mai e doar o redare a lucrurilor acestei lumi, ci o redare a ceva ce-şi are originea într-o altă lume, într-o lume care acţionează asupra lumii de aici, fără a putea fi însă percepută de simţurile noastre exterioare. Aceste cuvinte sunt soli ai divinităţii.

Dacă s-a trecut de această treaptă, apare o alta. Omul ajunge în stare să influenţeze în mod nemijlocit procesele pe care le efectuează corpul său fizic. Înainte, el îşi putea influenţa numai corpul său eteric, acum începe să-şi stăpânească şi corpul fizic. Acţiunile dumneavoastră obligă corpul dumneavoastră să se pună în mişcare. Faptele omului se acumulează în ceea ce numim karma sa. Omul nu lucrează însă în mod conştient la formarea karmei sale, el nu-şi dă seama ce efect atrage după sine una sau alta dintre faptele sale. De-abia acum începe omul să-şi săvârşească în mod conştient faptele în lumea fizică, astfel încât de acum înainte el lucrează în mod conştient asupra karmei sale. În acest fel, el îşi influenţează karma prin faptele fizice pe care le săvârşeşte. În acest caz, nu numai lucrurile lumii exterioare răsună spre el şi îi vorbesc, ci un asemenea om a ajuns în situaţia de a putea rosti el însuşi numele tuturor lucrurilor. Omul obişnuit, aflat pe treapta noastră de cultură, nu e în stare să rostească decât un singur nume. E numele prin care se desemnează pe sine însuşi: eu. Acesta e singurul nume pe care îl poate rosti, cel prin care omul se desemnează pe sine. Cine se adânceşte mai mult în acest gând poate să ajungă la nişte adevăruri profunde, la care psihologia curentă nici nu visează măcar. Nimeni nu poate spune „eu" desemnându-vă pe dumneavoastră, ci numai dumneavoastră înşivă. Fiecăruia dintre ceilalţi oameni trebuie să le spuneţi „tu", şi fiecare din ei, la rândul lor, trebuie să spună „tu", dacă vor să vă desemneze pe dumneavoastră. În fiecare om există ceva căruia numai el însuşi îi poate da numele de „eu". Iată de ce învăţătura ocultă ebraică vorbeşte de numele sfânt al lui Dumnezeu, care nu trebuie să fie rostit. Acest nume îl vesteşte în mod nemijlocit pe Dumnezeu din el. La vechii evrei era interzis ca acest nume să fie rostit în mod nedemn şi fără sfinţenie. De aici, sfânta sfială, sentimentul că se referă la ceva foarte însemnat şi esenţial, cu care maestrul ocult evreu rostea acest nume. „Eu" este singurul cuvânt care vă spune ceva ce niciodată nu puteţi întâlni în lumea exterioară. Ei bine, la fel cum omul obişnuit dă nume doar Eului său, discipolul chela, ajuns pe treapta a treia, dă tuturor lucrurilor nume pe care le primeşte prin intuiţie. Aceasta înseamnă că el s-a dizolvat în Eul cosmic, contopindu-se cu el. Chela vorbeşte chiar din adâncul acestui Eu cosmic. Lui îi este îngăduit să rostească numele cel mai lăuntric al oricărui lucru, desemnându-l pe acesta, în timp ce omul aflat pe treapta actuală a evoluţiei normale din etapa actuală nu poate să se desemneze decât pe sine folosind cuvântul „eu". Când chela a urcat această treaptă, el primeşte numele de lebădă. Acel chela care se poate înălţa la numele tuturor lucrurilor e numit lebădă, pentru că el este purtătorul de cuvânt al tuturor lucrurilor.

Ce se află dincolo de a treia treaptă nu poate fi descris în cuvintele vieţii de toate zilele. Pentru aceasta se cere cunoaşterea unei scrieri speciale care nu se învaţă decât în şcolile oculte. Următoarea treaptă e aceea a învăluitului. Dincolo de aceasta sunt treptele pe care se află marii iniţiaţi, acei iniţiaţi care au dat civilizaţiei noastre, în toate epocile, marile impulsuri din dezvoltarea ei. Toţi au început prin a deveni „chela". Mai întâi au dobândit cheia cunoaşterii. Apoi au fost conduşi spre regiunile unde le-a fost dezvăluit generalul şi numele tuturor lucrurilor. Apoi s-au ridicat pe treapta Marelui Tot. Şi atunci au putut avea trăirile adânci care i-au făcut apţi să întemeieze marile religii ale lumii.

Dar nu numai marile religii, ci orice mare impuls, tot ceea ce are importanţă în lume, a pornit de la marii iniţiaţi. Vom da numai două exemple, pentru a arăta de ce natură e influenţa exercitată asupra lumii de marii iniţiaţi care au trecut prin evoluţia ocultă.

Să ne transpunem în viaţa de toate zilele a acelei epoci în care discipolii şcolilor iniţiatice erau instruiţi sub conducerea lui Hermes. La început, această instruire consta dintr-o predare ştiinţifică, aşa-zis esoterică, a anumitor cunoştinţe. Nu vă pot arăta decât în mod foarte sumar, în câteva linii mari, ce era predat aici. Se arăta cum Spiritul Cosmic coboară în lumea corporală, se încarnează, cum el apare apoi ca viaţă ce pulsează în materie, cum în om el atinge treapta sa cea mai înaltă şi îşi sărbătoreşte învierea. Acest lucru a fost exprimat atât de frumos şi de Paracelsus, care spune: Ceea ce întâlnim afară, aceste fiinţe şi lucruri individuale, sunt literele, iar cuvântul care e compus din îmbinarea lor, e omul. Noi am eliminat toate virtuţile şi slăbiciunile umane, trecându-le asupra creaturilor din afară. Omul e o sinteză a tuturor acestora. Felul cum în om învie, ca microcosmos, o sinteză a restului lumii, a Macrocosmosului, această învăţătură era predată în detaliu şi cu imensă putere spirituală, sub o formă esoterică, în şcolile de iniţiere egiptene.

Urma apoi instruirea hermetică. Ceea ce am spus până aici poate fi înţeles cu simţurile şi cu raţiunea. Ceea ce era predat în cadrul instruirii hermetice nu poate fi înţeles decât de acel chela care a atins prima treaptă a dezvoltării oculte. Atunci, discipolul învăţa o scriere specială, care nu e ceva întâmplător, arbitrar, ci exprimă marile legi ale lumii spirituale. Nu este ca scrierea noastră, obişnuită, o copie exterioară, formată din litere şi îmbinări alcătuite în mod convenţional-arbitrar, ci ea e renăscută din înseşi legile spirituale ale naturii, pentru că omul care cunoaşte această scriere este în posesia acestor legi ale naturii. Aşa că întreaga sa activitate de reprezentare devine ea însăşi ceva care în lumea astrală, sufletească, are valoare de lege. El îşi formează reprezentările în sensul acestor semne ale marii scrieri. Acest lucru îl poate face numai dacă renunţă la Eul său personal şi se supune legilor eterne. Înseamnă că a absolvit treapta instruirii hermetice. Acum, el e admis la prima treaptă a unei iniţieri mai adânci. Pe următoarea treaptă, el trebuie să trăiască în lumea astrală, în lumea sufletească propriu-zisă, un lucru care are importanţă până dincolo de ciclurile evoluţiei lumii. După ce a dobândit facultatea de a acţiona din plin cu simţurile astrale, astfel încât să acţioneze până jos, în corpul eteric, el e introdus, timp de trei zile, într-un adânc mister al lumii astrale. El trăieşte în lumea astrală acel proces pe care vi l-am descris data trecută: formarea Pământului şi a omului. Coborârea spiritului, despărţirea dintre Soare, Lună şi Pământ şi apariţia omului, acest întreg şir de fenomene devine pentru el o trăire directă, toate stau ca realităţi în faţa lui. Totodată, ele se unesc, compunând un tablou. Apoi, el iese din mijlocul lor. După ce, în şcoala de iniţiere, a avut această trăire importantă, păşeşte în faţa poporului şi povesteşte ceea ce a văzut în această lume astrală şi sufletească. Şi iată cam ce povesteşte el:

Odinioară, cu Pământul era unită o pereche divină: Osiris şi Isis. Ei sunt regenţii a tot ceea ce are loc pe Pământ. Dar Osiris a fost ucis de Typhon şi tăiat în bucăţi, iar Isis a trebuit să-i caute cadavrul. Ea nu l-a dus acasă, ci în diferite locuri de pe Pământ au fost create morminte ale lui Osiris. Iată, deci, că el a coborât cu totul din ceruri şi a fost îngropat în Pământ. Iar asupra lui Isis a căzut o rază din lumea spirituală, care a fecundat-o şi ea l-a născut pe Horus, prin concepţie imaculată.

Această imagine poetică nu era altceva decât o descriere grandioasă a procesului despre care tocmai am vorbit, apariţia Soarelui şi a Lunii, despărţirea Soarelui şi a Lunii, şi apariţia omului. Isis e simbolul Lunii, Horus reprezintă omenirea pământească, Pământul însuşi. În vremea când oamenii nu fuseseră încă înzestraţi cu sânge cald, când nu erau încă îmbrăcaţi în corpuri fizice, omenirea a simţit sub forma unor imagini grandioase ceea ce se petrecea în lumea sufletească. În acest fel ea a fost pregătită ca la începutul evoluţiilor lemuriană, atlanteană şi ariană să poată primi, sub forma unor asemenea imagini simbolice, marile adevăruri care urmau să le fie revelate de marii iniţiaţi. Iată de ce aceste adevăruri n-au fost prezentate în forma lor propriu-zisă, ci prin mijlocirea figurilor lui Osiris şi Isis. Toate marile religii ale Antichităţii au fost trăite mai întâi, de către marii iniţiaţi, în spaţiul sufletesc. Iar aceştia au ieşit apoi în lume şi le-au vorbit popoarelor potrivit cu puterea de înţelegere a fiecăruia, şi anume în imagini simbolice despre ceea ce văzuseră ei înşişi în mod nemijlocit, în şcolile de iniţiere. Aşa s-au petrecut lucrurile în Antichitate. Omul se putea înălţa la o trăire astrală superioară numai dacă frecventase o asemenea şcoală de iniţiere.

O dată cu apariţia creştinismului, situaţia s-a schimbat. Aceasta reprezintă o cotitură radicală în cadrul evoluţiei. De la venirea lui Christos a devenit posibil ca omul să fie iniţiat de la natură, în sensul în care se vorbeşte şi despre un poet înnăscut de la natură. Există mistici creştini care au primit iniţierea ca pe un dar al lumilor spirituale. Cel dintâi care a fost chemat să ducă în toată lumea creştinismul sub semnul cuvintelor „Fericiţi cei ce cred chiar dacă nu văd" a fost Pavel. Revelaţia de pe drumul Damascului a fost o iniţiere în afara misteriilor. Alte amănunte despre aceasta nu vă pot da aici.

Toate marile mişcări şi civilizaţii şi-au primit impulsurile de la iniţiaţi. Din Evul Mediu ni s-a păstrat un frumos mit, care trebuie să arate acest lucru, într-o epocă în care nu erau cerute dovezi materiale. Acest mit s-a născut în Bavaria şi, de aceea, a îmbrăcat haina catolicismului. Vom căuta să ne explicăm în felul următor ceea ce s-a întâmplat atunci. În acea vreme, în Europa a luat naştere aşa-numita cultură orăşenească, burghezia modernă. Misticii au conceput întotdeauna mersul progresiv al omenirii, înaintarea fiecărui suflet spre treapta următoare, drept înălţare a sufletului, a elementului feminin din om. Misticul consideră că sufletul e ceva feminin, care e fecundat atât de impresiile sensibile inferioare din natură, cât şi de adevărurile veşnice. Misticul vede în orice proces istoric o fecundare de acest fel. Marile impulsuri din evoluţia omenirii sunt date – şi aceasta o vede bine acela care priveşte mai în profunzime evoluţia, acela care vede forţele spirituale din spatele fenomenelor fizice – impulsurile adânci au fost date de marii iniţiaţi. Astfel, omul medieval, care căuta să înţeleagă lumea şi viaţa, a atribuit şi el tot marilor iniţiaţi acel avânt al sufletului spre trepte mai înalte, care se făcea simţit în zorii noii epoci, cea a culturii orăşeneşti. Dezvoltarea oraşelor se datorează faptului că sufletul a făcut în istorie un mare pas înainte. Cel care a dat impulsul pentru ca acest pas înainte să poată fi făcut a fost un iniţiat. Oamenii atribuiau pe atunci toate marile impulsuri acelei mari loje care se crease în jurul Sfântului Gral. De acolo veneau marii iniţiaţi, pe care omul exterior nu-i poate vedea. Iar aceluia care a dat atunci culturii orăşeneşti impulsul ei i s-a dat în Evul Mediu numele de Lohengrin. El e trimisul Sfântului Gral, al lojei celei mari, iar sufletul orăşenesc, elementul feminin care trebuie să fie fecundat de către impulsul marilor iniţiaţi e reprezentat prin Elsa de Brabant. Mijlocitorul e lebăda. Lohengrin e adus de o lebădă în lumea fizică. Oamenii nu au voie să întrebe care e numele iniţiatului. El aparţine unei lumi superioare. Chela, lebăda, a adus, ca mijlocitor între cele două lumi, acest impuls.

N-am putut arăta decât în mod vag că marele impuls a fost prezentat poporului, şi de astă dată, sub forma simbolică a unui mit. Aşa au acţionat marii iniţiaţi şi aşa au transpus ei, în învăţăturile lor, ceea ce aveau de spus oamenilor. Aşa au acţionat şi aceia care au întemeiat civilizaţia elementară a omenirii: Hermes în Egipt, Krishna în India, Zarathustra în Persia, Moise în sânul poporului evreu. Apoi au acţionat, la rândul lor, Orfeu, Pitagora şi, în sfârşit, cel care e iniţiatul iniţiaţilor, Iisus, cel care l-a purtat în el pe Christos. Ne-am referit astfel numai la cei mai mari dintre iniţiaţi. Am căutat să caracterizăm în cursul expunerii de azi legătura lor cu lumea. Pentru mulţi vor fi greu de acceptat unele dintre lucrurile spuse aici. Dar acei oameni care au simţit ei înşişi în sufletul lor ceva din lumile superioare, şi-au înălţat mereu privirile nu numai spre lumile spirituale, ci şi spre marii călăuzitori ai omenirii. Numai de aceea au putut vorbi ei cu atâta entuziasm cum a vorbit Goethe. Dar şi la alţii mai găsiţi câte ceva dintr-o sfântă scânteie care ne conduce spre acest punct în care vrea să ne readucă ştiinţa spirituală. Veţi găsi această scânteie la un tânăr german, la un poet şi gânditor german care ştia multe şi a cărui viaţă pare o amintire fericită a unei vieţi anterioare a unui mare iniţiat. Cine îl citeşte pe Novalis va simţi ceva din adierea care ne călăuzeşte spre această lume superioară. Nu e ceva spus în mod explicit, dar în poezia lui există ceva din puterea pe care o au cuvintele magice. De aceea, el a scris frumoasele cuvinte referitoare la raportul dintre planeta noastră şi omenire, care sunt adevărate atât pentru omul cel mai umil, neevoluat, cât şi pentru iniţiat:

„Omenirea e sensul planetei noastre, Pământul [Nota 45], omenirea e nervul care leagă această planetă cu lumile de sus, omenirea e ochiul cu care această planetă, Pământul, îşi înalţă privirile spre împărăţiile cereşti ale Universului."

RĂSPUNSURI LA ÎNTREBĂRI

Întrebare: De ce Christos nu a lăsat nimic scris de El?

Dr. Steiner: Tocmai aceasta este diferenţa fundamentală între El şi întemeietorii de religii de până la El. Christos spune: „Eu sunt Calea, Adevărul şi Viaţa". Ceilalţi întemeietori au fost Cale şi Adevăr. Ei au vestit ceea ce trebuia făcut şi crezut, aşa cum a procedat Moise, de exemplu. Dacă studiem vechile confesiuni religioase, nu vom afla nici o deosebire în privinţa conţinutului lor, între creştinismul ca învăţătură şi celelalte mari religii. Cel care cunoaşte sistemul religios egiptean în profunzimile sale, va afla şi acolo tot ceea ce este conţinut în creştinism. Şi aceasta este şi situaţia celorlalte religii. Şi cu toate acestea, creştinismul este ceva pe deplin nou, nu ca învăţătură, ci ca realitate. De aceea mi-am denumit cartea: ***Creştinismul ca fapt mistic***. Apariţia lui Christos înseamnă ceva ce poate fi desemnat prin „binecuvântare", ceva pătruns de suflet. De acum vor fi binecuvântaţi toţi aceia care sunt legaţi prin credinţă de întemeietorul acesteia. Christos coboară pe Pământ, ca om printre oameni. El nu ne învaţă ceva nou, dar el vieţuieşte în existenţă nemijlocită, în propria sa personalitate, ceea ce au învăţat ceilalţi. Iar ceilalţi au adus învăţătura Logosului, a Adevărului divin. Dacă îl studiaţi pe Buddha, sublimele învăţături ale lui Hermes sau învăţăturile Vedei, aveţi în ele expresia exterioară a Cuvântului divin creator. Acolo, Logosul a devenit învăţătură.

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

XIII

NATURA SPIRITUALĂ A LUI IBSEN [Nota 46]

Berlin, 23 martie 1905

Înainte de a încheia ciclul de conferinţe al acestei ierni printr-o descriere a viitorului omenirii şi a idealurilor acesteia, aş vrea să vă mai vorbesc astăzi despre viaţa spirituală a epocii contemporane, aşa cum se exprimă ea într-unul dintre cei mai importanţi şi reprezentativi eroi spirituali ai vremurilor noastre.

Aş vrea să vă vorbesc despre natura spirituală a lui Ibsen, nu din punct de vedere literar-estetic, ci de pe poziţiile concepţiei despre lume în general; fiindcă tocmai în Ibsen se exprimă cu adevărat tot ceea ce simt şi gândesc cele mai profunde spirite ale epocii actuale.

S-a afirmat adesea că fiecare scriitor e expresia epocii sale. Această afirmaţie e, fără îndoială, adevărată; dar ea poate fi înţeleasă numai dacă i se dă întregul său conţinut special. După cum Homer, Sofocle, Goethe, au fost expresii ale epocii lor, Henrik Ibsen este, fără îndoială, expresia epocii contemporane, şi totuşi, cât de altfel îşi imprimă epoca noastră în el pecetea ei, în comparaţie cu influenţa pe care epocile respective au exercitat-o asupra personalităţilor amintite!

Pentru a ne da seama cât de total diferită a fost epoca de la răscrucea secolului al XVIII-lea, epoca lui Goethe, Schiller şi Herder, şi cât de total altfel se manifestă epoca noastră, nu avem decât să comparăm două lucruri. Goethe mai apucă să termine partea a doua a dramei sale «Faust», îl sigilează şi ni-l lasă ca mare testament al vieţii sale. O moştenire plină de forţe, luminând spre viitor, pe care o lasă oamenilor după moartea sa, în credinţa că: „Iar urma zilelor ce pe Pământ trăit-am / nici în eoni nu poate să dispară." În «Faust» ni se înfăţişează un om care e, de fapt, reprezentantul întregii omeniri. Noi ne lipim strâns de el, prin contactul cu el ne umplem cu conţinut de viaţă, cu forţe de viaţă. De dincolo de moarte, Goethe ne vorbeşte prin el. Faust, el nu poate îmbătrâni, în el găsim adevăruri din ce în ce mai adânci. Îl simţim ca pe ceva care trăieşte prin veacuri, ceva ce nu am epuizat încă: e sfârşitul de viaţă care ne face să privim spre viitor.

Henrik Ibsen şi-a încheiat opera vieţii sale cu mult înainte de a muri, în mod conştient, prin drama «*Când noi, morţii, vom învia*». Tot ceea ce a umplut sufletele oamenilor, de-a lungul a jumătate de secol, toate ideile revoluţionare şi de alt fel care au existat pe atunci, au trecut prin sufletul lui Ibsen. El a arătat ce anume mişcă inimile, ce anume le duce la izolare, ce le face să dea lupta pentru existenţă într-o formă nemaiîntâlnită până acum. Această dramă ne face impresia unei mari retrospective şi ne pare un simbol al artistului însuşi. El a fost un eremit în viaţa socială, un eremit în propria-i viaţă. Vreme de jumătate de secol el a căutat necontenit fericirea umană şi adevărul, nu s-a dat înapoi de la nici un efort pentru a da de lumină şi adevăr, pentru a-şi lămuri marile enigme ale existenţei. Apoi se trezeşte el însuşi, simte că tot ceea ce a făcut până atunci e ceva mort, ceva care a murit, şi hotărăşte să nu mai scrie nimic. E o retrospectivă, care ne atrage atenţia asupra unor lucruri ce aparţin trecutului; idealul spre care năzuia plin de dor îi pare ceva enigmatic, care n-a existat niciodată în realitate – idealurile se prăbuşesc în urma lui. Din moment ce s-a trezit, nu mai ştie încotro s-o apuce de acum înainte... Acesta e, deci, scriitorul-reprezentant al epocii noastre, cea mai mare personalitate literară. Acest bilanţ al vieţii este o critică la adresa a tot ce există în epoca noastră – o renunţare la luptă şi, totodată, o trezire din critică şi pe baza criticii pe care o face acestei epoci. În drama amintită avem o măreaţă privire generală aruncată asupra vieţii moderne; dacă o vom desfăşura în faţa noastră, vom înţelege tragismul care a trăit în personalitatea acestui scriitor. Căci Henrik Ibsen este o personalitate tragică.

Dacă vrem să-l înţelegem pe deplin, trebuie să vedem în el pe reprezentantul epocii noastre. Să nu credeţi, de aceea, că vreau să fac paradă de erudiţie şi inteligenţă dacă voi încerca să surprind nervul epocii noastre; căci Henrik Ibsen e o expresie a acestuia. Un anume cuvânt caracterizează foarte bine epoca noastră şi, implicit, tot ceea ce se cuprinde sub numele de Ibsen, şi acesta e cuvântul „personalitate". Ce-i drept, şi Goethe a spus: „Suprema fericire a copiilor Pământului e, totuşi, personalitatea..." Numai că în cazul lui Ibsen lucrurile stau cu totul altfel. Ibsen e în întregime un copil al epocii noastre, şi pornind de la această afirmaţie îl vom înţelege cel mai bine.

Amintiţi-vă cât de diferită era situaţia personalităţii în Grecia antică. Cum se înfăţişează Oedip? Ceea ce determină soarta lui Oedip are implicaţii foarte îndepărtate, care au legătură cu întreg neamul său. Trebuie să stabilim legăturile cu absolut alte regiuni: soarta sa depăşeşte cu mult limitele personalităţii lui individuale, ea stă mult deasupra personalităţii – totuşi, personalitatea nu s-a ridicat încă deasupra legăturilor morale cu întreaga lume. Aceasta e deosebirea faţă de epoca noastră: că noi am căutat punctul central în personalitate, că soarta se află acum în personalitate. Putem urmări acest lucru pas cu pas. O dată cu creştinismul, s-a născut tendinţa de a se căuta satisfacerea năzuinţelor personale. Personalitatea vrea să fie liberă, liberă cel puţin în faţa Realităţii supreme, a Divinului. Firele de legătură sunt rupte, personalitatea devine independentă. Şi, de-a lungul Evului Mediu, personalitatea caută să se înţeleagă pe sine.

Cât de adânc mai e încă legată, în Grecia antică, întreaga lume înconjurătoare de personalitate! Cum creşte omul din toate câte îl înconjoară! El se naşte din întregul Cosmos. Configuraţia exterioară a vieţii din Grecia antică e însă asemănătoare cu o operă de artă: Platon creează ideea unui stat în care urma să se încadreze individul, asemenea unui mădular, în întregul corp. Creştinismul promovează un alt ideal; dar acest nou bun e plătit prin pierderea legăturii cu natura, se caută deasupra naturii. Creştinismul caută ceea ce-i va mântui personalitatea în ceva care depăşeşte limitele personalităţii.

Cetăţeanul roman se mai simţea încă un mădular al statului ca întreg: el e în primul rând cetăţean, şi numai în al doilea rând om. Evul Mediu e dominat de o dispoziţie care tinde să facă abstracţie de lumea înconjurătoare, care îşi înalţă privirile spre o lume transcendentală, de care omul se leagă în mod exclusivist. De aici rezultă o mare deosebire pentru întreaga gândire, simţire şi voinţă umane. Şi tot aşa până în epoca modernă.

Grecul, cetăţeanul roman, trăiau şi mureau pentru ceea ce-i înconjura, pentru ceea ce se manifesta în lumea exterioară lui. În cursul Evului Mediu, în „Evanghelia soliei de bucurie" mai trăia, ce-i drept, nu în lumea înconjurătoare, dar în ceea ce se revărsa spre noi din Divinitate, ceva dintr-o ordine divină a lumii, făcând-o să se arate ca într-o oglindă. În sufletele cele mai bune, ca şi în cele mai simple, în mistic, ca şi în popor, trăia această ordine divină a lumii. E ceva care, ce-i drept, e dat din exterior, dar care trăieşte în suflet drept ceva nou, pe cale de a se naşte. Ceea ce în lumea stelară se petrece ca voinţă a lui Dumnezeu, umple sufletul cu ceva plin de conţinut: omul ştie ce este dincolo de naştere şi moarte.

Să luăm acum epoca modernă, şi să ne îndreptăm privirile, din punct de vedere artistic, mai întâi spre Shakespeare. Ceea ce este exprimat în dramele lui Shakespeare şi ceea ce trăieşte în special în aceste drame e caracterul. În Grecia şi în Evul Mediu, aşa ceva nu exista. Dramele shakespeariene sunt drame de caracter, în centrul atenţiei se află omul însuşi, ceea ce se petrece în adâncurile sufletului său, aşa cum este el situat în lume.

Evul Mediu nu cunoaşte o creaţie dramatică propriu-zisă, oamenii aveau alte preocupări. Acum personalitatea începe să se dezvolte – dar o dată cu ea şi tot ceea ce are ea nedefinit, ininteligibil. Luaţi-l pe Hamlet: putem auzi atâtea exegeze diferite făcute de atâţia şi atâţia eruditi! Despre nici o altă operă nu s-au scris atâtea cărţi... Şi aceasta pentru că acest caracter al lui Hamlet are el însuşi ceva nedefinit. El nu mai e o imagine-oglindă a lumii exterioare, nu mai e nici o oglindă a soliei de bucurie.

Întregul fel de a vedea lucrurile al epocii moderne dobândeşte acest specific. Gândiţi-vă la figura lui Kant, gândiţi-vă cum aici totul îşi are sediul în personalitate! Ceea ce spune el, n-ar putea fi spus nici în Evul Mediu, nici în Antichitate. Punctele de vedere pe care le reprezintă el sunt absolut nedefinite: Acţionează în aşa fel încât felul tău de a acţiona să poată deveni regulă generală pentru omenire... Dar acest ideal rămâne unul absolut nedefinit, imprecis. El spune: Noi nu putem cunoaşte, avem nişte limite pe care nu le putem trece cu ajutorul raţiunii noastre; aceasta nu simte decât ceva întunecat, ceva care ne împinge şi ne mână din spate. Kant numeşte acest ceva imperativ categoric.

Grecul, omul Evului Mediu, aveau idealuri precise, clar determinate. Ei nu numai că *ştiau* că ei, ca şi ceilalţi oameni, trebuie să trăiască în sensul acestor idealuri: ci ele *trăiau* în sângele lor. Acum, lucrurile se schimbaseră în această privinţă: în faţa raţiunii a apărut un imperativ categoric, care nu avea un conţinut anume; nimic nu umple acest suflet cu nişte idealuri precis definite. Aşa arătau lucrurile în secolul al XVIII-lea.

În clasicii noştri s-a trezit ceva care năzuieşte după idealuri precis definite. E interesant că Schiller, care n-a fost un critic mai puţin acerb al epocii sale decât Ibsen – să luăm drama «Hoţii»: Karl Moor vrea un anumit lucru, bine precizat, el vrea să creeze oameni care să dea o altă înfăţişarea epocii lor, el nu vrea doar să critice –, e interesant că Schiller are încredere în ideal şi spune: Oricum ar fi lumea, eu introduc în ea oameni ce pot schimba din temelii această lume.

Şi mai pregnant apare acest lucru la Goethe, în drama sa «Faust». Aici Goethe se dovedeşte a fi un spirit care priveşte spre noua aurora.

A venit însă apoi secolul al XIX-lea, cu nevoia sa de libertate, de personalitate. Ce e libertatea? În ce privinţă să fie omul liber? Trebuie să vrei ceva anume... Dar ceea ce voiau oamenii, era libertatea în sine. La aceasta s-a adăugat faptul că secolul al XIX-lea devenise secolul raţionalismului. Oamenii văd lumea din jurul lor; dar din aceasta nu ţâşneşte nici un ideal, oamenii nu mai sunt purtaţi pe aripile idealurilor. Omul se află pe culmile personalităţii sale, şi personalitatea a devenit scop în sine. Iată de ce azi omenirea nu mai poate face distincţie între două noţiuni: individualitate şi personalitate; ea nu mai desparte ceea ce trebuie despărţit.

Ce este individualitatea? Individualitatea este ceea ce, plin de conţinut, răzbate afară în lume. Când am un gând plin de conţinut despre viitor, când îmi fac o imagine despre ceea ce eu adaug lumii, nu are importanţă faptul că personalitatea mea e puternică sau slabă, ea e însă purtătoarea acestor idealuri, învelişul individualităţii mele. Suma tuturor acestor idealuri este individualitatea, care luminează din sânul personalităţii. Secolul al XIX-lea nu mai face această distincţie; el crede că simpla personalitate puternică, ceea ce ar trebui să fie doar un vas, este un scop în sine. De aceea, personalitatea devine ceva nebulos şi, implicit, şi ceea ce înainte era limpede ca eterul devine nebulos. Înainte, mistica era denumită mathesis, pentru că era limpede ca 2×2. Omul trăia într-un asemenea conţinut spiritual, se cufunda în sine şi găsea ceva superior personalităţii; îşi recunoştea individualitatea. Secolul al XIX-lea nu poate înţelege mistica, vorbeşte despre ea ca despre ceva neclar, ininteligibil. Aceasta e o situaţie necesară: trebuia ca personalitatea să fie resimţită odată ca un fel de burduf gol pe dinăuntru. Azi *se vorbeşte* cel mai mult despre personalitate, o adevărată personalitate există însă mai puţin ca oricând. Acolo unde personalitatea e umplută de individualitate, se vorbeşte cel mai puţin despre ea, fiindcă ea e ceva de la sine înţeles. Cel mai mult se vorbeşte despre ceea ce nu avem. Dacă, aşadar, secolul al XIX-lea vorbeşte despre mistică, el vorbeşte despre ceva neclar. Dar noi înţelegem de ce s-a întâmplat acest lucru.

Ca fiu al vremii sale, Henrik Ibsen a privit adânc în intimitatea acestei personalităţi şi a acestei epoci. În calitatea sa de căutător cinstit al adevărului, el năzuieşte să găsească adevăratul conţinut al personalităţii, dar îl caută ca un om care este întru totul un fiu al epocii sale.

Cum ar fi vorbit un cetăţean al Romei antice despre drept? Acesta era pentru el ceva de la sine înţeles; ar fi negat dreptul la fel de puţin pe cât de puţin ar fi negat existenţa luminii. La Ibsen întâlnim întrebarea: Dreptul? Unde mai există aşa ceva? Azi totul, bun sau rău, e hotărât prin forţă. – Vedem astfel că Henrik Ibsen e un spirit fundamental revoluţionar. El a privit în interiorul pieptului omenesc, şi nu a găsit acolo nimic... Tot ceea ce ce-i oferea secolul al XIX-lea nu avea pentru el nici o valoare. El spune cu glas tare acest lucru: Ah, cum şi-au pierdut forţa idealurile de odinioară ale Revoluţiei Franceze; azi avem nevoie de o revoluţionare a întregului spirit uman! – Aceasta este dispoziţia sufletească care-şi găseşte expresia în dramele lui Ibsen.

Să mai cercetăm încă o dată vremurile vechi. Grecul se simţea un fiu al polisului său, romanul un fiu al statului său, omul medieval se simţea un copil al lui Dumnezeu. Cum se simte fiul epocii moderne? El nu găseşte în jurul său nimic pe care să se poată sprijini. Grecul, omul medieval, nu se simţeau singuri – la Ibsen, bărbatul cel mai puternic e cel mai singur. Acest sentiment al singurătăţii e ceva propriu exclusiv epocii moderne, şi din el se dezvoltă arta lui Ibsen. Şi totuşi, această noţiune, care ne vorbeşte din dramele lui Ibsen: Trebuie să facem apel la personalitatea umană... – nu e ceva clar. Aceste forţe din om pe care se cuvine să le scoatem la lumină, sunt ceva imprecis, dar spre ele trebuie să ne întoarcem privirile. Şi în acest fel încearcă Ibsen, pe astfel de căi, să-i înţeleagă pe oamenii din jurul lui. – Ce altceva poate fi văzut într-o asemenea epocă, în afară de lupta personalităţii, care e smulsă din orice context social? Da, cea de-a doua posibilitate există: posibilitatea ca, dacă omul mai e încă legat de statul său, de mediul înconjurător, personalitatea să se plece acestora, să se nege pe sine. Dar ce mai pot însemna pentru om asemenea raporturi? Înainte ele erau adevărate, acum omul nu mai există decât pentru el însuşi – şi iau naştere dizarmonii între personalitate şi mediul înconjurător.

Ibsen are un simţ deosebit de ascuţit pentru a percepe neadevărul acestor raporturi dintre om şi mediul său. De aceea, personajele sale vor fi personalităţi dezrădăcinate, iar aceia care vor să stabilească legătura cu mediul în care trăiesc, cad în mod inevitabil în prada minciunii, nu o pot face decât înşelându-şi conştienţa de sine. Acest mod de a gândi trăieşte în dramele perioadei de mijloc. O vedem dacă facem să treacă prin faţa ochilor noştri «*Brand*», «*Peer Gynt*», «*Împărat şi Galilean*». În această din urmă dramă găsim o aluzie la trei epoci, prima este aceea pe care am caracterizat-o mai înainte, aceea a trecutului, când se punea atâta preţ pe forma exterioară. Împăratul Iulian îşi

acesta pe care din caracterizare o mai înalte, acesta a trecutului, când se purta atunci preș pe forma întreaga împăratul italian își îndreaptă privirile dincolo, spre cea de-a doua epocă, aceea a galileanului, care prezintă un proces de interiorizare a sufletului. Trebuie însă să vină o a treia epocă, în care omul va avea din nou idealuri şi le va dezvolta dinlăuntru în afară. Înainte, destinul se apropia din afară spre interior. Lucrul spre care trebuie să tindem cu tot dorul inimii sunt idealurile lăuntrice, pe care omul puternic le poate întipări lumii; el trebuie să fie un trimis al lumii spirituale – el nu trebuie să copieze, ci să întipărească ceva lumii, să creeze. Cea de-a treia epocă a lumii, în care idealul îşi va lua locul cuvenit şi îşi va arăta nebănuitele posibilităţi, n-a venit încă. Omul îl găseşte în sufletul său, în singurătate, dar nu îl găseşte în aşa fel încât el să aibă puterea şi forţa de a transforma lumea. Drumul invers e tocmai această unire a creştinismului cu idealul antic. Ibsen a pus însă acest ideal pe seama unui suflet slab, care se frânge sub greutatea lui; căci Iulian mai e încă un om al trecutului.

Şi iarăşi avem în faţa noastră un om care se bazează numai pe elementul formal, golit de conţinut, al personalităţii. Nimic nu-l caracterizează mai bine pe Ibsen decât felul cum a introdus în epoca noastră figura aspră, noduroasă, a lui «*Brand*». El nu e un om despotic şi autoritar, dar e rupt de legătura cu lumea înconjurătoare. E pastor, înconjurat de oameni pentru care legătura cu Divinul a devenit o minciună. Alături de el se află un pastor care crede ceea ce e în stare să creadă, numai pentru că nu are deloc o mare putere de credinţă.

Un ideal superior trebuie să aibă puterea de a acţiona asupra tuturor oamenilor. Idealul fraternităţii cufundă în blândeţe şi bunătate felul de a acţiona al oamenilor şi vede în orice om un frate. Câtă vreme acest ideal încă nu s-a născut şi omul trebuie să se sprijine pe zdrenţele şi resturile vechilor idealuri, acelea care amestecă şi confundă personalitatea şi individualitatea, el va părea aspru şi inflexibil. Cine acordă personalităţii o importanţă atât de mare va deveni aspru şi inflexibil, aşa cum e Brand, şi el trebuie să fie aşa. Individualitatea uneşte, personalitatea separă. Totuşi, faptul că omul a trecut prin această fază, a personalismului, a scos la suprafaţă nişte forţe care trebuiau să fie dezvoltate şi care altfel nu s-ar fi putut descătuşa. A fost necesar să pierdem vechile idealuri, pentru a le naşte odată şi odată pe o treaptă superioară. Un scriitor cum e Ibsen trebuia să încerce să pătrundă în intimitatea personalităţii umane şi să arate că e ceva golit de conţinut, aşa cum o face în mod magistral în piesa «Liga tineretului».

Ce anume lucrează la dezvoltarea personalităţii, ce anume vrea doar s-o reprezinte, a fost zugrăvit de Ibsen în dramele din ultima sa perioadă de creaţie, în care devine un critic pozitiv al vremii sale, ca de exemplu în «*Stâlpii societăţii*».

În «Strigoii», el prezintă personalitatea aflată în total dezacord cu mediul înconjurător. Intrată în conflict cu lumea din jur, deşi caută adevărul, doamna Alving trebuie să mintă, pentru a-l transpune pe fiul ei într-o atmosferă pură. Şi iată că destinul se năpusteşte asupra ei aşa cum făcea cu vechii greci. Ibsen trăieşte sub semnul lui Darwin, şi acest Oswald nu e legat de trecut printr-o legătură spirituală, etică, ci prin legătura eredităţii. În măsura în care e suflet, personalitatea nu poate decât să fie smulsă din mediul ei înconjurător; corporalitatea este legată de ereditatea fizică, şi de aceea asupra lui Oswald Alving se năpusteşte o soartă izvorâtă din legile pur fizice, aşa cum asupra eroilor antici se năpustea una de natură morală, spiritual-divină.

Astfel, Ibsen e întru totul un fiu al vremii sale. Dar el mai arată ce anume e justificat în această personalitate – în personalitatea căreia poate că urmează să redevină mai târziu individualitate.

Această problemă ni se înfăţişează sub o formă deosebit de caracteristică atunci când e vorba de femeie. «Nora» trăieşte într-un fel de casă a păpuşilor şi se transformă treptat, ajunge să nu mai poată suporta această condiţie, caută drumul spre individualitate. Toate vechile concepţii despre lume au constatat existenţa unei deosebiri naturale între bărbat şi femeie, iar această părere s-a propagat până în zilele noastre. Pentru ca ea să fie înlăturată, trebuie să fie găsit acel punct de trecere prin personalitate. Numai după ce bărbatul şi femeia au trăit experienţe similare în planul personalităţii, ei pot dezvolta acelaşi element individual, pentru ca, în viitor, cândva, să meargă mână în mână, ca buni camarazi. Câtă vreme idealurile erau luate din exterior, ele erau condiţionate de aspectele naturale, iar acestea îşi aveau originea în deosebirea dintre bărbat şi femeie, care poate fi lichidată numai în planul sufletesc. Din natură, această opoziţie a fost introdusă în sfera religiei – deja în cursul Evului Mediu, când şi în Divinul însuşi religia mai simţea unele ecouri ale lumii naturale.

În vechile religii întâlniţi principiile masculin şi feminin alături, ca ceva care străbate întreaga existenţă, care trăieşte şi pulsează intens în întreaga natură. Le întâlnim în figurile lui Osiris şi Isis, şi chiar în Dumnezeu-Tatăl şi Maria. Numai după ce substratul natural-biologic a fost înlăturat, numai după ce s-a ajuns până la sufletesc şi acest sufletesc a fost emancipat, elementul personal din om şi-a putut cuceri libertatea, prin acel element de care nu e legată deosebirea dintre bărbat şi femeie. De-abia în acest fel a fost împăcată, depăşită, opoziţia masculin-feminin. Iar Ibsen, scriitorul personalităţii, trebuia să găsească expresia caracteristică pentru acest fenomen. Ca problemă, acea deosebire a crescut treptat în el, în drame cum sunt «*Nora*», «*Rosmersholm*» şi «*Femeia mării*».

Vedem, aşadar, că Ibsen are legătură cu tot ceea ce constituie măreţia epocii noastre, deşi, pe de altă parte, poate, şi cu tot ceea ce constituie găunoşenia ei. Cu cât Ibsen şi-a îndreptat mai mult privirile spre viitor, cu atât el a simţit mai mult că, în mod necesar, găunoşenia va câştiga teren, atunci când personalitatea se va emancipa, rămânând însă desprinsă de legăturile ei cu divin-spiritualul. Astfel, în «*Constructorul Solness*», Ibsen însuşi se află în faţa problemei personalităţii, adresând viitorului marea întrebare: Personalitatea am eliberat-o – dar în ce scop? În această căutare a esenţialului rămâne ceva imprecis. În calitatea lui de căutător sincer al adevărului, el prezintă acest necunoscut sub forma unei alegorii, în «*Femeia mării*». Aceasta devine liberă – pentru a se ocupa de vechile ei îndatoriri. Dar la ce bun? trebuie să întrebăm mai departe... Acest lucru e minunat prezentat aici în mod simbolic.

Când, în «*Micul Eyolf*», în «*Când noi, morţii, vom învia*», caută să scruteze şi mai adânc enigmele vieţii, pentru el dispare ceva profund din inima umană, ceva în care crezuse înainte. Sculptorul care căutase să sesizeze idealul e cuprins de disperare. Încă nu-i e posibil să dea formă omului nou: În faţa lui apar mutre caricaturale de animale. El caută ceva care să-l înalţe deasupra, ar vrea să plăsmuiască în mod creator o înviere – dar mereu în faţa ochilor îi apare caricatura, ea se aşază în faţa imaginii ideale. Când îşi dă seama că nu poate birui această caricatură, se trezeşte – şi vede ce-i lipseşte epocii noastre, ce nu are ea. În drama «*Când noi, morţii, vom învia*» e pus în faţa noastră un moment de intens tragism.

Astfel, Henrik Ibsen e un profet îndrăzneţ al epocii noastre, în străfundul cel mai adânc al inimii, el simte prea bine, sigur în ceea ce priveşte viitorul, că trebuie să existe ceva care să depăşească personalitatea, ceva superior ei, el tace însă... şi în această tăcere e un imens tragism. Cine s-a familiarizat cu ceea ce, în sânul personalităţii însăşi, se înalţă deasupra naşterii şi morţii, cine s-a familiarizat cu marea lege a karmei, găseşte şi în personalitate un conţinut nou. El pune în faţa lumii un ideal nou, el trece dincolo de personalitate şi devine adeptul acestei mari legi a dreptăţii compensatoare.

Omul antic avea încredere în realitatea din jurul lui, şi construia pe această temelie suporturi pentru sufletul său. Evul Mediu trăia idealul în sanctuarul cel mai lăuntric al sufletului. Omul modern a coborât până jos de tot, până la însingurarea între limitele personalităţii, ale egoităţii. El mai poate simţi încă imperativul categoric, dar ca pe ceva imprecis, întunecat. El tinde spre libertatea personală, în el se insinuează însă insistent întrebarea: În ce scop să fie eliberată personalitatea?

Vechile idealuri nu mai spun nimic epocii noastre; trebuie să se ivească unul nou.

Libertatea care nu mai depinde de arbitrarul personal, care se uneşte iarăşi cu nişte idealuri divine, realizarea acestei libertăţi e telul

concepţiei spiritual-ştiinţifice despre lume. A lucra la înfăptuirea acestei libertăţi, a construi acest viitor, aceasta e viaţă spirituală.

Numai atunci când cei mai buni fii ai epocii noastre vor atrage atenţia asupra acestei concepţii spiritual-ştiinţifice, care-şi trage seva din realitatea cosmică, va dobândi ea importanţa pe care trebuie s-o aibă. Iar dacă unul dintre marile spirite tace, învăluindu-se în tragică modestie, şi anume unul dintre cei care a zguduit spiritele aşa cum a făcut-o Henrik Ibsen, înseamnă că ne aflăm în faţa unei asemenea atenţionări.

El a scris drama «*Când noi, morţii, vom învia*» în ultimele zile ale secolului al XIX-lea. Ei bine, înseamnă că e timpul ca noi, cei morţi, să înfăptuim cuvântul lui Goethe:

„Dar atât timp cât nu trăieşti
Aceasta: mori şi devino –
Nu eşti decât un oaspete mohorât
Pe-acest întunecat Pământ."

A venit vremea să trăim din nou, a venit vremea să devenim din nou personalităţi, dar personalităţi emancipate: individualităţi.

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

XIV

VIITORUL OMULUI

Berlin, 30 martie 1905

În conferinţa prezentată acum paisprezece zile, pe tema „Marii iniţiaţi", mi-am îngăduit să vă atrag atenţia asupra faptului că marii iniţiaţi sunt, în principiu, purtătorii idealurilor de viitor ale omenirii şi că forţa lor, modul lor de a acţiona constă în faptul că ei poartă în suflet, ca mister al lor, ceea ce omenirii, în totalitatea ei, i se va revela de-abia în viitor, şi că ei îl introduc treptat în idealurile omenirii, pe calea care le pare potrivită pentru aceasta. Aşa că ceea ce desemnăm drept idealismul omenirii, drept idealurile de viitor ale neamului nostru, poartă de cele mai multe ori amprenta a ceea ce la marii iniţiaţi provine din cunoaşterea marilor legi spirituale ale lumii. Şi am mai spus atunci că idealurile teosofice, care ne vin de la maeştri, se deosebesc de ceea ce se înţelege de obicei în viaţă prin idealuri, că ele îşi au originea într-o cunoaştere reală a legilor naturii şi nu în impresii vagi de felul: aşa ar trebui să fie, aşa e bine etc. Am subliniat atunci că nu e vorba de o profeţie în înţelesul rău al cuvântului. E un fel de atragere de atenţie asupra viitorului, aşa cum se întâmplă şi în cazul ştiinţelor naturale. După cum, cunoscând legile materiale ale oxigenului şi hidrogenului, ştim în mod precis că în anumite condiţii ele se combină şi formează apa, tot astfel legile spirituale ne permit să spunem care vor fi idealurile din viitorul omenirii. Iniţiatul trebuie să extragă în mod conştient din cunoaşterea marilor legi cosmice ceea ce vrea să vadă înfăptuit în viitor. Aceasta a fost una dintre indicaţiile referitoare la conferinţa noastră de azi, pe care am dat-o deja cu paisprezece zile în urmă. Cea de-a doua indicaţie v-am dat-o acum opt zile, în conferinţa «Natura spirituală a lui Ibsen», unde am arătat cu câtă putere de pătrundere şi cât de grandios vorbeşte Ibsen despre formele pe care le ia personalitatea în epoca noastră şi am spus că, tocmai datorită faptului că a caracterizat atât de bine formele care s-au conturat în epoca noastră, el atrage atenţia asupra a ceva superior, asupra a ceva care depăşeşte personalitatea şi care în concepţia teosofică despre lume poartă numele de *individualitate*.

Noi ne aflăm astăzi cu adevărat la o răscruce. Evenimentele au arătat că, pe de-o parte, concepţia materialistă a dat roadele cele mai măreţe, că darwinismul şi materialismul îşi extind influenţele până în epoca noastră şi că lor le datorăm un remarcabil pas înainte pe tărâmul culturii; dar că, pe de altă parte, se fac simţite şi unele curente care pregătesc viitorul. Tocmai în spiritele cele mai de seamă apar idealuri noi. Aceste spirite, care fac semn spre un viitor îndepărtat, nu sunt, ce-i drept, aşa-numitele spirite practice, numai că istoria lumii merge şi altfel decât îşi imaginează oamenii practicii. La una din coloanele idealismului, la *Tolstoi*, m-am referit deja mai înainte. Azi aş vrea să atrag însă atenţia asupra unui alt spirit al Apusului, şi anume *Keely*, marele specialist în mecanică, acela care, deşi prin ideile sale din domeniul mecanicii nu ne duce încă spre o utilitate practică, ne va face totuşi să progresăm. De această afirmaţie se leagă nişte probleme [Nota 47] care materialistului îi par fanteziste. Noi vrem să facem însă cunoştinţă cu un idealism de o cu totul altă natură decât cel pe care-l cunoaştem în viaţa cotidiană. E acelaşi ideal care a trăit odinioară în misterii. Până la întemeierea, în anul 1875, a Societăţii Teosofice, ceea ce noi răspândim azi prin conferinţe de popularizare trăia în aşa-numitele şcoli oculte. Am atras de multe ori atenţia asupra rosicrucienilor; ca şi asupra faptului că despre tainele propriu-zise ale rosicrucienilor nu se poate afla nimic pe calea erudiţiei. Tot ceea ce am spus până aici a fost reluat din conferinţele anterioare.

Azi ne propunem să studiem acele mari legi cosmice care în cadrul misteriilor erau vestite drept legi cosmice ale viitorului, drept legi după care omul trebuie să se orienteze, dacă nu vrea să se îndrepte spre viitor bâjbâind, ci – asemeni omului de ştiinţă care intră în laborator ştiind că, dacă uneşte şi combină anumite substanţe, va obţine anumite rezultate – fiind conştient de faptul că merge în întâmpinarea unui eveniment sau altul din viitor. Asemenea lucruri pot fi expuse şi auzite sub o formă populară, general accesibilă, doar începând cu anul 1875, anul în care a fost întemeiată Societatea Teosofică. Iată de ce pe noi nu ne poate mira faptul că literatura ştiinţifică actuală nu conţine încă nimic din aceste idealuri ale viitorului.

S-ar putea naşte însă întrebarea – şi această întrebare a fost pusă adeseori: Dar oare aceşti idealişti străini de lume care par atât de departe de tot ceea ce e viaţă practică şi care urzesc mai întâi în capetele lor gândurile viitorului, să fie ei aceia pe care se sprijină viaţa? Pot fi ei purtătorii vieţii? Nu trebuie oare ca viaţa să se nască din practică? Doar ei nu fac altceva decât să urzească nişte gânduri, sunt nişte fantaşti, şi ei vor să dea naştere viitorului? Numai acela care ştie cum se fac lucrurile vieţii zilnice poate interveni în viaţa practică, şi numai aceluia îi revine această misiune. Permiteţi-mi să intercalez aici micul intermezzo despre omul practic şi omul idealist şi să arăt că în cazul progreselor mari, veritabile, nu oamenii practicii, ci teoreticienii au fost aceia care au creat din marea comoară a ideilor şi care au adus viitorul şi pe tărâmul vieţii cotidiene.

Să luăm descoperirile secolului al XIX-lea. N-am putea găsi azi aproape nimic care să nu amintească la fiecare pas de forţa aburului, de telegraf, telefon, poştă, căile ferate etc. Căile ferate n-au fost inventate nici ele de un om al practicii. Şi care a fost poziţia, în această împrejurare, a oamenilor practicii? Să dăm un exemplu: Când în Germania urmau să fie construite primele linii ferate, când urma să se tragă linia ferată dintre Berlin şi Potsdam, acest lucru i-a dat multe dureri de cap ministrului general al poştelor din Prusia, von Nagler. El a spus: Zi de zi trimitem de pe acum câte şase-şapte diligenţe spre Potsdam şi ele nici măcar nu sunt pline. În loc să se construiască o cale ferată, mai bine s-ar arunca banii pe fereastră. – Iar votul Colegiului Medicilor din Bavaria, consultat în legătură cu influenţele pe care căile ferate le-ar putea avea asupra sănătăţii, suna cam în felul următor: N-ar trebui să se construiască linii ferate, fiindcă în acest fel oamenii s-ar supune unor riscuri grave. Dacă, totuşi, s-ar lua hotărârea ca ele să fie construite, ar trebui, cel puţin, să se înalţe de o parte şi de alta pereţi de scânduri, pentru ca cei care trec pe acolo să nu ameţească, privind cum trec trenurile în viteză. Acestea se întâmplau în 1830. Luaţi timbrul poştal. Rowland Hill, o persoană particulară din Anglia, a fost cel dintâi care a avut această idee, şi nicidecum un angajat al poştelor. Când propunerea sa a fost discutată în Parlamentul londonez, ministrul poştelor a ridicat obiecţia că, în cazul unei creşteri a traficului poştal, clădirile poştei ar deveni neîncăpătoare, şi a fost necesar să i se spună acestui om al practicii că, de fapt, clădirile oficiilor

poştale trebuie construite în funcţie de traficul poştal şi nu traficul poştal în funcţie de clădirile respective. Nici telefonul nu e invenţia unui om care să fi avut o meserie practică. El a fost inventat de învăţătorul Philipp Reiss. Apoi a fost perfecţionat de Graham Bell, profesor la o şcoală de surdo-muţi. Şi tot aşa s-au întâmplat lucrurile şi cu telegraful. El a fost inventrat de doi savanţi de la Göttingen, Gauß şi Weber.

Am vrut să arăt, dând câteva exemple importante, că adevăratul progres al omenirii nu e niciodată opera unor oameni ai practicii. Aceştia nu sunt în stare să-şi dea seama ce anume cere evoluţia în viitor. Ei sunt, de fapt, adevăraţii conservatori, care pun toate piedicile posibile în faţa oricărei idei care merge în întâmpinarea viitorului. E atât de uşor să simţi că oamenii practicii se încred prea mult, în mod exclusivist, în facultăţile lor practice, să simţi pretenţia lor de a fi singurii îndreptăţiţi să ia decizii.

Toate acestea le-am spus ca introducere, pentru a arăta că idealurile nu izvorăsc din viaţa practică, ci sunt purtate de către cei în care pulsează plenar o realitate spirituală superioară. Totuşi, acesta nu a fost decât un intermezzo.

Amitinţi-vă acum de conferinţa cu tema «Originea omului», unde, în calitatea noastră de teosofi, i-am atribuit omului o anumită origine. Noi căutăm această origine mult mai departe în trecut decât ne pot ajuta s-o facem documentele ştiinţifice înseşi. S-ar putea să pară fantastic că am urmărit această descendenţă până la desprinderea Pământului de Soare şi de Lună; dar acela care se adânceşte în studiul metodei puse la îndemâna noastră de teosofie va constata că acestea nu sunt nişte idei fanteziste, ci nişte realităţi palpabile, cum sunt mesele şi scaunele din această sală. Cine se adânceşte astfel în cercetarea legilor trecutului şi îşi ascute agerimea privirii studiind evoluţia spirituală poate să afle, din cunoaşterea trecutului, legile care nu aparţin nici trecutului, nici viitorului, ci tuturor timpurilor. Dacă am reuşit să parcurgem drumul iniţierii până pe treapta la care m-am referit în conferinţa «Marii iniţiaţi», legile cosmice conform cărora are loc evoluţia şi care, în orice caz, au nevoie de om pentru a deveni realitate, stau deschise în faţa ochiului său spiritual. Exact la fel cum, pentru ca legile naturii să intre în acţiune trebuie mai întâi să vină chimistul şi să combine substanţele, tot astfel, pentru ca marile legi cosmice să se manifeste e necesar ca omul să vină şi să amestece substanţele, pentru a face ca marile legi ale lumii să iasă la suprafaţă. Întemeindu-ne pe asemenea legi cosmice, ne propunem să studiem azi problema viitorului din două puncte de vedere: viitorul îndepărtat, spre care ne îndreptăm privirile dincolo de limitele celor câteva milenii pe care le putem bănui din perspectivă istorică – şi un răstimp mai scurt, privind spre viitor cu ochii omului obişnuit.

Ne propunem să cercetăm viitorul mai îndepărtat, aşa cum am făcut şi cu trecutul îndepărtat. Ne vom strădui să înţelegem şi misiunea care ne revine în viitor, din punctul de vedere al teosofiei. Am văzut că omenirea noastră actuală a fost precedată de o alta. Ne-am întors cu gândul spre nişte rase mai vechi, care au trăit în alte condiţii şi posedau alte facultăţi. Sarcina rasei noastre e aceea de a dezvolta intelectul combinatoriu. În timp ce noi posedăm gândirea logică, facultatea de a socoti şi număra, care ne dă posibilitatea de a cunoaşte legile naturii fizice exterioare şi de a le pune în slujba tehnicii şi a industriei, rasa atlanteană era fundamental altfel constituită. Facultatea principală a acestei rase era aceea a memoriei. Omul de azi de-abia dacă îşi poate face o idee despre extinderea pe care o avea memoria atlanteenilor. Ei nu prea ştiau să socotească. Totul se baza pe legătura pe care o puteau stabili cu ajutorul memoriei. Ei ştiau, de exemplu, cât fac 3×7 din memorie, dar nu puteau socoti acest lucru. Nu ştiau să facă o înmulţire. O altă forţă care era bine dezvoltată la ei, dar pe care nouă ne e şi mai greu s-o înţelegem, era capacitatea de a influenţa ei înşişi, într-o oarecare măsură, forţa de viaţă. Printr-o dezvoltare specială a voinţei, ei puteau ajunge să exercite o influenţă nemijlocită asupra lumii vii, asupra creşterii unei plante, de exemplu. Dacă mergem şi mai departe în trecut, aflăm de existenţa unui continent, pe care-l numim Lemuria. Ştiinţele naturii admit existenţa acestui continent, care se întindea cam pe locul actualului Ocean Indian, chiar dacă presupune că locuitorii acestuia n-au fost oameni, ci nişte mamifere inferioare.

Ajungem la cu totul alte trepte de evoluţie. Cine a urmărit acum câteva săptămâni conferinţa referitoare la evoluţia Pământului, va fi ştiind deja că ne apropiem astfel de o perioadă în care omul mai era încă bisexuat, în care orice individ uman mai era şi masculin şi feminin în acelaşi timp. Acest androginism iniţial s-a mai păstrat în conştienţa popoarelor sub formă de mituri şi legende. Iniţial, grecii au considerat că Zeus era androgin. Se spunea că el e un bărbat frumos şi, totodată, o fată frumoasă. În cadrul misteriilor greceşti, androginul a mai jucat un rol important; el era prezentat drept forma unitară a omului. Doar mai târziu, prin procesul pe care l-am descris deja, a apărut omul unisexuat. Urmărim acum în continuare acel proces, aşa cum i se înfăţişează el văzătorului, în lumile care ne permit să aruncăm câte o privire în intimitatea acestor lucruri; adică aceluia care, prin mijloacele pe care va trebui să le expunem altă dată mai pe larg, se dedică misticii practice.

Dacă îl urmărim astfel pe om mai departe, aflăm că acum el parcurge acelaşi drum – dar de astă dată în mod conştient – pe care l-a parcurs deja o dată, în mod inconştient, în epocile trecute. Găsim omul de odinioară şi aflăm că învelişul lui material era foarte subţire. Pe atunci, Pământul mai avea încă o temperatură foarte ridicată. Omul avea un înveliş foarte subţire. Substanţele intrau în el şi ieşeau din el, era un fel de proces asemănător inspiraţiei şi expiraţiei. Aşa trăia omul, fără ca percepţiile să treacă prin organe de simţuri: impresiile sensibile treceau pe lângă el ca un fel de imagini în continuu flux şi reflux, aşa cum trec pe lângă omul în stare de vis. Când un asemenea om, care, în esenţa sa, era de natură mai mult sufletească, se apropia, în acea stare de visare clarvăzătoare, de un obiect sau de o fiinţă, el nu putea percepe cu ochii obiectul sau fiinţa respectivă, nu le putea percepe prin intermediul mirosului; ci se apropia de lucrul respectiv şi, prin intermediul unei forţe pe care nu-mi pot permite s-o caracterizez acum mai îndeaproape, în el se înălţa o imagine de vis. O lume din interiorul sufletului său răspundea proceselor care aveau loc în exterior. Era cam acelaşi lucru ca atunci când aveţi în faţa dumneavoastră un ceas şi nu percepeţi ceasul, dar îi auziţi tic-tacul. Sau ca şi cum în somn aţi răsturna un scaun şi aţi visa un duel. Astăzi, aceste vise sunt haotice, aşa că n-au nici o importanţă şi nici un sens pentru noi. Dar ele trebuie convertite din nou în clarvedere şi atunci vor dobândi iarăşi sens şi importanţă. Dacă odinioară v-aţi fi apropiat de un om care avea o intenţie rea, în sufletul dumneavoastră s-ar fi înălţat o imagine în nuanţe cromatice întunecate şi care reprezenta un reflex al realităţii exterioare, nu o percepţie a ei. Iar simpatia celui din faţa dumneavoastră era redată prin nuanţe cromatice deschise. Aşa trăia omul. Numai datorită faptului că i-au fost date porţile simţurilor, imaginile sufleteşti s-au transformat în percepţii. El şi-a legat de realitatea exterioară facultatea de a plăsmui imagini colorate. Azi, fizicianul spune că în lume nu există nimic altceva decât vibraţii ale materiei, şi că ceea ce cunoaştem drept culoare e răspunsul sufletului la vibraţii. În momentul când ochiul uman a fost gata format, omul a transferat asupra obiectelor exterioare imaginile care se tălăzuiau încoace şi încolo prin suflet. În fond, tot ceea ce el percepea în lumea înconjurătoare nu era decât o aşternere a imaginilor sufleteşti peste lumea exterioară.

Evoluţia viitoare a omului constă în faptul că el va ajunge din nou – şi anume, în mod conştient, nu în stări de conştienţă crepusculare – în lumile superioare, unde va percepe lumea sufletească din jurul lui. Iniţierea nici nu e altceva decât o dezvoltare, o înălţare a omului pe această treaptă. Ceea ce poate misticul să dezvolte, prin anumite metode, în fiinţa lui încă în epoca noastră, va fi dezvoltat în viitor la toţi oamenii. Aceasta constă esenţa iniţiatului: el dezvoltă încă de pe acum ceea ce în viitor va deveni vizibil la toţi oamenii şi el e în măsură să indice omenirii idealurile ei de viitor, măcar în liniile lor generale. De aceea, idealurile iniţiaţilor au o valoare pe care idealurile inconştiente n-o pot avea niciodată. În acel viitor de care vorbim, omul se va mişca printre realităţile sufleteşti aşa cum se mişcă astăzi printre mese şi scaune. Aş vrea să subliniez mereu că cel ce vrea să se înalţe încă de pe acum pe această treaptă trebuie să stea solid situat pe treapta de evoluţie pe care se află omenirea în momentul respectiv; el trebuie să fie un om capabil să distingă realitatea de fantasmagorie. Nu poate fi condus spre lumile superioare un om care se dedă la fantazări, ci numai acela care se situează ferm pe acea treaptă din evoluţia omenirii la care aceasta a ajuns.

O altă stare este aceea când omul începe să vadă spiritual, sau mai degrabă să audă spiritual ceea ce este substratul adânc, esenţa lucrurilor. Acesta e aşa-numitul „cuvânt lăuntric", când lucrurile ne spun ele înseşi ce sunt. După cum azi doar oamenii înşişi ne pot spune ce sunt, tot astfel există entitatea lăuntrică a tuturor lucrurilor. Această entitate lăuntrică n-o putem cunoaşte cu ajutorul intelectului, trebuie să intrăm noi înşine în lucruri, să devenim una cu ele. Şi aceasta o putem face numai prin intermediul spiritului. Trebuie, aşadar, să ne unim cu lucrurile în spirit. Lumea devine atunci acea lume sonoră despre care vorbeşte Goethe şi la care ne-am referit adeseori, aşa că omul se înalţă în regiunile superioare, în lumea spirituală sau în Devachan: în lumea în care se află omul în perioada dintre moarte şi o nouă naştere. Acestea sunt lumile al căror cetăţean se află în cel de-al patrulea ciclu al său, sau în runda a patra. Trei runde s-au încheiat deja. Cele trei runde care mai urmează vor face ca în om să se dezvolte facultăţi mai înalte. Ceea ce am descris adineaori se va dezvolta destul de curând; iar rasa de bază care va lua locul rasei noastre va avea însuşiri esenţial diferite de ale noastre. Pe la mijlocul acelei perioade va lua naştere o specie umană care nu va coborî în lumea fizică atât de adânc ca şi noi, şi care va fi depăşit unisexualismul, devenind androgină. Apoi, această specie se va dezvolta mai departe, până în punctul ce reprezintă finalul acestei evoluţii. Aceasta se va întâmpla în lumea astrală. Ea va mai parcurge apoi un ciclu şi încă unul. Prin urmare, omenirea trebuie să mai parcurgă trei asemenea cicluri. Azi nu ne putem referi decât la ciclul următor şi la cel care urmează după el.

În primul rând, trebuie să ne devină limpede care e misiunea actualului ciclu de evoluţie a omenirii. Ne vom lămuri cel mai repede în această problemă dacă ne vom pune întrebarea: Ce sarcină are omul de îndeplinit pe Pământ, cu intelectul lui combinatoriu? Facultăţile clarvederii şi clarauzirii sunt nişte stări care aparţin unor etape de evoluţie ale trecutului şi vor aparţine altora viitoare. În prezent, misiunea omului e aceea de a fi solid ancorat în viaţa fizică şi, în principiu, aceasta e numai pentru a-i indica omenirii ţelul ei; teosofia nu trebuie să ne îndepărteze de temelia fizică. Teosofia se înalţă de pe Pământul fizic numai pentru că acesta e, totodată, o expresie a lumilor sufletească şi spirituală. Noi nu vrem să-i ducem pe oameni spre ceva imprecis, neclar, nu vrem să îndepărtăm pe nimeni de realitatea fizică, ci vrem să-i ajutăm pe oameni să înţeleagă, să sesizeze în mod just această realitate fizică. Şi atunci ceea ce se află dincolo de realitatea fizică ne va face să înţelegem care este misiunea pe care o are omul de îndeplinit în actualul ciclu de evoluţie.

Reflectaţi la ceea ce se petrece acum. Actualul ciclu noi îl numim mineral, pentru că în cadrul lui omul are de-a face cu lumea minerală. Omul de ştiinţă materialist spune: Noi nu putem înţelege încă lumea vegetală – pentru că el priveşte planta ca pe o sumă de procese minerale – şi tot aşa face şi cu animalul. Chiar dacă aceasta e caricatura unei concepţii despre lume, în ea există totuşi un sens. Cu intelectul, omul combină lucrurile care există unele lângă altele în spaţiu şi se succed unele după altele în timp. Pretutindeni, intelectul cercetează ceea ce este mort, lipsit de viaţă, el îmbină părţile. Porniţi de la maşină şi duceţi-o până la opera de artă: aceasta e sarcina care-i revine omului în actualul ciclu de dezvoltare, şi el o va duce la bun sfârşit prin faptul că va transforma Pământul într-o operă de artă creată de el însuşi. Aceasta e sarcina care-i revine în viitor. Câtă vreme mai există un singur atom neprelucrat de om prin forţele sale, omul nu şi-a adus la îndeplinire sarcina care-i revine pe Pământ. Cine urmăreşte cele mai recente progrese din domeniul electricităţii ştie că omul de ştiinţă poate să pătrundă până în cele mai mici părţi din care e compusă lumea minerală, pentru că stăpâneşte acum forţa, mai înainte cu cincizeci de ani aproape necunoscută, a electricităţii. Sarcina sa este aceea de a transforma lumea lipsită de viaţă într-o mare operă de artă. De aceea, au existat opere de artă cu multă vreme înaintea epocilor istorice, cu multă vreme înaintea egiptenilor. Urmăriţi acest gând pe firul istoriei şi veţi da seama atunci că actualul ciclu reprezintă procesul de spiritualizare a întregii lumi minerale. Deja un om de ştiinţă care gândeşte limpede ne va spune că nu e imposibil de conceput – după cunoştinţele pe care le avem astăzi – că va veni odată vremea când oamenii vor fi în stare să pătrundă şi mai adânc în esenţa lumii materiale. Aceasta este o anumită perspectivă de viitor.

Cei care au studiat fizica îşi vor putea aminti o afirmaţie: ajungem să avem o perspectivă de viitor dacă ne gândim că o bună parte din munca noastră tehnică va fi efectuată prin exploatarea căldurii, prin transformarea căldurii în lucru mecanic. Specialistul în problemele de teoria căldurii ne arată că întotdeauna numai o anumită cantitate din căldura respectivă poate fi transformată în lucru mecanic, sau în ceva utilizabil din punct de vedere tehnic. Dacă încălziţi o maşină cu aburi, nu puteţi folosi întreaga căldură obţinută exclusiv în scopul de a pune în mişcare o maşină, un vehicul, să zicem. Imaginaţi-vă acum că se consumă mereu căldură, în scopul de a se produce lucru mecanic, dar că o parte din acea căldură nu poate fi transformată în lucru mecanic şi rămâne nefolosită. Aceasta e starea termică pe care specialistul în problemele tehnice sau teoretice ale căldurii o poate prezenta drept un soi de moarte a Pământului nostru fizic. Dar cel ce se ocupă cu fenomenele lumii vii va obiecta că poate a sosit momentul ca viaţa însăşi să intervină: că a sosit momentul ca ea să pună în mişcare acea maşinărie vie care guvernează într-un cu totul alt fel moleculele şi atomii, cu ajutorul căreia ne mişcăm braţul, ne punem creierul în mişcare. Când forţele noastre de transformare nu vor mai putea face faţă sarcinilor lor, această forţă ar putea acţiona asupra naturii materiale mai adânc decât o pot face înseşi forţele pe care ni le putem imagina în prezent. De aici se deschide o perspectivă, care pentru clarvăzătorul în măsură să urmărească spiritul evoluţiei nu e o simplă imagine, ci ceva real şi concret: El vede cum întreg Pământul se va fi transformat într-o operă de artă. Când acest lucru va fi realizat deja, omul nu va mai avea nimic de făcut în lumea minerală, şi atunci el va fi devenit liber din toate punctele de vedere, atunci se va mişca liber, sufletul său nu se va mai ciocni de obiecte. Aceasta va fi epoca în care Pământul va intra în aşa-numitul stadiu astral. Cu omul va fi aşa cum este azi cu mecanicul, care devine stăpân peste lumea exterioară, atunci când construieşte maşina care e plină de spiritul lui. Tot ceea ce va exista va fi rezultatul nemijlocit al propriei lui activităţi. Ceea ce e activitate a noastră, ceea ce am creat noi înşine, nu mai trebuie să fie perceput de noi. Simţurile se vor fi transformat radical şi vom fi intrat în starea astrală. Aceasta e perspectiva care ni se deschide: o dată cu încheierea ciclului nostru pământesc de evoluţie, lumea minerală va înceta să existe. De aceea, următorul ciclu prin care omenirea va trebui să treacă se numeşte ciclul existenţei vegetale. Întreg Pământul va fi lichidat întreaga sa natură minerală şi omul va acţiona asupra lumii vii prin forţa sa sufletească – la fel cum azi acţionează asupra celei minerale cu intelectul său. Atunci el va fi, pe o treaptă superioară, stăpânul lumii vegetale, aşa cum azi e stăpânul lumii minerale. Vom ajunge apoi pe o altă treaptă, când vom trăi pe un Pământ cu totul viu. Nu vreau să intru în detaliile acestei imagini, ci ne vom mulţumi cu gândul că am dobândit o oarecare perspectivă a următorului ciclu de evoluţie.

Aţi văzut astfel că omul e angajat pe un drum care îl duce într-o altă stare, cu totul diferită de a noastră, că în el zac forţe care în viitor pot lua cu totul alte forme. În cel care poate să pătrundă cu adevărat aceste lucruri se naşte totodată un sentiment, hotărâtor pentru întreaga lui viaţă: Ce va deveni omul, dacă-l privim astfel, ca izvor al unor asemenea forţe ale viitorului? Ne apropiem cu totul altfel de un om dacă ştim că în el dormitează germenul acestui om al viitorului. Atitudinea noastră interioară faţă de el se transformă atunci în sentimentul că fiecare om pe care îl avem în faţa noastră e un fel de enigmă nedezlegată. Şi pentru că ştim că diferitele straturi umane ascund asemenea comori adânci, am vrea să coborâm din ce în ce mai în adâncul lor. Esenţialul nu sunt teoriile şi nici să ne putem imagina cum va fi ciclul existenţei vegetale, ci esenţialul este să ne pătrundem de o mare veneraţie faţă de orice individualitate umană. Când vom păşi în faţa omului cu sentimentul că ne aflăm în faţa unui zeu care vrea să iasă din învelişul său, înseamnă că am înţeles ceva din viaţa teosofică, iar viaţa teosofică e principalul, nu teoriile. Dacă în noi există anumite idei care ne arată ce poate omul să devină şi ce poartă în interiorul său, atunci inima noastră se umple de acea iubire autentică pentru omul divin, pentru omul pe care concepţia teosofică despre lume vrea să-l ajute să se dezvolte. Şi numai dacă gândim aşa vom înţelege cel dintâi principiu al teosofiei: formarea unui grup de oameni care să fie sâmburele unei fraternităţi general umane, fără deosebire de sex, culoare a pielii, confesiune religioasă. Căci ce mai pot să însemne aici aceste deosebiri?

Vă veţi întreba, iarăşi: Ce importanţă au pentru viitor aceste imagini ale omului? Cum se raportează marele ideal la îndatoririle care ne

revin? Oare nu e el ceva care, la urma urmelor, ţine de o ţară a fanteziei, fiindcă aparţine unui viitor pe care n-o să ajungem să-l vedem realizat niciodată? Ceea ce dezvoltă omul în sine trebuie să fie valorificat în el. Nu e indiferent dacă omul va trăi de acum înainte cu sentimentele pe care tocmai am încercat să vi le trezesc, sau dacă se îndreaptă spre viitor orbecăind prin întuneric. Exact la fel cum planta poartă în ea germenul a ceea ce va fi în anul următor, şi omul trebuie să poarte viitorul în interiorul lui, şi niciodată nu va putea spune că a dezvoltat destul acest germene, că l-a umplut cu un conţinut suficient de bogat. Iar ceea ce spun eu aici se aplică şi prezentului imediat. Fiindcă majoritatea celor de faţă v-aţi ocupat de idealurile sociale, de planurile pentru viitorul imediat al omenirii, care se nasc în diferite minţi, ştiţi că aproape fiecare om care reflectează la aceste lucruri are propriul său ideal social. Dar dacă vom privi aceste lucruri mai profund, ne vom pune întrebarea: De ce sunt aceste idealuri atât de puţin convingătoare? Toate aceste lucruri nu merg deloc şi nu se potrivesc unul cu altul. Nici cei care încearcă să conceapă în mod utopic idealuri de viitor şi nici aceia care le concep în spirit practic nu pot să ajungă la nişte puncte de vedere cu adevărat mari şi precise. Nici una dintre ideile sociale – şi ne putem permite să afirmăm aceasta pentru că privim lucrurile din nişte perspective mai adânci – nici una, nici chiar crezul unor partide mondiale foarte cuprinzătoare – care sunt propovăduite doar de pe poziţiile pe care le oferă conştienţa lumii sensibile – nu pot avea nici un fel de valoare practică. Peste cincizeci de ani, oamenii vor fi uimiţi să afle ce fantasmagorii s-au putut naşte din aceste creiere. Idealul social nu poate fi născocit, pur şi simplu [Nota 48]. Baza unui ideal social, oricare ar fi el, nu pot fi gândurile noastre. Trebuie să spunem răspicat: Nici o teorie socială, oricare ar fi ea, nu e în stare să slujească binelui omenirii.

Oricum, acesta e un lucru greu de dovedit. Reflectaţi însă la momentul în care trăim: Epoca prezentă a dezvoltat personalitatea. Ceea ce are omul mai caracteristic, mai valoros, e personalitatea sa. Aici sunt lichidate până şi deosebirile dintre bărbat şi femeie. Azi nu mai există decât personalitatea, fără nici o altă deosebire. Să reţinem bine două lucruri: pe de-o parte, că omenirea trebuia să treacă odată prin această fază intermediară şi, pe de altă parte, că ceea ce am numit aici personalitate, în teosofie se numeşte manas inferior: adică puterea gândirii care se ocupă de lumea sensibilă aflată în imediata noastră apropiere. Prin urmare, omul este o personalitate în măsura în care el aparţine lumii sensibile, şi acestei lumi sensibile îi aparţine şi intelectul combinatoriu. Dacă vrem să înţelegem în adevărata sa esenţă tot ceea ce gândeşte omul cu raţiunea lui, tot ceea ce îi dezvoltă personalitatea, trebuie să ne înălţăm pe o treaptă superioară. Tocmai de aceea noi facem distincţie între personalitate şi individualitate, între manasul inferior şi cel superior. Ce este, de fapt, acest manas inferior? Ia gândiţi-vă ce deosebire există între noi şi un simplu barbar, care-şi macină grăunţele între două pietre pentru a obţine făină şi care îşi coace apoi pâine din ea ş.a.m.d., şi comparaţi-l pe acesta cu omul modern. Cheltuind o cantitate de forţă de gândire extrem de mică, barbarul reuşeşte să obţină ceva care să-i satisfacă nevoile trupeşti. Dar civilizaţia progresează, şi ce facem noi, la urma urmelor, în epoca noastră? Telegrafiem şi comandăm să ni se aducă din America aceleaşi produse pe care barbarul le-a obţinut măcinând grâul între două pietre. Întreaga iscusinţă tehnică, ce altceva e ea oare dacă nu o cale mai ocolită de satisfacere a necesităţilor animalice? Gândiţi-vă bine: oare realizează intelectul ceva superior prin faptul că ne arată cum să construim vapoare, căi ferate, telefoane etc., de vreme ce nu face nimic altceva decât să satisfacă nevoile cotidiene ale omului?

Iată, deci, că intelectul nu e altceva decât o cale mai ocolită de a satisface nevoile noastre trupeşti, ea nu ne scoate din lumea sensibilă. Acolo unde, însă, în această lume pătrunde ceva din lumina lumii spirituale: în marile opere de artă, în ideile originale care nu se opresc la necesităţile vieţii de toate zilele, sau acolo unde pătrunde ceva din ceea ce noi numim concepţie teosofică despre lume, acolo îşi aruncă reflexul o lume superioară; şi în acest caz spiritul uman nu va mai fi un simplu reproducător a ceea ce există în jurul nostru, ci el va fi un canal prin care spiritul se revarsă în lume. El introduce în lume ceva creator. Fiecare om e un canal prin care se revarsă o lume spirituală. Câtă vreme omul se ocupă numai de satisfacerea propriilor nevoi, el e o personalitate. Dacă face însă ceva care depăşeşte nevoile lui proprii, el este o individualitate! Acest izvor nu-l putem găsi decât în omul luat ca individ; omul este mijlocitorul între lumea spirituală şi cea sensibilă, omul face legătura între acestea două. Acestea sunt, deci, cele două feluri în care îl putem privi pe om.

Ca personalităţi, noi suntem, de fapt, toţi la fel: poate că la unul raţiunea e ceva mai dezvoltată, la altul ceva mai redusă. Nu tot aşa e însă cu individualitatea. Aici fiecare om devine un caracter aparte, aici fiecare introduce în menirea lui ceva deosebit. Dacă vreau să ştiu ce rol trebuie el să joace în lume ca personalitate, dacă vreau să ştiu ce poate fi el ca individualitate, prin originalitatea lui, trebuie să aştept până ce prin acest canal se va revărsa în lumea de aici ceva din lumea spirituală. Dacă e ca această influenţă să se producă, trebuie să vedem în fiecare om o enigmă nedezlegată. Prin fiecare individualitate curge spre noi puterea spirituală originară. Câtă vreme îl privim pe om ca personalitate, îl putem supune unor reguli: Când vorbim de drepturi şi îndatoriri generale, ne referim la personalitate. Când vorbim, însă, de individualitate, nu-l putem încorseta pe om într-o formă rigidă, el trebuie să fie purtătorul originalităţii sale. Ce se va întâmpla cu omenirea peste zece ani o vor şti oamenii care se manifestă ca individualităţi. Pe copilul care mi-a fost încredinţat spre educare n-am voie să-l constrâng în tipare alese de mine însumi, ci eu trebuie să scot din misterioasa lui fiinţă interioară ceva care îmi este total necunoscut mie însumi. Dacă vrem să ajungem la ordine socială, atunci trebuie să colaboreze individualităţi independente, trebuie ca fiecare să se poată dezvolta în deplină libertate. Când proclamăm un ideal social, noi legăm o personalitate de un anumit loc, o altă personalitate de un alt loc. Însumăm, pur şi simplu, lucruri care existau şi mai înainte: Dar prin aceasta în lume nu apare nimic nou. Iată de ce e necesar să intervină individualităţile. Iată de ce nici nu există de fapt idealuri sociale create de intelect. De folos poate fi numai o anumită atitudine socială: atitudinea născută din gândul că în fiecare fiinţă avem în faţa noastră o individualitate.

Să nu uităm nici o clipă că fiecare om are a ne spune ceva. Fiecare om poate să ne spună ceva. Dar lucrul de care avem nevoie nu sunt programele sociale, ci o *atitudine socială*. Iată ceva absolut realist şi practic. E ceva ce poate fi exprimat în conferinţa de faţă, şi e marele ideal de viitor pe care teosofia îl pune în faţa omenirii. Astfel, teosofia dobândeşte o funcţie de o importanţă practică imediată. Când teosofia se va fi revărsat într-o mai mare măsură în viaţă, ne vom dezobişnui să închidem totul în norme şi paragrafe de lege, îl vom lăsa pe om să se afirme în mod liber şi individual. Şi ne va fi atunci limpede că ne îndeplinim misiunea dacă punem omul potrivit la locul potrivit. Nu vom mai întreba dacă cel mai bun profesor e acela care stăpâneşte cel mai bine o anumită materie, ci ne vom întreba: Ce fel de om este acesta? Trebuie să ai un simţ fin, poate chiar darul clarvederii, într-o oarecare măsură, ca să-ţi dai seama dacă un anumit om corespunde, potrivit firii lui, muncii pe care o îndeplineşte, dacă el, ca om, şi-a găsit locul care i se potriveşte. Se poate ca cineva să cunoască perfect materia ce trebuie predată, el poate fi o întreagă enciclopedie ambulantă, şi totuşi să nu fie bun ca profesor, pentru că nu posedă arta de a scoate la iveală individualitatea din omul care îi e dat în grijă. De-abia când vom face abstracţie de normele de conduită şi de paragrafele de lege şi ne vom întreba ce fel de om e cel din faţa noastră, punându-l la locul potrivit pe omul cel mai bun pentru munca respectivă, acolo unde e nevoie de el, înseamnă că înfăptuim în noi idealurile pe care ni le-a adus teosofia. Se prea poate ca un medic să aibă multe cunoştinţe de specialitate, dar, în ultimă instanţă, esenţialul e felul cum stă el în faţa bolnavului, cum este el ca om. Teosofia este ceea ce trebuie să fie dacă acţionează în mod nemijlocit asupra vieţii.

RĂSPUNSURI LA ÎNTREBĂRI

Întrebare: Care este părerea dumneavoastră despre dr. Eugen Heinrich Schmitt?

El se raportează cu simpatie faţă de teosofie, şi chiar a scris el însuşi câte ceva despre teosofie, după ce a editat lucrarea relativ la tainele dialecticii lui Hegel. Însă modul său de gândire este prea matematic, prea constructiv-matematic şi se bazează pe prea puţină intuiţie. Modul său de gândire este şi prea puţin tolerant faţă de alte concepţii.

Întrebare: De unde putem afla ceva despre atlanţi şi lemurieni?

Din Cronica Akasha. Aceasta este formată din urmele pe care le lasă orice faptă în urma ei, şi care rămân întipărite vreme îndelungată, putând fi citite. Această Cronică Akasha este întru totul o realitate pentru acela care o poate citi. Dar este greu de citit, şi cel care încearcă să o facă este cu uşurinţă expus greşelilor. Pentru a vă da o reprezentare relativ grosieră a Cronicii Akasha, vă voi spune următoarele: când vorbesc eu aici, cuvântul umple spaţiul aeric. Oscilaţiile corespund cuvintelor. Dacă cineva nu ar putea auzi cuvintele mele, dar ar putea studia oscilaţiile din aer, el ar putea reconstitui cuvintele mele din aceste oscilaţii. În aer, oscilaţiile se menţin doar o scurtă vreme. În substanţa astrală, ele se menţin vreme mai îndelungată. Dacă omul ar trăi în starea de vis aşa cum trăieşte în realitatea exterioară, atunci ar putea vedea sufletescul din realitatea exterioară, şi atunci ar putea urmări chiar şi formarea Pământului, până la naşterea astrală a Pământului. Dacă omul a atins continuitatea conştienţei sale, păstrând această continuitate a conştienţei şi în timpul nopţii, în vis, atunci el poate vedea înlănţuirea proceselor lumii, naşterea şi dispariţia lor.

Întrebare: Care este părerea dumneavoastră despre Karl Marx şi opera sa?

Ceea ce a realizat Karl Marx este valabil pentru perioada care a început în secolul XVI, şi până astăzi. Această perioadă cuprinde timpul apariţiei vieţii economice moderne, şi a dezvoltării industrialismului. În măsura în care se au în vedere producţia, consumul şi cele legate de acestea, teosofia se poate împăca cu Marx. Greşeala pe care o face însă marxismul este aceea că el reduce totul la lupta de clasă. Aceasta constituie o înţelegere greşită a realităţii. Omul este cel care configurează lucrurile, şi nu mediul înconjurător şi nici raporturile de producţie. Poate cineva afirma că descoperirea calculului diferenţial a depins de relaţiile de producţie? Desigur că nu. Dar ce anume s-a realizat cu ajutorul calculului diferenţial?

Întrebare: Poate fi un teosof social-democrat?

Da, dacă el continuă să fie la fiecare pas, şi teosof. În ce măsură Partidul Social Democrat constituie ceva dezirabil pentru perioada următoare, de acest lucru se va convinge fiecare singur.

Întrebare: Ce sarcină are arta în privinţa evoluţiei spirituale a omenirii?

Aceeaşi ca şi alte activităţi. Ea ajută la transformarea întregii lumi într-o operă de artă, chiar dacă operele individuale dispar. Ne putem însă întreba dacă aceste opere individuale au sau nu importanţă, şi atunci trebuie să spunem din punct de vedere teosofic că la o asemenea operă de artă intră în considerare două lucruri: în primul rând opera de artă în spaţiu, şi în al doilea rând puterea omului care a creat-o. Puterea omului este ceea ce rămâne. Arta înseamnă ceva care are o însemnătate şi mai mare.

Întrebare: Cum se raportează teosofia la Judecata de apoi şi la pedeapsa iadului veşnic?

În concepţia teosofică nu există pedeapsă a iadului veşnic. Există doar etape de evoluţie, consecinţe ale karmei. Judecata de apoi are însă o cu totul altă semnificaţie. Ea înseamnă un anumit moment în acel interval despre care v-am vorbit în conferinţă. În această etapă omul va atinge o anumită treaptă în care nu va mai avea nici un imbold exterior, când el va fi depăşit complet sensibilul, când va fi spiritualizat complet mineralul-fizic. Ceea ce a cucerit el în viaţa sa spirituală va ieşi la iveală, aşa cum apare dispoziţia sa sufletească în spirit. De aceea, dispoziţia sa lăuntrică se va exprima în înfăţişarea sa exterioară. Omul va avea înfăţişarea exterioară pe care va fi configurat-o prin karma sa. Judecata de apoi nu înseamnă nimic altceva, decât că înfăţişarea exterioară a fiecărui om va purta pecetea dispoziţiilor sale sufleteşti. În ziua de azi, omul poate ascunde ceea ce se află în sufletul său, dar atunci nu va mai fi posibil.

Întrebare: Cum se împacă patriotismul cu fraternitatea generală?

Patriotismul este justificat pe o anumită treaptă a evoluţiei. Dar ceea ce avem noi ca ideal al fraternităţii omeneşti, este ceva mai cuprinzător. Cele două se pot concilia. Activitatea raţională poate avea şi momente individuale, iar prin faptul că gândim asupra individualităţii, intervine un anumit aspect în acel moment. Nu există o logică individuală, nu îşi are fiecare om logica sa, pentru că logica este ceva general şi nu individual. Activitatea raţională primeşte o nuanţă individuală, dar raţiunea nu este individuală.

Întrebare: De ce nu se poate stăpâni un om dement?

Omul dement este în primul rând bolnav fizic. Opusul dementului este înţeleptul, adică omul care ştie să-şi aducă viaţa interioară în acord cu lumea exterioară. Cel ce nu reuşeşte să realizeze această armonie, apare drept dement. Dacă aţi vrea să vă comportaţi pe Marte la fel ca pe Pământ, aţi apărea pe Marte drept dement.

Întrebare: Ce este de reţinut din cărţile americane despre hipnotism şi magnetism?

Ceea ce este într-adevăr important în această privinţă, nu apare în aceste cărţi. În plus, aceste lucruri sunt adesea dăunătoare din punctul de vedere al sănătăţii, şi mai mult şi mai rău decât atât. Din punctul de vedere al concepţiei teosofice despre lume nu pot decât să vă sfătuiesc cu toată tăria să le evitaţi.

Întrebare: A trăit Christos într-adevăr cu o sută de ani înainte de anul 1?

În această privinţă mă situez pe punctul de vedere al ortodoxiei. După părerea mea, cei care afirmă că ar fi trăit atunci, greşesc.

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

XV

EVANGHELIA LUI GOETHE [Nota 49]

Berlin, 26 ianuarie 1905

Aş dori să vă ofer în această conferinţă o imagine a concepţiei teosofice despre lume, care este întru totul independentă de orice dogmatism, încercând să vă arăt, plecând de la fenomenele vieţii noastre spirituale din Europa centrală, ce anume îi este propriu. Nu este vorba de a introduce o concepţie orientală despre lume, ci de a arăta că teosofia este viaţă şi trebuie să devină viaţă aici. Ea nu este o nouă Evanghelie, ci reînnoirea unor sentimente care îşi au rădăcinile adânc în sufletul omenesc.

Cel mai mult trebuie să ne intereseze modul în care sunt pătrunse genii apropiate nouă de ceea ce numim noi concepţie teosofică despre lume. De exemple, *Lessing* [Nota 50] credea în reîncarnare. În lucrările lui *Herder* [Nota 51] găsim ideea de reîntrupare. La *Schiller* găsim această idee în *Scrisorile filosofice* (1786), în schimbul de scrisori dintre Julius şi Raphael (Schiller şi Körner) şi în scrisorile «Despre educaţia estetică a omului» (1793/94). Novalis avea şi el această credinţă. Şi în special aflăm o concepţie teosofică despre lume în ultimele opere ale lui *Goethe*. Este posibil ca această idee să vă surprindă, dar acela care se preocupă cu studiul lui Goethe, şi în special cu acela al profundului poem Faust, se va familiariza tot mai mult cu ceea ce vreau să vă expun. Ceea ce voi încerca să vă redau acum, mi s-a impus de la sine.

Goethe era prin întreaga sa natură, prin sensul cel mai lăuntric al vieţii sale, teosof, pentru că el nu a pus niciodată o graniţă cunoaşterii sale, şi nici capacităţii sale de cunoaştere şi acţiune. Goethe era predestinat, prin toate predispoziţiile sale, concepţiei despre lume de care este vorba aici. El era convins că omul se află în cea mai profundă corelaţie cu Universul şi că acest Univers nu este de natură materială, ci este spirit activ, creator; nu în sensul unui panteism al unei entităţi imprecise, de neconceput, ci în sensul că noi ne putem înălţa până la un raport viu cu marele Dumnezeu.

La vârsta de şapte ani, el reunea razele Soarelui cu lentila şi aprindea astfel lumânarea; căci el voia să aprindă focul jertfei sale din focul naturii. În «Poezie şi adevăr» [Nota 52] el spune: „Dacă privim diversele religii în ansamblul lor, găsim în toate un miez comun de adevăr. – Înţelepţii tuturor timpurilor au arătat mereu oscilaţia de pendul dintre Eul superior şi cel inferior”.

După ce s-a întors acasă după studiile sale la Leipzig şi o boală grea, Goethe s-a dedicat studiilor mistice. El a decis să înfăţişeze tot ceea ce s-a petrecut atunci în el, toate impulsurile de atunci, în poemul lui Faust; acea legendă prin care Evul Mediu vrea să descrie lupta dintre vechea şi noua concepţie despre lume.

Secolul XVI nu a crezut că se poate ajunge la eliberare prin puterea propriului suflet; el l-a lăsat pe Faust să piară. Dar Goethe a crezut în această putere. După ce l-a prezentat pe Faust în tinereţe, în «Urfaust», ca om care se străduieşte, în anii 90 ai secolului al XVIII-lea el l-a situat pe o nouă bază. În «Faust», ca şi în «Basmul despre şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin», Goethe prezintă evoluţia omului de la forţele sufleteşti inferioare la cele superioare. Concepţia sa era următoarea: Numai acela care a parcurs treptele evolutive, care s-a simţit atras de Dumnezeire, care a trecut prin disperare şi îndoială, numai acela poate avea deplina convingere, numai acela şi-a putut cuceri credinţa şi răzbate de la dizarmonie la armonie. «Faust»-ul său este un poem al desăvârşirii omului. Noi nu trebuie să căutăm calea desăvârşirii în Bhagavad Gita. Problema cea mare o găsim şi în «Faust». Goethe îşi propune să descopere în «Faust» taina Răului.

Prologul din Cer este partea în care Goethe ne arată ce reprezintă pentru el poemul lui Faust. Lumea fizică este un reflex al raporturilor de forţe din lumea suprasensibilă. Prin cuvintele Prologului în Cer Goethe descrie lumea devachanică, lumea sunetelor spirituale. El cuprinde această lume în imaginea muzicii sferelor pitagoreice:

> Soarele răsună după vechea melodie
> Cânt de întrecere între sferele frăţeşti.

Cel care afirmă aici că ar fi vorba numai despre o imagine de suprafaţă, face o afirmaţie de suprafaţă, o afirmaţie superficială.

> Ascultaţi! Ascultaţi vuietul Horelor!
> Pentru urechea spirituală se naşte răsunând
> Ziua cea nouă,

spune el în final, în scena lui Ariel; Goethe vorbeşte mereu despre sunetul lumii spirituale.

În cadrul teosofiei, noi vorbim despre trei lumi: lumea viselor, lumea astrală sau lumea sufletească şi lumea mentală sau lumea spirituală. Învierea ochiului spiritual aduce pentru început înnoiri profunde în viaţa de vis. Atunci când noua vedere începe să vadă o lume nouă, ea dobândeşte o mare regularitate.

Şi desigur că pe ceea ce află omul acolo nu trebuie întemeiată o ştiinţă. Discipolul, sau Chela, trebuie să înveţe să preia prin vis în conştienţa sa de zi, cea de a doua conştienţă, a lumii astrale. Ulterior, el va avea în răstimpul somnului fără vise trăiri prin care percepe lumea spirituală, lumea mentală.

Conştienţa lumii astrale se exprimă în imagini; conştienţa lumii spirituale în auzul spiritual. Pitagoreicii o numeau muzica sferelor.

Încă un principiu important al omului se derulează în prolog: legea karmei. – Acela care ştie că Goethe a studiat temeinic misticii Evului mediu, nu va considera că Goethe se exprimă în imagini exterioare, superficiale, atunci când spune:

Moarte, nu va considera ca Goethe se exprima in imagini eronate, superficiale, atunci cand spune:

Lumea spirituală nu este închisă [Nota 53],
Simţurile tale sunt închise, inima ta e moartă!
Scoală, discipole, şi-ţi scaldă neobosit
Pieptul tău pământean în aurora dimineţii!

„Aurora dimineţii" constituie o expresie frecventă la mistici. Prima lucrare a lui *Jakob Böhme* [Nota 55] s-a numit: «Aurora sau zorii unui nou început».

De la început, Faust tinde dincolo de limitele vieţii fizice. Descrierea spiritului Pământului [Nota 50] este realizată ca expresie tehnico-mistică, este o minunată descriere a corpului astral al Pământului, ca veşmânt sufletesc nepieritor alcătuit din roadele spirituale, întreţesute ale vieţii. Spiritul Pământului nu este un simbol; el este o fiinţă reală pentru Goethe. El considera că în planete se află fiinţe planetare, care îşi au trupurile lor, aşa cum avem noi trupurile noastre de carne. Mărturia de credinţă a lui Goethe a fost că spiritul Pământului l-a învăţat nu numai să considere fiinţele individuale de la piatră, plantă, animal şi până la om, ci şi să le resimtă. Că acesta l-a învăţat fraternitatea faţă de toate creaturile, până la om, încoronarea creaţiei. Această mărturie de credinţă este exprimată de el şi la vârsta de treizeci şi cinci, treizeci şi şase de ani, în poemul «Tainele» [Nota 56]. Un pelerin ajunge la o mănăstire. La poarta acesteia el vede o cruce cu trandafiri. Crucea cu trandafiri este simbol al regnurilor naturii: piatră, plantă, animal = cruce. Trandafirii = iubire. Goethe însuşi spune ulterior că fiecare dintre cele douăsprezece personalităţi din «Tainele» reprezintă o mărturie de credinţă pentru fiecare dintre marile religii ale lumii. Ţelul pelerinului era acela de a căuta adevăratul miez lăuntric al religiilor lumii.

În prima parte îl vedem pe tânărul Faust plin de simţire şi dizarmonie. Datorită ispititorului, Faust trebuie să treacă cu Eul său inferior prin toate greşelile. În imaginea lui Mefistofel, Goethe a întruchipat o idee străveche, conţinută în toate înţelepciunile profunde. El a încercat să dezlege taina Răului. Răul este suma tuturor acelor forţe care se opun mersului înainte al desăvârşirii omeneşti. Dacă adevărul constă în evoluţie, atunci orice piedică este minciună. Mefistofel înseamnă cel care corupe prin minciună, Mephiz, corupător, ispititor – Tophel, în ebraică, cel care minte. Drumul duce prin toate tipurile de experienţe ale sinei inferioare.

Pe la sfârşitul primei părţi [Nota 57] Faust se raportează altfel la spiritul Pământului; el ajunge la vederea care face posibilă recunoaşterea sinei. După ce a trecut prin greşeli, prin purificare, Faust ajunge în lumea spirituală.

Faust sfârşeşte la o vârstă foarte înaintată, la care omul devine mistic. În convorbirile cu Eckermann [Nota 58], Goethe spune: Pentru iniţiaţi va fi curând vizibil faptul că în acest «Faust» se află multe lucruri profunde.

Mersul la mume [Nota 59] se explică în felul următor: în orice mistică, sufletescul suprem este de genul feminin; iar cunoaşterea este un proces de fecundare. Focul de pe trepied este materia primordială. Împărăţia mumelor reprezintă fundamentul tuturor lucrurilor; din acesta provine spiritul. Pentru a pătrunde în împărăţia spirituală – Devachan în limbajul teosofic –, este nevoie de o formare morală. Străduania teosofiei este de a-i conduce pe oameni într-acolo. Dar omul trebuie să devină mai întâi capabil de a parcurge acest drum, trebuie să devină demn de el. Când Faust o conduce pentru prima oară pe Elena, el arde – este consumat – de o pasiune sălbatică şi datorită acestui fapt, Elena dispare.

Faust urma să cerceteze taina naturii omeneşti, modul în care se unesc trupul, sufletul şi spiritul.

Spiritul este veşnic; el a existat înainte de naştere şi va exista şi după moarte; sufletul este elementul de legătură dintre spirit şi trup; în cadrul evoluţiei sale, el tinde pentru început spre trup, ulterior doar spre spirit, şi, o dată cu acesta, spre ceea ce este durabil, veşnic. Dezvoltarea ochiului spiritual ajută în acest proces.

Apoi suntem conduşi în «Faust» în laboratorul [Nota 60] în care este alcătuit Homunculus; iar acesta ne devine de înţeles într-un mod minunat, dacă îl concepem drept sufletul care încă nu s-a încarnat. Homunculus urmează să primească un trup. Dezvoltarea treptată a trupescului este expusă de Goethe în măreţul tablou al nopţii clasice a Valpurgiilor [Nota 61]. Proteus este înţeleptul care ştie cum se desfăşoară de la sine metamorfozele corporale. Homunculus trebuie să înceapă cu aspectul mineral, apoi urmează regnul vegetal. Pentru străbaterea regnului vegetal, Goethe foloseşte expresia: «Se înverzeşte».

Sexualitatea apare doar pe o anumită treaptă. Eros se uneşte cu Homunculus: Prin unirea sufletescului masculin cu sufletescul feminin apare omul.

Orbirea lui Faust [Nota 62] reprezintă moartea lumii fizice pentru el şi apariţia puterii vederii lăuntrice. Pentru acest proces ni se prezintă măreaţa imagine: „Şi atât timp cât nu trăieşti aceasta: mori şi devino..." [Nota 63]. Misticii exprimă acest proces astfel: „Şi aşa este moartea rădăcina oricărei vieţi". Şi: „Cel ce nu moare înainte de a muri [Nota 64], piere atunci când moare". În tabloul final din «Faust», Chorus misticus [Nota 65] afirmă:

Tot ce e trecător
Nu e decât un simbol;
Ce e inaccesibil
Devine aici faptă;
Indescriptibilul
Aici se înfăptuieşte:
Etern-femininul
Ne-nalţă-n tării.

În orice străduanie mistică sufletul omenesc ce se străduieşte este desemnat drept feminin. Unirea sufletului cu taina lumii, unirea spirituală este exprimată de către mistici prin nunta Mielului. Această concepţie a fost exprimată şi mai profund de Goethe în «Basmul despre şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin».

Despre ultima parte din «Faust», Goethe însuşi a spus – în convorbirile cu Eckermann [Nota 66] –, că el a voit să prezinte în încheiere ascensiunea lui Faust în imaginea lui Montserrat. În poemul «Tainele» acest lucru este indicat. Parsifal, călătorul prin văi. Când Faust a orbit, i-a fost dată posibilitatea de a evolua rapid. Astfel el a ajuns în regiunile superioare, noi am spune, în Devachan. Dar Goethe folosea şi idei catolice. Astfel l-a făcut pe Pater Marianus să apară în „celula cea mai pură". Aceasta înseamnă, eliberat de sexualitate, deasupra masculinului şi femininului. De aceea i-a şi pus pe umeri mantia feminină cu caracter masculin. În locul dualităţii sexuale apare unitatea. El s-a înălţat întru totul în stadiul de Buddhi. Buddhi, cea de a şasea parte principală componentă, a dobândit supremaţia asupra tuturor celorlalte.

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

XVI

TAINA REVELATĂ A LUI GOETHE [Nota 67]

BASMUL DESPRE ŞARPELE CEL VERDE ŞI FRUMOASA FLOARE-DE-CRIN (1)

Berlin, 16 februarie 1905

În această conferinţă şi în cele două care vor urma aş dori să ne ocupăm cu ceea ce – în conformitate cu propria expresie a lui *Goethe* – se poate numi Apocalipsa sa, sau taina sa relevată.

Noi am văzut înalta fraternitate din care făcea parte Goethe. Convingerea lui era că procesul cunoaşterii nu este ceva fix, stabilit dintr-un punct de vedere omenesc, ci capacitatea de cunoaştere umană se poate dezvolta şi această dezvoltare este supusă unei legităţi despre care, pentru început, omul nu trebuie să ştie nimic, la fel cum planta nu cunoaşte legile după care se dezvoltă. Învăţătura teosofică generală despre dezvoltarea capacităţii de cunoaştere a sufletului omenesc concordă întru totul cu concepţia despre lume a lui Goethe. Goethe a exprimat în mai multe feluri această concepţie.

El a răspuns acum la o întrebare pe care s-a străduit să o rezolve într-un mod infinit de profund şi care l-a preocupat de pe vremea când legătura de prietenie cu *Schiller* [Nota 68] se înnoda tot mai mult. Această legătură s-a întemeiat cu greutate, căci cele două personalităţi se situau pe terenuri total diferite. Abia prin anul 1795 s-au recunoscut pentru totdeauna şi au început să se completeze reciproc. Atunci Schiller l-a invitat pe Goethe să conlucreze la Hore, o revistă prin care urmau să fie făcute accesibile publicului cele mai frumoase produse ale vieţii spirituale. Goethe a răspuns afirmativ la această propunere de colaborare, şi ca primă contribuţie la această revistă a fost Apocalipsa sa, «Taina sa revelată»: Basmul despre şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin (1794/95).

Acolo este vorba despre marea corelaţie dintre trupesc şi sufletesc, dintre pământesc şi suprasensibil, pe care voia să le expună acolo, ca şi despre calea pe care trebuie să o abordeze omul prin capacităţile sale de cunoaştere aflate în dezvoltare, dacă e să se înalţe de la terestru la spiritual.

Aceasta este o problemă pe care omul trebuie să şi-o pună mereu. Schiller a expus această problemă într-un mod ingenios în «Scrisori despre educaţia estetică a omului». Acest tratat, prea puţin cunoscut şi studiat, constituie o sursă de referinţă pentru acela care abordează această enigmă. Goethe s-a simţit stimulat să se exprime despre această problemă şi a făcut-o în «Basmul despre şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin», pe care l-a adăugat ulterior la «Convorbiri cu emigranţii germani».

Acest basm ne conduce adânc în teosofie. Şi teosofia afirmă cum conţinutul de cunoaştere al sufletelor noastre este întotdeauna dependent de capacitatea noastră de cunoaştere, şi că noi, ca oameni, putem să ne dezvoltăm tot mai mult această capacitate de cunoaştere, astfel încât să putem ajunge treptat să nu mai vieţuim în sufletul nostru conţinutul cunoaşterii ca pe ceva subiectiv, ci să putem vieţui în sufletul nostru un conţinut obiectiv al lumii. «Basmul despre şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin» ne arată dezvoltarea sufletului omenesc înspre o înţelegere tot mai înaltă, prin aceea că *toate* facultăţile sufletului omenesc se pot dezvolta, nu numai capacitatea umană de a gândi. Toate forţele sufleteşti, şi simţirea, şi voinţa, pot pătrunde în tainele obiective ale lumii. Dar ele trebuie să înveţe să elimine orice element personal.

Acest basm este atât de profund, încât merită să ne găsim timp pentru o contemplare mai intimă a lui. El ne conduce în profunzimile concepţiei despre lume a lui Goethe. Goethe însuşi i-a spus lui *Riemer* [Nota 69] despre acest basm că el va fi la fel ca Apocalipsa lui Ioan, în sensul că puţini vor descoperi adevărul din el. Goethe a pus în el cele mai profunde lucruri pe care le ştia despre destinul omenesc. El a fost mereu reţinut în această privinţă; el s-a exprimat în sensul că dacă s-ar găsi o sută de oameni care să îl poată înţelege corect, l-ar explica. Dar până la sfârşitul vieţii sale nu s-au găsit cei o sută de oameni, şi explicaţia nu a fost dată. După moartea lui Goethe s-a dat un mare număr de încercări de explicare a Basmului [Nota 70], care au fost reunite de *Meyer von Waldeck*. Ca pietre de construcţie, ele sunt valoroase, dar nu pot întemeia sensul profund al basmului.

S-ar putea pune întrebarea: De ce şi-a pus Goethe propria taină a vieţii într-un astfel de basm? – El însuşi a spus că într-o asemenea problemă se poate exprima numai în imagini. El a procedat astfel la fel ca toţi marii învăţători ai lumii, care nu voiau să-şi predea învăţătura în cuvinte abstracte, şi care tratau cele mai importante probleme în imagini, în mod simbolic.

Chiar până la întemeierea Societăţii Teosofice [Nota 71] nu a fost posibil ca marile adevăruri să se dea altfel decât în formă imaginativă. Iar în felul acesta se creează ceea ce *Schopenhauer* [Nota 72] a numit atât de frumos «Corul spiritelor», dacă se aprinde scânteia în cei care le înţeleg, trecând prin aspectul hieroglific. Acolo unde concepţia despre lume a lui Goethe devine foarte personală, foarte intimă, el nu se poate exprima decât în această formă. De două ori găsim [Nota 73] câteva indicii importante în această privinţă în «Convorbirile cu Eckermann».

Ulterior, Goethe s-a exprimat într-un mod şi mai intim în alte două basme, în «Noua Melusine» [Nota 74] (1807), şi apoi în «Noul Paris» [Nota 75] (1810). Aceste trei basme în versuri constituie cea mai profundă expresie a concepţiei despre lume a lui Goethe. În «Noul Paris», el spune în încheiere: „Dacă vă voi putea povesti ceea ce se întâmplă în continuare, sau dacă acest lucru îmi va fi interzis cu stricteţe, încă nu o ştiu”. Acesta este un indiciu relativ la izvoarele din care provin aceste basme.

Aceste basme sunt revelaţii ale celei mai intime concepţii despre viaţă şi lume a lui Goethe. «Noul Paris» indică limpede izvorul din care

provine. El începe aşa: Toate hainele cad de pe trupul băiatului – tot ceea ce şi-a însuşit omul în cadrul culturii în care trăieşte cade, se detaşează de la el. Un bărbat tânăr şi frumos se apropie de băiat. Acesta se bucură de venirea lui. Bărbatul îl întreabă: Mă cunoşti? – Băiatul răspunde: Tu eşti Mercur. – Într-adevăr, aşa este, şi eu sunt trimis de zei la tine cu o misiune importantă!

Să considerăm deci aceste trei basme drept cea mai profundă revelaţie a lui Goethe. Pentru început să abordăm basmul despre «Şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin». Basmul începe într-un mod plin de taină. Ne sunt prezentate trei ţinuturi, unul de aici, unul de dincolo, având între ele un fluviu. Basmul ne prezintă lumile trupului, sufletului şi spiritului, şi drumul omului în lumea suprasensibilă. Malul de aici este lumea fizică. Malul de dincolo este ţara frumoasei Floare-de-Crin, este lumea spiritului; între ele se află fluviul, lumea astrală, lumea dorinţelor.

Teosofia vorbeşte despre viaţa sufletului în lumea fizică, în lumea de aici, apoi despre Devachan, în care vieţuieşte sufletul după moarte, dar şi aici în lumea fizică, dacă el s-a eliberat printr-o evoluţie ocultă de tot ceea ce este personal. Atunci el poate urca în lumea de dincolo, în împărăţia frumoasei Floare-de-Crin; atunci el găseşte calea spre celălalt mal, spre locul înspre care omul se străduieşte încontinuu să ajungă, găseşte calea spre patria sufletului şi spiritului său. Fluviul care se află între aceste două lumi, lumea astrală, fluviul poftelor şi pasiunilor, care îl despart pe om de lumea spirituală, trebuie trecut, trebuie depăşit.

Se construieşte o punte peste fluviu, şi omul ajunge în împărăţia frumoasei Floare-de-Crin. Acesta este ţelul înspre care tinde omul. Goethe ştia cu exactitate ce însemna Crinul în mistica Evului mediu. El s-a lăsat practic iniţiat în tainele concepţiei mistice despre lume, şi era familiarizat cu străduinţele alchimiste ale Evului mediu. Iar după ce a cunoscut pe de o parte profunzimile misticii, a întâlnit apoi şi reflexul trivial al acesteia în imaginile deformate din literatură.

În prima parte a lui «Faust» el ne arată, încă în mod umoristic, faptul că îl preocupa problema legăturii dintre om şi frumoasa Floare-de-Crin. În timpul plimbării de Paşti – înainte de a face cunoştinţă cu Mefistofel – se spune relativ la străduinţele omului, în cadrul unei alchimii deformate:

> Tata a fost un om ciudat,
> Spre tainele naturii şi circuitele ei sfinte,
> Loial, şi totuşi în felul său, s-a aplecat
> Cu-o râvnă capricioasă reflectând;
> …Un roşu leu unea, brav peţitor,
> Cu Crina albă în călâie baie.

Aceasta este o expresie tehnică alchimistă: Crinul înseamnă Mercur. În sensul concepţiei teosofice despre lume, Mercur este simbolul înţelepciunii, înspre care tinde omul, iar Crinul acea stare de conştienţă în care se află omul când a atins supremul pe care îl poate atinge când s-a găsit pe sine. Aici este reprezentată unirea dintre masculin şi feminin în sufletul omenesc. „În călâie baie" înseamnă, în sensul alchimiei, „eliberat de focul poftelor". În teosofie, noi vorbim despre Ahamkara, străduinţa Eului omenesc care vrea să cuprindă cel mai înalt principiu. Acest principiu uman care se străduieşte pentru început în individualitatea sa, este reprezentat în alchimie drept Leu, care s-a eliberat de egoitate, de pofte şi pasiuni, şi căruia îi este îngăduit să se unească cu Crinul. Chiar dacă în Evul Mediu nu se mai ştiau prea multe din adevărata alchimie, denumirile s-au păstrat totuşi. Toate adevărurile superioare se află în strălucire eterică în faţa noastră atunci când ne apropiem de ele eliberaţi de poftele pustiitoare, de leul poftelor răcorite în baia călâie. Atunci spiritul omenesc poate găsi Crinul, etern-femininul ce ne înalţă în tării, şi el se poate uni cu aceste adevăruri ale lumii spirituale. Aceasta este o cale pe care sufletele au păşit întotdeauna în cea mai deplină claritate. Mistic este acela care se străduieşte spre claritatea, măreţia şi puritatea concepţiilor.

Pentru înţelepciune nu trebuie să existe simpatie şi antipatie, ci numai o cufundare neegoistă în ele. Pentru că în cazul adevărurilor matematice nu se mai resimte nici o pasiune, nu este posibilă cearta în privinţa lor; dacă ar fi luate în consideraţie sentimentele umane, s-ar putea ajunge şi la controversa dacă 2 ori 2 fac 4. Toate adevărurile superioare stau înaintea noastră în aceeaşi strălucire eterică dacă reuşim să exprimăm această dispoziţie interioară purificată. Şi această limpezire a toate era ceea ce numea *Pythagoras* [Nota 76] katarsis, purificare. Toată această cale, cu tainele ei intime, a fost descrisă de Goethe în Basmul său, pentru că limbajul nostru uzual într-adevăr nu este capabil să exprime aceste lucruri. Abia atunci când reuşim să descriem în imagini de culori ceea ce trăieşte în sufletul misticului, găsim şi din punctul de vedere al limbajului calea spre cea mai înaltă formă a conştienţei omeneşti, spre Crin.

Oamenii se complac în a-şi reprezenta mistica drept ceva neclar. Dar neclară este ea numai pentru acela care nu găseşte calea spre înalturi. Spre nepreţuita claritate a conceptelor se străduieşte misticul în înălţimile eterice pure, eliberat de realitatea brută nemijlocită. Este nevoie să ne însuşim mai întâi conceptele care ne duc în acest ţinut al limpezimii. Goethe a căutat acest ţinut al limpezimii, el şi-a însuşit cunoştinţe matematice. În cele rămase de la Goethe s-a găsit cu cincizeci de ani în urmă un caiet care mi-a confirmat faptul că Goethe s-a preocupat, chiar şi în ultimii ani ai vieţii, cu studiile matematice, abordând chiar şi probleme de matematici superioare. El şi-a organizat şi studiile asupra naturii, şi asupra sufletului omenesc, în sensul unui adevărat gnostic. Prin spiritul său intuitiv a ajuns, de exemplu, până la contemplarea plantei primordiale.

Dar pe cât de greu a putut fi înţeles în privinţa plantei primordiale şi a animalului primordial, cu atât mai puţin a fost înţeles în privinţa vieţii sufleteşti. Amintesc aici convorbirea sa cu Schiller [Nota 77], de la Jena, în 1794. Goethe s-a exprimat faţă de Schiller în sensul că s-ar putea găsi un mod de observare a lumii şi a conţinuturilor ei care să nu descompună lucrurile aşa cum procedează ştiinţa, ci să dovedească legătura unitară aflată la baza tuturor, şi care să indice spre ceva superior, ceva unitar, aflat dincolo de lumea sensibilă. Şi Goethe şi-a desenat planta primordială, o formaţiune care deşi era asemănătoare unei plante, nu putea fi percepută cu simţurile exterioare, ca o plantă obişnuită, şi el i-a spus lui Schiller că aceasta ar fi planta, planta primordială, ceea uneşte toate plantele; dar că această primordială nu trăieşte într-o singură plantă individuală, ci în toate fiinţele vegetale. Că ea ar constitui aspectul obiectiv al tuturor plantelor. – La obiecţia lui Schiller că ceea ce a desemnat el drept plantă primordială ar fi o idee, Goethe a răspuns: „Dacă aceasta este o idee, atunci eu îmi văd ideile cu ochii". Atunci Goethe a arătat modul în care se raportează el la spirit, faptul că pentru el există o plantă văzută intuitiv, care trăieşte în fiecare fiinţă vegetală. Numai vederea intuitivă poate percepe ceea ce este obiectiv dincolo de toate lucrurile sensibile, numai gândirea eliberată de sensibil poate ajunge la ea. Iar modul în care se poate înălţa gândirea până la o asemenea obiectivitate ne este prezentat de luminiţele rătăcitoare din Basm. Cel care nu se poate înălţa până la concepţia lui Goethe, nu înţelege ce vrea el să spună; nici chiar Schiller nu a înţeles atunci prea bine ce voia Goethe să spună, dar el şi-a dat toată osteneala să pătrundă în concepţia despre lume a lui Goethe. Apoi a sosit scrisoarea din 23 august 1794. Aceasta a însemnat spargerea gheţii dintre cele două spirite.

Goethe a intercalat în acest Basm multe din înaltele contemplări spirituale care trăiau în el. Să încercăm acum să pătrundem în Basm.

Ni se spune că la miezul nopţii, două luminiţe rătăcitoare îl trezesc pe bătrânul luntraş, care dormea pe celălalt mal – aşadar în lumea spirituală –, căci vor să fie trecute fluviul. El le trece peste apă, din împărăţia Florii-de-Crin, peste fluviul biciuit de furtună. Ele se comportă foarte nemanierat, dansează în barcă în aşa fel încât luntraşul trebuie să le spună că barca se va răsturna. În fine, după ce au ajuns cu

mare osteneală la celălalt mal, ele vor să îl plătească cu multe bucăţi de aur, care cad din ele, scuturându-se. Luntraşul le refuză, spunând mâhnit: Bine că nu le-aţi aruncat în râu, pentru că acesta nu poate suporta aurul, şi s-ar fi înspumat sălbatic şi v-ar fi înghiţit. Eu va trebui să îngrop acum aurul. Eu însumi pot fi plătit numai cu roadele pământului. Şi el nu le lasă să plece, înainte ca ele să-i promită că-i vor aduce trei verze, trei anghinare şi trei cepe. Luntraşul ascunde apoi aurul în crăpăturile pământului, acolo unde locuieşte şarpele cel verde. Acesta consumă aurul, devenind datorită lui mai luminos, dinăuntru spre afară. Acum el poate merge în propria sa lumină, şi poate vedea cum totul se luminează în preajma lui de la această lumină. Luminiţele rătăcitoare întâlnesc şarpele, şi îi spun: Dumneavoastră sunteţi muma noastră, pe linie orizontală. – Luminiţele rătăcitoare sunt verii şarpelui pe linie verticală. Vertical şi orizontal, sunt expresii străvechi care apar mereu în mistică pentru a exprima anumite stări sufleteşti.

Cum ajungem la frumoasa Floare-de-Crin? – întreabă acum luminiţele rătăcitoare. Oh, ea locuieşte pe celălalt mal, le răspunde şarpele. – O, ce păcat, acolo am fost deja, de acolo venim doar! – Şarpele le explică faptul că luntraşul aduce pe oricine încoace, dar că lui nu-i este îngăduit să ducă pe nimeni dincolo. – Nu există alte căi? – Ba da, la amiază formez eu însumi o punte –, spune şarpele cel verde. Dar luminiţelor rătăcitoare nu le place acest timp, şi şarpele le indică atunci umbra uriaşului, care este el însuşi lipsit de putere, dar prin umbra sa poate face orice. La răsăritul şi apusul Soarelui, umbra se extinde peste fluviu ca un pod.

Şarpele încearcă, după îndepărtarea luminiţelor rătăcitoare, să-şi potolească o curiozitate care îl chinuia de mult. În călătoriile sale prin crăpăturile stâncilor, descoperise prin simţire pereţi netezi şi figuri asemănătoare oamenilor, pe care spera să le recunoască acum, prin noua sa lumină.

El se strecoară printre stânci, şi găseşte o încăpere în care se aflau statuile a patru regi. Primul rege este de aur, având o coroană de frunze de stejar. Regele îl întrebă pe şarpe de unde vine. Acesta răspunse: Din adâncurile în care locuieşte aurul! – Ce este mai minunat decât aurul? – întrebă regele. Lumina – răspunse şarpele. Ce este mai înviorător decât lumina? – Conversaţia, răspunse şarpele. Apoi îi contemplă pe ceilalţi regi, dintre care al doilea era de argint, împodobit cu o coroană, al treilea era din aramă, şi avea o cunună de laur, pe când cel de-al patrulea avea o statură nedefinită, compus din toate aceste metale.

Deodată se răspândi în încăpere o lumină, un bătrân cu o lampă apărând înăuntru.

Pentru ce vii, nu vezi că avem lumină? – întrebă regele de aur. – Ştiţi că nu-mi este îngăduit să luminez întunericul. – Se sfârşeşte împărăţia mea? – întrebă regele de argint. Târziu, sau niciodată – replică bătrânul. Regele de aramă întrebă: Când mă voi scula? – Curând – răspunse bătrânul. Cu cine să mă însoţesc? – Cu fraţii tăi mai vârstnici – răspunse bătrânul. Ce se va întâmpla cu cel mai tânăr? – Se va aşeza.

În timpul acestei discuţii, şarpele privea templul din jurul său. Apoi, regele de aur îl întrebă pe bătrân: Câte taine cunoşti? – Trei, răspuns bătrânul. – Care este cea mai importantă? – întrebă regele de argint. – Cea evidentă –, răspunse bătrânul. Vrei să ne-o dezvălui şi nouă? – întrebă regele de aramă. De îndată ce o voi şti pe a patra –, spuse bătrânul. Ce mă priveşte – murmură regele compozit. Eu o cunosc pe a patra –, spuse şarpele, se apropie de bătrân şi îi şuieră ceva la ureche. Sosit-a timpul! – strigă bătrânul cu o voce puternică. Ecoul templului îi răspunse, coloanele metalice ale statuilor răsunară şi în clipa aceea bătrânul se cufundă spre Soare-apune, şarpele spre Soare-răsare, fiecare dintre ei trecând cu cea mai mare repeziciune prin despicăturile stâncilor.

Deocamdată doar atât, referitor la conţinutul basmului. „Publicul va mai afla câte ceva, căci dezlegarea se află în însuşi basmul”, scrie Schiller lui Cotta [Nota 78]. Ne aflăm într-un punct în care vrem să începem dezlegarea. Pentru a nu merge prea departe, vrem să ne clarificăm pentru început câteva expresii străvechi ale învăţăturilor tainice, pentru a înţelege imaginile. Flăcările însemnau pentru mistic ceva absolut deosebit. Ce a avut Goethe în vedere prin flăcări, prin luminiţele rătăcitoare. Flăcările, care sunt luminiţe rătăcitoare, din punct de vedere simbolic reprezintă focul pasiunilor, al dorinţelor senzoriale, al impulsurilor şi instinctelor. Este focul care trăieşte numai în animalele cu sânge cald, şi în oameni. Cândva a existat un timp în care omul încă nu avea statura sa de astăzi. Acest foc încă nu exista înainte de rasa lemuriană; înainte ca el să se încarneze în corpurile omeneşti, nu existau pofte şi impulsuri de acest tip. Omul a devenit o fiinţă cu pofte şi dorinţe abia prin pătrunderea sa cu sângele cald, un Kamamanas. Peştii şi reptilele fac parte dintre animalele heteroterme. Mistica face de aceea diferenţa, mai mult decât ştiinţele naturii, între fiinţele cu sânge rece şi fiinţele cu sânge cald.

Pe atunci, pe la mijlocul perioadei lemuriene, a intervenit un moment în care omul şi-a început dezvoltarea de la stadiul inferior la cel superior. Acest moment este desemnat în mituri, în legenda lui Prometeu, drept aducerea focului pe Pământ. Despre Prometeu se povesteşte că el ar fi adus focul din cer, şi că a fost înlănţuit de stânci – de trupul omenesc fizic, mineral.

Totalitatea impulsurilor, sentimentelor, instinctelor şi pasiunilor constituie focul, care îl impulsionează pe om înspre noi fapte. În teosofie, flacăra este numită izvor al conştienţei omeneşti de sine, capacitatea omului de a-şi spune „eu”. Dacă omul nu ar fi ajuns să devină flacără, el nu şi-ar fi putut dezvolta conştienţa de sine, şi nu s-ar fi putut înălţa la cunoaşterea divinului. Există o conştienţă de Eu inferioară, conştienţa de sine, şi o conştienţă superioară. Natura inferioară a impulsurilor este unită în om cu conştienţa superioară. Omul fizic s-a format prin pătrunderea sinei sale cu sângele, cu flacăra. Formaţiunile de flacără ale luminiţelor rătăcitoare indică izvorârea conştienţei de sine în cadrul impulsurilor, poftelor şi pasiunilor. Acesta este Kamamanas, cum spunem noi în teosofie. Cu acestea trăieşte omul, pentru început, în lumea fizică, dincoace de fluviu.

Dar ţinutul de obârşie al omului, în care zăbovește el înainte de a se naşte, se află dincolo de fluviu, în lumea spirituală. Luntraşul îl conduce pe om din lumea spirituală peste fluviul lumii astrale, în existenţa corporală de aici. Sufletul căutător tinde însă neobosit înapoi, spre ţara de dincolo de fluviu. Însă acolo luntraşul – natura – nu îl poate purta. Se spune: Chiar dacă îl întâlniţi pe acest mal, el nu vă va lua cu sine, pentru că el are voie să aducă pe oricine încoace, dar nu îi este îngăduit să ducă pe nimeni încolo. Aşa le spune şarpele luminiţelor rătăcitoare. Forţele naturii au adus omul, prin naştere, în lumea fizică. Dacă omul vrea să se întoarcă în lumile superioare în timpul vieţii sale, trebuie să o facă singur. Există o cale în acest sens. Eul poate aduna cunoştinţe. În ocultism, cunoaşterea a avut întotdeauna drept simbol aurul. Aurul şi înţelepciunea – cunoaşterea – îşi corespund. Aurul cunoaşterii, reprezentat prin luminiţele rătăcitoare, este posedat şi de omenescul inferior, care devine luminiţă rătăcitoare dacă nu găseşte calea corectă. Există o înţelepciune inferioară pe care omul şi-o însuşeşte în cadrul lumii sensibile, prin observarea lucrurilor şi entităţilor acestei lumi sensibile, prin faptul că îşi face reprezentări despre aceasta, pe care le combină prin gândirea sa. Însă aceasta este o simplă înţelepciune raţională. Luminiţele rătăcitoare vor să-l plătească pe luntraş cu acest aur, pe care l-au dobândit cu uşurinţă şi pe care îl risipesc cu uşurinţă. Dar luntraşul le respinge, pentru că înţelepciunea raţională nu satisface natura. Numai acele daruri pot acţiona în natură, care sunt unite cu forţele vii ale naturii. Înţelepciunea nematurizată face fluviul astralului să se înspumeze, el nu o preia, o respinge. Luntraşul cere drept răsplată roade ale pământului. Dar luminiţele rătăcitoare nu au gustat niciodată aşa ceva; ele nu le posedă. Ele nu s-au străduit niciodată să pătrundă în profunzimile naturii, dar cu toate acestea ele trebuie să plătească naturii tributul său. Ele trebuie să promită că vor împlini cerinţa luntraşului. Iar cerinţa constă în roade ale pământului: trei verze, trei anghinare şi trei cepe mari. Ce reprezintă aceste roade ale pământului? Goethe alege aceste roade, care au coji şi frunze învăluitoare, ce reprezintă învelişurile omeneşti.

Omul are trei învelişuri, cele trei corpuri ale sale: corpul fizic, corpul eteric şi corpul astral. Înăuntrul acestor învelişuri trăieşte miezul fiinţial al

omului, sinea sa. În aceste corpuri care o înconjoară ca nişte învelişuri, sinea trebuie să adune roadele de la o încarnare la alta. Ea trebuie să adune roade ale Pământului. Aceste roade nu constau dintr-o cunoaştere raţională. Luntraşul cere aceste trei corpuri învăluitoare ca tribut al naturii. Goethe a introdus această învăţătură în modul cel mai subtil în Basmul său.

Aurul ajunge la şarpe. Este aurul adevăratei înţelepciuni. Şarpele a fost dintotdeauna simbolul sinei, care nu rămâne în sine, ci poate prelua dumnezeirea în mod altruist, putându-se jertfi; care adună smerit, altruist, înţelepciunea Pământului, prin faptul că se cufundă în „adâncurile pământului" şi urcă până la dumnezeire prin aceea că nu-şi dezvoltă egoismul şi vanitatea, ci prin aceea că încearcă să se facă pe sine asemănător dumnezeirii. Şarpele, în strădania sa altruistă, se pătrunde întru totul cu acest aur, devenind astfel luminos, lumină pe care o radiază dinăuntru spre afară. El devine luminos, aşa cum devine sinea când s-a transformat, urcând până la treapta inspiraţiei, pe care omul a devenit plin de lumină lăuntrică, şi lumina se îndreaptă spre lumină. Şarpele observă că el a devenit transparent şi luminos. Cu mult timp în urmă fusese asigurat că acest fenomen este posibil. Şi dacă mai înainte era verde, acum a devenit luminos. Şarpele este verde pentru că se află în simpatie cu fiinţele dimprejurul său, cu întreaga natură. La fiinţele în care vieţuieşte această simpatie, aura apare în nuanţe de culoare verde deschis. Verdele este culoarea ce apare în aura omului care vieţuieşte preponderent altruist, având o strădanie plină de dăruire în suflet. Iar acum, când a devenit strălucitor dinăuntru spre afară, şarpele vede ceea ce mai înainte presimţea doar în strădaniile sale. Toate frunzele par a fi alcătuite din smarald, toate florile sunt luminate în modul cel mai minunat. El vede toate lucrurile într-o lumină nouă, limpezită. Lucrurile ne apar astfel într-o lumină de smarald atunci când spiritul din ele ne vine în întâmpinare, atunci când lumina se revarsă în întâmpinarea luminii.

Acum, când a devenit luminos, când a preluat în sine natura divină superioară, el găseşte şi calea către templul subpământean.

Adânc ascunse erau lăcaşurile în care erau învăţate adevărurile în timpurile trecute; adânc ascunse în grotele şi prăpăstiile Pământului se aflau templele de misterii. Acolo lumina vine în întâmpinarea luminii.

Până acum, şarpele fusese nevoit să se strecoare fără lumină prin aceste abisuri, dar el putea diferenţia obiectele prin simţire. El percepuse obiectele prin simţire, obiecte care trădau intervenţia mâinii modelatoare a omului, şi în primul rând figurile omeneşti. Acum el se află în posesia luminii, şi lumina îi vine în întâmpinare. El găseşte templul şi în templu pe cei patru regi, unde îi vine în întâmpinare şi bătrânul cu lampa. Bătrânul cu lampa înseamnă înţelepciunea străveche, înţelepciunea străveche a omenirii, care este numai lumină şi nu aruncă umbre, care conţine ceva pe care ştiinţele moderne ale naturii nu-l pot înţelege. Dintr-un sens foarte profund afirmă Goethe că lampa luminează pentru sufletul omenesc numai atunci când i se aduce în întâmpinare o altă lumină, pe care sufletul trebuie să o producă în sine. Este aceeaşi concepţie pe care o exprimă în maxima cu care el şi-a precedat teoria culorilor, şi despre care a afirmat că ar fi cuvintele unui vechi mistic:

> De n-ar fi ochiul solar,
> Cum am putea zări lumina?
> De n-ar trăi în noi însăşi puterea lui Dumnezeu,
> Cum ne-ar putea încânta divinul?

Şi deoarece ochiul şarpelui a devenit solar atunci când lumina divină s-a aprins în el, lumina înţelepciunii străvechi a lumii îi vine în întâmpinare.

Focul ca pasiune s-a transformat în lumină. Focul, care s-a transformat afară, în regnul pământesc, în lumină a înţelepciunii, poate lumina în întâmpinarea aducătorului înţelepciunii, „bătrânul cu lampa".

În continuarea Basmului ne sunt prezentaţi cei patru regi.

Cei patru regi sunt priviţi de şarpe cu uimire şi veneraţie. Uimirea şi veneraţia au constituit întotdeauna puterile sufleteşti care l-au dus pe om înainte, înălţându-l. Şarpele zăreşte pentru început regele de aur, care începe să vorbească: Regele îl întrebă pe şarpe: De unde vii? Acesta răspunse: Din adâncurile în care locuieşte aurul! – Ce este mai minunat decât aurul? – întrebă regele. Lumina – răspunse şarpele. Ce este mai înviorător decât lumina? – Conversaţia, răspunse şarpele. În conversaţie, înţelepciunea apare într-un mod mai intim pentru om, ea este mai înviorătoare decât o mare revelaţie. – Şi nu ne vin în gând dialogurile platonice în faţa acestei convorbiri a regelui cu şarpele? Şi aici şi acolo sunt exprimate în câteva cuvinte, în câteva fraze, taine ale lumii. Goethe vrea să spună că prin ceea ce se află în templu şi ceea ce se desfăşoară acolo este vorba de cele mai înalte taine ale evoluţiei omenirii.

Ce alchimie este aceasta, prin care lucrurile se transformă astfel? Este iniţierea. Chiar şi teoria modernă a evoluţionismului porneşte de la continua transformare a lucrurilor. Templul trebuie să fie la început subpământean, adică inaccesibil pentru majoritatea oamenilor. Dar acum se apropie momentul în care el se va deschide tuturor oamenilor. El vrea să trimită de la un om la altul aurul înţelepciunii devenit lumină.

Cine este regele de aur, şi cine sunt ceilalţi trei regi, cel de argint, cel de aramă şi cel din amestecul celor trei substanţe? – Regele de aur este Manas, înţelepciunea însăşi, care până acum se putea dezvolta într-o măsură mai înaltă doar în templele de misterii. Este acea putere sufletească pe care şi-o poate cuceri omul prin gândirea purificată, eliberată de sensibil. Regele de argint indică un element şi mai înalt decât înţelepciunea: el este iubirea, Cuvântul creator al lumilor, Buddhi, Dumnezeul care radiază în iubire. Împărăţia sa este numită împărăţia strălucirii; cu aceasta se are în vedere ceea ce creştinismul desemnează drept Glorie (Gloria in excelsis). Se indică un moment temporal, care va putea fi atins abia ulterior; atunci Buddhi va domni asupra oamenilor. Regele de aramă, pe care şarpele nu îl zăreşte de la început, care aparent este mai puţin valoros, are o putere uriaşă, şi apare ca fiind măreţ. El aduce mai degrabă cu o stâncă decât cu o formă umană. Regele acesta exprimă puterea sufletească volitivă, care este ascunsă în om. El reprezintă Atma, cu care omul ce se străduieşte va fi dotat abia în final, principiul pe care îl descoperă la sfârşit.

Aşa a prezentat Goethe, într-o frumoasă imagine, dotarea omului cu cele trei virtuţi superioare, care îi vor fi conferite cândva. Mai înainte, nimeni nu ajungea la iniţiere fără să fi dobândit această maturitate.

Mai este prezent şi un al patrulea rege, cu o statură greoaie; el constă dintr-un amestec de aur, argint şi aramă, dar s-ar părea că metalele nu s-au contopit prea bine la turnare, neacordându-se întru totul unul cu celălalt. Este sufletul omului neevoluat, care încă nu tinde înspre o dezvoltare superioară, în care gândirea, simţirea şi voinţa se intercalează haotic, şi care oferă privirii „o imagine neplăcută". Acest al patrulea rege reprezintă puterea gândirii care mai este încă întunecată de impresiile sensibile, focul sufletului care încă nu se desfăşoară în iubire, ci trăieşte în pofte şi impulsuri, voinţa nedisciplinată a omului.

Să ne amintim convorbirea regelui cu bătrânul cu lampa. Regele de aur îl întreabă pe bătrân: Câte taine cunoşti tu? – Trei – răspunse bătrânul. – Care este cel mai important? – întrebă regele de argint. Cea evidentă – răspunse bătrânul. Vrei să ne-o dezvălui şi nouă? – întrebă regele de aramă. – De îndată ce o voi cunoaşte pe cea de a patra – replică bătrânul. Eu o cunosc pe cea de-a patra – spuse şarpele, se apropie de bătrân şi îi şuieră ceva în ureche. – Sosit-a timpul! – strigă bătrânul cu o voce puternică.

Există trei taine – şi cea mai importantă este cea evidentă. După ce acestea au fost revelate, poate fi cunoscută şi cea de a patra! Acestea sunt cuvintele cele mai importante din tot Basmul, şi reprezintă totodată cheia sa – aşa cum i-a spus Goethe lui Schiller într-o convorbire cu acesta [Nota 79]. Bătrânul cunoaşte trei taine, care sunt tainele celor trei regnuri ale naturii. Regnurile naturii au devenit staţionare în evoluţia lor. Însă omul evoluează în continuare. El poate face aceasta deoarece în el vieţuieşte spiritul, sinea sa. Cele trei taine pe care le cunoaşte bătrânul explică legile regnurilor mineral, vegetal şi animal. Legea care trebuie să trăiască în sufletul omenesc, dacă acesta vrea să atingă maturitatea necesară iniţierii, trebuie găsită de sufletul însuşi, prin propriile sale puteri. – Şarpele a găsit-o. El i-o şuieră bătrânului în ureche. Ce i-a spus şarpele bătrânului la ureche? Că el are voinţa de a se jertfi! – Jertfa este legea lumii spirituale! – Pe calea spre cunoaşterea superioară poate merge numai acela pentru care această cunoaştere nu este scop în sine, ci care o caută pentru a o pune în slujba omenirii. Toţi misticii adevăraţi cunosc această cale a sufletului, căci toţi au trecut prin această trăire a jertfei şarpelui. De îndată ce în templu răsună cuvintele: Eu vreau să mă jertfesc!, bătrânul spune: Acum a sosit timpul!

Cuvintele bătrânului indică un viitor îndepărtat, în care maturitatea va fi atinsă de întreaga omenire: Sosit-a timpul! – atunci va fi timpul în care templul se va înălţa deasupra fluviului, astfel încât întreaga omenire să devină părtaşă la înţelepciune, şi să participe la iniţiere, care altfel revenea doar câtorva, jos, în templul subpământean.

Aceluia care s-a preocupat, ca mine, de douăzeci de ani, cu acest basm, i se arată mereu o înţelepciune tot mai profundă, iar liniile directoare indică spre o temelie primordială tot mai profundă. Mai există multe fraze de o bogăţie inestimabilă, pe care trebuie să le descoperim, şi noi trebuie să le descoperim. Numai că trebuie să ne ferim ca Goethe să nu afirme şi în privinţa noastră ceea ce caracterizează în «Faust», prin Mefistofel, astfel:

> Cel care vrea să cunoască şi să descrie ceva viu [Nota 80],
> Încearcă pentru început să izgonească spiritul afară,
> Apoi el are părţile în mână,
> Şi-i mai lipseşte – din păcate! – doar legătura spirituală!

Haideţi să căutăm această legătură spirituală în creaţiile lui Goethe!

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

XVII

TAINA REVELATĂ A LUI GOETHE [Nota 81]

BASMUL DESPRE ŞARPELE CEL VERDE ŞI FRUMOASA FLOARE-DE-CRIN (2)

Berlin, 23 februarie 1905

În urmă cu opt zile am indicat deja faptul că în Basmul-poem al lui Goethe despre şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin se ajunge la dezlegarea enigmei fundamentale a modului cum evoluează omul de la Eul său inferior la Eul superior, şi că la baza Basmului se află o măreaţă perspectivă asupra viitorului.

Cum poate ajunge omul la poarta care îl duce în lumea spirituală? Aceasta era problema fundamentală pentru Goethe. El abordează în modul cel mai pătrunzător această problemă şi încearcă în cele mai diferite moduri să reprezinte calea evoluţiei puterilor sufleteşti ale omului.

Pornind de la aceste mari puncte de vedere, el încearcă să arate în toate amănuntele, în calitatea sa de cunoscător, ce căi interioare are omul de străbătut.

Am rămas la clipa în care bătrânul cu lampa s-a întâlnit cu şarpele în faţa imaginilor regilor, reprezentanţii celor mai înalte puteri spirituale. Trebuie să recunoaştem în templu un simbol pentru marile şcoli tainice care au existat întotdeauna şi mai există şi în ziua de azi. În templu erau conduşi anumiţi oameni, şi prin învăţăturile şi indicaţiile pe care le primeau acolo, dacă le aplicau într-adevăr asupra lor, ajungeau treptat atât de departe, încât în final li se putea împărtăşi iniţierea.

Noi am văzut că şarpele a şuierat un cuvânt în urechea bătrânului, acţiune desfăşurată în faţa regilor. Noi ştim că acel cuvânt este cuvântul cel mai important, soluţia enigmei, despre care Goethe şi Schiller spuneau că „soluţia se află chiar în basm” [Nota 82].

Faptul că soluţia se află în acel cuvânt, se deduce din comportamentul bătrânului. Căci de îndată ce şarpele a rostit cuvântul, bătrânul replică prin cuvintele pline de importanţă: «Sosit-a timpul!».

Şarpele cunoaşte cea de a patra taină; de aceea spune bătrânul: «Sosit-a timpul!» Şi când, mai târziu, aceste cuvinte sunt aduse frumoasei Floare-de-Crin, ea le consideră drept o rază de lumină, ca indiciu al eliberării ei.

Bătrânul se întoarce acasă, unde o găseşte pe soţia sa consternată. Ea îi povesteşte că fuseseră acolo două luminiţe rătăcitoare, care nu s-au purtat în mod cuviincios, care au lins aurul de pe pereţi, împrăştiindu-l apoi în faţa ei. Că mopsul mâncase din acel aur şi murise datorită acestui fapt. Şi că apoi, bătrâna a trebuit să promită că va duce ea la fluviu datoria luminiţelor rătăcitoare. Bătrânul încuviinţă acest lucru, spunând că se va ivi ocazia ca luminiţele rătăcitoare să-şi dovedească recunoştinţa. Dar, pentru început, el are sarcina de a crea din nou ordine în casă; şi el o face lăsând lampa să ardă, şi acoperind în felul acesta din nou pereţii cu aur.

S-ar părea că aici există o contradicţie. La început, în convorbirea dintre bătrân şi regele de aur, se spune: De ce vii, căci noi avem lumină! – Bătrânul răspunde: Ştiţi că nu îmi este îngăduit să luminez întunericul. – Omul trebuie să-şi cucerească mai întâi lumina lăuntrică, pe care să o aducă în întâmpinarea înţelepciunii străvechi; abia apoi poate aceasta lumina pentru el. – Iar după ce bătrânul s-a scufundat spre Soare-apune mergând cu lampa sa prin crăpăturile/culoarele Pământului, se spune: Toate culoarele Pământului prin care a trecut el s-au umplut în urma sa cu aur; căci lampa sa avea minunata însuşire să transforme toate pietrele în aur, lemnul de orice fel în argint, animalele moarte în pietre preţioase şi de a descompune orice metal. Dar pentru a-şi manifesta acest efect, trebuia să lumineze singură, căci dacă mai era şi o altă lumină în preajma ei, strălucea doar frumos şi blând, şi toate fiinţele se simţeau înviorate datorită ei. – Această contradicţie poate fi înţeleasă în sensul că ea luminează numai dacă îi vine o lumină în întâmpinare, iar atunci când nu mai există lângă ea nici o lumină, luminează într-un mod deosebit şi transformă tot ceea ce se află în jurul ei: pietrele devin aur, mopsul mort devine onix. În felul acesta avem o interpretare plină de sens.

Apoi bătrânul îi spune soţiei sale: Du-te la luntraş, du-i cele trei roade ale Pământului, iar pe căţelul mort du-l frumoasei Floare-de-Crin; aşa cum ucide ceea ce este viu, îl va învia pe cel mort prin atingerea ei. – Femeia porneşte la drum. Coşul cu mopsul cel mort este foarte uşor, dar se îngreunează când se adaugă în el roadele Pământului. Aceasta este o trăsătură importantă.

Uriaşul îi apare în cale; umbra sa îi scotoceşte în coş şi-i ia câte unul din roadele Pământului, ducându-le la gura uriaşului, care le mănâncă. Luntraşul nu poate fi satisfăcut prin restul roadelor, căci el trebuie să-i dea fluviului tributul în interval de douăzeci şi patru de ore. Bătrâna se pune chezaş în faţa fluviului şi îşi cufundă mâna în el. Mâna devine tot mai mică şi mai neagră şi în final devine invizibilă, deşi ea simte că o are încă; dacă femeia aduce fluviului tributul în intervalul promis, îşi va reprimi mâna.

Tocmai când sosi bătrâna, luntraşul aducea de pe celălalt mal un tânăr, care arăta ca paralizat. În fine, ajung amândoi pe celălalt mal, trecând peste puntea formată de către şarpe la ceasul amiezii, în împărăţia frumoasei Floare-de-Crin. O găsesc înconjurată de trei slujitoare, cântând la harpă. Este de o frumuseţe nepământeană, dar este tristă, căci pasărea de al cărei cântec se bucura, şi-a căutat adăpost lângă ea de teama unui uliu, şi a fost ucisă de atingerea ei. Ea este nefericită de această nouă spaimă. Bătrâna deplânge necazul ei, dar îi vesteşte totodată mesajul bărbatului ei, anume că a sosit vremea.

Între timp veniseră şi şarpele şi luminiţele rătăcitoare. Şarpele o consolează pe frumoasa Floare-de-Crin. Bătrâna se roagă să primească de

la ea roadele lipsă, dar în împărăţia Crinului nu creşte nimic care să poarte flori şi să dea roade, de aceea ea nu le poate primi.

Se pare că vremea împlinirii a ceva important se apropie tot mai mult; dar când tânărul încearcă să o îmbrăţişeze pe frumoasa Floare-de-Crin cade mort alături de ea. Şarpele trasează un cerc magic în jurul corpului, pentru a-l feri de putreziciune, care altfel ar trebui să intervină la apusul Soarelui. În fine, după ce Soarele a apus, soseşte, condus de uliu, bătrânul cu lampa, ca şi luminiţele rătăcitoare, pe care le-a chemat bătrâna.

Fiecare se pregăteşte pentru a face ceea ce depinde de el, pentru a rezolva în mod armonios problema. Luminiţele rătăcitoare trebuie să deschidă templul, dar ele nu pot găsi singure calea către templu. Tânărul mort şi corpul păsării sunt duse de acolo, şarpele se întinde peste fluviu, şi după ce toată lumea a trecut, el se declară gata de a se jertfi.

Datorită jertfei şarpelui se modifică toate evenimentele. Mai înainte, străvechea înţelepciune acţiona în toate ţinuturile care erau date omenirii de către iniţiaţi. Înviorare aduceau religiile sufletelor care li se alăturau în mod viu. Bătrânul se scufundă spre Soare-apune; el merge în împărăţia oamenilor. Şarpele, intelectul, care tinde spre iluminare, se scufundă spre Răsărit, căci din Răsărit a strălucit întotdeauna lumina spirituală a Soarelui, care aduce cunoaştere sufletelor omeneşti.

Templul vibrează, coloanele metalice răsună –, aceasta este o imagine pentru acea stare a sufletului care preia în sine prin jertfă, legitatea lumii spirituale. În Devachan totul răsună, totul îşi exprimă esenţa în sunet. Goethe vorbeşte în «Faust», în Prologul din Cer – acesta este Devachanul – despre un Soare ce răsună. „Soarele răsună după vechea melodie, intonând cânt de întrecere între sferele frăţeşti”. Goethe are aici în vedere Soarele spiritual, pentru că cel fizic nu răsună. Atâta timp cât intelectul tinde doar spre iluminare, atâta timp cât prin străduania sa el îşi cucereşte tot mai multă lumină interioară – acest lucru se poate realiza şi prin raţiunea devenită tot mai lucidă –, atâta timp bătrânul cu lampa sa, dacă vrea să lumineze sufletului, trebuie să aibă o lumină sufletească, spre care să-şi trimită lumina. Prin voinţa de a se jertfi a sufletului, pentru acesta are loc iluminarea şi totul se transformă în jurul său. Totul este văzut acum în starea sa spirituală, nu în cea fizică. Aici sunt descrise stări pe care le parcurge sufletul omenesc în iniţiere.

Tânărul este readus la viaţă prin jertfa şarpelui, dar lui îi lipseşte, totuşi, conştienţa. Corpul şarpelui se descompune în minunate pietre preţioase, pe care bătrânul le aruncă în râu. Din ele se formează un pod durabil înspre malul celălalt. În felul acesta s-a creat o trecere liberă din împărăţia sensibilului în cea a spiritului.

Dar trebuie să aflăm mai întâi ce s-a petrecut în lăuntrul templului. Poarta se deschide, şi bătrânul spune din nou: «Sosit-a timpul!» – Templul se ridică deasupra fluviului, coliba luntraşului alcătuind un mic templu în lăuntrul celui mare, ca un fel de altar. Bătrânul devine din nou tânăr, chiar şi luntraşul şi soţia bătrânului întineresc. Aceasta din urmă se alătură celor trei tovarăşe ale frumoasei Floare-de-Crin, devenind astfel cea de a cincea dintre ele. Pentru tânăr are loc, pe parcursul următor al basmului, iniţierea. Cei trei regi îi dăruiesc ceea ce au de dăruit. Regele de aramă îi conferă sabia, spunând: Sabia în stânga, dreapta liberă! – Regele de argint îi întinde sceptrul, spunând: Paşte oile! Pe când regele de aur îi aşează coroana de stejar pe cap, avertizându-l: Recunoaşte instanţa supremă! – El este dotat cu tărie, frumuseţe şi cunoaştere.

Acum tânărul nu este numai viu, ci şi dotat cu daruri spirituale. Mai înainte îl urma pe bătrânul cu lampa aproape mecanic din lume până în templu, care mai era încă subpământean. Apoi templul se ridică la suprafaţă. Bărbatul cu lampa îl luminează pe tânăr; rămâne mereu alături de el şi îl conduce în final în faţa celor trei regi, care îi acordă darurile lor. Se spune apoi: „Ochii săi străluceau de un spirit inexprimabil” – cu el s-a îndeplinit iniţierea! Şi acum tânărului îi este îngăduit să se unească cu frumoasa Floare-de-Crin; lui îi este îngăduit să o îmbrăţişeze cu iubire, şi are loc nunta lor.

Cel de-al patrulea rege se prăbuşeşte, după ce luminiţele rătăcitoare au lins tot aurul din el. Soseşte şi uriaşul; la început, tânărul este înspăimântat, dar umbra acestuia nu mai face nici un rău. Uriaşul devine un fel de obelisc; el serveşte drept ceas solar, având figuri omeneşti artificiale în loc de cifrele indicatoare ale timpului.

Măreţe stau alături podul şi templul, poporul se revarsă în valuri spre el, puntea este plină de călători, iar templul este cel mai căutat de pe Pământ.

Acesta este sfârşitul basmului.

Momentul nu se află în prezent şi nici în trecut; el se află într-un viitor îndepărtat al evoluţiei omenirii, în care conştienţa omenirii actuale, care acum este îndreptată unilateral asupra lumii sensibile, va fi parcurs calea sufletească descrisă în basm; când omul va fi dobândit înţelepciunea, iniţierea, când lucrurile nu vor fi doar înţelese, ci şi dominate, momentul în care întreaga omenire va putea dobândi iniţierea.

Ce înseamnă toate acestea? Bătrânul cu lampa, după cum am explicat deja, este înţelepciunea străveche, care are puterea de a dezvolta o înţelepciune dumnezeiască, şi nu una omenească, puterea de a domina lucrurile şi de a transforma toate lucrurile. Această putere depune în forţele naturii amprenta spiritului. Ea ştie să transforme pietrele în aur, să nimicească metalele. Toate acestea sunt însuşiri atribuite elixirului vieţii adevăraţilor alchimişti. Cu aceasta se are în vedere o cunoaştere profundă. Goethe are în vedere, în întreaga desfăşurare a evenimentelor basmului, o stare viitoare a omenirii şi el arată calea pentru atingerea acestei stări. Dacă avem în vedere ceea ce se petrece în jurul nostru – aşa vrea Goethe să spună –, vedem evoluţia omenirii aflată într-o continuă transformare; şi natura se schimbă necontenit. Este sarcina omului să pătrundă întreaga natură fizică cu gândurile sale.

Datorită progresului său tehnic, omul este în stare să transforme produsele neprelucrate din natură în ceva care să slujească progresului cultural. Prin artă, el imprimă marmurei spiritul său. Omul transformă natura în produs al artei; el transformă tot ceea ce îi oferă natura în ceva care îi poartă pecetea. Aşa este spiritualizată astăzi natura într-un mod raţional. Omul va fi creatorul unei naturi superioare.

Aşa este devenirea omenirii; o alchimie; treptat, spiritul omului se imprimă în orice element neviu. Goethe vede într-o perspectivă amplă o lume care va fi în aşa fel transformată, încât nu va mai exista nimic din regnurile naturii ca atare, ci totul va fi transformat de spiritul omenesc astfel încât tot ceea ce este neviu să fie străbătut de acest spirit.

Această transformare exterioară a neviului este reprezentată în basm prin lumina ce radiază din lampa bătrânului, transformând pietrele şi metalele. Atunci când această lumină se cufundă însă în sufletul omenesc, ea dobândeşte şi o altă putere; ea nu-şi va mai extinde împărăţia numai asupra neviului, ci şi asupra a tot ce este viu. Prin preluarea înţelepciunii străvechi şi dobândirea de cunoştinţe lăuntrice, omul va deveni capabil să dobândească şi cu totul alte forţe. În viitor, el nu va domni numai asupra neviului, ci şi asupra viului. El va putea transforma şi viul prin alchimia sa. El va prelua în sine aceeaşi înţelepciune care a creat cândva lumea, străvechea înţelepciune a lumii, şi va deveni astfel capabil să învie ceea ce a murit.

Astfel, şi vegetalele lignificate şi uscate vor putea fi transformate de către înţelepciune. Lumea vegetală pe cale de a muri devine argint, aparenţă plină de strălucire. Dar viul, lumea animală, lumea celor sensibile merge pe o altă cale; natura lor inferioară trebuie jertfită, trebuie

să moară, pentru a urca pe înălţimi. Se îndeplineşte ceea ce aflăm descris la Jakob Böhme [Nota 83], care cunoştea bine aceste taine ale alchimiştilor, în următorii termeni: „Moartea este rădăcina oricărei vieţi” şi:

> Cel ce nu moare înainte de a muri
> Piere atunci când moare.

Este ceea ce Goethe însuşi cuprinde în următoarele cuvinte:

> Şi atâta timp cât nu trăieşti aceasta: [Nota 84]
> Mori şi devino!
> Eşti doar un oaspete mohorât
> Pe acest întunecat Pământ.

Căci omul ajunge să dobândească această capacitate de a-şi configura sinea superioară, tocmai atunci când face să moară în sine natura sa inferioară. Omul este capabil să se apropie de Dumnezeire numai dacă şi-a învins natura inferioară din el.

Numai omul pregătit, cel care a trecut prin katharsis, prin probe dure şi purificare lăuntrică, poate cuprinde divinul. De aceea este ucis tânărul, care se apropie de Floarea-de-Crin înainte de a fi pregătit şi purificat.

Cel ce ridică vălul lui Isis, cel care păşeşte la imaginea Dumnezeirii încărcat cu vină, trebuie să moară din această cauză. Numai după ce s-a pregătit îndelung, abia după ce s-a familiarizat cu toate probele este el capabil să primească iniţierea. Tânărul, aşa cum ne întâmpină el mai întâi în basm, încă nu şi-a purificat lăuntrul. Şi atunci când vrea să pătrundă cu o astfel de constituţie sufletească în împărăţia spiritului, el este paralizat, iar mai târziu, când vrea să se apropie cu forţa de Floarea-de-Crin, el este ucis. În «Faust» aflăm că Faust poate foarte bine pătrunde prin magie în împărăţia spiritului, acolo unde se află aceia care nu se mai află în existenţă pământeană fizică: Paris şi Elena. Dar el este condus de Mefistofel, nu de propria sa activitate sufletească, şi de aceea el este paralizat. Numai omul purificat prin suferinţă şi durere, purtat de o voinţă şi o străduanie serioasă poate merge înainte, poate afla intrarea corectă în această lume, după ce el s-a pregătit suficient prin „lampă”. Abia atunci poate el spera să ajungă la iniţiere.

Bătrânul cu lampa se întoarce la colibă. Acolo au fost, între timp, luminiţele rătăcitoare. El o găseşte pe soţia sa foarte necăjită, pentru că luminiţele s-au purtat necuviincios cu ea, lingând apoi tot aurul care acoperea pereţii din timpuri străvechi. Au numit-o în zburdălnicia lor regină a lor, şi s-au scuturat apoi de aurul pe care-l linseseră de pe pereţi. Mopsul a mâncat din aurul scuturat, şi iată-l zăcând mort. Luminiţele rătăcitoare sunt reprezentantele personalităţii inferioare, plină de pofte, ele preiau orice aur al cunoaşterii, oriunde îl găsesc, dar în mod vanitos, pentru plăcerea proprie, într-o dispoziţie sufletească egoistă. De aceea ele nu pot recunoaşte valoarea mai profundă a aurului; ele nu îi acordă respectul cuvenit şi îl aruncă imediat de la ele. Luntraşului îi presară dinainte aurul scuturat de pe ele. Luntraşul se sperie de acest aur, în care este implicată personalitatea plină de pofte. El spune: fluviul – astralitatea cosmică pură – nu poate folosi aşa ceva; el se înspumează sălbatic de la acestea. Dar şarpele transformă acest aur; el îl foloseşte în străduania sa căutătoare. El simte că trebuie să-şi plece capul spre Pământ, pentru a putea înainta. Luminiţele rătăcitoare au datorită aurului idei şi concepte, dar acestea sunt abstracţiuni, ele sunt încremenite; luminiţele rătăcitoare înseşi sunt neproductive. Şarpele face ca aurul să devină valoros; de aceea, el devine luminos dinlăuntru spre afară. El face ca aurul să devină rodnic; datorită aurului gândirea sa devine astfel încât el poate pătrunde prin intermediul ei în esenţa lucrurilor. În cazul luminiţelor rătăcitoare, aurul duce doar la linia verticală, la acea constituţie sufletească de licărire, fără viaţă interioară, care pierde înrudirea cu ceea ce se află dedesubtul ei.

Animalul, mopsul, nu poate prelua înţelepciunea; el este ucis de ea. Pe el se verifică acum efectul lămpii. Atâta timp cât a trăit, lampa nu a avut capacitatea de a-l înălţa spre Dumnezeu; acest lucru este posibil numai prin uciderea însuşirilor inferioare. Bătrânul cu lampa poate transforma neviul, mopsul, într-un frumos onix. Alternanţa culorilor negru şi maro în preţioasa piatră face din el o operă de artă rară – dar el nu-l poate însufleţi. Înţelepciunea singură nu poate conferi viaţă; în acest scop trebuie să mai contribuie şi alte forţe. Mopsul poate primi viaţă numai după ce a trecut prin moarte. Moartea înseamnă mortificarea a ceea ce este de natură nedivină, a tuturor poftelor inferioare. Goethe ne indică în felul acesta că şi animalele se află într-o evoluţie ascendentă, chiar dacă nu animalul individual; specia animală este cea care este destinată perfecţiunii.

Goethe era teosof; de aceea cunoştea el această înţelepciune străveche despre ascensiunea şi purificarea tuturor fiinţelor, pe care o conţin, în miezul lor, toate religiile. În toate sistemele religioase licăreşte străvechea înţelepciune a lumii; adevărul ei străluceşte în toate confesiunile religioase ale diverselor popoare ale Pământului. Goethe ne prezintă această înţelepciune în bătrân. Dar nu este suficient numai ceea ce reţine şi stăpâneşte poftele şi pasiunile inferioare. O înţelepciune şi mai înaltă trebuie să apară; înţelepciunea străveche este înlocuită cu o înţelepciune superioară. Acest lucru ne este indicat prin ceea ce se desfăşoară în casa bătrânului: „Focul din cămin arsese complet; bătrânul acoperi cărbunii cu multă cenuşă, dădu bucăţile strălucitoare de aur la o parte şi acum lampa sa lumina iarăşi în cea mai frumoasă strălucire”.

Învăţătura tainică, în care este ascunsă străvechea înţelepciune, este bun al omenirii deja de multe mii de ani. A existat un jurământ sever de menţinere a acestei taine; lumina înţelepciunii putea lumina numai pentru acela care era pregătit în acest sens. Şarpele care se jertfeşte reprezintă pentru noi sinea superioară a omului, care ajunge la cunoaştere. Lămpii nu îi este îngăduit să lumineze întunericul; înţelepciunea învăţătorului nu trebuie să ajungă la aceia care vor doar să o preia, ci la aceia care îi vin în întâmpinare prin viaţa lor lăuntrică. Dar acestea se referă numai la cea mai înaltă iluminare. Marii învăţători ai omenirii, marii iniţiaţi sunt mereu activi. Acţiunea străvechii înţelepciuni se desfăşoară încontinuu, ea are loc chiar şi când nu luminează nici o altă lumină, dacă ea nu este tulburată. În această aparentă contradicţie noi aflăm o semnificaţie profundă. Tot ceea ce s-a desfăşurat în decursul evoluţiei omenirii s-a petrecut datorită influenţei străvechii înţelepciuni. În spatele a tot ceea ce s-a petrecut prin intermediul oamenilor de la o cultură la alta se află păstrătorii acestei străvechi înţelepciuni, iniţiaţii; ei dirijează destinele şi evenimentele ce se desfăşoară pe planul exterior al istoriei lumii.

Să o privim acum pe soţia bătrânului; prin ea ne întâmpină o figură feminină. Diferitele stări sufleteşti sunt reprezentate în cadrul misticii prin diverse figuri feminine. Bătrâna este starea sufletească a omenirii prezente, care persistă în viaţa sensibilă. Ea este căsătorită cu bătrânul cu lampa. Omenirea este unită cu înţelepciunea străveche. Înţelepciunea străveche acţionează şi în omenirea actuală; fără ea, omenirea nu ar putea dăinui. Această înţelepciune străveche s-a unit dintotdeauna cu omenirea dotată cu facultăţi sensibile.

Femeia merge la luntraş, care reprezintă forţele naturii. Ea trebuie să plătească datoria luminiţelor rătăcitoare. Omenirea prezentului este datoare faţă de natură. Sinea inferioară, omul care nu se simte dotat decât cu corpul fizic, trebuie să plătească tribut faţă de restul naturii, care face şi ea parte din el, chiar dacă el nu o simte ca atare. Viaţa sufletească pâlpâitoare a luminiţelor rătăcitoare nu recunoaşte acest lucru; ele nu pot pătrunde până la astfel de concepte. Dar cu toate acestea, legea acţionează: „ele se simt legate de pământ într-un mod de neînţeles; este sentimentul cel mai neplăcut pe care l-au avut ele vreodată”. Luminiţele rătăcitoare reprezintă, după cum am mai spus, cunoaşterea inferioară. Omul dotat cu sensibilitate, a devenit astfel numai pentru că a trecut prin întreaga natură. Aceasta ne apare în

imaginea fluviului.

Fluviul, fluviul pasiunilor ce se revarsă, trebuie să-şi primească tributul prin „roadele Pământului”. Cele trei fructe cu frunze învăluitoare sunt învelişurile adevăratului om, ale Sinei propriu-zise. Sinea provine din Împărăţia aflată dincolo de fluviu. Pentru a se ajunge în împărăţia astralului, trebuie trecut fluviul; acestuia trebuie să-i fie plătit tributul roadelor cu foi învăluitoare. Bătrâna – forţa sufletească sănătoasă, raţională – poate aduce cele datoare reprezentantului puterilor sufleteşti active inconştient în om, adică luntraşului, dar nu întru totul; pentru aceasta conştienţa generală actuală nu este suficientă. Şi pentru că bătrâna rămâne datoare, ceea ce este vizibil, sensibil, dispare. El poate apărea la o nouă viaţă numai prin pătrunderea în spiritual.

Uriaşul a făcut ca datoria faţă de luntraş să nu poată fi plătită; el a luat o parte din roadele pe care ea voia să le ducă la râu, şi le-a consumat. Mai înainte, şarpele le spusese luminiţelor rătăcitoare, care voiau să ştie cum pot ajunge în împărăţia frumoasei Floare-de-Crin: „Uriaşul nu poate face nimic cu corpul său; mâinile sale nu pot ridica nici un pai, umerii săi nu pot purta nici un snop de orez; dar umbra sa poate face mult, chiar totul. De aceea la răsăritul şi apusul Soarelui el este cel mai puternic, şi atunci nu aveţi decât să vă aşezaţi pe ceafa umbrei sale, iar uriaşul se va îndrepta lin spre râu, iar umbra lui vă va trece peste mal”.

Calea ce duce dincolo de râu în miezul zilei, peste şarpe, care vrea să se facă punte peste pod, este respinsă de luminiţele rătăcitoare. – Ce este uriaşul? Prin intermediul şarpelui, ajunge în lăuntrul lumii spirituale acel suflet care poate păşi plin de dăruire peste prag, prin dezvoltarea propriilor puteri sufleteşti, în deplină conştienţă limpede de zi. Dar mai există şi o altă cale, în care această conştienţă limpede de zi este atenuată, ca în somnambulism. În acea stare omul este fără putere, fără conştienţă proprie. Atunci, în om acţionează forţe inferioare; sufletul însuşi este lipsit de propriile sale puteri, este neputincios. Dar cu toate acestea omul poate vieţui câte ceva din lumea spirituală, chiar dacă în mod eronat.

În împărăţia frumoasei Floare-de-Crin domneşte tristeţea. Floarea-de-Crin este foarte nefericită, căci la picioarele ei zace moartă ultima ei bucurie, canarul, care îi însoţea cântecele cântate de ea la lăută. Floarea-de-Crin este tristă, pentru că ceea ce era pasărea pentru ea, amintirea lumii sensibile, este moartă. Dar împărăţiile sensibilă şi suprasensibilă formează un tot; iar armonie există numai acolo unde cele două se întrepătrund. Însă urmează să aibă loc o nouă armonizare între cele două împărăţii; de aceea trebuie să treacă prin moarte ceea ce este amintire a sensibilului, pentru a «deveni» apoi din nou.

În însoţitoarele Florii-de-Crin ne întâmpină trei fiinţe. Vom mai vorbi despre ele data viitoare [Nota 85]. Ele o completează pe Floarea-de-Crin. Bătrâna reprezintă starea actuală de conştienţă, sufletul raţiunii omului, Floarea-de-Crin conştienţa superioară, pe care o atinge omul dacă se jertfeşte ca şi şarpele. Bătrâna reprezintă conştienţa limpede de zi, Floarea-de-Crin conştienţa clarvăzătoare la care trebuie să ajungă omul. Înainte ca omul să atingă conştienţa prezentului, el a parcurs alte trei stări de conştienţă, reprezentate de cele trei însoţitoare. Sunt stări cum mai apar şi astăzi uneori în starea de transă, în anumite cazuri atavice, stări confuze, de vis, dar totuşi stări de conştienţă larg cuprinzătoare. Înainte de a ajunge la conştienţa sa actuală de veghe, omul a parcurs alte trepte de conştienţă, în cadrul cărora i-a fost dăruit de la natură acordul armonios între existenţa sensibilă şi existenţa spirituală. – Cele trei însoţitoare dorm în timp ce are loc transformarea; ele trăiesc în noua stare fără a observa schimbarea. Lor le-a fost dăruit de la natură ceea ce alte forţe sufleteşti trebuie să-şi cucerească mai întâi.

La urcarea templului, Floarea-de-Crin o aduce şi pe bătrână cu sine. Toate cele cinci stări sufleteşti – care au premers sau urmează să fie dobândite – vor fi reunite de om în sine.

Conştienţa cea mai înaltă, cea de care poate beneficia orice om, este atinsă de tânăr în ultima scenă.

Uliul a ucis canarul. Armonizarea dintre sensibil şi spiritual nu trebuie să mai aibă loc prin privirea în urmă, prin amintirea bunurilor de odinioară ale omenirii, ci prin privirea la cele viitoare. Uliul este vestitorul viitorului, profeticul. El captează ultimele raze ale Soarelui ce apune în pieptul său, de un roşu purpuriu. Semnul acesta îl aduce pe bătrânul cu lampa, care determină transformarea şi prin intermediul căruia vor fi conduşi cu toţii la templul iniţierii. Uliul pluteşte deasupra acestui templu şi aruncă lumina Soarelui ce răsare din nou înăuntrul templului, astfel încât acesta este luminat de o lumină tainică. Astfel, uliul uneşte ziua cosmică ce apune cu noua zi cosmică ce răsare. Uliul constituie acea facultate a sufletului omenesc, care presimte ceea ce va fi realitate în viitor.

În templu se desfăşoară iniţierea. Acolo ni se arată cum tânărul este dotat cu cele trei facultăţi: Manas, Buddhi şi Atma. De ce a reprezentat Goethe aceste trei facultăţi exact prin aceşti trei regi, vom vedea data viitoare.

Templul se afla mai înainte în adâncurile Pământului. Mai înainte, pentru a ajunge la tainele superioare, omul trebuia să urmeze o şcoală tainică, ce-şi desfăşura activitatea adânc ascunsă de lumea exterioară. Dar vine timpul în care templul şcolii secrete nu se mai află în adâncurile Pământului, ci el va urca la suprafaţă, fiind deschis tuturor, cu intrarea liberă, accesibil tuturor oamenilor. Când va veni vremea aceasta?

Să ne gândim la cuvintele enigmatice pe care le-a pronunţat şarpele în templul subpământean în urechea bătrânului; dezlegarea acestei enigme este rezervată timpului nostru. Ce a răspuns şarpele la întrebarea referitoare la decizia luată? El a spus: «Vreau să mă jertfesc, înainte de a fi jertfit!».

Vine într-adevăr pentru omenire vremea în care omul va fi gata să se jertfească, să se contopească cu natura, să se simtă activ în elementele întregii naturi, să nu se simtă doar în strâmta sa egoitate, vremea în care el va fi gata să renunţe la sinea sa ca individualitate egoistă şi să pătrundă în Sinea cosmică, să se simtă ca parte a acestei Sini cosmice. – Atunci, ţelul omului va fi atins, lui i se vor deschide porţile cunoaşterii superioare, pe măsură ce el renunţă la ceea ce îl separă de restul lumii. Atunci poate avea loc adevărata iniţiere pentru om.

Acesta este timpul în care „Trei sunt cei ce domnesc pe Pământ: Înţelepciunea, Strălucirea şi Puterea”. – Aşa spune bătrânul cu lampa, cel care provoacă această stare. Apoi se descrie iniţierea: „La primul cuvânt, regele de aur s-a ridicat în picioare, la cel de-al doilea, cel de argint, la cel de al treilea s-a ridicat încet în picioare regele de aramă, iar regele compozit s-a aşezat brusc pe Pământ”. Primii trei regi, cel de aur, cel de argint şi cel de aramă, sunt cele trei forţe superioare ale omului în toată puritatea lor. – În aceste trei forme omul vieţuieşte Dumnezeirea în sine însuşi. Abia atunci când omul poate vedea în sine forţele în toată puritatea lor şi în lumile lor de provenienţă, abia atunci este el matur pentru iniţiere. Acestea sunt forţele pure, dumnezeieşti, care se manifestă şi se vieţuiesc pe sine în om ca gândire, simţire şi voinţă omenească. Purificarea acestor forţe ale personalităţii, ale Eului inferior, constituie desfăşurarea povestirii.

În ziua de azi toate acestea mai trăiesc încă haotic în om. Atâta timp cât omul este neevoluat, domneşte haosul în colaborarea acestor forţe. Cel de al patrulea rege este aşadar un reprezentant al omenirii actuale; dar el se scufundă în el însuşi, ceea ce înseamnă că această stare a omenirii va fi înlocuită de o nouă stare, pe care o reprezintă iniţierea tânărului. Totul va fi transformat. Atunci se va petrece ceea ce vesteşte profetic uliul, prin captarea razelor Soarelui, care sunt pregătite pentru noua zi cosmică: „Regele, regina şi însoţitorii lor apar în

boltirea umbrită a templului, iluminaţi într-o strălucire cerească”; vor domni pacea, armonia, care vor aduce liniştea în conştienţa generală a omenirii.

Reprezentantul omenirii, tânărul, va fi dotat în templu cu această nouă conştienţă a omenirii. El va fi dăruit cu o nouă viaţă; mai înainte, era condus aproape mecanic de alte forţe, nu de cele proprii ale sale. Acum, că a cucerit aceste noi puteri, se poate uni cu frumoasa Floare-de-Crin, cu conştienţa clarvăzătoare, iar lumea de aici cu lumea de dincolo pot fi legate datorită şarpelui ce se jertfeşte, care formează fundamentul podului pe care toţi oamenii pot trece încoace şi încolo.

Tânărul primeşte forţa în acest sens de la cei trei regi. El este condus de către bătrân mai întâi la cel de al treilea rege, la cel de aramă. El primeşte de la acesta sabia în teacă de aramă, simbolul pentru cea mai înaltă putere a omului: Atma. „Sabia în stânga, dreapta liberă!”, spune regele. În stânga trebuie să se afle ceea ce constituie puterea omului, acolo unde tăria nu este folosită în luptă, ci pentru apărare. Dreapta să fie liberă pentru muncă, pentru orice serviciu în slujba omenirii. – De la regele de argint, tânărul primeşte ceea ce îi poate Buddhi da omului: Înţelepciunea în acord cu sentimentul este adevărata iubire omenească. Cu această iubire trebuie să trăiască tânărul printre oameni şi să pască oile. – Regele de aur aşează coroana de stejar pe creştet şi spune: „Cunoaşte supremul!” Cunoaşterea în forma sa cea mai desăvârşită, Manas, este primită de tânăr de la regele de aur. Acum se poate realiza cununia cu frumoasa Floare-de-Crin, iar unirea lor se află sub semnul iubirii: „Iubirea nu domneşte, ci formează, ceea ce este mai mult”.

Forţele sufleteşti ce acţionează subconştient – uriaşul – şi-au pierdut forţa lor distructivă; uriaşul face un ultim rău atunci când se îndreaptă buimăcit peste punte spre templu. El va fi reţinut pe pământ, fiind doar un indiciu pentru un ciclu parcurs de omenire, o coloană colosală, care arată ca un ceas solar trecerea orelor, zilelor şi a ciclurilor omeneşti.

Dacă vrem să rezumăm ceea ce a vrut Goethe să exprime prin basm, putem spune: Goethe a vrut să arate în imagini poetice evoluţia şi mântuirea finală a omului şi a neamului omenesc. Basmul conţine taina pieirii naturii inferioare şi a devenirii omului superior, ca şi starea unirii finale cu Dumnezeirea, care este considerată ţelul final în orice misticism, ca binecuvântare şi odihnă în binecuvântare, ca unire cu Dumnezeu. Atunci când a sosit momentul acestei jertfiri, atunci când „Mori şi devino” a devenit realitate, atunci nu numai spiritualul devine sensibil, ci şi sensibilul poate ajunge la spiritual. Atunci când va fi venit această vreme, nu le va fi posibil numai unor discipoli oculţi, unor mistici iluminaţi să ajungă la templu, ci întregul popor va veni la el, trecând încoace şi încolo în împărăţia spiritului.

Acest măreţ moment al evoluţiei omenirii a fost indicat de Goethe în basmul său. Ar mai fi încă multe de spus, în privinţa celor conţinute în basm. Dar la multe putem face doar aluzie. Şi dacă despre poet se poate spune, pe bună dreptate:

> Cel ce vrea să-l înţeleagă pe poet
> Trebuie să meargă în ţara poeziei [Nota 86].

Tot aşa trebuie să devenim conştienţi şi noi, dacă vrem să vorbim despre Goethe, că pentru Goethe patria sa era patria adevărului spiritual. Numai acela care cunoaşte misteriile şi cunoaşterea misteriilor poate pătrunde întru totul bogatul conţinut al acestui basm. Ceea ce ne-a fost doar indicat aici poate servi însă ca indicator de drum spre o înţelegere tot mai intimă a conţinutului acestui basm.

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

XVIII

TAINA REVELATĂ A LUI GOETHE

«NOUA MELUSINE» ŞI «NOUL PARIS»[Nota 87] (3)

Berlin, 2 martie 1905

În cele două conferinţe precedente am încercat să vă expun imaginile simbol fundamentale din basmele cu înţeles profund ale lui Goethe. Noi am văzut, cum a redat Goethe, ca şi misticii timpurilor vechi, adevărurile pe care le considerau cele mai profunde, în imagini simbolice nuanţate.

Astăzi vă rog să-mi permiteţi să mai adaug la acestea alte două basme: «Noua Melusine» şi aşa-numita poveste a băiatului, «Noul Paris». S-ar putea părea că în aceste basme se află ceva artificial, pedant, dar dacă vă veţi adânci în imaginile lor, veţi vedea că şi aici este posibil să se dea o explicaţie doar pe baza unei interpretări esoterice, mistice.

Goethe a intercalat povestea despre «Noua Melusine» într-un anumit loc al «Anilor de drumeţie» [Nota 88] (1807). Cine pătrunde spiritul lui Goethe, nu se va dărui niciodată părerii superficiale că pentru el ar fi aici vorba doar de a alătura imaginile ca într-un caleidoscop, că ar putea fi vorba doar de un simplu joc cu imagini. Ci el va înţelege că Goethe a exprimat aici lăuntrul său cel mai profund.

Un om povesteşte cum, pentru a-şi dezvolta sufletul spre facultăţi tot mai înalte, „a renunţat la vorbire, în măsura în care prin aceasta se exprimă ceva banal sau întâmplător; dar tocmai în felul acesta şi-a dezvoltat un alt talent oratoric, care acţionează intenţionat în mod comprehensiv, înţelept şi îmbucurător". – La fel ca acest om, şi Wilhelm Meister are de a face cu frăţii secrete, fiind condus de îndrumători tainici.

Acel om îşi revede şi-şi ordonează experienţele vieţii într-un mod liniştit. De acest proces se leagă forţa de imaginaţie, care conferă viaţă şi mişcare celor petrecute. Aşadar cel care ne vorbeşte în acest basm este un filosof, iar în clipa în care ajunge la finalul istorisirii şi dobândeşte dorul de a-şi înălţa sufletul înspre o stare superioară, înţelege totodată şi idealurile filosofilor.

Să lăsăm acum basmul «Noua Melusine» să treacă prin faţa sufletului în privinţa trăsăturilor sale esenţiale, care ne conduc adânc în fiinţa lui Goethe.

Un tânăr cunoaşte într-un han o femeie ciudată, care face o impresie deosebită asupra lui. El vede că ea duce cu sine o casetă, pe care o păstrează cu grijă. El o întreabă dacă nu poate face ceva pentru ea, care să-i facă plăcere. Ea îl roagă să întreprindă în locul ei mai departe călătoria cu caseta, deoarece ea trebuie să rămână un timp în locul acela. Dar el trebuie să ia o cameră separată pentru casetă şi să încuie acea cameră cu o cheie anume, pentru ca uşa să nu poată fi deschisă de nici o altă cheie. El pleacă, dar în timpul călătoriei rămâne fără bani; doamna apare şi îl ajută în acest sens. Iarăşi rămâne fără bani; ajunge să creadă că în casetă se află ceva care se poate preface în bani. Descoperă o crăpătură în casetă, priveşte înăuntru, de acolo vine o lumină. Vede o încăpere cu un întreg popor de pitici, printre care fata care i-a dat caseta. Ea are înfăţişare dublă, afară se află în mărime umană, înăuntru, ca pitic. El se sperie foarte tare, doamna îi apare din nou, şi îi spune cum trebuie să se comporte cu caseta. Doamna îi spune că adevărata ei înfăţişare este cea minusculă, şi-i mai spune următoarea poveste.

Neamul piticilor a existat cu mult timp înainte de neamul oamenilor, pe când Pământul se mai afla încă în starea de foc. El nu s-a putut menţine, pentru că un neam de balauri s-a luptat cu el. Pentru salvarea piticilor, a fost creat un neam de uriaşi, dar aceştia au trecut curând de partea balaurilor, astfel încât, pentru protecţia piticilor a trebuit să se nască un nou neam de cavaleri, sau, cum a fost formulat în varianta originară, un neam de eroi. În felul acesta se află pe de o parte balauri şi uriaşi, pe de altă parte pitici şi eroi. Dar piticii se micşorează tot mai mult, astfel încât apare necesitatea ca, din când în când, cineva din neamul lor să iasă la suprafaţă, pentru a aduce puteri noi din neamul oamenilor.

Tânărul vrea să se unească cu doamna, şi după câteva alte aventuri ea îi spune că pentru asta trebuie să devină el însuşi pitic. Ea îi pune un inel pe deget, tânărul devine mic ca un pitic şi intră el însuşi în lumea ei, pe care o văzuse în casetă. Acum, el este unit cu doamna aceea. Dar curând se naşte în el dorul după ţara oamenilor, face rost de o pilă, îşi pileşte inelul şi ţâşneşte brusc în înălţime, devenind iarăşi om.

La sfârşitul basmului, când în tânăr se trezeşte dorinţa de a fi iarăşi om, Goethe face o remarcă interesantă, care este importantă pentru înţelegerea basmului. El îl face pe tânăr să spună: „Acum înţeleg eu pentru prima dată, ce înţelegeau filosofii prin idealurile lor, de care oamenii urmau să fie atât de chinuiţi. Aveam un ideal despre mine însumi, şi-mi apăream uneori în vis ca un uriaş!".

Vrem să vedem acum ce voia Goethe să spună prin acest basm. Neamul piticilor, creat înainte de balauri, uriaşi şi oameni, ne conduce pe drumul nostru. Poporul piticilor „este în continuare activ şi harnic, ca întotdeauna. În vremurile vechi, cele mai renumite realizări ale lor erau săbiile care-l urmăreau pe duşman, atunci când erau aruncate în urma lui, lanţurile invizibile şi care înlănţuiau în mod tainic, scuturile de nepătruns. Acum, ei se preocupă în principal cu probleme de comoditate şi curăţenie". Aci ni se indică ceea ce misticii numesc „scânteia divină" din sufletul omenesc, Eul omului, pe care Dumnezeirea l-a cufundat în trupul omenesc. Acest Eu al omului avea cândva puteri magice, o tainică forţă magică, acum el serveşte la a pune la dispoziţia oamenilor Pământul prin toate lucrările lor, căci în toate acestea acţionează spiritul omului, Eul.

Ce este caseta? O lume, desigur, o lume mică, dar completă. Omul este un microcosmos, o mică lume în cadrul celei mari. Caseta nu este

altceva decât imaginea sufletului omenesc însuşi. Raţiunea omenească şi conştienţa prezentului constituie, aşa cum am văzut în basmul despre şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin în soţia bătrânului, ceea ce realizează imagini ale lumii mari, imagini în mic. Ce este ceea ce e reunit în sufletul omenesc drept sumă a gândurilor? Acel ceva este scânteia divină. Dacă am putea vedea în sufletul omenesc, am descoperi scânteia divină, care în trecutul îndepărtat era aprinsă numai în oamenii dotaţi cu o conştienţă confuză, de vis, laolaltă cu germenul stărilor viitoare. Această scânteie divină care licăreşte în sufletul omenesc a precedat orice stare fizică. În comparaţie cu mărimea viitoare a desăvârşirii umane, ceea ce trăieşte astăzi în el este doar o sământă, doar ceva pitic.

Mai înainte au existat şi alte rase omeneşti; înaintea noastră au trăit atlanţii, înaintea lor lemurienii, şi aşa mai departe [Nota 89]. La mijlocul acestei a treia rase, a rasei lemuriene, a avut loc această dotare a omului cu scânteia divină, cu conştienţa. Eul este în om germenul veşniciei, pe care el o poate cuceri prin evoluţie, ca viaţă conştientă de sine.

Această conştienţă venea dintr-o altă lume; ea a precedat deci începuturile omului, şi a existat înaintea celorlalte părţi componente ale omului (Kamamanas). În ziua de azi, această conştienţă de Eu mai este încă legată de pasiuni. Adevăratul filosof se străduieşte să elibereze divinul din om de sensibil, pentru ca să devină conştient de originea sa divină; Manas este eliberat de Kama. Acest Manas eliberat va dezvolta apoi din sine pe Buddhi, conştienţa de sine în lumea divină, pentru a tinde apoi înspre Atma.

Noi ştim că această entitate spirituală a omului a trecut prin cele mai diferite înfăţişări. Una dintre aceste înfăţişări este descrisă drept cea a balaurului. Şi în «Doctrina secretă» a lui *H.P.Blavatsky* [Nota 90] aflăm de balauri de foc drept imagini-simbol ale timpului în care a coborât omul din înalta sa spiritualitate.

Trecerea prin statura fizică brută este desemnată prin starea de uriaş. Omul trebuie să se înnobileze, el se înalţă spre o înfăţişare tot mai fină, devine, erou, cavaler. Aceşti cavaleri ai spiritului au căutat mereu să încheie o alianţă cu idealul adevăratei omenii; ei trebuiau să trăiască în bună înţelegere cu piticii. „Şi aşa s-a întâmplat, că mai apoi uriaşii au ţinut mereu cu balaurii, iar cavalerii cu piticii".

Apoi femeia îi povesteşte că „tot ceea ce a fost cândva mare, trebuie să devină mic şi să scadă, aşa suntem şi noi în situaţia ca după crearea lumii să trebuiască mereu să scădem şi să devenim mai mici, dar în primul rând acesta este cazul pentru familia regală". De aceea, „din când în când, trebuie ca o prinţesă din familia regală să fie trimisă afară din casa regală, pentru a se căsători cu un cavaler onorabil, pentru ca neamul piticilor să se împrospăteze şi să fie salvat de la completa distrugere". Căci fratele născut după ea este atât de mic, „încât doicile l-au pierdut chiar, căci le-a căzut din scutece, şi nu se mai ştie pe unde a ajuns".

Este adus un inel – inelul a fost întotdeauna simbol al personalităţii – şi prin intermediul acestui inel omul devine pitic şi se uneşte cu cavalerii adepţi ai piticilor.

Prin ce evoluează neamul piticilor? Prin aceea că trece prin omenirea fizică, prin diversele stări de conştienţă. Prin ce anume se dezvoltă mai departe actuala conştienţă? Prin legea evoluţiei karmice a omului. Să considerăm, pentru început, un exemplu. Copilul învaţă să citească şi să scrie; toate strădaniile pe care le face în acest sens, sunt uitate, dar lui îi rămâne facultatea de a citi şi de a scrie. Omul a preluat în sine roadele strădaniilor sale. Ceea ce a existat pentru început afară, fiind răspândit în natura fizică, a devenit parte a sa. „Ceea ce gândeşti şi faci astăzi, eşti mâine", sau, cum spune Biblia: „Ce semănaţi, aceea veţi culege" [Nota 91].

Noi suntem produsul, rezultatul timpurilor trecute. Sufletul nostru ar fi gol, dacă nu ar aduna experienţe din lumea exterioară. Sufletul nostru ar dispărea, dacă nu şi-ar prelua lecţiile primite de la lumea din afară.

Dacă vrem să transformăm într-adevăr în Sine interioară lucrurile pe care le aflăm, trebuie să le prelucrăm. Aceasta este legea evoluţiei şi involuţiei, prin care ne dezvoltăm entitatea. Trebuie să ne adunăm puteri din lumea înconjurătoare. Noi strângem experienţe din lumea exterioară, pentru a face din el proprietate spirituală personală. Apoi spiritul prelucrează în orele de sărbătoare experienţele pe care le-a adunat, pentru a se întoarce apoi în lumea exterioară. Conceptele noastre s-ar pipernici, s-ar micşora, dacă noi ne-am retrage mereu din lumea exterioară. Este un proces de respiraţie spirituală, acel „A da şi a lua". Noi ne dezvoltăm lumea interioară înspre afară şi absorbim înlăuntru lumea exterioară. Acest proces de evoluţie şi involuţie este expus în mod semnificativ de Goethe în acest basm. El este indicat în cuvintele tânărului, relativ la ceea ce se numeşte ideal. Ceea ce îl înalţă pe om deasupra tuturor celorlalte făpturi, este capacitatea lui de a-şi forma idealuri, este capacitatea sa de a se îndrepta înspre un viitor superior. Prin faptul că omul oferă adevărului posibilitatea de a creşte într-un viitor superior, el cultivă idealismul.

Goethe a exprimat într-un mod deosebit de frumos acest adevăr şi în basmul despre «Noul Paris». În acest basm, Goethe vorbeşte despre sine însuşi. Acest lucru este spus la începutul [Nota 92] lucrării «Poezie şi adevăr». Cu puţin timp mai înainte, tânărul Goethe a încercat „să se apropie într-un fel de marele Dumnezeu al naturii, de Creatorul şi Menţinătorul Cerului şi al Pământului", prin aceea că i-a înălţat un altar. „Produsele naturii urmau să reprezinte în mod simbolic lumea, deasupra acestora urma să ardă o flacără, semnificând firea omenească ce tânjeşte spre Dumnezeire". Băiatul aprinde lumânarea de la lumina Soarelui ce apune. Dar în final cele adunate cu atâta trudă se distrug şi el ajunge la concluzia „cât de periculos este să vrei să te apropii de Dumnezeu pe astfel de căi". Faptul că Goethe a stabilit că drumul pe care te poţi apropia de Dumnezeu poate consta numai în aceea ca omul să trezească facultăţile latente în el, am putut arăta în basmul despre şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin. Şi în «Povestea băiatului» indică el această cale.

Acest basm începe prin faptul că Goethe descrie cum lui, ca băiat, i-a apărut în vis în dimineaţa de Rusalii zeul Mercur, dăruindu-i trei mere frumoase, unul roşu, unul galben şi unul verde. Acestea se transformă în mâna lui în pietre preţioase şi el zăreşte într-însele trei figuri feminine, pentru care el trebuie să aleagă, la solicitarea lui Mercur, trei tineri demni de aceasta.

În timp ce le privea uluit, acestea dispar; apare o a patra făptură feminină, care dansează pe mâna lui, şi care, deoarece el încearcă să o prindă, îl loveşte pe frunte, astfel încât el îşi pierde conştienţa.

După ce se trezeşte, se îmbracă de sărbătoare, pentru a face vizite, şi ajunge în faţa porţii, o poartă ciudată aflată într-un zid. Poarta nu are cheie.

Un bărbat cu o barbă lungă o deschide dinăuntru; acesta se asemănă unui oriental, dar îşi face semnul crucii şi se vede că este creştin. El arată băiatului grădina, care este minunat de frumoasă. Din tufişuri, păsările ciripesc foarte limpede: «Paris», «Paris», apoi «Narcis», «Narcis».

Apoi noul Paris zăreşte o grădină şi mai minunată dincolo de un fel de zid viu. Întreabă dacă i se îngăduie să intre. Bătrânul îi îngăduie, după ce el a depus pălăria şi spada. Condus de mâna bătrânului, el vede lucruri şi mai minunate. Zăreşte în spatele unui grilaj alcătuit din suliţe şi lănci o grădină şi mai frumoasă, înconjurată de un canal. Acum trebuie să-şi pună un alt veşmânt; el primeşte un fel de costum oriental. Îi sunt arătate în mod avertizator, trei funii. Acum, suliţele şi lăncile se întind peste apă, formând un pod de aur, peste care păşeşte. Îi vine în întâmpinare fata care dansase pe mâna lui, şi care îi scăpase când a vrut să o prindă. Ea îl conduce la cele trei doamne

din mere, care sunt acum îmbrăcate corespunzător şi cântă la anumite instrumente.

Fiinţa feminină pe care o recunoaşte ca aparţinându-i, îl înviorează cu fructe. Este încântat de o muzică maiestuoasă. Apoi, el şi fata încep să se joace un joc cu un mic popor de războinici. Împotriva avertizării, el şi fata ajung la invidie, mânie şi furie; el distruge luptătorii fetei; aceştia se prăvălesc în apă, apa se înspumează, podul, pe care se jucau, se face bucăţi, şi el se trezeşte ud şi azvârlit pe cealaltă parte.

Bătrânul vine, îl ameninţă cu funiile cu care urmează să fie pedepsit cel care înşeală încrederea acordată. Băiatul se salvează, spunând că el este destinat să aducă celor trei doamne trei tineri vrednici de ele. Este condus cu politeţe la poartă. Bătrânul îi arată diverse semne prin care poate regăsi poarta. Importanţa raporturilor lor reciproce ne aminteşte de astrologia Evului mediu.

Când băiatul revine, poarta nu mai există, iar cele trei obiecte, placa, nişa cu fântâna şi copacii se află în alte poziţii reciproce. Totuşi, el crede că a observat că după un timp aceştia şi-au modificat întru câtva poziţia reciprocă, şi speră ca după un timp ele să-şi reia poziţia de odinioară, împlinindu-se astfel semnul. El încheie în mod semnificativ prin cuvintele: „Dacă vă voi putea povesti ceea ce s-a întâmplat mai departe, sau acest lucru îmi va fi interzis cu stricteţe, încă nu ştiu să vă spun”.

Basmul, scris în 1811, ne arată în fiecare rând al său că trebuie să căutăm în el ceva mai profund. Goethe nu l-a legat degeaba de legenda lui Paris, şi nu l-a modificat degeaba în felul acesta. Legenda lui Paris şi a Elenei, a războiului troian, este cunoscută. Paris trebuie să dea mărul celei mai frumoase dintre cele trei zeiţe; pentru aceasta o primeşte în schimb pe Elena. Goethe inversează lucrurile; noul Paris trebuie să aleagă tineri pentru cele trei femei, ulterior patru. Băiatul este condus într-un fel de misteriu, de trei ori este la ananghie, mereu trebuie să îndeplinească noi condiţii. Se ajunge la un fel de joc de-a războiul, o imagine, nu un război adevărat. Să urmărim acum desfăşurarea basmului.

Prin aceea că Goethe desemnează acest conţinut al basmului ca provenind de la zeul Mercur, el indică faptul că resimte ceea ce vieţuieşte el în acest basm, drept un mesaj al Dumnezeirii. Mercur îi spune băiatului că a fost trimis de zei la el, cu o sarcină importantă.

Goethe stăruie mereu în a arăta că stările de conştienţă ale omului trebuie reprezentate prin figuri feminine. În acest basm apar tot patru femei, care îl întâmpină pe băiat chiar de la început, ca şi cum ar fi trimise de zeul Mercur. Caracteristice sunt pentru început merele, pe care Mercur i le pune în mână. Merele se transformă în nişte minunate pietre preţioase, şi anume una de culoare roşie, o alta de culoare galbenă, iar cea de a treia de culoare verde. Cele trei pietre preţioase devin apoi trei făpturi feminine, ale căror veşminte au culoarea pietrelor preţioase. Dar ele dispar pentru băiat, în momentul în care acesta vrea să le reţină. În locul lor, băiatului îi apare cea de a patra făptură feminină, care va deveni îndrumătoarea lui.

Şi în basmul despre şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin indică Goethe cele patru stări de conştienţă ale sufletului omenesc prin patru făpturi feminine. În povestea băiatului, aceste patru făpturi feminine sunt caracterizate în mod şi mai intim prin culorile mistice pe care le poartă. Dacă vrem să înţelegem mai îndeaproape fiinţa acestor femei ca şi aceea a culorilor pe care le poartă ele, va trebui să privim la starea de conştienţă pe care o are omul în prezent şi la stările de conştienţă pe care şi le poate cuceri el prin dezvoltarea forţelor sale sufleteşti.

Omenirea trăieşte astăzi pe Pământ perioada ciclului mineral; prin trupul său fizic, omul este înrudit cu mineralul. Toate substanţele care se găsesc în trupul omului în combinaţii chimice – fie ele săruri, substanţe calcaroase, metale, şi aşa mai departe, se găsesc şi afară, în natură. În lăuntrul acestui trup omenesc trăieşte sufletul omenesc. Mergând de la o încarnare la alta, sufletul omenesc trăieşte în viaţa dintre naştere şi moarte în trupul pe care îl primeşte la naştere, sau deja de la concepere. Sufletul omenesc trebuie să parcurgă în fiecare încarnare o mulţime de trăiri şi să facă o mulţime de experienţe. În felul acesta, el devine tot mai bogat. S-ar putea spune şi că el devine tot mai bogat prin aceea că sufletul, care trăia iniţial în impulsuri şi pofte brute, şi care apare apoi într-un corp nou, într-o altă lume, aparţinând unei alte culturi, trăieşte altfel într-o lume civilizată decât în lăuntrul corpului care aparţinea unui popor primitiv.

Actualmente, sufletul omenesc trăieşte în Kamamanas, ceea ce înseamnă într-o spiritualitate care mai este încă folosită pentru a satisface impulsurile şi pasiunile oamenilor. Dar tot mai mult apare în sufletul omului dorul de a se înălţa la o spiritualitate superioară. Această stare sufletească este desemnată în ocultism prin culoarea roşu, străluminată din interior, aşadar nu un roşu mat, ci un roşu luminos, străluminat lăuntric; roşu în cunoaşterea iniţiatică înseamnă conştienţa faţă de lumea astrală. Iar dacă omul nu-şi mai preia conţinutul sufletesc, viaţa lăuntrică a sufletului său, din ceea ce îi oferă lumea înconjurătoare, dacă el dezvoltă tot mai mult o viaţă spirituală, lăuntrică, în sufletul său, atunci viaţa sufletului omenesc este caracterizată prin culoarea galben, din nou un galben luminos, radiant.

Iar dacă omul a ajuns să nu mai trăiască numai în egoitatea sa strâmtă, dacă el se simte unit prin simpatie cu întreaga lume, dacă se simte contopit cu Universul, această stare a sufletului omenesc este caracterizată în ocultism printr-o nuanţă de verde, un verde luminos. Aceasta este nuanţa pe care o prezintă omul în aură atunci când conştienţa sa individuală se revarsă în întreg universul.

Astfel că aceste trei femei, care sunt totodată şi pietre preţioase, reprezintă simboluri pentru ceea ce trebuie să facă băiatul din sufletul său. Legătura cu aceste stări de conştienţă, cu aceste configuraţii sufleteşti, este realizată de conştienţa prezentă, care ne conduce şi ne îndrumă în orice proces de cunoaştere. Ea este simbolizată prin cea de a patra făptură, prin mica figurină care «dansează şi păşeşte încoace şi încolo» pe vârful degetului băiatului. Ea este raţiunea obişnuită. Prin conştienţa sa prezentă, omul se înalţă mai sus, ea constituie îndrumătorul său înspre sfinţenie.

Numai cea de a patra stare de conştienţă, reprezentată de fată, există deja, celelalte trei se află doar ca dispoziţie, în germen, ele urmează să fie dezvoltate. Există ceva care apare ca amintire în suflet; în suflet trăieşte ceva care indică nişte stări anterioare. În momente deosebit de solemne, omul ajunge să pătrundă în asemenea stări anterioare ale sufletului său. Tânărului i-a fost conferită o misiune deosebită prin intermediul zeului Mercur. Goethe indică aici misiunea sa. El îşi aminteşte de iniţieri anterioare.

În basm se povesteşte cum băiatul este condus într-un mod minunat într-un loc unde nu mai fusese până atunci – şi pe ale cărui împrejurimi – de altfel bine cunoscute – nu le mai văzuse până atunci. Îl întâmpină un bătrân, care îl conduce în interiorul unei grădini frumoase; pentru început este condus în grădină în rotonda unui cerc exterior. Păsările ciripesc înspre băiat, în special graurii gălăgioşi: «Paris!», «Paris!», altele strigă: «Narcis!», «Narcis!». Băiatul ar dori să pătrundă şi în interiorul grădinii, şi îl roagă pe bătrân în acest sens; acesta îi îndeplineşte rugămintea numai cu condiţia să-şi depună pălăria şi spada, pe care să le lase în urmă.

Apoi bătrânul îl conduce mai aproape de mijlocul grădinii. Acolo se află un grilaj de aur. În spatele lui, băiatul zăreşte o apă lină, ce curge domol, care lasă să se întrevadă în adâncurile sale un mare număr de peştişori aurii şi argintii. Băiatul ar dori în continuare să afle cum este alcătuit mijlocul grădinii. Bătrânul este de acord, doar cu o nouă condiţie: De data asta el trebuie să-şi schimbe hainele. Primeşte un veşmânt oriental, care îi place foarte mult. Cu acest prilej el observă cele trei funii verzi, fiecare încolăcită într-un fel anume, astfel încât păreau a fi un instrument pentru o utilizare nu prea dorită. La întrebarea pe care o adresează bătrânului, referitor la sensul ştreangurilor, i se răspunde că ar fi pentru aceia care abuzează de încrederea pe care cei de aici sunt dispuşi să o acorde. Apoi bătrânul îl ia de mână şi îl

conduce la grilajul de aur; el este format din două rânduri de săbii, interioare şi exterioare; acestea se înclină una în faţa celeilalte, astfel încât se formează un fel de punte, pe care băiatul ajunge în centrul cel mai lăuntric al grădinii. Dintr-un templu răsună o muzică, şi atunci când el pătrunde înăuntru, le vede pe cele trei făpturi feminine stând în triunghi; muzica cea minunată răsună din instrumentele lor. Şi mica lui îndrumătoare este acolo, având grijă de el.

Băiatul este condus treptat de către bătrân prin cele trei domenii ale existenţei. El păşeşte venind din viaţa de toate zilele în primul domeniu, care este lumea astrală; acolo se află păsările care îl strigă. Dar el vrea să pătrundă tot mai adânc în centrul existenţei. Ceva din sufletul său îl împinge să evolueze – să urce tot mai sus. Predispoziţia acestei înălţări o aduce cu sine de la naştere; atunci el a venit dintr-o lume care era sufletesc-spirituală, ajungând la întunecarea acestei fiinţe sufletesc-spirituale de către lumea fizică. Dar impulsul spre spirit i-a rămas treaz în suflet – spre el se îndreaptă sufletul, de el îşi aminteşte în momentele solemne ale vieţii sale. Apare la suprafaţă amintirea existenţei unor trepte anterioare de existenţă, împreună cu presimţirea că există o misiune pentru actuala treaptă de existenţă. Băiatul simte că această misiune a sa se bazează pe trăiri din încarnările sale anterioare. „Eu am dobândit cândva consacrarea" – el a adus această consacrare cu sine din trepte anterioare de existenţă. Apare în el amintirea unei iniţieri de odinioară, pe care a primit-o într-o viaţă anterioară. Şi atunci Maestrul îl luase de mână şi îl condusese din treaptă în treaptă. Şi acolo trebuise să îndeplinească acţiunea simbolică de a depune pălăria şi spada. El a trebuit să depună tot ceea ce îl uneşte cu viaţa cotidiană din lumea fizică.

Este ceea ce trebuie să facă mereu acela care vrea să se înalţe la rangul de Chela, de discipol spiritual; el trebuie să o facă în lăuntrul său. De aceea un astfel de om este numit «apatrid»; pentru că el s-a detaşat de ceea ce omul obişnuit numeşte patrie a sa. Aceasta nu înseamnă însă o smulgere din viaţă; el continuă să-şi exercite îndatoririle, dar viaţa proprie lui este detaşată de lumea care îl înconjoară.

Apoi, după ce a fost condus mai departe de Maestrul său, el ajunge pe treapta a doua; atunci trebuie să se schimbe total în privinţa veşmintelor sale exterioare – trebuie să depună toate veşmintele existenţei sale actuale. El este înveşmântat în îmbrăcăminte orientală. Aceasta este o indicaţie a faptului că din orient au provenit toate impulsurile pentru omenire, pentru a dobândi mereu o nouă înţelepciune. (Ex Oriente lux).

Acum, băiatul în veşmânt oriental este dotat cu ceea ce în «Basmul despre şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin» reprezintă bătrânul cu lampa drept străveche înţelepciune a neamului omenesc; el este dotat cu o capacitate sufletească de amintire a străvechilor stări de iniţiere – el este condus la fluviul care separă domeniul sufletesc de domeniul propriu-zis al spiritului. Fluviul pasiunilor, al lumii astrale, nu vuieşte asurzitor, ci este „o apă lină ce curge domol, care lasă să se întrevadă în adâncurile sale un mare număr de peştişori aurii şi argintii, care se mişcă încoace şi încolo, când lin, când repede, câte unul sau mai mulţi". Aceasta este o imagine a modului în care, dacă a adus în sine lumea astrală la tăcere, omul poate afla în această lume, în locul pasiunilor tumultuoase, valori ale cunoaşterii.

Peste fluviul ce separă lumea astrală de ţinutul spiritual aflat în interior, se aşează săbii. Omul trebuie să sacrifice ceea ce posedă, de altfel, pentru ocrotirea sa. Cele prin care se învârtoşează în particularitatea sa, Eul său personal, trebuie sacrificate, trebuind să devină punte, pentru a putea ajunge peste ele în ţinutul spiritual. Omul trebuie să trăiască acel „Mori şi devino". Două rânduri de săbii se înclină unele lângă altele, devenind pod, peste care trece băiatul; un rând interior şi un rând exterior. Aceasta este o imagine pentru faptul că trebuie să se realizeze o unire între conştienţa inferioară şi cea superioară de Eu, pentru a face omului posibilă trecerea în lumea spirituală.

Acum putem vedea şi de ce se numeşte acest basm «Noul Paris». Paris este cel despre care mitologia greacă povesteşte că părinţii săi s-au speriat de profeţia făcută asupra lui, anume că băiatul ce se va naşte, va distruge totul cu focul lui. El este abandonat imediat după naştere, este alăptat de o ursoaică timp de cinci zile. El creşte şi după o serie de aventuri se căsătoreşte cu Elena, drept recompensă. Dar Elena înseamnă acelaşi lucru cu Selene – fiica luminii înţelepciunii. Selene este simbolul Lunii. Astfel că în mitologia greacă, prin căsătoria dintre Paris şi Elena este reprezentată unirea omului cu conştienţa ce urmează să-l conducă pe trepte tot mai înalte.

Narcis este celălalt nume cu care graurii vorbăreţi îl strigă pe băiat. Despre Narcis se povesteşte că ar fi fost fiul zeului râului Kephissos, şi că ar fi rezultat din unirea acestuia cu o nimfă. Aşadar nici Narcis nu are o provenienţă terestră, ci una supraterestră.

Mai departe se povesteşte că el şi-a văzut odată imaginea în oglinda unui izvor. Iar aceasta l-a încântat în aşa măsură, încât de atunci nu a făcut altceva decât să se privească. A respins toate ademenirile unei nimfe care s-a apropiat de el, fiind total cufundat în propria sa imagine.

Narcis este un simbol pentru Eul omului, care vrea să stăruie în particularitatea sa, în sinea proprie. Atunci când omul rămâne închis în Eul său, se învârtoşează în Ahamkara sa, când nu poate ieşi în afară din propria sa fiinţă măruntă omenească, când priveşte doar în sine; când se îndrăgosteşte de Eul său, atunci nu trece dincolo de sine, atunci el pierde conştienţa faptului că Eul său îşi are de fapt patria într-o lume spirituală, atunci el nu poate ajunge cu Eul său în această patrie spirituală, şi rămâne „un oaspete mohorât pe acest Pământ întunecat". El nu-şi poate dezvolta atunci în sine conştienţa superioară care îl înalţă, care îl conduce în sus, el trebuie să se veştejească în sine. Numai acela care se poate uni cu elementul feminin superior din sufletul său, poate urca datorită acestui fapt. Paris se uneşte cu fiica luminii, cu Selene-Elena. Dar Narcis se îndrăgosteşte de propria sa natură şi respinge unirea cu fiinţa spirituală, care se apropie de el ca nimfă.

Prin aceea că băiatul este strigat: „Paris-Narcis", el este pus în faţa alternativei: Ce vrei să porţi în tine, natura de Paris, sau natura de Narcis? – Orice om care vrea să devină Chela, discipol spiritual, este pus dinaintea acestei întrebări. Fiecare trebuie să-şi aleagă singur drumul pe care vrea să-şi lase sufletul să meargă.

Băiatul, în conformitate cu impulsul care acţionează în sufletul său dintr-o încarnare precedentă, alege calea de Paris; el vrea să devină „noul Paris". De aceea, dacă alege calea iniţierii, el trebuie să cunoască şi aşa-numitele pericole ale iniţierii. Acestea sunt reprezentate simbolic prin cele trei funii. În şcolile de iniţiere, funiile care se pun în jurul gâtului discipolului, reprezintă diferite simboluri. Ele reprezintă, printre altele, natura întreită a omului din Univers. Ceea ce provine din această natură întreită a omului, se încolăceşte în jurul gâtului său, dacă el încalcă încrederea care îi este acordată prin iniţiere.

Deoarece băiatul vrea să devină „noul Paris", el poate fi condus de către bătrân peste punte. El ajunge în lăuntrul celui de al doilea cerc, înconjurat din toate părţile de fluviu, de apa lumii astrale. Acolo el găseşte o minunată grădină, care îi apare ca o copie a Cerului pe Pământ. Iar în mijlocul acestei splendide grădini el vede acum centrul cel mai interior, un templu înconjurat de coloane, din care răzbate o muzică cerească. El a ajuns în domeniul lumii spirituale, care se revelează prin sunete: în ţinutul Cuvântului creator al lumilor, care străbate lumea în armonia sferelor. Aici află el din nou cele trei staturi feminine, pe care i le-a trimis la început Mercur.

În imaginea pe care o vieţuieşte acum băiatul se exprimă ceea ce poate trăi omul când ajunge pe treapta iniţierii. Acolo, omul este în stare să recepţioneze veşti din lumile superioare.

Femeia îmbrăcată în veşmânt roşu se îndreaptă cea dintâi înspre băiat; piatra cea roşie, dacă este acordată unui om, îi conferă puterea să privească în lumile spirituale. Aceasta este prima treaptă a iniţierii. Cea de a doua treaptă nu este simpla imaginaţie, ci vieţuire în lumea spirituală. Acolo omul se mai simte încă o fiinţă separată, el se simte ca spirit printre spirite, dar încă separat de acestea. El se simte, ca să

spunem aşa, ca un sunet care încă nu s-a încadrat în simfonie. Această treaptă este reprezentată de femeia în veşmânt galben.

Apoi, spiritul omenesc învaţă să se încadreze în armonia sferelor, el învaţă să se resimtă un membru al lumii spirituale, ca un sunet care oscilează împreună în simfonia cosmică. Apoi omul îşi cucereşte piatra verde; care, în imagine, este reprezentat de femeia în veşmânt verde. În basm, despre această femeie înveşmântată în verde, se spune: „Ea era cea care părea să-mi dea cea mai mare atenţie, părând că-şi îndreaptă cântecul spre mine; numai că eu nu mă puteam înţelepţi din aceasta… căci putea să se aşeze cum voia, …eu îi dădeam prea puţină atenţie, căci mica mea vecină… mă captivase cu totul… şi chiar dacă vedeam în cele trei doamne silfidele visului meu, zărind în ele culorile celor trei mere, înţelegeam prea bine că nu am nici un motiv să le reţin”.

Băiatul simţea că deşi prin iniţierea sa dobândise o privire în acea împărăţie înaltă, creatoare a lumii, va mai trebui să-şi prelucreze mult viaţa în ele. Iar pentru început, el trebuie să lămurească în privinţa celei de a patra femei, micuţa sa îndrumătoare, raţiunea omenească.

Iar aceasta se realizează printr-un joc de-a războiul. Micuţa îl conduce pe băiat pe un pod de aur, unde urmează să se desfăşoare războiul. Ei îşi aranjează oştirile. În ciuda avertizărilor, atât el, cât şi fata, ajung la invidie, băiatul învinge oştirea fetei care, „alergând de colo-colo, se pierdu în final, nu se ştie cum”.

Paris din mitologia greacă este cauza dezlănţuirii războiului troian, care reprezintă simbolic apusul unei rase a neamului omenesc şi răsăritul unei alte rase, în care urmează să se dezvolte Eul în omul individual cu funcţiunile sale. «Noul Paris» este învingător într-un război care de fapt este doar un joc, imaginea unui război, ceva care nu are o realitate exterioară. Războiul desfăşurat în joacă între raţiunea omenească şi ceea ce poartă în sine în om conştienţa faptului că provine din Dumnezeire, nu este ceva care să aibă realitate exterioară; este ceva care trăieşte numai în spirit, care este doar astfel încât se desfăşoară ca în imaginea în oglindă a unui proces spiritual din sufletul omenesc. Goethe nu putea vesti în viaţă, ci în artă, ceea ce vedea. El trebuia să vorbească în reprezentări, în imagini.

După încheierea luptei, băiatul îl întâlneşte din nou pe bătrân, primul său îndrumător, iar acum în el s-a aprins cu atâta certitudine conştienţa fiinţei sale profunde, încât el îi poate striga bătrânului: „Eu sunt iubit de zei!”. Dar el vrea să mai trăiască cu ceea ce cere drept răsplată de la bătrân: micuţa sa îndrumătoare, micuţa creatură! Ca om ce se străduieşte spre cunoaştere, el vrea să-şi ducă viaţa în aşa fel încât, pentru început, raţiunea omenească să îl conducă.

Apoi ajunge afară. Bătrânul „mi-a arătat câteva obiecte pe zid, dincolo de drum, indicând totodată înapoi, spre portiţă. Eu l-am înţeles foarte bine; el voia ca eu să-mi imprim bine în memorie obiectele, ca să regăsesc cu certitudine portiţa, care se închidea imprevizibil în spatele meu. Eu am reţinut foarte bine cele aflate în faţa mea. De deasupra unui zid înalt coborau crengile unor nuci străvechi… ramurile ajungeau până la o tăbliţă de piatră… a cărei inscripţie însă nu o puteam citi. Ea stătea pe o consolă de piatră, pe o nişă, în care o fântână lucrată artistic revărsa apa dintr-un vas într-altul, până când… se pierdea în pământ. Fântâna, inscripţia, nucul, toate erau pe o unică verticală”.

Băiatul se află afară; îşi aminteşte retrospectiv trăirile din încarnarea anterioară, şi el priveşte totodată asupra unui moment din viitor. Acestei iniţieri, de care îşi aminteşte, îi urmează după un timp o alta; iniţierii prin înţelepciune îi va urma cândva iniţierea spirituală.

În imaginea copacului, a tăbliţei cu inscripţia, a apei care curge, este încifrat un simbol al unei cunoaşteri care îşi găsea în Evul Mediu expresia în mistica stelară. Băiatului i se îngăduie să privească în viitor: În momentul în care se va forma aceeaşi constelaţie cu cea de acum, sub care tu ai aflat intrarea în acest loc, unde omul este iniţiat, atunci când această constelaţie se va repeta pentru tine în viitor, atunci ţi se va deschide din nou poarta – atunci iniţierea se va repeta pentru tine pe o treaptă superioară!

El priveşte asupra unui moment al realităţii în care va vieţui ceea ce a trăit acum ca preludiu al iniţierii. El priveşte la un viitor îndepărtat, în care el va păşi în lume şi va expune ceea ce a vieţuit în încarnările sale anterioare.

În clipa în care a fost iniţiat exista o anumită constelaţie cerească. Acel semn trebuie să se repete, atunci când va fi posibilă o iniţiere pe o treaptă superioară. Atunci poarta va fi din nou vizibilă, şi depinde de faptul dacă va exista îngăduirea să se vorbească despre ceea ce se va petrece în continuare.

Această dispoziţie subtilă, forţele intime care intervin aici, toate acestea trebuie luate în considerare atunci când se vorbeşte despre acest basm.

După cum vedem, Goethe expune şi în aceste două basme evoluţia sufletului omenesc. Dacă în «Basmul despre şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin el şi-a exprimat convingerea despre existenţa unei evoluţii sufleteşti, valabilă pentru toţi oamenii, în imagini bogate, multicolore, în aceste două basme, «Noua Melusine» şi «Noul Paris» el expune în faţa sufletelor noastre iniţierea în tainele superioare, aşa cum era ea adecvată propriei sale fiinţe. În aceste două basme ni se expune calea individuală a evoluţiei sufletului lui Goethe. Întreaga străduanie ulterioară a sufletului său – în stilul spiritual adecvat sufletului lui Goethe – este conţinut în mod deosebit în «Povestea băiatului».

Într-un fragment: «Călătoria fiilor lui Megaprazon» [Nota 93], care a fost început în 1792 dar nu a fost continuat, Goethe voia să expună tot o cale de evoluţie a sufletului omenesc. Şi acest fragment indică măreţia celor pe care le avea el de spus, şi acolo indică el o anumită constelaţie. „Venus” şi „Marte” sunt ultimele cuvinte [Nota 94] care ni s-au păstrat de acolo.

Un tată îşi trimite cei şapte fii într-o călătorie îndepărtată în ţări ciudate, nedescoperite de alţi oameni. Aceştia reprezintă cele şapte elemente componente fundamentale ale omului, pe care le indică teosofia. – Tatăl le face acestor şapte fii urarea: „Noroc şi prosperitate, curaj bun şi fericită utilizare a puterilor”. Fiecare dintre cei şapte fii a primit daruri proprii de la natură, pe care urmează să le folosească acum, urmând să-şi caute, datorită lor, fericirea şi desăvârşirea; fiecare dintre fraţi în felul său. În acest fragment: «Călătoria fiilor lui Megaprazon» urma să fie expusă de asemenea călătoria spre ţinutul spiritual al înţelepciunii străvechi, unde omul poate ajunge dacă dezvoltă ceea ce se află depus în germen în părţile fundamentale ale fiinţei sale; dacă ajunge prin această dezvoltare la stări de conştienţă superioară. Găsirea unui fragment din planul călătoriei spiritului în împărăţia spiritului, ne indică modul în care voia Goethe să expună această călătorie.

Am aruncat aşadar doar câteva priviri înlăuntrul cel mai intim al lui Goethe, şi am descoperit tot mai multă înţelepciune şi tot mai multe adevăruri care licăresc din minunatele sale opere poetice.

De aceea este de înţeles modul în care contemporanii săi priveau spre el ca la un îndrumător de drumuri spre lumi necunoscute. *Schiller* şi alţi câţiva au recunoscut, sau măcar presimţit, ceea ce trăia în el. Însă mulţi au trecut pe lângă el fără să-l înţeleagă. Germanul mai are încă multe de făcut pentru a extrage tot ceea ce i-a fost revelat de marile spirite ale poporului său. Altfel, cuvintele pe care le-a rostit *Lessing* [Nota 95] despre *Klopstock* [Nota 96], vor fi valabile şi pentru el:

Cine nu îl va lăuda pe Klopstock?
Dar îl va citi oare fiecare? – Nu.
Noi vrem mai puţin să fim adulaţi,
Dar vrem să fim citiţi mai cu râvnă.

Marile noastre spirite vor să fie recunoscute, şi atunci ele ne conduc la o aprofundare spirituală imensă.

Ele conduc de asemenea la concepţia despre lume reprezentată de teosofie. *Wilhelm von Humboldt* [Nota 97], unul dintre aceia care presimţeau ce anume vieţuia în sufletul lui Goethe, a întâmpinat, în anul 1823, prima traducere din «Bhagavad-Gita» cu o profundă înţelegere. „A meritat", a spus el, „să trăiesc atât de mult, ca să preiau aceste comori în mine".

Aşa au fost pregătiţi pentru concepţia teosofică despre lume, cei care au învăţat de la Goethe.

O, multe se mai pot învăţa de la Goethe!

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

XIX

SCHILLER ŞI PREZENTUL[Nota 98]

Berlin, 4 mai 1905

Eu am accentuat adesea aici faptul că mişcarea teosofică nu ne poate distrage de la realitatea nemijlocită, de la sarcinile şi îndatoririle pe care ni le aduce fiecare zi a timpului nostru actual. Trebuie să se vadă acum dacă această mişcare teosofică va găsi cuvintele potrivite şi atunci când se pune problema să ne apropie marii eroi spirituali, care sunt, în fond, creatorii culturii şi a procesului nostru educaţional. În aceste zile toţi aceia care consideră că aparţin culturii germane îşi vor îndrepta gândurile asupra unuia dintre cei mai mari eroi spirituali ai noştri, asupra lui *Friedrich Schiller Wilhelm von Humboldt* [Nota 99].

O sută de ani ne despart de la plecarea sa din existenţa pământeană. Ultima mare aniversare Schiller, care nu s-a desfăşurat numai în cadrul Germaniei, ci pretutindeni acolo unde se formează cultura, în Anglia, America, Austria, Rusia, s-au comemorat în anul 1859 o sută de ani de la naşterea lui. Această aniversare a fost legată de festivităţi impresionante, de cuvinte pline de dăruire relativ la cel mai înalt ideal al lui Schiller. Au fost cuvinte care s-au rostit pe întreg Pământul. Şi în zilele acestea se vor desfăşura festivităţi zgomotoase în onoarea marelui nostru erou spiritual. Dar cuvintele ce se vor rosti astăzi despre Schiler nu vor mai fi atât de intime şi sincere şi oneste pe cât au fost aprecierile rostite în 1859, atât de intime şi de pline de dăruire şi rostite din tot sufletul. Cultura şi concepţia naţională despre Schiller s-au modificat considerabil în ultimii cincizeci de ani. În prima jumătate a secolului XIX, marile idealuri ale lui Schiller, măreţele descrieri din dramele sale s-au manifestat din plin, încet şi treptat, în sufletele oamenilor, şi ceea ce s-a revărsat pe atunci în cuvinte entuziaste de pe buzele celor mai buni reprezentanţi ai poporului german era un ecou a ceea ce plantase Schiller însuşi, un ecou a ceea ce cufundase el în inimi şi în suflete. Spiritele cele mai proeminente ale acelui timp au mobilizat pe atunci ce aveau ele mai bun, pentru a spune ceea ce aveau de spus. S-au unit în acest sens fraţii *Ernst* şi *Georg Curtius*, esteticianul *Viecher*, lingvistul *Jakob Grimm*, *Karl Gutzkow* şi mulţi alţii. Ei s-au armonizat pe atunci în marele cor al aniversării lui Schiller, şi peste tot era ca şi cum se auzeau înseşi cuvintele lui Schiller şi răsuna ceva din ceea ce plantase Schiller însuşi.

Trebuie să mărturisim că în ultimele decenii lucrurile s-au schimbat. Interesul nemijlocit faţă de Schiller a scăzut, deoarece marile idealuri ale lui Schiller nu mai vorbesc contemporanilor noştri la fel de intim şi de familiar, şi de aceea poate constitui o compensare faptul de a începe o comemorare Schiller din a ne aduce clar şi intuitiv în faţa sufletelor ceea ce mai poate fi Schiller în prezent, ceea ce poate deveni Schiller pentru viitorul nostru. Pentru teosofi se cuvine în primul rând să lege toate acestea de marile probleme teosofice fundamentale, şi să se întrebe dacă Schiller are ceva de a face cu aceste probleme teosofice fundamentale. Sper ca desfăşurarea serii de astăzi să demonstreze că nu am realizat o asociere artificială atunci când l-am adus împreună pe Schiller cu mişcarea teosofică, şi când noi ca teosofi ne simţim chemaţi într-un anume fel să cultivăm memoria lui Schiller.

Care este în fond problema noastră fundamentală în acest sens, de care se leagă dorul nostru, pe care o cercetăm şi vrem să o întemeiem? Este marea problemă de a găsi calea înspre ceea ce ne înconjoară ca obiect al simţurilor noastre, ca lume sensibilă, şi înspre ceea ce se ridică deasupra sensibilului, ca spiritual şi suprasensibil, care se află în noi şi deasupra noastră. Această preocupare l-a preocupat cândva şi pe Schiller. Eu nu pot intra în amănunte astăzi în această privinţă. Dar aş vrea totuşi să arăt că prin întreaga viaţă şi activitate a lui Schiller răzbate această întrebare fundamentală: Cum se raportează fizicul la sufletesc-spiritual, la suprasensibil? – drept sarcina propriu-zisă, problema pe care a voit să o rezolve Schiller de la începutul vieţii sale până pe cele mai înalte culmi ale activităţii sale, şi că întreaga sa creaţie este o expresie artistică şi filosofică a acestei probleme. După ce şi-a încheiat studiile de medicină, el a scris un tratat. Acest tratat, care este un fel de dizertaţie *Wilhelm von Humboldt* [Nota 100], pe care a scris-o la încheierea studiilor sale de medicină, tratează problema: Care este raportul dintre natura sensibilă a omului şi natura sa spirituală? – Schiller tratează într-un mod frumos şi impresionant în această operă modul în care spiritualul, frumosul, este corelat cu natura fizică a omului. Evoluţia spiritului nostru a depăşit de mult răspunsul pe care l-a dat Schiller la această întrebare, dar nu asta ne interesează în cazul unui geniu atât de mare cum este Schiller. Se pune problema modului în care s-a cufundat el în aceste lucruri, şi care a fost concluzia sa în această privinţă. Schiller a conceput lucrurile în sensul că nu trebuie să existe nici o sciziune între sensibil şi spiritual. Astfel el a căutat să arate în modul cel mai subtil cum acţionează spiritul şi sufletescul omului în corporalitate, şi cum corporalitatea constituie doar un mijloc de expresie a spiritului care locuieşte în om. Fiecare gest, fiecare formă şi fiecare configuraţie lingvistică constituie doar o expresie a acestuia. El a cercetat pentru început modul în care se manifestă sufletul în corp, apoi a cercetat modul în care reacţionează starea fizică asupra spiritualului. Pe scurt, sensul acestui tratat îl constituie armonia dintre corp şi suflet. Încheierea tratatului este grandioasă. Acolo, Schiller vorbeşte despre moarte ca şi cum aceasta nu ar fi încheierea vieţii, ci numai un eveniment printre alte evenimente din viaţă. Pentru el moartea nu constituie o încheiere. El spune acolo, într-un mod deosebit de frumos: Viaţa implică la un moment dat moartea; dar cu aceasta viaţa nu se încheie, căci după ce a vieţuit evenimentul morţii sufletul trece în alte sfere, pentru a contempla de acolo viaţa dintr-o altă direcţie. Dar oare a extras omul în acea clipă într-adevăr toată experienţa acumulată în viaţa sa? Schiller este de părere că s-ar putea foarte bine ca viaţa sufletului în trup să se manifeste la fel ca atunci când citim o carte pe care o citim până la capăt, o punem deoparte şi o reluăm din nou după un timp, pentru a o înţelege mai bine; dar apoi o punem din nou de o parte, pentru a o relua din nou după un timp, ş.a.m.d., pentru a o înţelege tot mai bine. Cu aceasta el ne spune: Sufletul nu trăieşte o singură dată în corp, ci aşa cum un om reia mereu o carte în mână, la fel se întoarce şi sufletul mereu într-un corp, pentru a face în acesta noi experienţe în această lume. Este marea idee a reîntrupării, a reîncarnării, pe care a făcut-o cunoscută Lessing [Nota 101] cu puţin timp înainte în «Educaţia neamului omenesc», ca într-un testament literar al său, şi pe care o exprimă acum şi Schiller acolo unde se referă la legătura dintre natura sensibilă şi cea spirituală a omului.

Chiar de la început, Schiller consideră viaţa din cel mai înalt punct de vedere.

Dramele din tinereţe ale lui Schiller acţionează cu măreţie şi putere asupra aceluia care are o inimă sensibilă faţă de ceea ce este mare în ele. Dacă ne întrebăm de ce marile gânduri ale lui Schiller pătrund atât de direct în inimile noastre, atunci vom primi răspunsul că Schiller atinge în dramele sale lucruri care fac parte din cele mai înalte probleme ale oamenilor. Omul nu trebuie să înţeleagă întotdeauna şi să-şi clarifice în mod abstract ceea ce se petrece în sufletul poetului atunci când acesta alcătuieşte produse ale imaginaţiei. Dar ceea ce trăieşte în sufletul poetului atunci când configurează personaje ce apar pe o scenă, îl vedem deja la teatru sau atunci când citim dramele. Atunci, în noi se revarsă ceea ce trăieşte în sufletul autorului. Şi câte nu trăiau în sufletul lui Schiller atunci când el şi-a revărsat acest suflet tineresc în «Hoţii», «Fiesco», în «Cabală şi iubire»! Noi trebuie să îl extragem din curentele spirituale ale secolului XVIII dacă vrem să îl înţelegem pe deplin.

Pe atunci existau două curente spirituale ce traversau orizontul spiritual al Europei. Unul dintre aceste curente este caracterizat de un cuvânt existent în materialismul francez. Dacă vrem să-l înţelegem, trebuie să privim mai adânc în procesul evolutiv al popoarelor. Ceea ce fermenta în sufletul lui Schiller, şi-a avut originea în strădania şi sensul secolelor precedente. Cam pe la răscrucea secolelor XV şi XVI începe timpul în care oamenii au început să privească altfel la stele. *Copernic*, *Kepler*, *Galilei*, sunt cei care au adus o nouă epocă, o epocă în care lumea este privită altfel decât înainte. Ceva nou se strecura în sufletele omeneşti, prin faptul că acestea se încredinţau simţurilor exterioare. Cel care vrea să compare vechea concepţie despre lume din secolele XII şi XIII cu ceea ce a apărut la răspântia secolului XVI prin Copernic şi mai târziu prin Kepler, va trebuie să compare ceea ce se desfăşoară în «Divina comedie» a lui *Dante* cu concepţia despre lume din secolele XVII şi XVIII. Împotriva concepţiei despre lume din Evul Mediu se poate obiecta orice. Ea nu mai poate fi actuala noastră concepţie despre lume. Dar ea avea un aspect, pe care secolul XVIII nu îl mai are: ea îşi reprezenta Universul ca pe o mare armonie, iar omul era încadrat în această ordine cosmică divină drept punctul său central; el însuşi aparţinea la această mare armonie. Pe atunci, toate lucrurile erau considerate a fi emanaţie a Divinului, a puterii creatoare care era venerată în credinţă, anume în creştinism. Supremul era obiectul credinţei. El trebuia să menţină şi să poarte lumea laolaltă. Iar jos, pe Pământ, el acţiona până în plante şi minerale. Întreaga lume era cuprinsă într-o mare armonie, iar omul se simţea încadrat în această armonie. El simţea că poate fi eliberat de către Acela de care tânjea să fie eliberat, prin concreşterea şi întreţeserea sa cu această armonie. El se odihnea în ceea ce resimţea el drept lume pătrunsă de Dumnezeu, şi se simţea mulţumit. Dar aceste lucruri s-au schimbat şi ele trebuiau să se schimbe într-o vreme când noua concepţie despre lume şi-a creat intrarea în oameni, în vremea când lumea a fost pătrunsă de spiritul modern de cercetare. Acum se dobândea o privire de ansamblu asupra substanţialităţii. Prin cercetarea filosofică şi fiziologică s-a dobândit o imagine a lumii sensibile. Iar cele care erau astfel gândite asupra lumii sensibile nu putea fi aduse în acord cu credinţa. Şi-au făcut loc alte concepte şi alte concepţii. Dar oamenii nu au putut aduce în acord noile lor cuceriri cu ceea ce gândeau, simţeau şi presimţeau despre spirit. Acestea nu puteau fi aduse în acord cu ceea ce trebuia crezut despre izvoarele vieţii în conformitate cu străvechile tradiţii. Astfel, în Revoluţia franceză a răzbătut la suprafaţă o atitudine care poate fi exprimată prin fraza: „Omul este o maşină". Substanţa a fost înţeleasă, dar legătura cu spiritualitatea s-a pierdut. Spiritualul era resimţit în sine, dar nu se mai resimţea modul în care este legată lumea de el; această legătură se pierduse. Materialiştii au creat o nouă imagine despre Univers, în care nu existau, de fapt, decât substanţe. Goethe simţea o repulsie faţă de un astfel «Systeme de la nature» ca acela al lui *Holbach* [Nota 102], el îl găsea pustiu şi gol. Dar această imagine despre Univers a lui Holbach era extrasă din concepţia despre lume natural-ştiinţifică. Ea reda realitatea exterioară. Şi cum urma să se raporteze la ea omul care pierduse spiritul? El pierduse legătura, el pierduse armonia pe care o simţea omul Evului mediu, armonia dintre suflet şi substanţa materială. Astfel încât nu se putea altfel, decât ca spiritele cele mai eminente ale acelei vremi să se străduiască să regăsească legătura pierdută, sau ca ele să fie constrânse să aleagă între spirit şi materie.

Şi după cum am văzut, aceasta a fost problema fundamentală, problema tinereţii lui Schiller, aceea de a găsi această legătură dintre ideal şi realitate, dintre natură şi spirit. Dar curentul timpului săpase o prăpastie adâncă între spiritual şi sensibil-senzorial, şi apăsa ca un coşmar asupra sufletului său. Cum pot fi din nou conciliate idealul şi realitatea, natura şi spiritul? – aceasta era întrebarea.

Această prăpastie se accentuase şi datorită unui alt curent cultural – cel legat de *Jean-Jaques Roussseau* [Nota 103]. Rousseau respinsese până la un anumit grad cultura modernă de atunci. El găsea că omul modern se rupsese de natură şi se înstrăinase de aceasta datorită culturii moderne. El nu se îndepărtase de natură numai prin concepţia despre lume, ci el nu mai putea găsi nici legătura cu sursa de viaţă. De aceea, el trebuia să tindă din nou să se întoarcă în natură, şi aşa întemeiază Rousseau principiul că în fond cultura l-a înstrăinat pe om de adevărata armonie a vieţii, şi că această cultură ar fi un produs de decădere.

Pe atunci, problema spiritualului, a idealurilor, s-a pus într-o nouă formă contemporanilor, şi cum era să nu se pună, de vreme ce ei contemplau însăşi viaţa! Pe vremea când idealul de viaţă era resimţit cu atâta intensitate, sciziunea era dublu resimţită, atunci când se privea adevărata viaţă, aşa cum se dezvoltase ea, şi apoi ceea ce se dezvoltase în societatea omenească. Iar tinereţea lui Schiller se desfăşoară tocmai în aceşti ani. Toate s-au adunat, constituind ceea ce Schiller trebuia cu necesitate să resimtă drept dizarmonie. Înapoi la idealuri! Care este convieţuirea socială umană corectă, care ne-a fost prescrisă de ordinea divină a lumii? Acestea erau sentimentele care trăiau în tinereţea lui Schiller, pe care le-a exprimat apoi în dramele sale de tinereţe, anume în «Hoţii», dar şi în dramele de curte; noi simţim acest lucru dacă lăsăm să acţioneze asupra noastră marea dramă «Don Carlos». Am văzut cum şi-a pus tânărul medic Schiller problema legăturii dintre sensibil şi spiritual, şi cum a prezentat-o el, ca poet, contemporanilor săi.

După toate încercările dure pe care i le-au atras dramele sale de tinereţe a fost invitat la părintele poetului libertăţii, *Körner* [Nota 104], care făcea tot ce era necesar pentru promovarea vieţii spirituale. Subtila formare filosofică a lui Körner l-a adus şi pe Schiller la filosofie, şi acum s-a pus din nou, din punct de vedere filosofic, pentru spiritul lui Schiller întrebarea: Cum poate fi regăsită legătura sensibilului cu spiritualul? – O redactare a celor rostite pe atunci la Dresda între Schiller şi Körner găsim în scrisorile filosofice ale lui Schiller [Nota 105]. E drept că în comparaţie cu lucrările ulterioare ale lui Schiller, acestea prezintă un anumit grad de imaturitate. Dar ceea ce la Schiller este imatur, este pentru mulţi alţi oameni de-a dreptul matur, iar pentru noi ele sunt importante, pentru că ne pot arăta cum şi-a cucerit Schiller cele mai înalte culmi ale gândirii şi fanteziei.

Aceste scrisori filosofice, «Teosofia lui Julius», prezintă un schimb de scrisori între Julius şi Raphael; Schiller drept Julius, iar Körner drept Raphael. Din ele ne întâmpină lumea secolului XVIII. În această filosofie se găsesc multe fraze frumoase, asemănătoare acelora pe care le-a rostit *Paracelsus* [Nota 106] drept concepţie despre lume a sa. În sensul lui Paracelsus ni se aduce înaintea ochilor ceea ce a creat puterea divină creatoare în cele mai felurite regnuri ale naturii: minerale, plante, animale cu cele mai variate însuşiri sunt răspândite în natură; iar omul este ca un mare rezumat, ca o lume ce repetă, ca o enciclopedie, toate acestea, care sunt risipite în afară. Omul este un microcosmos, o mică lume în marele macrocosm, în lumea cea mare! Schiller spune că ceea ce este conţinut în diversele regnuri ale naturii sunt ca nişte hieroglife. Omul este ca o culme a naturii, care reuneşte în sine aducând pe o treaptă mai înaltă de expresie ceea ce se află revărsat în întreaga natură. Paracelsus a exprimat acelaşi gând într-o formă frumoasă şi măreaţă: Toate fiinţele naturii sunt literele din care se constituie un cuvânt, şi dacă învăţăm să silabisim natura, ea se manifestă în adevărata ei entitate, formând un cuvânt care se exprimă în om. Această realitate este adusă de Schiller într-un mod viu, sensibil, în scrisorile sale filosofice. Totul este atât de viu pentru el, încât hieroglifele naturii vorbesc pentru el un limbaj intuitiv expresiv. Eu văd – spunea Schiller –, afară în natură, pupele, din care se dezvoltă fluturii. Pupa nu se distruge; ea îmi arată că are loc o transformare, şi de aceea ea constituie pentru mine chezăşia faptului că şi sufletul

omului se transformă într-un mod asemănător. Astfel, fluturele constituie pentru mine garanţia nemuririi sufletului.

În modul cel mai desăvârşit se îmbină astfel gândurile referitoare la spiritul din natură cu gândurile pe care şi le formează Schiller ca fiinţă ce trăieşte în sufletul omenesc. Apoi el îşi cucereşte concepţia că puterea iubirii nu trăieşte numai în om, ci ea se manifestă în anumite trepte în întreaga lume; în mineral, în plantă, în animal, în om. Ea se exprimă în forţele naturii, dar cel mai limpede în om. Schiller exprimă acest lucru într-un mod care îi aminteşte pe misticii Evului mediu. Iar ceea ce a formulat el astfel, a fost denumit de el «Teosofia lui Julius». De la aceasta a evoluat el la concepţiile sale ulterioare despre viaţă. Întreaga sa conduită în viaţă, întreaga sa strădanie nu reprezintă nimic altceva decât o mare autoeducaţie, iar în acest sens Schiller este, practic, un teosof. Căci, în fond, teosofia nu este altceva decât autoeducaţia sufletului, o muncă continuă cu propriul suflet, pentru evoluţia lui în continuare, pe trepte mai înalte de existenţă. Teosoful este convins că pe măsură ce evoluează mai mult, el poate vedea lucruri superioare. Cel care s-a obişnuit numai cu aspectul sensibil al lucrurilor, poate vedea numai ceea ce este sensibil; cel care s-a educat în vederea sufletescului şi spiritualului, vede în jurul său sufletul şi spiritul. Noi trebuie să devenim mai întâi noi înşine spirit şi dumnezeire, şi atunci putem recunoaşte divinul. Aşa spuneau şi pitagoricienii în şcolile lor tainice, şi la fel spunea şi Goethe în acord cu vechii mistici:

> Dacă ochiul nu ar fi solar,
> El nu ar putea vedea nicicând Soarele;
> Dacă în noi nu s-ar afla propria putere a lui Dumnezeu,
> Cum ne-ar putea încânta divinul?

Dar noi trebuie să dezvoltăm mai întâi forţele şi capacităţile care se află în noi; noi trebuie să ne educăm facultăţile în acest sens. Iar Schiller s-a străduit de-a lungul întregii sale vieţi să se autoeduce.

O nouă treaptă în autoeducaţia sa o constituie scrisorile sale estetice, «Scrisori despre educaţia estetică a omului». Ele constituie o bijuterie în viaţa noastră spirituală germană. Şi numai acela poate simţi şi resimţi ceea ce se revarsă tainic în afară printre şi din cuvintele lui Schiller – şi din dramele sale ulterioare –, cel care cunoaşte scrisorile sale estetice; ele sunt ca un balsam pentru viaţă. Cel ce s-a preocupat cât de puţin cu înaltele idealuri spirituale şi pedagogice care trăiesc în scrisorile sale estetice, va trebui să spună: Aceste scrisori estetice ar trebui să fie manual educaţional al poporului. Abia atunci când în şcolile noastre nu se vor studia numai Platon şi Cicero, ci se vor aborda în aceeaşi măsură şi scrisorile estetice ale lui Schiller, se va recunoaşte caracterul lor specific, genial. Ceea ce trăieşte în aceste scrisori estetice va deveni rodnic abia atunci când profesorii universităţilor noastre se vor fi pătruns de acest sânge spiritual al vieţii, atunci când vor lăsa să se reverse în elevii lor câte ceva din cele pe care voia Schiller să le reverse în educaţie prin aceea că ne-a dăruit această operă minunată. În operele filosofice actuale nu se găseşte nici o referire la aceste scrisori estetice. Dar ele sunt cu mult mai importante decât multe opere realizate de filosofii de specialitate, pentru că ele fac apel la lăuntrul omului şi vor să înalţe cu o treaptă acest lăuntric.

Şi iarăşi apare marea întrebare care i s-a impus lui Schiller la începutul secolului XVIII. Acum, el formulează întrebarea astfel: Omul este supus pe de o parte nevoilor senzoriale, poftelor şi pasiunilor senzoriale. El este supus acestor necesităţi, le urmează, este un sclav al impulsurilor, poftelor şi pasiunilor sale. Pe de altă parte se află necesitatea logică: Trebuie să gândeşti într-un anumit fel. – Pe de altă parte, mai există şi necesitatea morală: Trebuie să te supui anumitor îndatoriri. – Din punct de vedere logic, necesară este formarea, educaţia intelectuală. Necesitatea morală necesită altceva, ceva care depăşeşte concepţia modernă despre lume. Logica nu ne acordă libertate, noi trebuie să i ne supunem; nici datoria nu ne acordă vreo libertate; şi acesteia trebuie să ne supunem. Omul este încadrat la mijloc; el se află între necesitate logică şi necesitate naturală. Fie că o urmează pe una sau pe cealaltă, el este neliber, deci un sclav. Dar el trebuie să devină liber.

Problema libertăţii apare în faţa sufletului lui Schiller, şi este pusă şi prelucrată poate cu mai multă profunzime decât oricând în întreaga viaţă spirituală germană. Cu puţină vreme înaintea sa, şi *Kant* [Nota 107] ridicase această problemă. Schiller nu a fost niciodată un adept al lui Kant, sau cel puţin s-a ridicat în foarte scurtă vreme deasupra kantianismului. În orice caz, în timpul redactării acestor scrisori el nu se mai situa pe punctul de vedere al lui Kant. Kant vorbeşte despre datorie în aşa fel, încât datoria devine imperativ categoric. „Datorie! Tu, nume mare, sublim, care nu cuprinzi în tine nimic arbitrar, nimic din ce ar fi plăcut sau ar purta în sine linguşirea, ci pretinzi supunerea, tu, care stabileşti o lege, în faţa căreia orice înclinaţie tace, chiar dacă în secret se revoltă împotriva ei…”. Kant cere supunere faţă de imperativul categoric. Dar Schiller s-a desprins de această considerare kantiană a datoriei. El spune [Nota 108]: „Cu drag le slujesc prietenilor, dar din păcate o fac cu simpatie” – şi nu cu ceea ce ucide bucuria, şi ucide chiar şi iubirea. Kant solicită să facem ceea ce trebuie din sentimentul de datorie, din imperativul categoric. Schiller vrea armonie între acestea două, o armonie între înclinaţie şi pasiune, pe de o parte, şi datorie şi logică, pe de altă parte. Şi el află această armonie pentru început, în contemplarea frumosului. Şi pentru Schiller acţiunea în numele frumosului devine o mare muzică, o armonie cosmică, relativ la care el s-a exprimat: „Numai prin poarta aurorei frumosului pătrunzi în ţara cunoaşterii” [Nota 109]. Printr-o operă de artă străbate spiritualul. Astfel, opera de artă nu ne apare ca necesitate de neclintit, ci ca o strălucire care ne exprimă idealul, spiritualul. În Frumos se echilibrează spiritul şi sensibilul. Şi pentru Schiller, sensibilul şi spiritualul trebuie să se echilibreze şi în om. Acolo unde omul se află între aceste două stări, acolo unde el nu depinde nici de necesitatea naturală nici de cea logică, ci el trăieşte în acea stare pe care Schiller o numeşte estetică, acolo pasionalitatea este depăşită. Omul şi-a înălţat spiritul, şi-a purificat sensibilitatea prin frumos, şi astfel el are impulsul şi dorinţa de a face neconstrâns şi de bunăvoie ceea ce îi cere imperativul categoric. Atunci, moralitatea devine în om ceva care i-a intrat în carne şi sânge, astfel încât şi impulsurile şi poftele înseşi vieţuiesc spiritualul. În felul acesta, spiritul şi sensibilitatea s-au întrepătruns în omul estetic, spiritul şi sensibilitatea se întrepătrund în om, deoarece el iubeşte ceea ce trebuie să facă. Trebuie trezit ceea ce dormitează în om. Acesta este idealul lui Schiller. Şi sub aspect social omul este constrâns să trăiască urmând legile impuse de necesitate sau de raţiunea de stat. Între acestea se situează societatea estetică, unde se împlineşte din iubire ceea ce trebuie împlinit de la un om la altul, şi unde fapta este impusă de înclinaţia cea mai lăuntrică, cea mai fiinţială. În societatea estetică oamenii acţionează liber, acolo nu este nevoie de legi exterioare. Oamenii înşişi sunt expresia legilor după care trebuie să convieţuiască social. Frumos şi măreţ descrie Schiller această societate în care oamenii vieţuiesc în iubire şi acceptare reciprocă şi îndeplinesc în mod liber, neconstrâns, ceea ce trebuie să facă sau ar trebui să facă.

Eu am putut exprima gândurile lui Schiller din scrisorile sale estetice doar în câteva linii mari. Dar ele acţionează asupra sufletelor numai atunci când nu sunt doar citite şi studiate în timpul lecturii, ci atunci când îl însoţesc pe om ca scriere de meditat de-a lungul întregii sale vieţi, astfel încât el să devină aşa cum voia Schiller. Pe atunci încă nu venise vremea. Ea vine abia în ziua de azi, acolo unde se poate observa un perimetru cuprinzător al unei societăţi care îşi stabileşte drept prim principiu o legătură între oameni bazată pe iubire [Nota 110]. Pe atunci, Schiller a încercat să pătrundă la o astfel de cunoaştere şi o astfel de convieţuire socială prin «Poarta aurorei frumosului». Aşa a pre-educat Schiller oamenii, cel puţin prin arta sa, deoarece pe atunci încă nu venise vremea să se creeze oameni liberi într-o societate liberă. Este trist să vezi cât de puţin şi-au găsit intrarea tocmai aceste gânduri şi sentimente intime ale lui Schiller în viaţa pedagogică, care ar fi trebuit să fie întru totul pătrunsă de ele, care ar fi trebuit să fie o imagine a acestora.

Modul în care trebuie să-l concepem pe Schiller în prezent l-am descris în conferinţele mele despre Schiller pe care le-am ţinut la «Şcoala superioară liberă» [Nota 111]. Acolo am încercat să expun gândurile într-un mod mai cuprinzător şi în corelaţia lor. Unele dintre lucrurile la

care pot face doar aluzie astăzi le puteţi citi acolo în amănunt. În toate biografiile lui Schiller puteţi găsi, în fond, doar prea puţin din aceste intimităţi ale lui Schiller. Dar a existat un pedagog, un om fin, deosebit, care s-a preocupat cu prelucrarea conţinutului scrisorilor estetice ale lui Schiller în nişte scrisori frumoase. Omul se numea *Deinhardt* [Nota 112]. Nu cred să îi mai găsiţi cartea prin librării. Pentru că toţi profesorii şi elevii şcolilor superioare au trebuit să-şi cumpere cartea. Cred că a fost epuizată. Cel care a scris-o abia dacă putea ocupa un post modest de profesor privat. A avut nenorocul să facă o fractură de picior; medicii consultaţi au explicat că fractura s-ar putea vindeca, dar omul este subnutrit. Şi aşa a murit în urma acestui accident. După ce Schiller a parcurs în acest mod o parte din viaţă, a intervenit pentru el ceva foarte important; ceva care a avut consecinţe profunde în viaţa sa, ca şi în viaţa întregii noastre naţiuni. Este un eveniment foarte important, important în special pentru întreaga viaţă spirituală modernă. Este vorba de legătura de prietenie dintre Schiller şi Goethe. Ea a fost întemeiată într-un mod absolut particular. Era întâlnirea «Societăţii de cercetare a naturii» din Jena. Schiller şi Goethe participau la conferinţa unui renumit cercetător al naturii, *Batsch* [Nota 113]. S-a întâmplat ca cei doi să plece împreună din sală. Schiller i-a spus lui Goethe: Acesta este un mod atât de îmbucătăţit de a considera fiinţele naturii; lipseşte pretutindeni spiritul care vieţuieşte în întreaga natură. – În felul acesta Schiller i-a pus lui Goethe problema sa fundamentală. Goethe a răspuns: S-ar putea foarte bine să mai existe şi un alt mod de a considera natura. El indicase şi în «Faust» acest fapt, anume acolo unde spusese că acela care caută, alungând spiritul, având apoi părţile în mână, aceluia „îi lipseşte, din păcate, doar spiritul". Goethe văzuse în toate plantele ceea ce el a numit planta primordială, în toate animalele, ceea ce el a numit animalul primordial. El văzuse ceea ce noi numim trup eteric, şi Goethe a desenat acest trup eteric prin câteva linii caracteristice pe o foaie de hârtie în faţa lui Schiller. Pentru el era limpede că în fiecare plantă se exprimă ceva cu adevărat viu. Schiller a obiectat: „Da, dar aceasta nu este experienţă, aceasta este o idee!" La care Goethe a răspuns: „În acest caz, mi-e foarte plăcut faptul că am idei, fără să ştiu acest lucru, şi că eu văd ideile". Lui Goethe îi era limpede faptul că acel ceva era însăşi fiinţa plantei.

Sarcina lui Schiller a fost, de atunci înainte, aceea de a se înălţa la cuprinzătoarea concepţie a lui Goethe. Frumoasă este scrisoarea [Nota 114] pe care am mai menţionat-o odată, ea conţine cea mai profundă psihologie care există, şi care l-a unit pe Schiller cu Goethe prin legătura prieteniei. „De multă vreme am urmărit, deşi de la o oarecare depărtare, drumul spiritului dumneavoastră, şi am observat, cu o admiraţie mereu reînnoită, calea pe care aţi trasat-o. Dumneavoastră căutaţi necesitatea în natură, dar o căutaţi pe calea cea mai grea, de care orice spirit mai firav s-ar feri cu grijă. Dumneavoastră abordaţi întreaga natură, pentru a arunca lumină asupra părţilor individuale; dumneavoastră căutaţi motivele explicative ale individului din totalitatea modurilor de manifestare ale naturii. Dumneavoastră urcaţi pas cu pas, de la organizaţia cea mai simplă, până la cea mai complicată, pentru a clădi în final din punct de vedere genetic structura cea mai complexă dintre toate, omul, pe materialele existente în întreaga natură. Iar prin faptul că dumneavoastră îl re-creaţi oarecum în natură, încercaţi să pătrundeţi în tehnica ei ascunsă. Este o idee măreaţă şi de-a dreptul eroică, ce arată în mod suficient cum reţine spiritul dumneavoastră într-o frumoasă unitate bogăţia ansamblului reprezentărilor dumneavoastră. Nu puteţi spera că vă va ajunge chiar şi o viaţă întreagă pentru parcurgerea acestui drum şi împlinirea acestui ţel, totuşi, faptul de a fi iniţiat această cale are mai multă valoare decât parcurgerea până la capăt a oricărei alte căi; căci dumneavoastră aţi ales, ca şi Achille din Iliada, între Phthia şi nemurire. Dacă v-aţi fi născut grec sau măcar italian, şi aţi fi fost înconjurat deja din leagăn de o natură aleasă şi o artă idealizată, drumul dumneavoastră ar fi fost infinit mai scurt, sau poate că ar fi fost de-a dreptul nenecesar. Căci atunci aţi fi preluat deja de la prima contemplare a lucrurilor forma necesarului, şi o dată cu primele dumneavoastră experienţe s-ar fi dezvoltat în dumneavoastră marele stil personal pe care îl aveţi. Dar pentru că v-aţi născut german, pentru că spiritul dumneavoastră grec a fost azvârlit în această creatură nordică, nu v-au mai rămas alte alternative decât fie să deveniţi dumneavoastră înşivă artist nordic, fie să înlocuiţi prin imaginaţia dumneavoastră şi cu ajutorul raţiunii ceea ce realitatea vă ascunde, şi să faceţi astfel să se nască aici, oarecum pe o cale raţională, o nouă Grecie." Este ceva ce a acţionat ca un ecou în sufletul lui Schiller, după cum vom vedea imediat.

Schiller se întoarce înapoi la poezie. Iar ceea ce a rămas în el ca ecou, ne întâmpină în dramele sale. Nu trebuie să credeţi că veţi găsi ca atare gândurile pe care le revelez eu acum, dacă îi veţi citi dramele lui Schiller. Dar ele se află adânc, în lăuntrul acestor drame, aşa cum pulsează sângele nostru prin artere, fără ca noi să-l vedem. Ele pulsează ca un sânge vital în dramele lui Schiller. În elementul personal intervine elementul impersonal. Schiller îşi spunea: Trebuie să existe ceva mai cuprinzător, ceva care să treacă dincolo de naştere şi de moarte. El încerca să-şi clarifice modul în care intervine marele destin impersonal în elementul personal. Noi am menţionat adesea această lege ca fiind legea karmei. El descrie în «Wallenstein» marele destin, care îl înalţă sau îl distruge pe om. El încearcă să întemeieze în stele viaţa lui Wallenstein. Dar apoi îi devine limpede cum acesta este ca tras de firele destinului, că stelele destinului strălucesc în pieptul nostru. Schiller încearcă să realizeze şi să justifice în Wallenstein în mod poetic corelaţia dintre elementul personal şi natura sensibil-senzorială şi Dumnezeirea. Nu ar fi artistic, dacă noi am vrea să gustăm drama cu aceste gânduri. Dar în mod inconştient, se revarsă în noi marele impuls care porneşte din acest context. Suntem ca înălţaţi şi purtaţi înspre ceea ce pulsează în această dramă. În fiecare dintre dramele următoare Schiller încearcă să atingă o treaptă şi mai înaltă, să se educe pe sine însuşi şi să-i înalţe şi pe ceilalţi împreună cu sine. – În «Fecioara din Orleans» intră în joc forţe suprapersonale, care intervin în elementul personal. În «Logodnica din Messina» el încearcă să încorporeze ceva similar; acolo încearcă să facă legătura cu vechea dramă grecească. El introduce acolo corul şi elementul liric. El nu voia să expună în limbajul obişnuit, ci într-unul elevat, destine care se ridică deasupra elementului pur personal.

De ce s-a legat Schiller de drama grecească? Trebuie să vedem de la ce a plecat însăşi drama greacă. Dacă privim la drama greacă de dinainte de Sofocle şi Eschil, ajungem la dramele mister greceşti, la drama primordială, faţă de care Eschil, Sofocle şi Euripide sunt doar trepte ulterioare de evoluţie. În cartea sa «Naşterea tragediei din spiritul muzicii», *Nietzsche* [Nota 115] încearcă să explice naşterea dramei. În marile tablouri dramatice, grecilor li se prezenta anual ceva care constituia pentru grecii din timpurile vechi totodată religie, artă şi ştiinţă – adevăr, evlavie şi frumuseţe. Ce a devenit datorită acestui fapt drama primordială? Această dramă nu era o dramă care să prezinte destine omeneşti. Ea urma să-l prezinte pe zeul însuşi ca reprezentant al omenirii – Dionysos. Zeul care a coborât din sferele înalte, care s-a întrupat în substanţele materiale, care a urcat prin regnul mineral, vegetal şi animal până la om, pentru a-şi găsi în om eliberarea şi învierea. Cea mai frumoasă configurare a acestui mers al Divinităţii prin lume îl reprezintă ceea ce s-a numit coborârea, învierea şi urcarea la Cer a Divinităţii.

Această dramă s-a manifestat sub numeroase aspecte în faţa ochilor privitorilor greci. Acolo grecul vedea ceea ce voia el să ştie despre lume, ceea ce voia el să ştie ca adevăr despre Univers, învingerea naturalului de către spiritual. Pentru el, ceea ce îi era astfel prezentat în aceste drame era ştiinţă, şi ele îi erau astfel prezentate, încât prezentarea era legată de evlavie, şi putea fi pentru el o imagine-model a ceea ce vieţuia omul. În faţa privitorilor se împleteau arta, religia şi înţelepciunea. Iar cei care le prezentau nu vorbeau în limbajul uzual, obişnuit, ci într-un limbaj elevat, despre coborâre, patimi şi învingere, despre înviere spirituală şi înălţare la Cer. Iar cele ce se desfăşurau acolo erau reluate de către cor, ce reda în muzica simplă a vremurilor de atunci ceea ce se desfăşura în mijlocul lor ca dramă divină. Din acest izvor spiritual se revarsă ceea ce cunoaştem noi drept artă, drept ştiinţă, care a devenit apoi fizică, şi drept religie; toate acestea au provenit din aceste misterii. Privim astfel înapoi la ceva în care arta reuneşte adevărul cu evlavia religioasă.

Marele gânditor asupra dramelor greceşti străvechi, scriitorul francez *Edouard Schure* [Nota 116] a încercat recent să re-construiască acest tip de dramă. Puteţi citi o asemenea re-construcţie într-adevăr genială în «Sfânta dramă din Eleusis». Prin adâncirea sa în această dramă, el a ajuns la ideea că ar fi sarcina timpului nostru, de a reînnoi un teatru pentru suflet şi pentru Sine. În «Copiii lui Lucifer» [Nota 117] el încearcă să creeze o operă modernă, care să reunească din nou între ele propria contemplare cu frumuseţea, forţa dramatică cu conţinutul

de adevăr. Dacă cineva doreşte să ştie ce trebuie să devină drama în viitor şi ce va deveni ea, îşi poate face o imagine despre aceasta din cele prezentate de Schure în «Copiii lui Lucifer». Iar întreg cercul lui Wagner, înspre ce se străduieşte el de fapt, decât spre a prezenta ceva suprapersonal în dramele sale? În dramele lui *Richard Wagner* avem prezentat mersul de la personal la suprapersonal, la mitic. De aceea a şi găsit Nietzsche, atunci când a căutat naşterea tragediei în drama primordială, calea către Wagner. Iar strădania secolului XIX în acest sens este exprimată de Schiller în «Logodnica din Messina», unde spiritualul este prezentat într-un limbaj elevat, unde prin cor ni se expune ecoul faptelor zeilor. Din ce profunzimi a putut el învia pe atunci o nouă Grecie ne arată Cuvântul înainte extraordinar de plin de spirit al lucrării «Despre folosirea corului în tragedie», care constituie la rândul său una dintre cele mai valoroase lucrări ale literaturii şi esteticii germane.

Schiller a voit acelaşi lucru pe care l-a voit secolul XIX – să păşească prin poarta frumosului în ţara cunoaşterii şi să devină un misionar al adevărului. În drama «Demetrius», pe care nu a putut-o încheia, deoarece moartea l-a răpit mai înainte, în această dramă el a încercat să înţeleagă problema Sinei omeneşti, şi a făcut-o cu o asemenea claritate, putere şi măreţie, încât nici unul dintre aceia care au încercat să scrie încheierea pentru «Demetrius» nu a putut-o realiza, deoarece marele conţinut al ideilor lui Schiller nu putea fi găsit la ei. Cât de profund cuprinde el Sinea omenească ce trăieşte în om! Demetrius află în sine din diverse semne, că el ar fi adevăratul urmaş la tronul Rusiei. El face totul pentru a obţine ceea ce i se cuvine. Dar în clipa în care se află foarte aproape de a-şi atinge ţelul, se năruie tot ceea ce a realizat datorită Sinei sale. Acum, el trebuie să fie exclusiv ceea ce a făcut din sine prin forţa lăuntrului său. Sinea care i s-a împărtăşit, nu mai este; acum trebuie să se nască o Sine care urmează să fie propria sa faptă. Din aceasta trebuie să acţioneze Demetrius. Problema personalităţii omeneşti este cuprinsă cu o măreţie neegalată de un alt autor de drame al lumii. Astfel de lucruri măreţe trăiau în sufletul lui Schiller atunci când moartea l-a răpit de pe Pământ. În această dramă se află ceva care pentru aceia care nu îl pot cuprinde în cuvinte limpezi, va acţiona mai degrabă ca ecou. Iar ceea ce a fost clădit în inimile şi adâncurile sufletelor omeneşti, a răzbătut iarăşi la suprafaţă în anul 1859.

Anul 1859 a însemnat o răscruce pentru întreaga educaţie modernă. Există patru opere care au apărut în jurul acestei date. Ele au dat un ton fundamental pentru procesul nostru educaţional. Una dintre ele este lucrarea lui *Darwin* [Nota 118] «Formarea speciilor prin selecţia naturală», pe care a adus-o cu sine o mişcare materialistă. Cea de a doua lucrare este la fel de caracteristică, cel puţin în privinţa lui Schiller, dacă e să ne amintim cuvintele pe care le-a adresat Schiller unui astronom: „Nu-mi pălăvrăgiţi atât despre nebuloase şi pete solare! Oare este natura mare, numai pentru că vă dă de numărat? Obiectul vostru este cel mai sublim din spaţiu; dar, prieteni, Cel sublim nu locuieşte în spaţiu!" Dar înţelegerea acestui sublim a fost posibilă tocmai printr-o lucrare care a apărut atunci, a lui *Kirchhoff* [Nota 119] şi *Bunsen* [Nota 120] despre analiza spectrală. Iar cea de a treia lucrare a fost din nou într-o anumită contradicţie cu Schiller. *Gustav Theodor Fechner* [Nota 121] a scris în spirit idealist «Şcoala premergătoare esteticii». În conformitate cu părerea lui Fechner, trebuia creată o estetică pornind „de jos". De sus începuse Schiller să o creeze cu o măreţie covârşitoare. Fechner pornea de la simpla senzaţie sensibilă. Cea de a patra lucrare aducea materialismul în convieţuirea socială. Ceea ce voia să întemeieze Schiller ca societate a fost deplasat sub punctul de vedere al celui mai cras materialism în lucrarea lui *Karl Marx* «O critică a economiei politice» [Nota 122]. Acestea toate s-au strecurat acolo, înăuntru. Şi sunt lucruri care trebuiau să rămână departe de intimitatea nemijlocită pe care Schiller o revărsase în inimi, onest şi sincer. Astfel încât aceia asupra cărora se revarsă toate acestea din literatura modernă, nu vor mai putea privi în acelaşi mod ideal înspre Schiller. Cu puţin timp în urmă, în ultimul deceniu al secolului XIX, un om temeinic concrescut cu o cultură estetică, a scris o biografie a lui Schiller [Nota 123]. Primele cuvinte de acolo erau: „În tinereţea mea, l-am urât pe Schiller!" Şi abia printr-o preocupare savantă cu el, a putut ajunge la o apreciere a măreţiei lui Schiller.

Acela care poate asculta chiar şi numai puţin ceea ce bântuie în timpul nostru, acela va vedea că domneşte o anumită constrângere lăuntrică. Timpurile sunt altfel. De aceea se vor mai lega probabil câteva cuvinte mari şi entuziaste, şi unele festivităţi frumoase de această aniversare a lui Schiller. Dar cu toate acestea, cel care are un auz şi mai sensibil nu va putea totuşi detecta ceea ce străbătea spiritele şi firile umane cu o jumătate de secol în urmă, pe vremea când Schiller era venerat. Vă rog să înţelegeţi bine că în felul acesta nu vreau să fac nici cel mai mic reproş acelora care s-au îndepărtat astăzi întru câtva de Schiller. Dar faţă de măreţia celor create de Schiller, va trebui să fiţi de acord că el trebuie să devină din nou o parte componentă a formării noastre spirituale. Prezentul nemijlocit trebuie să se sprijine din nou pe Schiller. Şi cum să nu se sprijine pe Schiller o societate care tinde spre aprofundarea spirituală, aşa cum este societatea teosofică. Doar ea este prima şcoală premergătoare pentru autoeducaţie, dacă vrem să atingem înălţimile spiritului. Vom ajunge altfel la cunoaştere dacă vom trece prin Schiller. Vom deveni spiritualişti dacă trecem prin «Scrisorile estetice» ale sale. Vom considera Societatea teosofică ca o reunire între oameni, fără deosebire de naţiune, sex, neam ş.a.m.d., ca reunire realizată exclusiv pe baza iubirii omeneşti pure. Schiller s-a străduit de-a lungul întregii sale vieţi spre înălţimile existenţei spirituale, şi în fond dramele sale nu sunt nimic altceva decât ceea ce vrea să pătrundă în mod artistic în ţinuturile cele mai înalte ale acestei existenţe spirituale. Ceea ce a dorit el să obţină pentru sufletul omenesc nu a fost altceva decât de a dezvolta în acest suflet omenesc ceea ce este veşnic şi nepieritor în el. Pentru a ne aminti încă o dată pe scurt de Goethe, acesta a desemnat prin cuvântul „entelehie" ceea ce trăieşte în suflet ca element nepieritor, pe care şi-l elaborează omul în sine, prin experienţa sa în domeniul realului, şi pe care îl păstrează ca veşnicie a sa. Schiller numeşte acest element configuraţia care dă formă. Pentru Schiller, acesta este veşnicul care trăieşte în suflet, care configurează continuu sufletul în sine, care creşte şi conduce în ţinuturile nepieritoare. Este o victorie pe care o cucereşte această configuraţie asupra corporalităţii pieritoare, în care sinea se manifestă doar. Schiller o numeşte veşnicul din viaţa sufletului, iar nouă ne este îngăduit, ca şi lui Goethe – care a formulat cuvintele după trecerea prin poarta morţii a lui Schiller: „El a fost al nostru" –, dacă e să-l cuprindem din nou pe Schiller în spiritul său viu ne este îngăduit să ne pătrundem din nou cu ceea ce trăia în el şi care trăieşte acum în lumea cealaltă, care a preluat cu dragoste şi prietenie ce era mai bun în el; nouă ne este îngăduit să sărbătorim, ca teosofi, acea legătură tainică cu el pe care o putem serba drept aniversare a lui Schiller. Aşa cum misticul se uneşte cu spiritualitatea lumii, la fel se uneşte omul cu marii eroi spirituali ai omenirii. O astfel de sărbătoare, o „unio mystica", ar trebui să serbeze pentru sine orice om care tinde spre o concepţie spirituală despre lume, alături de marea şi zgomotoasa aniversare a lui Schiller. Nu avem nimic de obiectat împotriva acestor mari aniversări. Dar roadele pe care le-a adus Schiller le găseşte numai acela care serbează această sărbătoare intimă în inima sa, care îl uneşte intim cu Schiller al nostru. Vom afla cel mai bine calea înspre spirit dacă vom proceda ca şi Schiller, care s-a educat pe sine însuşi de-a lungul întregii sale vieţi. El a exprimat acest lucru în modul următor, ce răsună ca un moto al concepţiei teosofice despre lume:

> Numai corpul şi-l însuşesc acele puteri [Nota 124],
> Care împletesc destinul cel sumbru;
> Dar liberă de orice putere a timpului,
> Tovarăşă de joacă a naturilor fericite,
> Călătoreşte sus, pe câmpiile-nsorite
> Dumnezeiască între zei – configuraţia noastră eternă.

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

XX

FACULTATEA DE TEOLOGIE ŞI TEOSOFIA[Nota 125]

Berlin, 11 mai 1905

Dacă mişcarea teosofică vrea să intervină într-adevăr în întreaga cultură modernă, atunci ea nu se poate limita la a răspândi oarecari învăţături sau la a expune una sau alta referitor la anumite cunoştinţe, ci ea trebuie să se raporteze şi să se explice faţă de cei mai diverşi factori de cultură şi elemente de cultură ale prezentului. Teosofia nu trebuie să fie doar o simplă învăţătură, ea trebuie să fie viaţă. Ea trebuie să se reverse în toate faptele noastre, în simţirea şi gândirea noastră. Or stă în natura lucrurilor ca o asemenea mişcare, care abordează direct inima culturii moderne, dacă vrea ca ea să fie vie, să intervină în primul rând acolo unde are de a face cu elementul conducător al vieţii spirituale. Şi unde vom căuta în altă parte elementul conducător al vieţii spirituale decât în universităţile noastre, unde urmează să conlucreze realmente ca purtători ai culturii noastre, ai întregii noastre vieţi spirituale, toţi aceia – cel puţin atunci când consideră idealist lucrurile – care acţionează de fapt în slujba adevărului, a progresului şi în slujba unei mişcări spirituale în general? Căci ei trebuie să acţioneze împreună cu acel tineret care s-a pregătit pentru cele mai înalte sarcini ale vieţii. Aceasta ar fi influenţa cea mai mare şi mai importantă pe care o pot avea universităţile în mod firesc asupra întregii vieţi culturale, o influenţă care porneşte în mod autoritar de la ele, căci nici nu se poate pune în discuţie faptul că din partea universităţilor noastre se exercită o influenţă autoritară, oricât s-ar protesta împotriva acestui aspect, ca şi împotriva atâtor alte aspecte pe care le declanşează autoritatea. Căci în această privinţă este chiar aşa, că aceia care trebuie să predea despre cele mai înalte probleme ale culturii noastre, trebuie să fie competenţi în privinţa tuturor problemelor existenţei omeneşti. De aceea este într-adevăr important dacă întreaga naţiune este interesată de ceea ce spun membrii unei facultăţi într-o problemă oarecare. Aşa stau lucrurile. În toate facultăţile noastre este privit drept determinant ceea ce spune docentul universitar într-o problemă oarecare.

De aceea mi se pare firesc să ne punem, ca teosofi, întrebarea: Cum trebuie să ne raportăm la diversele ramuri ale vieţii noastre universitare? Nu vrem, desigur, să criticăm ceva cu privire la organizaţiile universitare actuale, nu acesta urmează să fie subiectul conferinţei noastre de astăzi. Ceea ce urmează să fie expus în decursul conferinţei actuale şi a celor viitoare urmează să dea pur şi simplu o perspectivă asupra modului în care mişcarea teosofică, dacă este într-adevăr vie, dacă este într-adevăr capabilă să intervină în impulsurile mişcării spirituale actuale, poate acţiona fructificând viaţa noastră universitară.

Facultăţile sunt împărţite actualmente în secţiile teologică, juristă, medicală şi filosofică. În orice caz, la modul în care este organizată la ora actuală esenţa universitară, ar trebuie să adăugăm, întru totul în sensul actualului nostru mod de gândire şi al concepţiei noastre despre lume, şi alte facultăţi, oarecum ca o continuare a universităţii, anume facultăţi de ştiinţe tehnice, de artă, şi aşa mai departe. Despre acestea vom vorbi când vom discuta despre filosofie. Astăzi ne vom ocupa de facultatea care şi-a însuşit la începuturile fiinţării universităţilor – universităţile au apărut pe la mijlocul Evului mediu – un post conducător în procesul educaţiei moderne. În acea perioadă, la universităţi, teologia era regina ştiinţelor. Tot ceea ce se mai învăţa în plus faţă de aceasta, se grupa în jurul învăţăturii teologice.

Universitatea provenea din ceea ce formase biserica în Evul Mediu: şcolile din mănăstiri. Vechile şcoli aveau un fel de anexă în privinţa celor necesare în ştiinţa lumească; dar partea lor principală era teologia. În prima parte a vieţii universitare au activat profesorii trecuţi printr-o formaţie bisericească, clerici şi călugări, până pe la sfârşitul Evului mediu. Teologia era numită «Regina ştiinţelor». Şi dacă e să considerăm lucrurile în sensul lor abstract, ideatic, nu este firesc oare ca teologia să fie numită regina ştiinţelor, şi nu ar fi trebuit ea să fie chiar o astfel de regină, dacă îşi îndeplinea într-adevăr sarcinile, în sensul lor cel mai larg? În centrul lumii se află fără îndoială ceea ce noi numim temelia lumii, Divinitatea, în măsura în care ea poate fi cuprinsă, înţeleasă de către om. Teologia nu este nimic altceva decât învăţătura despre această Divinitate. Toate celelalte trebuie reduse la forţa divină primordială a existenţei. Dacă teologia vrea într-adevăr să fie învăţătura despre Divin, atunci nici nu trebuie gândit altfel decât că ea este un Soare central al întregii înţelepciuni şi al întregii cunoaşteri, şi că de la ea radiază în afară puterea şi energia necesare tuturor celorlalte ştiinţe. În fond, ceea ce au avut de spus marii teologi ai Evului mediu despre lume, şi-a primit lumina, puterea sa cea mai importantă, de la aşa-numita ştiinţă sfântă, de la teologie.

Dacă vrem să ne facem o imagine despre această gândire şi despre această concepţie despre viaţă în Evul Mediu, o putem face în câteva cuvinte. Orice teolog al Evului mediu considera lumea ca fiind o mare unitate. Sus, în vârful acesteia, era forţa divină creatoare. Jos, risipite în multitudinea lumii, erau forţele individuale ale naturii şi regnurile naturii. Ceea ce se ştia despre forţele şi regnurile naturii constituia obiectul celorlalte ştiinţe. Ceea ce îl ajuta pe om la elucidarea celor mai înalte probleme, ceea ce urma să aducă lumină asupra a ceea ce ştiinţele individuale nu reuşeau să rezolve, venea de la teologie. În consecinţă, mai întâi se studia filosofia. În perimetrul acesteia erau cuprinse toate ştiinţele lumeşti. Apoi, învăţăcelul se ridica la ştiinţa teologiei. Un alt statut îl aveau în viaţa universitară facultăţile de medicină şi juridică. Ne putem face uşor o reprezentare a modului în care se raportau aceste facultăţi una la cealaltă, dacă privim lucrurile astfel: Filosofia cuprindea toate ştiinţele, iar facultatea teologică se preocupa cu marea întrebare: Care este temelia şi care sunt formele individuale de manifestare ale existenţei?

Această existenţă se desfăşoară în timp. Noi parcurgem o evoluţie spre desăvârşire în cadrul existenţei noastre, şi ca oameni nu numai că suntem încadraţi în ordinea lumii, ci şi lucrăm noi înşine la această ordine a lumii. Şi dacă facultăţile filosofică şi teologică contemplă ceea ce este, ce a fost şi ce va fi, facultatea juridică şi medicală contemplă lumea în devenirea ei, lumea aceasta aşa cum trebuie ea dirijată din nedesăvârşit în desăvârşit. Facultatea de medicină abordează mai mult viaţa naturală cu nedesăvârşirea ei şi se întreabă cum o poate face mai bună. Facultatea juridică abordează problema morală şi se întreabă cum poate fi aceasta îmbunătăţită. Întreaga viaţă a Evului mediu a fost un singur corp comun, şi desigur că aşa ceva ar trebui să intervină din nou. Întreaga universitate, această universitas trebuie să redevină un corp viu, care să-şi aibă în facultăţile individuale doar membrii, părţile unei vieţi comune. În ziua de azi, universitatea este mai

mult un agregat, iar facultăţile individuale nu au prea mult de a face una cu cealaltă. În Evul Mediu oricine studia la universitate trebuia să aibă o formare filosofică la bază; ceea ce astăzi se numeşte formare generală, deşi trebuie să recunoaştem că tocmai aceia care termină o universitate se caracterizează adesea prin lipsa unei formări generale.

Aceasta era baza a toate. Şi în «Faust»-ul lui Goethe se spune: Mai întâi, collegium logicum, apoi metafizica. Şi este de fapt şi corect, ca acela care vrea să fie introdus în tainele existenţei lumii, în marile probleme de cultură şi civilizaţie, să-şi însuşească mai întâi o formare temeinică în diversele ramuri ale ştiinţei. Şi nu constituie un progres faptul că această facultate de Physicum generalis a dispărut complet din formaţia noastră universitară. Cea mai mare parte a celor pe care oamenii pot să le cunoască, fac parte din natura nevie, şi se încadrează în: fizică, chimie, botanică, zoologie, matematică şi aşa mai departe. Abia după ce studentul a fost introdus în învăţătura despre gândire, în legile logicii, în principiile de bază ale lumii sau metafizicii, abia apoi se putea el înălţa la celelalte facultăţi, superioare. Căci celelalte facultăţi erau numite facultăţi superioare pe bună dreptate. El putea atunci aborda teologia.

Cel care voia să afle câte ceva despre problemele mai profunde ale existenţei trebuia să fi învăţat câte ceva despre problemele simple ale existenţei. Dar şi celelalte facultăţi presupuneau o asemenea formare prealabilă. Era cu mult mai bine pentru jurisprudenţă şi pentru medicină, dacă era cultivată o asemenea pregătire prealabilă generală în mod temeinic, căci acela care vrea să intervină în viaţa juridică trebuie să ştie care sunt legile vieţii omeneşti în general. Trebuie înţeles în mod viu ce anume poate duce omul spre Bine sau spre Rău. Or nu trebuie înţeles aşa cum se înţelege legea din litera moartă, ci trebuie înţeles din viaţă, ca din ceva cu care ne aflăm într-o legătură intimă. Iar acei oameni trebuiau să cunoască mai întâi mediul înconjurător, pentru că omul este într-adevăr un microcosmos, în care trăiesc toate legile. De aceea, în primul rând trebuie cunoscute legile naturii. Gândit corect, aşa trebuia să fie universitatea un organism al întregii cunoaşteri omeneşti. Iar facultatea de teologie trebuia să acţioneze stimulator asupra restului cunoaşterii. Teologia, învăţătura despre ordinea divină a lumii, nici nu putea exista altfel, decât dacă este îmbinată în aspectele mici şi mari ale existenţei noastre, decât dacă se aprofundează totul în ordinea divină a lumii.

Dar cum să poată spune ceva despre ordinea divină a lumii, cineva care nu ştie nimic despre plante, nimic despre animale sau om, nimic despre formarea Pământului, nimic despre natura sistemului nostru planetar? Revelaţia divinului se află peste tot, şi nu există nimic prin care să nu se exprime vocea lui Dumnezeu. Tot ceea ce are, este şi face omul, trebuie să se lege de această problemă superioară, pe care trebuie să o trateze ştiinţa teologică. Acum trebuie să ne întrebăm: Se situează oare, facultatea teologică în acest mod în viaţă? Acţionează ea în aşa fel încât din ea să se reverse forţă şi energie pentru tot restul vieţii? Eu nu doresc să critic, ci să fac, pe cât posibil, o descriere obiectivă a raporturilor. S-ar putea spune că în ultima vreme teologia a fost relativ discreditată în această privinţă, chiar în cadrul mişcării religioase. Probabil că aţi auzit câte ceva despre un anume *Kalthoff* [Nota 126], care a scris despre predicile lui Zarathustra. El spune că religia nu trebuie să sufere datorită literelor teologiei, că noi nu vrem teologie, ci religie. Sunt oameni care pot găsi lumea concepţiei religioase despre Univers din propriile lor convingeri.

Acum să ne punem întrebarea dacă această concepţie se poate menţine, dacă poate într-adevăr exista religie fără teologie, predică fără ştiinţă teologică. Această situaţie nu era posibilă în prima perioadă a creştinismului şi nici în Evul Mediu. Şi nici în primele secole ale perioadei contemporane. Abia în ziua de azi a intervenit un fel de sciziune între eficienţa religioasă directă şi teologie, care s-a îndepărtat, aparent, de viaţă. În prima perioadă a creştinismului, teolog era acela care putea vedea în cele mai înalte înalturi ale existenţei, datorită înţelepciunii şi ştiinţei sale. Teologia era ceva viu, ceva care trăia în primii părinţi ai bisericii, care vivifia spirite ca acelea ale lui Clemens din Alexandria, Scotus Erigena şi Sfântul Augustin; teologia îi vivifia. Ea era cea care trăia ca o sevă vitală în ei. Iar atunci când cuvântul se afla pe buzele lor, ei nu trebuiau să împărtăşească vreo dogmă, căci ei ştiau atunci să vorbească inimilor în modul cel mai intens. Ei găseau cuvintele care puteau fi extrase din orice inimă. Predica era pătrunsă de suflet şi de un flux religios. Dar ea nu ar fi fost aşa, dacă în lăuntrul acestor personalităţi nu ar fi trăit faptul că ei puteau privi în sus, la cele mai înalte entităţi, în cea mai înaltă formă pe care o putea atinge omul.

Imposibilă este dogmatica, cea care, la fiecare cuvânt ce se rosteşte în viaţa de toate zilele, duce la o dezbatere abstractă asupra dogmelor. Dar acela care vrea să fie învăţător al poporului său, trebuie să fi trăit, plin de înţelepciune, cea mai înaltă formă a cunoaşterii. El trebuie să se fi resemnat, el trebuie să ajungă să renunţe la ceea ce este nemijlocit pentru el; el trebuie să se străduiască şi să vieţuiască ceea ce îl introduce în cea mai înaltă formă a cunoaşterii, în mod solitar, în cămăruţa sa, departe de agitaţia lumii, acolo unde poate fi singur cu Dumnezeul său, cu gândirea şi inima sa. El trebuie să aibă posibilitatea să privească în sus, spre înălţimile spirituale ale existenţei. Şi aceasta fără fanatism, fără patimă, nici măcar patimă religioasă, ci într-o dăruire pur spirituală, eliberată de tot ceea ce apare de altfel şi în tendinţele religiilor. Convorbirea cu Dumnezeu şi cu ordinea divină a lumii se desfăşoară pe această înălţime singuratică, pe această culme a gândirii omeneşti.

Şi trebuie să fi exersat mai întâi, trebuie să fi ajuns la resemnare, la renunţare, pentru a putea duce o asemenea înaltă convorbire cu sine, de a o fi trăit în sine, şi de a o lăsa să acţioneze ca sevă vitală în cuvintele ce constituie conţinutul învăţăturilor populare. Atunci vom fi aflat stadiul corect al teologiei şi al predicii, al ştiinţei şi al vieţii. Iar cel care se află la nivelul de jos, simte atunci că cele ce i se spun se revarsă din adâncuri, că ele sunt extrase din înălţimi de înţelepciune riguroasă. Atunci el nu mai are nevoie de o autoritate exterioară, căci cuvântul însuşi constituie autoritate prin puterea cu care trăieşte în sufletul celui ce îl învaţă, pentru că prin această putere el învie în inimi, pentru a acţiona prin ecoul inimii. Aşa s-a ajuns la acordul dintre religie şi ştiinţă, şi totodată, la o diferenţiere plină de tact între teologie şi învăţătura religioasă. Dar cel ce nu a urcat până la înălţimile teologice, cel care nu are răspuns la problemele profunde ale existenţei spirituale, acela nu va putea face să se reverse în cuvintele sale ceea ce trebuie să trăiască în cuvintele predicii ca rezultat al convorbirii cu ordinea divină a lumii.

Aceasta a fost într-adevăr atitudinea avută secole de-a rândul în concepţia creştină despre lume asupra raportului dintre teologie şi predică. O predică bună ia naştere doar dacă predicatorul vine în faţa poporului abia după ce a parcurs înalta învăţătură despre Treimea divină, despre Dumnezeire şi vestirea Logosului în lume, despre înalta importanţă metafizică a personalităţii lui Christos. Toate aceste învăţături, care nu sunt inteligibile decât pentru acela care s-a preocupat cu ele mulţi, mulţi ani de-a rândul, toate aceste învăţături, care pot constitui pentru început conţinut al filosofiei şi al celorlalte ştiinţe, trebuie să fi fost preluate; trebuie să ne fi maturizat gândirea pentru preluarea acestor adevăruri. Numai apoi se poate pătrunde la această înălţime a adevărului. Iar cel care a realizat acest lucru, care ştie ceva despre marea idee a Trinităţii, a Logosului, în gura sa cuvântul biblic va deveni altceva, el va avea o altă putere de viaţă decât cea pe care o are fără această pregătire teologică prealabilă. Atunci el foloseşte în mod liber cuvântul biblic, atunci el creează prin cuvintele Bibliei acel flux de la sine spre comunitate, care determină revărsarea puterii divine creatoare în inimile mulţimii. Atunci Biblia nu este numai expusă de către el, ci şi conţinută în el. Atunci el vorbeşte ca şi cum ar fi participat el însuşi la redactarea marilor adevăruri care se află în această carte religioasă primordială. El a privit în fundamentele din care au izvorât marile adevăruri ale Bibliei. El ştie ce au simţit aceia care se aflau sub o influenţă şi mai puternică a lumii spirituale decât se află el acum, şi care este exprimată în Biblie ca stăpânire divină a lumii şi ordine umană salvatoare. Şi nu este numai cuvântul pe care trebuie să-l comenteze, să-l explice, ci în spatele lui se află şi marii scriitori, al căror discipol, ucenic şi urmaş este el. El vorbeşte în spiritul lor şi pune chiar acel spirit pe care l-au pus ei înşişi în scrierile lor, în explicaţiile şi scrierile lui.

Aceasta a constituit, într-o epocă sau alta, baza formării autorităţii. Ea a plutit ca ideal în faţa oamenilor, ideal care a fost adesea împlinit. Dar epoca actuală a adus şi aici o mare schimbare. Să mai urmărim o dată marea transformare care a avut loc de la Evul Mediu la epoca contemporană. Ce s-a întâmplat atunci? Ce a făcut posibil ca *Galilei*, *Copernic*, *Giordano Bruno* să poată vesti o nouă concepţie despre lume? Această nouă mişcare a fost posibilă prin aceea că omul s-a apropiat nemijlocit de natură, prin faptul că voia să vadă el însuşi, că nu se mai sprijinea, ca în Evul Mediu, pe vechi documente, ci aborda el însuşi existenţa naturală. Situaţia ştiinţelor Evului mediu a fost alta. Pe atunci, ştiinţele fundamentale nu erau derivate dintr-o contemplare nepărtinitoare a naturii, ci de la ceea ce a adus filosoful grec *Aristotel* ca sistem. De-a lungul întregului Ev mediu, Aristotel a fost o autoritate. Totul se preda pe baza scrierilor lui. Cel care preda metafizică sau chiar şi logică, pe cărţile lui se sprijinea. Pe acestea le explica. Aristotel era o autoritate.

Această situaţie s-a schimbat la trecerea de la Evul Mediu la perioada contemporană. Copernic însuşi a vrut să reunească noul într-un sistem, care să rezulte din observarea nemijlocită. Galilei a aruncat lumină până în lumea existenţei nemijlocite. Kepler a descoperit marea lege după care se deplasează planetele în jurul Soarelui. Aşa s-au petrecut lucrurile de-a lungul secolelor precedente. Oamenii voiau să vadă ei înşişi. Chiar şi în anecdote apare modul în care se comporta Galilei; se ştia despre el că este un savant care cunoştea foarte bine conţinutul lucrărilor lui Aristotel. Se spune că la un moment dat cineva i-ar fi spus ceva spus de el, de Galilei. Acesta ar fi răspuns că lucrurile trebuie să fie altfel, şi că el trebuie să caute mai întâi în Aristotel, căci acesta ar fi zis altfel, iar Aristotel are dreptate. – Pentru el, autoritatea era mai importantă decât contemplarea nemijlocită. Dar au venit vremurile în care fiecare voia să ştie ceva prin sine însuşi. Dar asta nu presupune că fiecare este în măsură să-şi cucerească această contemplare, pe cât de repede posibil, ci presupune numai că există oameni care să fie capabili să se apropie din nou de natură, oameni care sunt dotaţi cu unelte şi instrumente, şi familiarizaţi cu metodele necesare pentru observarea naturii. Aşa a devenit posibil progresul. Ceea ce a scris Aristotel, poate fi expus; dar în felul acesta nu se poate progresa. Se poate progresa numai dacă progresăm noi înşine, numai dacă înţelegem noi înşine lucrurile.

Ultimele patru secole scurse au aplicat acest principiu al cunoaşterii proprii faţă de întreaga ştiinţă exterioară, faţă de toate cele ce se extind în faţa simţurilor noastre. Mai întâi în fizică, apoi în chimie, apoi în ştiinţa despre viaţă, apoi în ştiinţele istorice. Toate sunt implicate în această observare proprie, în contemplarea exterioară a lumii sensibile. În felul acesta, ele sunt sustrase principiului autorităţii. Ceea ce nu a fost implicat în acest principiu al cunoaşterii proprii, este concepţia principiului spiritual activ în lume, cunoaşterea nemijlocită a ceea ce nu există pentru simţuri, ci numai pentru spirit. Iar în această privinţă, în ultimele secole apare, relativ la această ştiinţă şi această cunoaştere a spiritului, ceva despre care nu se putea vorbi mai înainte. Am putea să ne întoarcem înapoi până în cele mai vechi vremuri. Dar noi vrem să ne întoarcem numai până în primele secole ale creştinismului. Pe atunci exista o ştiinţă despre Dumnezeire, apoi o învăţătură despre apariţia Universului, care se prelungeşte până în preajma noastră. Dacă veţi privi la marii înţelepţi ai secolelor precedente, veţi vedea peste tot cum este abordată calea de la cea mai înaltă existenţă până la cea mai modestă, astfel încât nu există nici o lacună între ceea ce se spune în teologie despre ordinea divină a lumii şi ceea ce se poate spune despre lumea sensibilă. Există o concepţie cuprinzătoare asupra naşterii planetei Pământului nostru. Sunt lucruri pe care nici nu trebuie să le mai spunem în ziua de azi. Dar acela care situează devenirea deasupra scurgerii timpului, va putea înţelege faptul că se poate păşi şi dincolo de înţelepciunea noastră. Va veni vremea când se va trece şi dincolo de forma ştiinţei noastre actuale, la fel cum am trecut noi de vechile forme ale cunoaşterii.

Ceea ce a existat pe atunci, era o concepere unitară a Universului, care era pusă în faţa sufletului, iar la baza sufletului se ştia că există spiritul. În spirit era văzut fundamentul primordial al existenţei. De la spirit provine şi ceea ce nu este spiritual. Lumea este reflexul infinitului spirit divin. Iar din acest spirit divin provine ceea ce aflăm drept entităţi spirituale superioare în diversele sisteme religioase, şi apoi cele care se află pe suprafaţa acestui Pământ: omul, apoi animalele, plantele şi mineralele. Exista o concepţie unitară despre lume de la formarea unui sistem solar şi până la constituirea mineralelor. Atomul era alcătuit de însuşi Dumnezeu, chiar dacă omul nu îndrăznea să-l cunoască pe însuşi Dumnezeu. Spiritualul era căutat în această lume. Spiritualul era exprimat prin toate acestea. Străduania acelora care voiau să ştie ceva despre cele mai înalte culmi ale existenţei, pornea de la a se educa în aşa fel, încât să fie capabili să cunoască lumea sensibilă şi să-şi facă reprezentări asupra ei, dar să-şi poată face şi reprezentări asupra a ceea ce se afla dincolo de lumea sensibil-senzorială, deci despre ordinea spirituală a lumii. Aşa stăteau lucrurile, că ei se înălţau de la simpla cunoaştere sensibilă la o cunoaştere cuprinzătoare a spiritualului. Dacă vom observa cosmologiile în sens vechi, nu vom afla nici o întrerupere între ceea ce ne învaţă teologia şi ceea ce spun ştiinţele individuale despre obiectele existenţei noastre. Verigă lângă verigă, se legau toate, neîntrerupt. Se pornea de la miezul cel mai lăuntric al spiritului şi se ajungea la perimetrul exterior al existenţei noastre pământeşti.

Dar în epoca noastră contemporană s-a abordat o altă cale. S-au direcţionat, pur şi simplu, simţurile, şi ceea ce constituie arme ale simţurilor, ca instrumente amplificatoare ale acestora, asupra lumii. Şi s-a constituit astfel o concepţie măreaţă despre lume, care ne învaţă câte ceva despre lumea sensibilă exterioară. Încă nu au fost explicate toate lucrurile, dar ne putem face deja de astăzi o imagine despre modul în care va progresa această ştiinţă despre lucrurile sensibile. Însă în felul acesta s-ar întrerupe ceva, şi anume legătura nemijlocită dintre ştiinţa despre lume şi ştiinţa despre Dumnezeu.

Expresia curentă în ziua de astăzi, chiar dacă relativ modificată, pe care o avem despre apariţia Universului, drept cosmologie, se găseşte în aşa-numita concepţie despre lume a lui Kant-Laplace. Pentru a ne orienta în această direcţie, voi spune câteva cuvinte despre această concepţie, ca să vedem ce importanţă are pentru noi o asemenea concepţie despre lume ca aceea a lui Kant-Laplace. Ea afirmă că la început a existat o mare ceaţă cosmică, foarte rarefiată. Şi probabil că dacă noi am fi putut sta pe nişte scaune în spaţiul cosmic şi privi lucrurile, atunci ar fi fost vizibil pentru nişte ochi mai subtili faptul că această ceaţă cosmică s-a diferenţiat prin răcire. Că ea s-a constituit într-un punct central, s-a rotit, a eliminat din ea cercuri care s-au constituit formând planete, şi în modul acesta – dumneavoastră cunoaşteţi această ipoteză – s-a format un asemenea sistem solar, care are în Soare un izvor de viaţă şi căldură. Că aşa s-au constituit lucrurile, dar că în modul în care au evoluat ele trebuie să aibă şi un sfârşit. Acest lucru este acceptat de către Kant, şi îl mai acceptă şi alţii, anume că se vor forma alte lumi noi, ş.a.m.d.

Dar ce este de fapt o asemenea imagine despre lume pe care cercetătorul modern încearcă să o constituie reunind experienţele ştiinţifice din cadrul fizicii, al chimiei ş.a.m.d.? Este ceva pe care simţurile trebuie să-l perceapă în toate stadiile. Încercaţi acum să vă reprezentaţi această imagine despre lume. Ce lipseşte? Lipseşte spiritul. Este imaginat un proces material, un proces ce se poate desfăşura în mic cu o picătură de ulei pusă în apă, pe care o puteţi contempla sensibil. Procesul de formare al lumii este conceput sensibil. Spiritul nu este considerat ca făcând parte din temeliile fundamentale ale unui astfel de sistem solar. Astfel încât nu este de mirare dacă se pune întrebarea: Cum ia naştere viaţa, cum ia naştere spiritul? – de vreme ce la început se consideră că a existat doar materia lipsită de viaţă, care s-a mişcat în conformitate cu propriile ei legi.

Ceea ce nu poate fi experimentat nu poate fi extras din concepte. Căci se poate extrage numai ceea ce a fost pus înăuntru. Dacă se imaginează un sistem cosmic gol, lipsit de spirit, atunci trebuie să rămână de neînţeles modul în care pot exista pe lumea aceasta spiritul şi viaţa. Din modul în care este conceput sistemul Kant-Laplace nu se poate răspunde niciodată la întrebarea cum se poate naşte viaţa şi cum se poate naşte spiritul. Ştiinţa timpurilor moderne este o ştiinţă sensibilă. De aceea ea a preluat în teoria ei de formare a lumii doar o parte din Univers, o secţiune din întreaga lume. Pe cât de puţin vă reprezintă pe dumneavoastră corpurile dumneavoastră ca totalitate, tot atât de puţin constituie materia, lumea întreagă. Pe cât de adevărat este că în trupurile dumneavoastră se află viaţă, sentimente, gânduri,

impulsuri care nu se pot vedea, atunci când corpurile sunt privite cu ochii sensibili, tot atât de adevărat este şi spiritul din lume. Tot atât de adevărat este însă şi faptul că cele expuse în teoria Kant-Laplace constituie doar trupul. Pe cât de puţin poate spune anatomistul – care expune alcătuirea corpului omenesc –, dacă gândeşte exclusiv materialist, cum poate proveni un gând din sânge şi din nervi, tot atât de puţin poate ajunge vreodată la spirit acela care concepe sistemul cosmic în conformitate cu teoria Kant-Laplace. Pe cât de puţin poate spune ceva despre lumea noastră sensibilă acela care este orb şi nu poate vedea lumina, tot atât de puţin poate explica acela care nu concepe intuitiv spiritul, faptul că în afara corpului fizic mai există ceva spiritual. Ştiinţei moderne îi lipseşte contemplarea spiritului. Pe aceasta se bazează progresul, pe faptul că ea a devenit unilaterală, şi tocmai prin asta poate atinge omul o supremă înălţime sub aspect unilateral. Prin faptul că ştiinţa se limitează la sensibil, îşi atinge ea această înaltă dezvoltare. Dar ea devine autoritate apăsătoare datorită faptului că a întemeiat anumite obişnuinţe de gândire. Iar acestea sunt mai puternice decât orice teorie, mai puternice decât toate dogmele.

Oamenii s-au obişnuit să caute ştiinţa în domeniul sensibil, şi în felul acesta, de patru secole, se strecoară în obişnuinţele de gândire ale omului modern ideea că elementul sensibil este singurul real, astfel încât se ajunge la credinţa că lumea sensibilă este singura lume reală. Ceva care era justificat ca teorie a devenit obişnuinţă de gândire, iar acela care vede mai adânc în această gândire ştie ce forţă sugestivă imensă are o asemenea obişnuinţă de gândire activă de secole asupra oamenilor. Ea a acţionat în toate cercurile. La fel ca un om care este sugestionat, este sugestionată întreaga omenire modernă educată în sensul că singura realitate ar fi aceea pe care o pot percepe simţurile, pe care o pot cuprinde mâinile. Omenirea s-a dezobişnuit să vadă spiritul drept o realitate. Dar toate acestea nu din cauza unei teorii, ci exclusiv datorită unor obişnuinţe de gândire create. Pentru că acestea sunt cu mult, mult mai profunde decât orice înţelegere. Acest fapt poate fi dovedit numai prin teoria cunoaşterii şi filosofie, care din păcate nu sunt suficient dezvoltate. Întreaga ştiinţă modernă este supusă acestor obişnuinţe moderne de gândire. Acela care vorbeşte astăzi despre apariţia animalelor şi a lumii are în fundal aceste obişnuinţe de gândire, şi el nu poate proceda altfel decât să dea cuvintelor şi conceptelor sale o asemenea nuanţă încât acestea să dea impresia, prin conţinutul şi seva lor că aceasta este realitatea.

Altfel stau lucrurile cu cele care sunt doar gândite. Trebuie să ajungem astăzi în situaţia de a recunoaşte realitatea mai profundă a acelora pe care doar le gândim. Trebuie să ajungem la contemplarea spiritului. Şi nu se ajunge acolo datorită cărţilor sau conferinţelor, nici prin teorii şi noi dogme, ci printr-o autoeducare intimă care intervine în obişnuinţele sufleteşti ale omului actual. Omul trebuie să recunoască, în primul rând, că nu este câtuşi de puţin necesar să vadă realitatea sensibilă ca singură realitate, şi el trebuie să-şi clarifice faptul că el exersează, de fapt, ceva care a fost stimulat de-a lungul secolelor. Aceasta este modalitatea acestei obişnuinţe de gândire. Ea se revarsă înlăuntrul simţirii iniţiale a oamenilor, şi aceştia nu mai sunt conştienţi că îşi fac iluzii datorită ei, pentru că ea le este injectată de la început. Această impresie acţionează prea puternic chiar şi asupra unui idealist, astfel că nici nu poate fi altfel decât ca şi el să accentueze lucrurile şi să le lase să se reverse în sufletele semenilor săi, în sensul că realitatea sensibilă este singura realitate.

Dezvoltarea teologiei s-a realizat prin transformarea acestor obişnuinţe de gândire. Ce este teologia? Este ştiinţa despre divinitate, aşa cum a ne-a parvenit ea de secole. Ea se inspiră din Biblie, aşa cum s-a inspirat ştiinţa Evului mediu din Aristotel. Dar este tocmai învăţătura teologiei faptul că nici o revelaţie nu durează veşnic, şi lumea şi cuvintele vechilor revelaţii se modifică. În învăţătura Bisericii catolice nu se mai revarsă viaţa spirituală nemijlocită, şi se pune problema dacă există personalităţi de la care se mai poate revărsa încă o viaţă spirituală. Dacă vom concepe lucrurile în modul acesta, va trebui să spunem că şi teologia este supusă obişnuinţelor de gândire ale materialismului.

Mai înainte, Creaţiunea din cele şase zile nu a fost concepută ca şi cum s-ar fi desfăşurat pur material în şase zile. Oamenii nu au avut ideea ciudată că Christos trebuie studiat pentru a fi înţeles, ci ei au indicat numai faptul că însuşi Logosul a fost cândva încorporat în omul Iisus. Dacă cineva nu poate înţelege din sine acest lucru, el nu poate formula o judecată în sensul de a recunoaşte cine a trăit acolo din anul 1 până în anul 33. Astăzi, oamenii văd în Iisus – care a fost şi numit „omul simplu din Nazareth” – doar un om ca oricare altul, numai că mai nobil şi mai idealizat. Şi teologia a devenit mai materială. Acesta este esenţialul, anume că actuala concepţie teologică despre lume nu mai urcă până la înălţimile spiritului, ci vrea să înţeleagă pur raţional şi materialist ceea ce s-a desfăşurat din punct de vedere istoric. Nimeni nu va putea înţelege opera vieţii lui Christos dacă o consideră doar istorie, dacă vrea să ştie doar cum a arătat şi a vorbit Acela care a trăit în Palestina din anul 1 până în anul 33. Dar nimeni nu poate avea pretenţia de a afirma că în El nu trăia nimic altceva decât în ceilalţi oameni. Sau Îl poate contrazice cineva pe Iisus Christos atunci când spune: Mi-a fost dată toată puterea în Cer şi pe Pământ? – Dar oamenii vor să înţeleagă astăzi lucrurile numai din punct de vedere istoric.

Foarte semnificativ este ceea ce s-a rostit într-un discurs ţinut pe 31 mai 1904 la un congres pastoral din Elsaß-Lothringen. Acolo, profesorul *Lobstein* [Nota 127] din Strassbourg a ţinut o conferinţă despre «Adevăr şi poezie în religia noastră»; un discurs profund simpatic, care arată modul în care vrea să concilieze teologul materialist concepţiile teologice cu cercetarea ştiinţifică exterioară. Cel care se apropie de Evanghelii cu obişnuinţe de gândire materialiste, va încerca să înţeleagă pentru început când au fost scrise acestea. Or în acest sens, el se va putea baza numai pe documente exterioare, pe ceea ce a furnizat istoria exterioară ca material. Numai că cele astfel furnizate provin în fond dintr-o epocă mult mai târzie decât cea acceptată în mod obişnuit. Şi dacă se abordează numai aspectul exterior se ajunge la a spune: Evangheliile se contrazic între ele. Cele trei Evanghelii sinoptice care au un numitor comun, au fost reunite la un loc; Evanghelia după Ioan trebuie însă considerată aparte. De aceea ea a devenit pentru mulţi oameni un fel de „poezie”. Au fost cercetate şi scrisorile lui Pavel, şi s-a găsit că numai un pasaj sau altul ar corespunde realităţii. Acestea sunt fapte care stau la baza cercetării religioase.

Cea mai importantă ştiinţă a devenit în această privinţă istoria religiilor sau a dogmelor. Astăzi nu este importantă vieţuirea adevărurilor formulate prin dogme, ci istoria religiilor, expunerea exterioară, modul în care s-a desfăşurat totul pe atunci. Pe acestea vor oamenii să le cerceteze. Însă acestea nici nu ar trebui să conteze. Pentru o istorie materialistă ele pot fi importante, dar ele nu constituie teologia. Teologia nu ar trebui să cerceteze când a fost formulată dogma tripartiţiei şi când a fost ea rostită sau redactată prima oară, ci ce înseamnă ea, ce este ea, ce ne vesteşte ea, ce ne poate oferi ea viu şi rodnic pentru viaţa noastră lăuntrică.

Aşa s-a ajuns ca în ziua de astăzi un profesor de teologie să vorbească despre adevăr şi poezie în religia noastră. S-a descoperit că în Scripturi există contradicţii. S-a arătat că anumite lucruri nu concordă cu ştiinţele naturii; acestea sunt lucrurile numite minuni. Oamenii nu caută să înţeleagă ceea ce trebuie înţeles prin ele, ci afirmă pur şi simplu că ele nu sunt posibile. Aşa s-a ajuns să se introducă noţiunea de „poezie” în sfânta Scriptură. Se afirmă că ea nu ar pierde din valoare în felul acesta, ci că povestirea ar fi un fel de mit sau poezie. Că oamenii nu ar trebui să cadă pradă iluziei că tot ceea ce a fost descris acolo este realitate, ci ei ar trebui să ajungă să recunoască faptul că scrierile noastre sfinte sunt alcătuite din poezie şi adevăr.

Aceasta se datorează unei lipse de cunoaştere în privinţa esenţei poeziei. Poezia este cu totul altceva decât îşi reprezintă oamenii de astăzi sub numele de poezie. Poezia a izvorât din spirit. Poezia în sine are o obârşie religioasă. Înainte de a apărea poezia, existau anumite procese, cum au fost dramele greceşti, la care grecii veneau în pelerinaj, ca la misteriile din Eleusis. Acestea erau dramele primordiale. Ele constituiau pentru greci totodată ştiinţă, şi totodată realitate spirituală. Erau frumuseţe şi artă, dar, în acelaşi timp, înălţare sufletească religioasă. Tot aşa, poezia nu era altceva decât forma exterioară care urma să exprime adevărul, care urma să exprime într-adevăr adevărul pe un plan superior, şi nu numai în mod simbolic. Aceasta stă la baza oricărei adevărate creaţii poetice. De aceea spune *Goethe* [Nota 128]: Poezia nu este „artă”, ci expunerea unor legi tainice ale naturii, care nu ar fi niciodată revelate fără ea. De aceea îl

numeşte Goethe „poet” numai pe acela care se străduieşte să cunoască adevărul şi să-l exprime în modul cel mai frumos. Adevărul, frumosul şi binele sunt formele de a exprima divinul.

Astfel că nu putem vorbi despre poezie şi adevăr în religie. Epoca actuală nu mai are un concept corect în privinţa poeziei. Ea nu ştie că poezia izvorăşte din însuşi izvorul înţelepciunii. Iar prin aceasta, fiecare cuvânt din ea dobândeşte o calitate. Noi trebuie să ajungem din nou la un concept corect în privinţa poeziei. Noi trebuie să înţelegem ce era poezia la început, şi să aplicăm aceasta asupra celor pe care trebuie să le cerceteze teologia. Noi spunem în mod curent: După roade îi veţi recunoaşte. Or, unde a adus teologia lucrurile? Într-o carte care a stârnit multă senzaţie în ultima vreme, şi pe care oamenii au acceptat-o ca atare deoarece a fost scrisă de un teolog modern – am în vedere «Esenţa creştinismului» de Harnack [Nota 129] –, se află un loc în care se spune: „Mesajul de Paşti vorbeşte despre minunatul eveniment din grădina lui Iosif din Arimateea, la care totuşi nu a fost martor nici un ochi, despre mormântul cel gol în care au privit câteva femei şi câţiva ucenici, despre apariţia Domnului într-o înfăţişare transfigurată – atât de strălucitoare încât nici ai săi nu l-au putut recunoaşte imediat – şi apoi chiar şi despre cuvinte şi fapte ale Celui înviat; relatările devenind tot mai complete şi mai demne de încredere. Dar credinţa de Paşti este convingerea despre victoria Crucificatului asupra morţii, despre puterea şi justeţea lui Dumnezeu şi despre viaţa Aceluia care a fost primul născut dintre mulţi alţi fraţi. Pentru Pavel, baza credinţei de Paşti o constituie certitudinea că ‹Cel de-al doilea Adam› provine din Cer, şi pe experienţa că Dumnezeu i l-a revelat pe Fiul său cel viu pe drumul Damascului.”

Concepţia teosofică despre lume caută să conducă oamenii la înţelegerea acestui mare misteriu. Teologul spune: Noi nu mai ştim în ziua de azi ce s-a petrecut de fapt în grădina Ghetsimani. Noi nu ştim nici care este natura veştilor pe care le-au furnizat ucenicii despre cele petrecute. Noi nu ştim nici să apreciem valoarea cuvintelor scrise de Pavel despre Christos cel înviat. Noi nu o scoatem la capăt în felul acesta. Dar un lucru este sigur: credinţa în Mântuitorul înviat a pornit de la aceste evenimente, şi noi vrem să rămânem la această credinţă fără să ne intereseze ceea ce stă la baza ei. – Găsim astfel introdus în dogmatica modernă un concept care apare ciudat pentru cel care caută temeliile adevărului. Se spune: Din punct de vedere metafizic, aceasta nu se poate explica. Nu este posibilă nici contrazicerea, dar nici explicarea evenimentelor. Rămâne doar a treia alternativă, adevărul credinţei religioase.

La Trier a fost expusă cândva cămaşa lui Christos, în credinţa că ea poate produce minuni. Această credinţă a dispărut, pentru că orice credinţă se menţine numai prin faptul că este continuată de experienţă. Rămâne însă realitatea că unii oameni au vieţuit acest lucru; rămâne trăirea religioasă subiectivă.

Cei care afirmă aceste lucruri, aparent nu sunt materialişti. În teoria pe care o expun ei nu sunt, dar în obişnuinţele de gândire, în modul şi felul în care vor să cerceteze spiritualul, sunt materialişti. Şi aceasta este baza vieţii spirituale a idealiştilor şi spiritualiştilor noştri actuali. Cu toţii au preluat obiceiurile de gândire materialiste. Şi aceia care vor să se reunească, să stea împreună în camere şi să vadă spirite materializate, sunt tot materialişti. Spiritismul a devenit posibil datorită obişnuinţelor noastre de gândire materialistă. Spiritul este căutat astăzi în mod material. Şi nici o teorie idealistă nu poate da roade atâta timp cât cunoaşterea spiritului rămâne o simplă teorie, atâta timp cât ea nu devine viaţă.

Şi aceasta necesită o reînnoire, o renaştere a teologiei. Căci este necesar să nu existe numai credinţa, ci ca şi contemplarea nemijlocită să se reverse în aceia care au de vestit despre ordinea divină a lumii. Concepţia teosofică despre lume vrea să conducă şi în domeniul spiritual de la credinţa în documente, în cărţi şi istorisiri, la o observare a spiritului prin autoeducaţie. Calea pe care a abordat-o ştiinţa noastră trebuie abordată în viaţa spirituală, în înţelepciunea spirituală. Noi trebuie să ajungem din nou la vieţuirea spiritualului. Nici ştiinţa şi nici înţelepciunea nu decid în această privinţă. Nu putem cerceta în acest domeniu nici prin logică şi nici prin reflectare. Logica ţese un sistem al lumii sensibile, dinlăuntrul sufletului. Experienţa spirituală este cea care umple conceptele noastre cu un conţinut real. Experienţa spirituală mai înaltă este cea care trebuie să ne umple conceptele cu un conţinut spiritual. Şi abia atunci va avea loc o renaştere a teologiei, atunci când oamenii vor înţelege cuvintele apostolului Pavel: Nici o înţelepciune omenească nu este în stare să înţeleagă înţelepciunea divină. – Ştiinţa ca atare nu o poate înţelege. La fel de puţin poate înţelege viaţa exterioară această lume spirituală. Nici o reflectare nu poate duce la spirit, la fel de puţin cum un om care se află undeva pe o insulă îndepărtată nu va găsi niciodată mari adevăruri fizice, fără instrumente şi fără metode ştiinţifice.

Pentru oameni trebuie să intervină ceva care trece dincolo de înţelepciune, care duce la viaţa nemijlocită. Aşa cum ochii şi urechile noastre ne aduc ştiri despre realitatea sensibilă, tot aşa trebuie ca noi să vieţuim direct realitatea spirituală. Şi atunci înţelepciunea noastră o va putea cuprinde. Sfântul apostol Pavel nu a spus niciodată că înţelepciunea ar fi condiţia preliminară pentru atingerea divinităţii. Abia după ce vom fi găsit întreaga înţelepciune a lumii vom fi din nou în stare să reunim întregul. Abia după ce vom avea din nou o concepţie spirituală despre naşterea Universului, aşa cum avem actualmente una materialistă – dar, pe de altă parte, nu trebuie să avem vechea credinţă, ci să facem diferenţele pe ici şi pe colo – atunci se vor reuni sensibilul şi spiritualul într-o înlănţuire, atunci vom putea din nou coborî din spirit până la ceea ce ne învaţă ştiinţa sensibilă.

Este ceea ce vrea să aducă actuala concepţie teosofică despre lume. Ea nu vrea să fie teologie, nici învăţătură dintr-o carte, şi nici interpretarea unei cărţi, ci vrea să fie experienţă a vieţii spirituale, ea vrea să ne dăruiască comunicări din experienţa directă a acestei vieţi spirituale. Şi în ziua de astăzi mai vorbeşte aceeaşi putere spirituală care a vorbit cândva la întemeierea sistemelor religioase. Şi trebuie să fie sarcina aceluia care vrea să înveţe câte ceva din ordinea divină a lumii, ca el să-şi caute înălţarea în aşa fel încât să poată vorbi în singurătatea inimii sale din nou cu inimile spirituale ale Universului. Schimbarea se va produce atunci în facultăţile noastre, acea schimbare care s-a produs pe tărâmul ştiinţelor exterioare ale naturii de la Evul Mediu la epoca actuală. Se va putea întâmpla ca atunci când cineva vesteşte ceva din spirit şi este întâmpinat de un altul prin cuvintele: Dar în Scripturi scrie altfel –, să îl convingă sau nu pe acela. S-ar putea ca acela să-i spună: Eu cred mai mult în Scripturi decât în ceea ce poate fi împărtăşit din experienţa directă. – Dar mersul vieţii spirituale nu trebuie oprit. Pot exista multe piedici, iar cei care mai acţionează şi astăzi pentru teologie în sensul adepţilor menţionaţi ai lui Aristotel din Evul Mediu, să se opună acestui mers, dar această schimbare care trebuie să se îndeplinească nu poate fi oprită. Aşa cum cunoaşterea se înalţă de la credinţă la contemplare, tot aşa ne vom înălţa şi noi de la credinţă la contemplare în domeniul spiritual, la contemplare în teosofie. Atunci nu va mai exista o credinţă în literă, în cele scrise, nu va mai exista o teologie, atunci va exista viaţa vie. Spiritul vieţi se va împărtăşi acelora care pot să-l audă. Cuvintele se vor revărsa pe buze şi-şi vor găsi o expresie inteligibilă. Spiritul va vorbi despre spirit. Acolo va exista viaţa, şi teologia va fi sufletul acestei vieţi religioase.

Aceasta este sarcina pe care o are teosofia în raport cu Facultatea de Teologie. Dacă teosofia reprezintă o Mişcare ce vrea să aibă viaţă în ea, care poate reuni viaţa şi seva vieţii în literele învăţăturii, atunci noi avem o anumită misiune. Cel care cuprinde lucrurile astfel nu ne vor lua drept duşmani, faţă de aceia care trebuie să vestească Cuvântul. Dacă cei care sunt teologi se vor preocupa cu seriozitate de ceea ce vrea Mişcarea teosofică, dacă teologii s-ar angaja în ceea ce voim noi să facem, ei ar vedea în teosofie ceva care le-ar putea da aripi şi viaţă. Ei ar vedea în teosofie ceea ce ar trebui să-i vivifieze. Nu ar trebui să fie dezbinare, ci cea mai adâncă pace poate fi între strădania teologică sinceră şi cea teosofică. Acest lucru va fi recunoscut în decursul timpului. Se va putea trece de prejudecăţile existente faţă de Mişcarea teosofică, şi atunci se va vedea cât de adevărat este ceea ce a spus Goethe:

Cel care posedă ştiinţa şi arta, [Nota 130]
Are şi religia,
Cel care nu o are pe niciuna din cele două,
Să aibă măcar religia.

Teosofia nu va combate nici o religie, sub nici o formă. Teosof adevărat este acela care-şi doreşte ca înţelepciunea să se poată revărsa în cei ce sunt chemaţi să vorbească omenirii astfel, încât să nu fie necesar să existe teosofi care să spună ceva despre contemplarea religioasă directă. Teosoful se poate bucura de zilele în care din locurile unde trebuie vestită religia este răspândită înţelepciunea. Şi dacă teologii vor vesti adevărata religie, atunci nu va mai fi nevoie de teosofie.

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

XXI

FACULTATEA DE DREPT[Nota 131] ŞI TEOSOFIA

Berlin, 18 mai 1905

Dacă poate părea deplasat să vorbim despre o temă în legătură cu teosofia, aceasta s-ar putea precis face în legătură cu tema noastră de astăzi, când vrem să facem încercarea să considerăm studiile juridice actuale şi viaţa noastră juridică în legătură cu ceea ce numim noi Mişcare teosofică. Acest lucru poate fi recunoscut pentru început drept justificat numai de către acela căruia îi este clar sensul profund în care Mişcarea teosofică poate fi considerată drept o Mişcare practică de către aceia care sunt încadraţi în ea, şi care îi cunosc întreaga valoare. Adevăratul teosof acordă cea mai puţină importanţă teoriilor şi dogmelor. Esenţialul Mişcării teosofice este ca ea să intervină în viaţa directă. Şi dacă se vorbeşte despre Mişcarea teosofică în sensul că ar fi o Mişcare ce trebuie să stea departe de practica vieţii, aceasta poate veni numai dintr-o necunoaştere deplină sau dintr-o înţelegere greşită a acestei Mişcări.

În comparaţie cu Mişcarea teosofică, un mare număr din restul Mişcărilor actuale se comportă eminamente nepractic, deoarece ele sunt Mişcări parţiale, fără cunoaşterea marilor corelaţii, şi fără cunoaşterea marilor principii ale vieţii. Şi tocmai în această privinţă va trebui să ne preocupăm astăzi de unele probleme ale vieţii. Şi ce ar putea să intervină mai profund în viaţa noastră decât ceea ce provine de la jurisprudenţă? În sensul concepţiei teosofice despre lume, noi avem în mod firesc mai puţin de a face cu ceea ce se numeşte drept sau legislaţie. Mai degrabă avem de a face cu adevăratele relaţii aşa cum ne întâmpină ele, şi anume cu acelea care ne întâmpină sub înfăţişarea oamenilor, ne întâmpină cu adevărat în jurisprudenţa noastră, sub înfăţişarea juriştilor noştri practicieni. De aceea tema nu poartă degeaba numele «Facultatea de drept şi teosofia».

Deci, în primul rând se pune problema cum formăm oameni care să fie chemaţi din punct de vedere profesional să intervină în dreptul lezat şi să creeze o compensare a dreptului lezat? Cum constituie facultatea elementele necesare în acest sens, cum îi formează ea pe jurişti? În ultima conferinţă, despre Facultatea teologică şi teosofie, care a putut expune într-un mod cu mult mai intim legătura dintre teosofie şi învăţământul nostru superior, a trebuit să atrag atenţia asupra modului în care stau lucrurile în această privinţă. Nu atât modul de gândire materialist cât mai degrabă obişnuinţele de gândire adânc înrădăcinate în sufletele şi firile oamenilor sunt cele care determină o anumită trăsătură fundamentală în viaţa noastră. Acest aspect va trebui să ne preocupe şi mai mult astăzi.

Vedeţi dumneavoastră, eu aş putea să vă caracterizez situaţia în care ne aflăm printr-o singură realitate, atunci când abordăm această problemă a relaţiei dintre Facultatea de drept şi Mişcarea teosofică. Cel care s-a preocupat măcar întru câtva de Facultatea de drept, cunoaşte numele lui *Rudolf von Jhering* [Nota 132] nu numai din lucrarea sa: «Lupta pentru Justiţie». Oricine ştie şi ce importanţă are marea sa operă: «Scopul în Justiţie». În această operă a fost creat ceva care este determinant pentru o întreagă sumă de concepţii principiale în constituţia noastră juridică şi în ştiinţele noastre juridice. Jhering a fost fără îndoială unul dintre cei mai importanţi savanţi în drept ai noştri. Cel care a avut norocul să audieze o conferinţă a lui Jhering ştie ce limbaj impresionant avea acest profesor de drept. În natura lui Rudolf von Jhering era o onestitate deosebită. Îmi amintesc faptul că odată Jhering a spus: V-am vorbit ultima dată despre cutare sau cutare problemă; m-am mai gândit încă o dată la aceste lucruri, şi trebuie să vă împărtăşesc câteva modificări esenţiale. – Dintre cei care au procedat în mod asemănător în alte domenii, ar trebui, poate, menţionat fizicianul *Helmholtz* [Nota 133], care a avut nişte realizări atât de mari datorită lucrărilor sale importante, în ciuda modului modest în care a acţionat. Eu vă dau exemplul lui Jhering pentru că acesta a acţionat într-un mod original şi profund. A fost un jurist excelent, care a intervenit adânc în ştiinţele juridice ale zilelor noastre. În opera sa «Scopul în Justiţie» găsiţi o frază foarte semnificativă. Aş dori să citez textual pasajul [Nota 134]: „Dacă am regretat vreodată că evoluţia mea a avut loc într-o perioadă în care filosofia a ajuns să fie discreditată, eu o fac prin prezenta operă. Ceea ce a fost neglijat pe atunci de tânăr datorită atmosferei predominante, nu a putut fi recuperat de către bărbatul matur". Această exprimare indică o lipsă profundă în privinţa formării juriştilor. Lipsa de care este vorba aici o găsiţi manifestată nu numai în întreaga viaţă publică, ci, în măsura în care depinde de raporturile juridice, şi în literatură, deci nu numai în literatura juridică ci în întreaga literatură în măsura în care aceasta este influenţată de gândirea juridică. O veţi afla de asemenea şi în literatura Reformei. O găsiţi pretutindeni chiar şi în viaţa practică, deoarece esenţialul lipseşte, anume o adevărată cunoaştere a vieţii şi a sufletului omenesc.

Şi de ce lipseşte? Pentru că practicienii noştri nepractici nu au nici o presimţire a modului în care se leagă viaţa de zi cu zi cu principiile profunde ale sufletului omenesc individual. Priviţi la economiştii noştri naţionali, priviţi la cei care scriu sau vorbesc în slujba unei Mişcări reformatoare. Cel care are o gândire educată matematic, cel care este în stare să clădească strict logic succesiunea gândurilor sale, va vedea că acest ceva lipseşte pretutindeni, şi-şi va aminti un discurs important pe care l-a ţinut *John Stuart Mill* [Nota 135], şi în care acesta spune că în primul rând este necesar ca în relaţiile noastre publice să intervină o adevărată educare a gândirii, o educare în principiile cele mai elementare ale vieţii sufleteşti.

E drept că, într-adevăr, nu sunt prea multe necesare pentru a-şi educa gândirea în acest mod, pe cât ar fi pentru a deveni cu adevărat reformatori. Ne-ar fi de ajuns trei săptămâni dacă ne-am angaja la o reală învăţătură ale principiilor gândirii. În orice caz, atunci am avea posibilitatea de a gândi corect prin exersare, dar acela care gândeşte corect datorită exersării va da, fără îndoială, multe la o parte din cele ce se scriu astăzi, pentru că el nu poate suporta ceea ce se află înlăuntrul acestor scrieri ca un cumul de gândire imposibilă. Clarificaţi-vă numai faptul că aceasta este o problemă absolut practică în sensul cel mai eminent. Atunci când cineva vrea să sape un tunel, având numai cunoştinţele obişnuite ale unui zidar şi începe să ciocănească şi să sape pe o parte a muntelui crezând că va ajunge desigur să iasă în cealaltă parte a muntelui şi că va fi construi în felul acesta un mare tunel, este de presupus că va fi considerat nebun. Dar în aproape toate domeniile vieţii se procedează astăzi aproape în acest fel. Ce este necesar pentru a construi un tunel, o cale ferată, un pod? Cunoaşterea

primelor principii din matematică şi din mecanică, ca şi tot ceea ce ne transpune în posibilitatea de a prevedea din capul locului ceva din straturile şi formaţiunile muntelui în care vrem să lucrăm. Numai un tehnician exersat este capabil să realizeze într-adevăr o asemenea muncă, şi un adevărat practician este numai acela care trece la practică pe baza întregii teorii. Este ceea ce lumea trece complet cu vederea în privinţa celor mai importante probleme ale vieţii, ba chiar îi consideră nepractici pe aceia care cred că este necesar să ai destule cunoştinţe pentru a rezolva marile probleme ale vieţii. Vedem astăzi săpători de tuneluri în toate domeniile vieţii omeneşti, fără ca ei să aibă suficiente cunoştinţe fundamentale, fără ca lor să le fie clar că este necesar ca înainte de a trece la o mişcare practică de reformă să-şi însuşească întreaga cunoaştere fundamentală a sufletului omenesc, şi să-şi clarifice posibilităţile şi imposibilităţile existente într-un domeniu sau altul.

Este ceea ce răzbate mai mult sau mai puţin din cele pe care le-a afirmat acest mare jurist în privinţa formării de bază a omului. Căci o asemenea formare filosofică de bază i-a lipsit lui în legătură cu domeniul său ştiinţific, iar el a recunoscut sincer acest lucru. Vedeţi de aici cât de departe sunt eu de intenţia de a critica vreo persoană sau vreo instituţie anume. Eu voiam să dau doar o caracteristică a relaţiilor care ne întâmpină în viaţă. Astfel vom răspunde mai uşor la întrebarea ce importanţă practică are mişcarea teosofică pentru jurisprudenţă.

Jurisprudenţa s-a dezvoltat în modul cel mai nefavorabil posibil de imaginat în decursul raporturilor istorice, deoarece la modul în care se exprimă ea astăzi în cele mai diverse sisteme şi facultăţi de drept ea s-a dezvoltat abia într-o vreme în care gândirea materialistă cuprinsese deja toate cercurile. Celelalte ştiinţe îşi au obârşia în timpurile mai vechi. Iar cele care se sprijină pe ştiinţele naturii au în realităţile ei un sprijin care nu le îngăduie cu atâta uşurinţă să se rătăcească în toate direcţiile.

Cel care construieşte incorect un pod, desigur că va înţelege foarte curând consecinţele modului său diletant de a proceda. Dar nu la fel este situaţia cu lucrurile care ne întâmpină din domeniul spiritual. Acolo se poate fuşeri şi apoi se poate discuta dacă lucrurile sunt bune sau rele. Aparent acolo nu există un criteriu obiectiv. Treptat vor exista criterii obiective şi în această privinţă. Spuneam că Jhering simţea lipsa unei formări filosofice de bază. Şi mai spun că lipsa acesteia se poate simţi peste tot acolo unde intervenim în viaţă.

Acum, dumneavoastră veţi spune că filosofia nu este teosofie. Însă tocmai despre asta este vorba. Anume că un răstimp – adică în secolele XVI, XVII şi chiar în secolul XVIII până în acest secol al XIX, al nostru –, ea a fost într-o anumită privinţă disciplina fundamentală pentru orice alt studiu. Care este dezavantajul pentru teologie al faptului că filosofia nu mai constituie baza oricărui studiu, am văzut ultima oară. Dar în teologie există un înlocuitor al studiului filosofic ce lipseşte. Însă pe tărâmul juridic nu există nici un înlocuitor. În momentul în care din vechile şcoli s-au format vechile gimnazii, filosofia a devenit ceva care şede oarecum între două scaune. Mai înainte existau şcoli pregătitoare pentru toate Universităţile, în care oamenilor li se oferea, în diverse discipline, o privire de ansamblu, datorită căreia puteau să-şi formeze o privire de ansamblu asupra legilor vieţii. Nimeni nu trecea la facultăţile mai înalte fără să-şi fi însuşit o adevărată cunoaştere a legilor vieţii. Acum, filosofarea este considerată ceva inutil pentru că se crede că gimnaziul poate oferi formarea generală. Dar şi aceasta a dispărut în ziua de azi din gimnazii. Doar câţiva oameni de modă veche mai reprezintă şi astăzi punctul de vedere conform căruia în gimnazii ar trebui să se facă şi puţină logică şi psihologie.

Aşa s-a ajuns ca la Facultatea de drept să se realizeze un studiu de specialitate unilateral. Nici celelalte facultăţi nu au în fond o şcoală premergătoare proprie, care să intermedieze cursanţilor o adevărată cunoaştere generală a vieţii şi o privire profundă în enigmele şi problematica vieţii. În felul acesta, studenţii abordează pretimpuriu problemele speciale, şi ei trebuie în mod necesar să se familiarizeze tot mai mult cu aceste probleme speciale. Aşa se ajunge că juristul este adus într-o direcţie absolut precisă deja în perioada sa de formare. Aceasta nu se referă la amănunte, dar acela care a fost îndopat ani de-a rândul cu anumite forme de concepte nu se va mai putea desprinde de aceste concepte. Premisele sunt de aşa natură încât el va trebui cu necesitate să-l considere prost pe acela care a dobândit o anumită libertate a gândirii în privinţa unor astfel de concepte, care pentru el au devenit atât de consolidate în cadrul anilor săi de studiu.

În perioada în care s-a constituit gândirea noastră recentă, filosofia a devenit ceva depărtat de viaţă într-o anumită privinţă. În Evul Mediu nu exista o filosofie care să fie separată de teologie – vreau să spun practic separată. Tot ceea ce era tratat de filosofie se lega de marile şi cuprinzătoarele probleme ale existenţei. Lucrurile s-au schimbat în ultime vreme. Filosofia s-a emancipat; ea a devenit ştiinţă deoarece nu mai are nici o legătură în mod direct cu problemele centrale ale vieţii – şi aceasta o voi trata mai amănunţit în conferinţa despre Facultatea de filosofie. De aceea s-a putut studia filosofia de-a lungul secolelor, fără ca prin terminologia folosită să se lege de ceva cu adevărat viu. În secolul XVIII mai exista încă ceva care făcea din filosofie o înţelepciune despre lume. Prin *Schelling*, *Hegel* şi *Fichte* a fost abordată viaţa nemijlocită. Dar aceste spirite nu au fost înţelese. A existat un timp scurt de înflorire în prima perioadă a secolului XIX. Apoi a urmat însă o neînţelegere generală în problema considerării filosofiei într-o adevărată legătură a ei cu viaţa, ca şi în aceea a întemeierii unei legături între viaţă şi cele mai înalte principii ale gândirii din toate domeniile, aşa cum există o legătură între matematică, calculul diferenţial şi construcţia podurilor.

Noi vrem ca aceia care lucrează în cadrul vieţii să înţeleagă că este necesar să aibă anumite premize, aşa cum trebuie să fi studiat matematica în cadrul construcţiilor de poduri. Teosofia nu vrea să ne înveţe nişte dogme, ci un mod de gândire şi o concepţie despre viaţă; o concepţie despre viaţă care să fie contrariul oricărei activităţi de mântuială şi care să întemeieze o concepere a vieţii pe baza unor principii riguroase. Poţi să nu cunoşti nici un principiu şi să fii totuşi un bun teosof, dacă vrei pur şi simplu să ajungi la cauzele lucrurilor. Filosofia însăşi este vinovată dacă ea a ajuns să fie discreditată de către aceia care se pregătesc pentru marile probleme ale vieţii, pentru că ea trebuia să fie un fel de înţelepciune despre lume. Cei care au constituit înţelepciunea juridică într-un sistem nu s-au putut lega de modul de gândire filosofic. Este de la sine înţeles că ştiinţele naturii se mai leagă de matematică şi de elementul raţional, mecanic, şi aşa mai departe, şi că cineva nu poate fi cercetător al naturii dacă nu cunoaşte cu adevărat aceste prime principii.

Dar este legat de dezvoltarea dreptului faptul de a se ajunge la conştienţa că şi Dreptul trebuie să provină dintr-o formare de bază, care să fie la fel de sigură şi de precisă ca şi cea matematică. Este interesant că poporul care a format Dreptul în sensul cel mai eminent, poporul care a devenit mare în istoria dezvoltării omenirii tocmai prin exercitarea Dreptului, anume poporul roman, care a fost grandios în acest domeniu, a fost mic în acel domeniu care trebuie şi el folosit pentru elaborarea lui: romanii nu au fost în stare să întemeieze nici măcar o singură teoremă matematică! La baza Dreptului roman s-a aflat un mod de gândire absolut nematematic şi inexact. De aceea s-a şi insinuat de-a lungul secolelor prejudecata că nu ar fi posibil ca domeniile jurisprudenţei şi al ştiinţelor sociale să aibă aceeaşi bază ca şi restul domeniilor, anume al celor tehnice.

Aş dori să expun un simptom caracteristic pentru aceste fapte. Acum cincisprezece ani, un important jurist a ajuns rector la Universitatea din Viena, *Adolf Exner* [Nota 136]. El era un important profesor de Drept roman. La începutul activităţii sale de rector, el a vorbit despre formarea politică. Întreg sensul conferinţei sale a fost acela că ar fi greşit să se acorde ştiinţelor naturii o aşa mare valoare, căci gândirea ştiinţific-naturală nu ar fi potrivită să intervină în problemele sociale şi etice ale existenţei. Dimpotrivă, el a subliniat necesitatea întemeiată pe cuprinderea cu înţelegerea a drepturilor juridice. Apoi, el a expus ideea că raporturile juridice nu pot fi influenţate de către gândirea natural-ştiinţifică. El a spus: În ştiinţele naturii putem pătrunde până la primele principii. Noi vedem cum se comportă lucrurile în cazurile simple, dar în cazurile complicate ale vieţii nu poate nimeni reduce lucrurile la nişte raporturi atât de simple. – Este caracteristic faptul că nici

chiar un mare om al timpurilor noastre, nu poate înţelege că ar fi sarcina noastră să ne formăm o gândire la fel de clară şi de transparentă şi în domeniul vieţii, pe cât am fost capabili să o creăm în domeniul fenomenelor sensibile exterioare ale naturii. Şi tocmai aceasta trebuie să fie sarcina noastră, aceea de a ne clarifica faptul că numai atunci putem acţiona practic în domeniul construcţiei tunelurilor, când vom fi în stare să reducem toate faptele vieţii la concepte clare, la fel cum suntem în stare să reducem lucrurile grosiere la concepte matematice. Jhering spune, în lucrarea sa «Scopul în Drept», că ar fi o mare lipsă în educaţia noastră juridică şi în viaţa noastră juridică practică, faptul că oamenii care au de făcut oarecum o introducere în Drept, nu au fost educaţi să lucreze în viaţă predând şi acţionând nemijlocit educaţional, nemijlocit tehnic. Jhering spune că poţi fi jurist, aşa cum poţi fi matematician, dacă te-ai exersat prin efectuarea calculelor. Din nou nu vede Jhering că matematica şi-a dobândit adevărata importanţă abia de când a dobândit importanţă gândirea natural-ştiinţifică. A fost găsită calea de la cap la mâini atunci când ceva gândit anterior devine ulterior ocupaţie practică. Iar tot ceea ce este legat de jurisprudenţă şi etică socială va avea şi o importanţă practică atunci când va fi la fel de limpede, pe cât este de limpede că e nevoie de matematică atunci când se construieşte un tunel. Atunci se va înţelege şi faptul că orice străduanie parţială este ca şi cum cineva ar prelucra nişte pietre, apoi le-ar arunca la un loc şi ar crede că din ele se poate forma o casă. Nu se va obţine, cuceri sau clădi nimic în domeniul mişcării femeilor sau al unei alte mişcări sociale, dacă la baza întregului nu se află un plan. În orice alt caz, prelucrarea pietrelor este o treabă eminamente nepractică.

Şi nu se pune problema ca noi să ne îndopăm cu teorii şi să credem că dacă avem sistemul în interior, vom putea deriva toate amănuntele din marile principii. Noi trebuie să acţionăm lipsiţi de diletantism şi să introducem marile principii în viaţă, în viaţa nemijlocită. Trebuie să acţionăm aşa cum procedează inginerul cu ceea ce a învăţat el, chiar dacă el are o sarcină cu mult mai infimă, anume aceea de a interveni în existenţa lipsită de viaţă. Noi trebuie să acţionăm la fel cu acela care a cercetat toate principiile şi le-a recunoscut a fi corecte. De aceea se pune problema de a recunoaşte şi de a fi în corelaţie cu adevăratele principii ale existenţei. Altfel nu se poate realiza nimic, în special în domeniul juridic. Este absolut imposibil ca din organizaţiile noastre să rezulte altceva decât un jurist cu idei preconcepute, dacă el nu a învăţat să cunoască în prealabil ştiinţa vieţii în cea mai mare măsură posibilă. Este dificil să vorbeşti într-un mod accesibil maselor largi pe această temă. Şi nu putem să ne referim la anumite exemple din viaţa juridică tocmai pentru că, din păcate, este o realitate faptul că ştiinţele juridice constituie ştiinţa cea mai nepopulară, nu numai pentru că sunt cele mai puţin îndrăgite, ci şi pentru că au cel mai mic efect.

Gândirea juridică este de aşa natură, încât abia dacă poate fi adusă în legătură cu gândirea sănătoasă, şi cu atât mai puţin într-un acord cu viaţa. Desigur că mulţi dintre dumneavoastră se îndoiesc de faptul că s-ar putea ajunge la principii solide în jurisprudenţă şi în viaţa socială, aşa cum pot fi ele obţinute în ştiinţele naturii orientate asupra lumii sensibile. O cerinţă ar fi ca timpul nostru să accepte din nou să caute în locurile unde oamenii s-au mai aflat încă într-o înălţime de gândire exactă şi unde s-a mai încercat o dată să se aducă unele concepte la o formă limpede, asemănătoare celei matematice. Pentru oricine este posibil să se încadreze aici într-o formă superficială. Luaţi în mână micuţa cărţulie a lui Johann Gottlieb Fichte din seria Reclam: «Statul comercial autonom». Eu sunt departe de a apăra conţinutul acestei cărţulii sau de a-i atribui vreo importanţă pentru viaţa noastră actuală. Am vrut doar să vă arăt că în aceste domenii se poate proceda la fel de practic pe cât de practic se procedează în matematică la construcţia de poduri. Dar viaţa vrea ceva deosebit în fiecare caz în parte. Cine stabileşte principii generale, nu le va putea folosi în viaţă. Tot aşa este şi în ştiinţele naturii. Nicăieri nu există adevărate elipse, nicăieri nu există adevărate cercuri. Dumneavoastră ştiţi că una dintre legile lui Kepler este aceea că planetele se deplasează în jurul Soarelui. Credeţi cumva că această lege poate fi aplicată sub această formă simplă? Clarificaţi-vă o dată măcar dacă Pământul descrie într-adevăr ceea ce noi desemnăm drept elipsă, înscriind-o pe tablă. Cu toate acestea, este necesar în sensul cel mai eminent ca noi să ne apropiem de realitate cu astfel de lucruri, chiar dacă ele nu există în realitate.

Matematica nu există nici în viaţa noastră obişnuită, şi totuşi noi o aplicăm în viaţa nemijlocită. Abia atunci când se va înţelege că există ceva şi în privinţa vieţii juridice, care se raportează la această viaţă la fel cum se raportează matematica la natură, abia atunci se va putea avea din nou o concepţie sănătoasă asupra acestei vieţi juridice. Dar se ştie că există o cunoaştere, un fel de matematică, un mod de gândire asemănător matematicii care este aplicabil întregii vieţii; iar această cunoaştere este teosofia!

Matematica nu este altceva decât o experienţă interioară. Nu veţi putea învăţa nicăieri în mod exterior ce este matematica. Nu există nici o teoremă matematică ce să nu se fi născut din cunoaşterea de sine, din cunoaşterea de sine a spiritului pe tărâmurile temporal şi spaţial. O asemenea cunoaştere de sine ne este necesară. Există o cunoaştere de sine şi pentru domeniile superioare ale existenţei. Există o mathesis, cum spun gnosticii. Noi nu aplicăm matematica pură asupra vieţii, ci ceva asemănător ei. Aşa ceva există şi în privinţa jurisprudenţei şi în privinţa medicinii, şi în privinţa tuturor domeniilor vieţii, şi, în primul rând, în privinţa colaborării sociale a oamenilor. Orice vorbărie despre mistică, în sensul că aceasta ar fi ceva neclar, se bazează pe faptul că nu se ştie ce este mistica. De aceea şi-au numit gnosticii, marii mistici ai primelor secole creştine, învăţătura lor mathesis, deoarece ei au format din ea o cunoaştere de sine. Odată recunoscut acest lucru se va şti şi ce vrea teosofia, şi că fără teosofie oamenii ar trebui să evite să mişte chiar şi o singură mână în privinţa problemelor practice ale vieţii, aşa cum trebuie evitat să se sape un Simplon fără cunoştinţe de geologie şi matematică.

Aceasta este marea seriozitate care stă la baza concepţiei teosofice despre lume, şi care trebuie să ne apară limpede dinaintea ochilor atunci când abordăm probleme cum ar fi jurisprudenţa. Abia atunci vom avea din nou o formare sănătoasă a viitorilor jurişti, când aceşti tineri nu vor mai trebui să se plângă despre o lipsă fundamentală în cunoaşterea noastră, când vom fi dezvoltat din nou o conştienţă cum ar fi aceea pe care am indicat-o astăzi. Acesta a fost ghinionul jurisprudenţei, faptul că ea s-a dezvoltat în ultimele secole, când nu s-a mai ştiut că există ceva de genul mathesis. Marele filosof *Leibniz* a fost un mare jurist, un mare practician şi un mare matematician; cine cunoaşte filosofie, îl cunoaşte suficient. Şi poate fi o garanţie pentru dumneavoastră faptul că Leibniz avea o concepţie corectă despre aceste lucruri. Şi ce spune el în această privinţă, cum ar fi o formare juridică fără temelia unei educaţii practice? El spune: Nu veţi fi în viaţa juridică altfel decât ca într-un labirint, din care nu veţi găsi ieşirea în afară. – Vedem chiar în ziua de azi străduania unor reforme în privinţa vieţii religioase. Există o Uniune juridică, ea se află sub conducerea unui fost teolog. Acesta încearcă întru câtva să aşeze ceva sănătos în locul conceptelor noastre juridice. Dar şi aici se vede că din ştiinţele care sunt mai puţin obişnuite cu gândirea exactă decât matematica şi ştiinţele naturii nu poate veni nimic util. Veţi afla peste tot că, de fapt, nu există o înţelegere propriu-zisă a problemei culpabilităţii. Abia atunci când se va recunoaşte despre ce este vorba aici, ne va fi clar că trebuie să cunoaştem viaţa, înainte de a stabili normele de viaţă. Abia atunci va exista un studiu sănătos [Nota 137].

Primul lucru pe care ar trebui să-l studieze un jurist ar fi cunoaşterea vieţii. Cum se raportează astăzi un jurist la problemele vieţii sufleteşti, şi cum ar trebui să se raporteze el de fapt? Nu numai în sensul că este dependent de specialiştii în acest domeniu. El se raportează absolut diletant la lucruri. Doar o privire profundă în viaţa sufletească poate să ne facă capabili să elaborăm o lege. Şi numai ea poate fi în stare să-l judece pe acela care s-a abătut de la lege. Nu vă veţi putea transpune în legile vieţii omeneşti până nu veţi fi practicat ştiinţa sufletului. Eu nu vreau să vă vorbesc despre concepţia teosofică relativă la evoluţia sufletului omenesc. Lumea se află încă prea departe pentru a putea avea o înţelegere mai profundă a problemelor mai intime ale vieţii. Dar ceea ce este exprimat prin cuvintele: „adevărat studiu al sufletului şi al vieţii sociale”, ar trebui înţeles de oricine.

Aceasta ar trebui să fie baza, să fie prima îndrumare pe care să o primească un jurist la facultate: Trebuie să studiezi omul într-o măsură extinsă. Şi abia după ce el va fi studiat omul ca atare, şi anume în nişte sfere eterice la fel de pure cum încearcă cercetătorul naturii să studieze problemele natural-ştiinţifice, abia atunci când el se poate cufunda în sens mistic în viaţa sufletească, abia atunci va fi el matur

pentru a trata adevăratele probleme sufleteşti, care au un efect, care sunt ordonate în conformitate cu un plan în viaţa publică. Oare nu este deplorabil faptul că în ziua de astăzi chiar şi oamenii de specialitate din economia naţională se folosesc de nişte termeni incredibil de confuzi? Gândiţi-vă numai că anumite concepte pe care economistul naţional şi le-ar putea clarifica nu sunt încă concepute într-un sens decisiv. Consideraţi diferenţa dintre munca productivă şi cea neproductivă. Nu aţi putea lua o hotărâre dacă nu vă clarificaţi cum acţionează în viaţa publică munca productivă, respectiv cea neproductivă. Orice asemenea activitate este întru totul inabordabilă fără clarificarea acestor concepte. Cu toate acestea, se poate întâmpla ca doi economişti naţionali renumiţi să se certe în privinţa faptului dacă o ramură a vieţii oficiale, cum este activitatea comercială, este productivă sau neproductivă.

Într-o anumită privinţă este o calomniere a teosofiei atunci când i se atribuie orice tip de neclarităţi nebuloase. Cei care văd ce anume vrea teosofia vor accentua mereu că ea se străduieşte înspre claritatea cea mai mare şi înspre un mod de gândire absolut clarificat în toate domeniile vieţii, după modelul matematicii. Dacă aceasta este situaţia, atunci trebuie prevăzută rodnicirea cea mai favorabilă a vieţii noastre juridice datorită Mişcării teosofice. Căci consecinţa unei asemenea rodnicii va fi aceea că omul, ca viitor jurist, este introdus în modul şi felul în care acţionează realităţile spirituale în viaţa omenească. El va vedea că întregi domenii rămân neproductive, şi el nu va putea accepta conceptele de sugestie sau lucrurile care provin din influenţa lumii exterioare asupra omului, cât şi din ceea ce îşi atribuie omul lăuntric în privinţa acţiunilor sale.

Sugestiile acţionează în viaţa noastră publică atât de infinit de mult, încât se poate vedea pur şi simplu că în marile adunări, la care participă mii de oameni, asupra ascultătorilor nu acţionează ceea ce se numeşte convingere liberă, ci pur şi simplu ceea ce le aduce vorbitorul prin sugestie. Iar cei care au ascultat discursul, poartă sugestia mai departe, astfel încât multe din ceea ce se fac astăzi se împlinesc sub puterea unei sugestii. Cel care intervine în viaţa practică trebuie să cunoască însă şi să observe astfel de elemente imponderabile. Şi dacă înţelegem să observăm în mod subtil această cale, atunci ajungem să înţelegem şi cum acţionează acest tip de sugestii.

Aveţi deja o astfel de ţesătură care se extinde asupra vieţii noastre. Cineva ne povesteşte ce trebuie să se petreacă într-un domeniu sau altul al vieţii. În cazul în care cunoaştem viaţa, vom şti că pentru început el nu ne oferă decât o sumă de sugestii. Unul ne oferă o sugestie în privinţa problemei sociale. Altul, în privinţa problemei naţionale, un al treilea într-o a treia problemă. Dacă teosofia devine bun al omenirii, atunci nu va fi niciodată posibil ca acela care trebuie să se preocupe de viaţa publică să nu întrevadă asemenea lucruri. Şi dacă vă veţi clarifica modul în care intervin sugestiile acţionând şi determinând calităţile noastre juridice, atunci vă va fi limpede că numai prin modul de gândire teosofic poate interveni o însănătoşire a acestor raporturi. Atunci va fi de asemenea clar că o parte considerabilă a celor ce se practică în facultatea noastră de drept, o mare parte a cunoştinţelor teoretice pot fi lăsate de o parte, pentru că juristul le poate dobândi şi prin practică. Oricine ştie ce este o activitate practică. Ceea ce este practic poate fi soluţionat într-un răstimp scurt dacă omul s-a familiarizat cu marile probleme ale existenţei, în care marile probleme ale vieţii se încadrează de la sine – probleme cum ar fi aceea a responsabilităţii –, pe care juristul nu le poate atinge. Modul în care este dezbătută această problemă îl putem urmări de exemplu în Italia, la *Lombroso* [Nota 138]. – Pentru acela care străvede într-adevăr lucrurile, este imposibil să aducă astfel de argumente pro şi contra, cum se petrece în mod obişnuit. Acest stil de abordare a lucrurilor este posibil numai pentru că în discuţii sunt antrenaţi oameni care nu sunt educaţi pentru practică.

Ce drept avem noi să pedepsim? Şi aceasta este o întrebare la care există răspunsuri de cele mai diferite tipuri. Dar toate aceste lucruri nu se pot rezolva cu mijloacele actualei noastre jurisprudenţe practice. Dacă însă juristul nu se poate implica mai adânc, va acţiona fără să înţeleagă ultimele principii. Şi atunci va acţiona neliber. Dar oare juristul nu ar trebui să fie într-adevăr un om liber? Nu ar trebui să putem pretinde acest lucru de la nimeni mai mult decât de la jurişti. *Savigny* [Nota 139], renumitul profesor de drept, a spus cândva: Dreptul nu este nimic în sine, ci el este o expresie a vieţii; de aceea trebuie creat din viaţă.

Priviţi o dată cele mai diverse concepţii care au rezistat în privinţa dreptului în decursul secolului XIX, şi veţi vedea cât de puţin s-au născut aceste concepţii din adevărata practică. Au existat şcoli de drept natural, care credeau că pot să derive dreptul din natura omenească. Mai târziu, s-a spus: Unul consideră dreptul aşa, altul altfel, un popor într-un fel, alt popor în alt fel. – Apoi a apărut dreptul istoric. În ultima vreme s-a făcut şi o interesantă experienţă cu dreptul pozitivist. S-au făcut diverse experimente, care nu au plecat de la modul de gândire indicat aici. A avea o concepţie a dreptului din perspectivă istorică este la fel de imposibil ca a avea o concepţie matematică din perspectivă istorică. Aşadar este imposibil să se întemeieze dreptul pe criterii istorice. – Nu este posibil să demonstrăm acum această importantă afirmaţie. – A cerceta ceva în mod „pozitivist” ar însemna ca prin matematică să nu se construiască figuri pur spirituale, ci să se unească trei bastoane, să se măsoare unghiurile dintre ele şi să se stabilească pe această bază legea sumei unghiurilor dintr-un triunghi. Aceasta ar fi o întemeiere „pozitivistă”.

Am dorit să vorbesc numai despre baza modului nostru de gândire, şi despre ceea ce poate fi teosofia în practica vieţii. Am vrut să arăt că modul de gândire teosofic şi atitudinea caracteristic teosofică pot aduce roade ce pot fi utile în toate domeniile, şi chiar şi în acest domeniu. Este răspândită prejudecata că teosofia ar fi ceva născocit de om, pentru a avea o satisfacţie personală. Dar cel care are această concepţie este un rău teosof. Adevărat teosof este acela căruia îi este clar că teosofia este viaţă, pe când în aşa-numita viaţă practică există atâtea străduinţi eminamente nepractice. Este dureros să vezi peste tot cum se pierd germenii diverselor străduinţi; dacă toate aceste Mişcări nepractice s-ar reuni în marele cerc ce nu vrea să rămână străin de viaţă, ci vrea să cuprindă această viaţă, atunci ar putea interveni foarte bine o îmbunătăţire. Teosofia însăşi nu poate soluţiona prolema. Dar din ceea ce oferă ea se revarsă viaţa. Data viitoare vom vedea cum în viaţa noastră poate interveni o cu totul altă caracteristică prin medici, dacă aceştia vor deveni teosofi practici. Despre această caracteristică este vorba, despre acest ton fundamental al unei vieţi reînnoite. Dacă înţelegem acest lucru, o adiere de dispoziţie teosofică va trebui să se reverse asupra tuturor ramurilor de reformare practică a vieţii. Atunci Mişcarea teosofică va fi înţeleasă, ca şi restul vieţii.

Acest lucru a fost reaccentuat mereu din motivul [Nota 140] că anumite probleme nu pot fi îmbunătăţite atâta timp cât oamenii nu vor să se preocupe cu adevărat de lucruri, pentru că ei judecă cu mult înainte de a-şi fi cucerit cele mai exacte cunoştinţe asupra lucrurilor. Celor care vor să intervină practic prin Mişcarea teosofică le va veni simplu să abordeze în mod superficial şi alte străduinţi. Ar fi simplu să abordăm diverse probleme dacă ne-am putea promite nouă înşine să nu o facem atâta timp cât nu ne formăm simţul practic, cel care este considerat nepractic de către atâţia alţii. Ar fi uşor dacă noi nu am şti că înainte de a ajunge la periferie, trebuie dominat centrul. Ar fi uşor dacă noi nu am şti că este adevărată această afirmaţie: Dacă vreţi să creaţi relaţii mai bune în lume, va trebui să daţi oamenilor posibilitatea să devină ei înşişi mai buni. În nici un domeniu nu este mai justificată această afirmaţie ca în domeniul jurisprudenţei. Dacă se încearcă să se acţioneze practic şi vivifiant de către Mişcarea teosofică şi în acest domeniu, atunci vom vedea cum vor dispărea toate certurile dintre romanişti şi germanişti, dintre istorici şi reprezentanţi ai dreptului natural, ş.a.m.d. Dacă ajungem la ceea ce este cu adevărat mişcare şi viaţă, dacă atingem dispoziţia de gândire care s-a confirmat a fi valoroasă şi în raport cu activitatea sensibilă exterioară, pentru că viaţa ne-ar respinge dacă nu ne-am apropia de ea în modul obiectiv corespunzător, atunci vom deveni teosofi şi adevăraţi practicieni.

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

XXII

FACULTATEA DE MEDICINĂ ŞI TEOSOFIA

Berlin, 25 mai 1905

Este o activitate preliminară a teosofiei aceea de a arunca lumină în mod cuprinzător în toate domeniile vieţii spirituale a prezentului nostru, şi de a indica modul în care pot acţiona pregătitor gândurile şi ideile teosofice în orice domeniu al acestei vieţi spirituale moderne atunci când sunt preluate, astfel încât în zilele următoare să poată exista o înţelegere tot mai deplină faţă de ceea ce are de spus teosofia în orice domeniu al vieţii noastre spirituale. Oamenii trăiesc astăzi în reprezentările şi sugestiile vieţii publice, care desigur că îi influenţează puternic, reprezentări şi idei care lucrează de-a dreptul împotriva concepţiilor noastre, pe care le-ar submina treptat dacă ideile teosofiei nu s-ar revărsa în aceste concepţii. *Fichte* spunea [Nota 141] că idealurile nu se pot aplica direct în viaţă, dar că idealurile trebuie să fie puterile motrice ale vieţii. Aceasta lămureşte scopul teosofiei.

Medicul care şi-a impus sarcina de a vindeca este mai liber decât juristul. El nu este atât de limitat de prejudecăţi şi autoritate, şi de aceea se poate foarte bine întâmpla ca printre medici să se găsească unii care să lucreze împreună cu noi. Dar noi nu vrem să ne amestecăm în certurile dintre partide, căci acesta ar fi un comportament subiectiv, noi vrem doar să expunem absolut obiectiv ceea ce are de spus teosofia în legătură cu ştiinţa medicală. Şi vrem să ne amintim faptul că teosofia poate fi foarte greu înţeleasă de către aceia asupra cărora studiile au exercitat o constrângere. Numai cel care se situează liber în această privinţă nu va afla nici o sciziune între adevărata ştiinţă şi cele pe care le intenţionează teosofia. Teosofia recunoaşte întru totul progresul gigantic pe care l-au făcut ştiinţele naturii în ultimele secole, şi în special în ultimele decenii.

Însă în toate domeniile culturii acţionează mari legi ciclice, care se referă atât la aspectele de umbră cât şi la părţile luminoase ale culturii. Şi dacă astăzi în ştiinţele medicale sunt multe lucruri nesigure, trebuie să ne fie clar faptul că motivul fundamental al acestei nesiguranţe îşi are rădăcinile în obişnuinţele noastre de gândire. Căci aceste obişnuinţe de gândire se înrădăcinează mai adânc decât toate teoriile pe care şi le însuşeşte omul în cadrul unei ştiinţe. Iar ele nu pot fi pur şi simplu transformate, ci trebuie înlocuite treptat prin altele. Gândirea materialistă şi mecanicistă a timpului nostru influenţează toate aceste obişnuinţe de gândire ale oamenilor din ziua de azi. Cât dispreţ are medicul actual faţă de ştiinţa medicală a Evului mediu şi cea a Antichităţii, şi totuşi medicul începător ar putea multe învăţa din istoria medicinii acestor timpuri. El ar putea învăţa alte concepţii decât cele care predomină actualmente în medicină. De exemplu, teoriile lui *Galen* [Nota 142] predominante în secolele II şi III după Christos, de exemplu, şi medicina scolastică a Evului mediu, sunt cunoscute de prea puţini medici din ziua de azi. Şi pe nedrept se priveşte dispreţuitor la această veche ştiinţă medicală. Dacă medicii actuali ar voi să o cunoască, ar putea învăţa multe lucruri de valoare. Teoria lui Hippocrates, care prezintă omul ca fiind alcătuit din cele patru elemente: Pământ, Apă, Aer şi Foc, stârneşte în ziua de astăzi zâmbete dispreţuitoare. Atunci când acolo se vorbeşte despre Bila neagră şi Bila albă, despre flegmă, sânge şi relaţiile lor cu planetele sistemului nostru solar, acestea nu reprezintă teorii la modul în care se clădesc astăzi teoriile, ci aceste teorii au făcut rodnică intuiţia medicală ce le dădea vechilor medici posibilitatea de a-şi exercita profesia medicală într-un cu totul alt mod decât o poate exercita medicul de astăzi.

Medicii popoarelor primitive au un principiu care nu este recunoscut decât de prea puţini oameni intuitivi. Este principiul care stă şi în Orient la baza artei medicale, anume acela că medicul care vrea să vindece trebuie să fi dezvoltat în sine însuşiri care îl transpun în situaţia de a vedea viaţa sub un cu totul alt aspect.

Un exemplu în sensul celor pe care le am în vedere putem găsi dacă privim înspre un popor care nu face parte dintre actualele popoare civilizate, şi anume către hinduşi. Medicii hinduşilor folosesc un principiu care stă actualmente la baza vaccinării, aşa cum o cunoaştem noi, a vaccinării cu un ser vindecător. Este principiu de combatere a unei anumite forme maladive prin aceea că agentul determinant al bolii este folosit el însuşi ca remediu. Medicii hinduşi vindecă muşcăturile de şarpe tratând rana cu saliva lor. Saliva a fost pregătită prin antrenament, căci medicii au dobândit imunitate împotriva muşcăturilor de şarpe şi împotriva otrăvii de şarpe, prin faptul că au acceptat să fie muşcaţi ei înşişi de şarpe. Este concepţia lor, că medicul poate provoca ceva şi corporal prin ceea ce dezvoltă în sine. Toate influenţele vindecătoare exercitate de un om asupra altui om se bazează pe acest principiu. La hinduşi, la baza acestui principiu se află o anumită iniţiere. Dumneavoastră ştiţi că omul devine altfel printr-un anumit antrenament. Omul îşi dezvoltă prin antrenament forţe pe care un altul nu le are, tot aşa cum fierul îşi dezvoltă forţa magnetică prin frecarea cu un magnet. Tânărul medic ar dobândi cu totul alte sentimente faţă de vindecare dacă s-ar adânci în adevărata istorie a medicinii. Cuvintele în care el nu poate găsi astăzi nici un sens, conţin totuşi un sens adânc, chiar dacă el îl neagă dispreţuitor.

Este deplorabil că întreaga noastră ştiinţă este împânzită de astfel de elemente materialiste imponderabile, şi de aceea abia dacă ne putem imagina că cineva se va elibera de ele şi va învăţa să gândească autonom. Întregul nostru fundament ştiinţific modern al anatomiei şi fiziologiei este clădit pe acest mod de gândire materialist. În secolul XVI, a apărut prima carte de anatomie a lui *Vesalius* [Nota 143], iar *Harvey* [Nota 144] a dat tot atunci învăţătura despre circuitul sanguin în sens materialist; tot ceea ce s-a predat în secolele XVII şi XVIII s-a făcut în conformitate cu acest sistem. Oamenii au trebuit să gândească materialist câteva secole, pentru a face marile descoperiri şi invenţii pe care le datorăm acelor timpuri. Acest mod de gândire ne-a învăţat să producem anumite substanţe în laborator – epocalelor descoperiri ale lui *Liebig* [Nota 145] le datorăm aceasta –, dar ele au dus şi la faptul de a vedea învelişul uman drept singurul care există. Viaţa, sau ceea ce numim noi viaţă, este greu compatibilă cu conceptul pe care îl are medicul materialist în această privinţă. Abia acela care ştie prin intuiţie ce este viaţa poate pătrunde într-adevăr până la înţelegerea vieţii. Şi un asemenea om ştie şi că activitatea legilor fizice şi chimice din corpul omenesc se află sub controlul a ceva pentru care nouă ne lipseşte cuvântul caracterizant, ceva care poate fi recunoscut doar prin

intuiţie. Şi abia când medicul a devenit el însuşi un alt om, poate înţelege şi vedea acest lucru. El trebuie să-şi însuşească, printr-o anumită educare, mai întâi conceptele şi apoi înţelegerea şi vederea modului de acţiune a ceea ce noi numim corp eteric. Raţiunea obişnuită, intelectul omenesc obişnuit, sunt incapabile să cuprindă spiritualul. De îndată ce e să le aplicăm în domenii superioare, ele eşuează. De aceea, în domeniul medical, fără intuiţie totul nu este decât o vorbărie; nu se ajunge la realitate. Sunt necesare forţe mai înalte, mai subtile care trebuie dezvoltate de către medic, şi abia atunci este posibilă vindecarea temeinică a anumitor daune.

Noi, teosofii, ştim, de exemplu, din cercetarea ocultă, că ceea ce se numeşte vivisecţie acţionează profund dăunător în anumite privinţe. Ceea ce se petrece în acest domeniu este profund dăunător. Noi, teosofii, nu putem avea un organ pentru recunoaşterea aparentelor merite ale celor care fac vivisecţii. E drept că nu am fi înţeleşi dacă am expune motivele noastre pentru respingerea vivisecţiei. Pentru că aceste motive nu ar fi înţelese de către aceia care nu şi-au însuşit conceptele teosofice de bază. Vivisecţia s-a dezvoltat din modul de gândire materialist, care este lipsit de orice intuiţie şi care nu poate privi în edificiul complicat al vieţii. Modul de gândire materialist priveşte cu necesitate corpul drept corelarea mecanică a părţilor sale individuale. De aceea este firesc faptul că se apelează la experimentele cu animale, unde se crede că au loc aceleaşi corelaţii ca şi la om, pentru a recunoaşte şi combate anumite procese maladive. Numai acela care nu ştie nimic din adevărata viaţă poate practica vivisecţia.

Va veni o vreme în care omul va vedea că viaţa individuală a unei creaturi se află în legătură cu viaţa din întregul Univers. Şi atunci oamenii vor ajunge la evlavie faţă de viaţă. Atunci vor înţelege că orice viaţă luată, orice suferinţă produsă unei fiinţe vii acţionează într-un context care există de la viaţă la viaţă, în sensul scăderii celor mai nobile forţe din propria noastră natură omenească. Exact la fel cum o anumită cantitate de lucru manual se poate transforma în căldură, tot aşa, prin uciderea unei fiinţe în om se schimbă ceva, care îl face incapabil să acţioneze vindecător şi binefăcător asupra semenilor săi. Aceasta este o lege imuabilă. Aici este exclusă cu stricteţe orice neclaritate, aici domneşte o claritate matematică.

Dacă oamenii ar vrea să se angajeze în cele ce stau la baza acestor fapte, atunci ar vedea şi ceea ce trebuie să facă pentru a putea vindeca, pentru a fi vindecători ca medici. Pentru că omul, dacă vrea să devină medic, dacă vrea să devină vindecător, trebuie în primul rând să-şi înnobileze şi să-şi purifice caracterul său uman. El trebuie să se înalţe pe treapta unde poate avea anumite sentimente. Abia aici încep probele! Iar pentru început, el trebuie să înveţe să înţeleagă faptul că raţiunea obişnuită poate fi extinsă, spiritualizată. Căci este o trivialitate să se afirme că ici sau colo ar fi graniţele metodelor noastre de cunoaştere. Pentru că există şi alte metode de cunoaştere decât cele pe care le foloseşte raţiunea. Dar din păcate prea mulţi oameni nu înţeleg acest lucru. Iar aici se pune problema de a voi să pătrunzi în modul de gândire teosofic. Abia atunci când nu se va preda numai realitatea accesibilă simţurilor, în cadrul anatomiei şi fiziologiei, abia atunci când ne vom apropia de acestea „cu ochii spiritului", cum spune Goethe, abia atunci va începe un alt studiu al corpului omenesc. Abia atunci vor fi văzute în lumina corectă toate descoperirile ultimelor decenii în legătură cu ştiinţa medicală, şi se vor recunoaşte de exemplu anumite corelaţii, cum ar fi cea dintre tiroidă şi alte funcţii.

Abia atunci când ne apropiem de lucruri prin cunoaşterea teosofică vom vedea fiecare lucru în nuanţa sa specifică şi vom recepţiona cu totul alte valori. Încă mai lipseşte din strădania de cunoaştere din acest domeniu cunoaşterea spiritului, în care sunt întreţesute realităţile. Anumite concepte care au fost dobândite pot fi întru totul corecte, dar metodele de folosire pot fi incorecte. Se întâmplă adesea ca două mari autorităţi într-un domeniu să spună exact contrariul în privinţa aceleiaşi teme, aceluiaşi fapt. De unde provine acest lucru? Din aceea că gândirea s-a comasat într-o anumită direcţie unilaterală la fiecare dintre aceste autorităţi în domeniu.

Acum s-ar putea pune întrebarea: Nu s-ar putea oare ca omul care trăieşte mereu sănătos în mod corect, să dezvolte în sine ceea ce îl face imun împotriva bolilor, şi nu şi-ar putea educa el organismul în aşa fel, încât acesta să suporte bolile? Trebuie să ne aducem gândirea într-o altă direcţie, atunci vor rezulta adevărurile din acest domeniu şi ne vom crea astfel o altă direcţie a cercetării. Gândirea actuală are ceva absolutist, exclusiv, şi ea este împânzită de credinţa în infailibilitatea sa; există chiar o tendinţă la infailibilitate papală în conceptele pe care şi le însuşeşte câte unul. Cercetarea este determinată de modul în care se pun naturii întrebările. Dacă întrebările se pun greşit, şi răspunsurile pe care le va da ea vor fi greşite. Experimentele şi modul în care se pun naturii întrebările poartă în secolele XIX şi XX o amprentă caracteristică: anume caracterul aleatoriu. De aceea în acest domeniu domneşte adesea cea mai grotescă alăturare de experimente posibile. Toate acestea provin dintr-o lipsă de intuiţie. Şi în special în ştiinţa medicală se află ceea ce provine din această lipsă. Cu toate acestea, este absolut posibil ca şi în cadrul ştiinţei medicale să se ajungă la o gândire liberă, frumoasă.

Medicul actual care părăseşte universitatea şi este trimis în omenirea suferindă, se află adesea într-o situaţie de neinvidiat. Studiile medicale l-au azvârlit într-o harababură de concepte în care el nu-şi poate forma o apreciere. Apoi el găseşte la pacienţii săi un mod de gândire care nu vrea să accepte temeinicia, pentru că se consideră literă de Evanghelie ceea ce provine de la o anumită autoritate. Astfel încât medicul suferă adesea din cauza prejudecăţilor publice. Medicul va putea face ceva numai dacă studiază pe însuşi firul vieţii procesele subtile care se desfăşoară în corpul bolnav; dar şi pacientul trebuie să colaboreze în acest sens, ajutând.

Anumite maladii se află în legătură cu anumite procese şi condiţionări ciclice; anumite maladii se bazează pe [lacună în stenogramă] şi apar datorită unor anumite legi ale naturii. Aceste aspecte se prezintă aceluia care cercetează în spiritul teosofic, sub anumite forme maladive. Atunci se vor dezvolta linii mari într-o astfel de gândire, care constituie liniile directoare ale vieţii însăşi. Şi ele conferă acea certitudine care este legată de o strădanie neobosită şi care ne umple de încredere. Celui care gândeşte în acest mod i se dezvăluie corelaţii legice cosmice, care îi umplu totodată sufletul cu sentimente profund religioase. Medicul din Tübingen *Schlegel* [Nota 146] este un caz tipic şi simptomatic pentru toţi aceia care caută în ziua de azi o ieşire din actualul labirint al domeniului medical. Acest medic se află la începutul unei căi mari; el are străfulgerări de lumină în privinţa unui mod de vindecare în conformitate cu natura, şi el îndrăzneşte să unească religia cu forţa vindecătoare.

Un om a cărui gândire este spiritualistă poate parcurge toate încercările simptomatice ale prezentului nostru din domeniul medical. Pentru că el ştie că toate strădaniile sunt cu adevărat eficiente numai dacă răul este cuprins din rădăcină, numai dacă se abordează problema din miezul ei. Nici o polemică nu poate aduce o schimbare radicală; numai o gândire altfel structurată o poate face.

Un om educat materialist nu poate înţelege acest lucru. Dar oamenii nu trebuie să tindă spre neînţelegere în această lume. Cel care gândeşte teosofic îşi dă seama că acela care gândeşte materialist nu îl poate înţelege, pentru că nu este capabil să o facă. Goethe exprimă [Nota 147] ceea ce am eu în vedere aici, în felul următor: «O concepţie falsă nu poate fi combătută, pentru că ea se bazează pe convingerea că adevărul ar fi fals». Obişnuinţele de gândire ale timpului nostru trebuie să parcurgă o transformare radicală; atunci urmează de la sine o înnobilare a simţirii şi a sentimentelor până la intuiţie. Abia atunci când ştiinţa medicală îşi va cuceri acest aspect, abia atunci va avea ea din nou ceva care va acţiona vindecător, abia atunci va fi ea însufleţită de o trăsătură religioasă şi abia atunci va fi medicul ceea ce trebuie să fie: cel mai nobil prieten al omului, care se simte însărcinat să stea el însuşi atât de sus, încât prin propria sa desăvârşire să-şi înalţe profesiunea pe cât de sus este posibil.

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

XXIII

FACULTATEA DE FILOSOFIE ŞI TEOSOFIA

Berlin, 8 iunie 1905

În seria conferinţelor despre raportul şcolilor superioare cu Mişcarea teosofică, astăzi este cea de a patra, despre teosofie şi raportul ei cu facultatea de filosofie. Trebuie să ne gândim la faptul că, probabil, aceasta are o însemnătate cu mult mai cuprinzătoare pentru procesul educaţional şi civilizaţia actuală decât celelalte trei facultăţi, deoarece facultatea filosofică cuprinde disciplina ştiinţelor de specialitate ce se extind asupra întregului domeniu de cercetare, astfel încât cel care vrea să-şi aprofundeze înţelepciunea şi concepţia despre lume fără să aibă vreo tendinţă anume, ci numai de dragul cunoaşterii şi al formării sale, trebuie să-şi îndrepte privirea asupra ei. Facultatea de filosofie a parcurs mari transformări, şi ea a crescut de la calitatea de institut de formare la aceea de institut de deformare. Mai înainte, ea era aşa-numita Facultate de artă – un nume foarte semnificativ – care trebuia să pregătească studiul teologiei, al filosofiei, al medicinii.

Dumneavoastră ştiţi că ceea ce numim noi astăzi Universitate s-a născut în secolele XII şi XIII, şi noi putem observa, până în secolul XVIII, cum acela care voia să urce prin studiu la înălţimi trebuia să treacă printr-un studiu filosofic pregătitor. Acesta era în aşa fel structurat încât nu urmărea o formare de specialitate precisă, ci avea în vedere o modelare formală, care urma să structureze educaţia spirituală a omului într-un mod formal. Printre altele, acolo se predau retorica, dialectica, astronomia şi muzica. Aceasta din urmă era concepută ca înţelegere a armoniilor în ansamblul Universului, cât şi a armoniilor aflate în fenomenele mai mici ce ne înconjoară. Se acorda valoare mai întâi maturizării spiritului. Trăsătura caracteristică a timpului nostru este aceea de a acorda o valoare foarte redusă educaţiei formale.

Eu trebuie să ating cu acest prilej un punct care apare drept eretic în vremea noastră. În ziua de azi există o mare tendinţă de a subaprecia tot ceea ce este formal, faţă de ceea ce este material. Se acordă o mare valoare faptului de a analiza lucrurile cu raţiunea, de a-şi însuşi cât mai multe cunoştinţe posibil. Cel care vede lucrurile aşa cum se obişnuieşte astăzi, nu mă va înţelege. Şi cine nu ar lua imediat atitudine atunci când cineva face următoarea afirmaţie: Există două metode de a învăţa limbi străine. Una dintre metode, care este desconsiderată astăzi, este aceea de a-l încărca pe om cu propoziţii-exerciţiu fără sens, ca de exemplu: Tatăl meu a împlinit astăzi cincizeci de ani. Mătuşa mea va pleca mâine la Paris. – Oamenii dispreţuiesc astfel de lucruri, şi totuşi se pune întrebarea dacă este corect să o facă. Unii sunt de părere că ar fi mult mai bine dacă s-ar lua fraze dintr-un clasic oarecare. Astfel s-a ajuns în ziua de astăzi să se evite în şcoli frazele banale, şi să se ia de preferinţă fraze din clasici, care sunt împărţite şi mutilate, devenind astfel insuportabile pentru oameni. Pe de o parte se află deci lipsa de sens, de cealaltă parte destrămarea sensului. Nu se vor găsi cu uşurinţă oameni care să fie de acord cu prima metodă. Şi cu toate acestea, pentru psiholog nici nu intră în discuţie faptul că prima cale este cea corectă. Pentru el este clar că omul trebuie să rămână pe cât de mult timp este posibil la elementul formal, că raţiunea sa trebuie activată pe cât posibil mai târziu, şi că noi învăţăm cu atât mai bine cu cât conţinutul celor învăţate ne lasă pe cât posibil de indiferenţi. În anii în care spiritul este cel mai receptiv, lucrurile trebuie abordate pentru început în acest mod. Mai întâi învăţăm să vorbim, înainte de a ne transpune gândurile cu ajutorul vorbirii; mai întâi, raţiunea trebuie lăsată să se maturizeze în subconştient, trebuie să-i fie lăsată capacitatea de a dezvolta logica, de a şi-o însuşi pe cât posibil de formal, şi atunci se va coace treptat acest bun preţios al omenirii. Este limpede că nu ne putem aplica pur şi simplu raţiunea asupra unei probleme. Aşadar mai întâi este necesară formarea formală, mai înainte de a se maturiza ceea ce apare, ceea ce poate apărea în noi drept rodul cel mai bogat.

Facultate de artă era numită Facultatea de filosofie în Evul Mediu. Ea reprezenta o dominare plină de artă a materialului gândirii, şi ascundea o cantitate covârşitoare de gânduri. Mai târziu, elementele componente inferioare ale Facultăţii de artă au fost atribuite gimnaziului, actuala Facultate de filosofie nu îşi merită numele; ea este un agregat. Lucrurile nu au fost întotdeauna aşa. La întemeierea Universităţii din Berlin, în vârful conducerii ei se afla filosoful *Fichte* [Nota 148]. Fiecare ştiinţă de specialitate era pe atunci integrată într-un singur mare organism. Fichte era pătruns de convingerea că lumea este o unitate, şi că orice cunoaştere este un crâmpei. De ce se studiază, de exemplu, botanica, matematica, istoria? Noi studiem aceste ştiinţe pentru că vrem să aruncăm o privire în ansamblul edificiului lumii. În alte timpuri, pătrunderea în ştiinţele de specialitate nu ar fi fost atât de dezastruoasă. Dar imaginea unităţii Universului a dispărut. Facultatea de filosofie trebuie să practice ştiinţa de dragul ei. Ea făcea acest lucru mai devreme, dar în felul acesta a ajuns în coliziune cu viaţa culturală. Deja *Friedrich Schiller* [Nota 149] vorbea într-un discurs de la Universitatea din Jena despre deosebirea dintre capul filosofic şi savantul care face din ştiinţă un mijloc de trai. Şi pe atunci încă nu era atât de rău. Un cap filosofic poate aborda orice ştiinţă; şi din fiecare i se deschid cele mai mari perspective şi puncte de vedere. El vede în plantă cele mai mari taine cosmice, aşa cum le vede psihologul în sufletul omenesc. Trebuia să intervină specializarea, pentru că astăzi noi ştim prea multe pentru a le putea domina. Spirite mari ca *Leibniz*, *Leonardo da Vinci* [Nota 150] şi alţii puteau domina ştiinţa timpului lor. Astăzi, acest lucru se petrece doar arareori. Noi putem doar spera că în ştiinţele de specialitate va veni o nouă viaţă. Pentru savantul care face din ştiinţă un mijloc de trai însă, ştiinţa este o vacă de muls şi nimic altceva.

Nu ar fi nimic de obiectat dacă pentru fiecare şcoală de specialitate s-ar organiza studii în vederea câştigării existenţei. Însă acestea nu au o altă valoare decât învăţarea unui meşteşug. Din punctul de vedere al cunoaşterii lumii este absolut egal dacă eu devin cizmar sau chimist. Faptul că studiul de specialitate nu este cu nimic mai valoros decât orice alt studiu din viaţă trebuie să devină o conştienţă generală. Pentru un mare filosof, chimistul, botanistul ş.a.m.d. se află în aceeaşi situaţie ca şi practicantul unei meserii. Dar cel care îşi clarifică ce înseamnă să îţi însuşeşti o formare filosofică ştie că trebuie să existe locuri în care să se practice ştiinţa de dragul ei. În această privinţă, separarea pe ştiinţe de specialitate nu este bună, în special într-un timp în care materialismul a cuprins totul. În ziua de azi, Facultatea de filosofie nu este nimic altceva decât un loc de pregătire a profesorilor de gimnaziu. Împotriva acestui fapt nu ar fi chiar nimic de spus, căci este cel mai bine dacă filosofia s-ar dedica sarcinii de a forma profesori învăţaţi. Formarea sufletelor omeneşti este una dintre cele mai frumoase sarcini ale

vieţii. Şi numai acela o va putea împlini care este artist în domeniul psihologiei, şi care-şi poate asuma sarcina să conducă sufletele. Omul nu a fost numit degeaba, de către marile spirite ale lumii, un microcosmos. Nu există nici o ramură a cunoaşterii care să nu poată fi valorificată pentru a forma un suflet omenesc. De aceea ideea de a voi să îndeşi doar cunoaştere în om în anii tinereţii trebuie să se afle departe de pedagogi, pentru că omul va ajunge în mod absolut firesc la aspectul formal al lucrurilor. Ştiinţa dobândeşte o poziţie deosebită atunci când este privită din punctul de vedere al pedagogului. Prin ceea ce ştie un om care a studiat pictura, el nu este încă pictor. Prin ceea ce ştie un om care a studiat muzica, el încă nu este muzician. La fel este şi cu pedagogul. Întreaga cunoaştere nu valorează nimic pentru pedagog dacă ea nu a trecut în artă, ca la pictor sau muzician, dacă spiritul său nu a preluat ca un organ fizic ceea ce a învăţat el, astfel încât cunoaşterea sa să fie oarecum în întregime digerată. Sufletul omului trebuie să fie un organism prin aceea că hrana sufletească este transformată, asimilată. Abia atunci este omul cu adevărat un cap filosofic. Este adevărat că la universităţi se predau ştiinţele de specialitate. Dar din ele ar trebui să iasă un alt om decât cel care a intrat, un om care a devenit artist.

Dacă se va aplica vreodată într-adevăr acolo modul de gândire teosofic, nu se va ajunge la examene ştiinţifice. La fel cum un om care este doar învăţat nu are calitatea de artist, tot aşa, nu va putea deveni niciodată artist acela care nu a făcut decât să-şi ia examenele necesare. Trebuie să ne însuşim o nouă concepţie în privinţa esenţei examenelor. Examinatorul nu trebuie să verifice numai cunoaşterea, ci şi ce fel de om este candidatul, dacă acesta are o concepţie corectă despre viaţă, în ce măsură lucrurile însuşite au devenit parte din el, în ce măsură a devenit el un om nou. Or acest aspect nu a fost luat în considerare în epoca noastră materialistă. Atunci când aparenţa sensibilă a început să se impună, a apărut Facultatea de filosofie de astăzi. Din filosofie s-au născut toate celelalte ştiinţe. Mai înainte, exista o conştienţă despre legătura a toată cunoaşterea, dar dacă astăzi cineva nu condamnă Evul Mediu, apar prejudecăţi. Cu toate acestea, pe atunci se simţea esenţialul în privinţa Universului şi a omului.

În anul 1388 a existat un om la Universitatea din Viena care era atât profesor de teologie, cât şi de matematică! În ziua de azi un profesor ar leşina la acest gând. Dar noi ştim ce mari servicii poate furniza gândirea matematică pentru cele înspre care ne conduce teologia. Cel care învaţă să gândească prin faptul că se educă prin matematică, învaţă să gândească cu totul altfel, şi el poate deveni chiar şi mistic, fără a fi un fantast. Cel care nu şi-a însuşit o cunoaştere cuprinzătoare, nu se poate dărui decât unor sugestii. Şi cu acestea el pătrunde în studiile de specialitate. Şi ce poate el şti din matematică, după ce a trecut printr-o formare gimnazială pur filosofică? Doar concepte matematice, fără să aibă nici o presimţire a faptului că matematica ne introduce în marile legi ale Cosmosului.

Nu a trecut prea multă vreme de când se mai ştia încă acest lucru. În Evul Mediu, această concepţie nu era considerată periculoasă, pentru că nu este adevărat că teologia de fier a Evului mediu ar fi înlănţuit totul în lanţuri de sclavi. Cea mai bună dovadă în acest sens este faptul că, de exemplu, la Universitatea din Paris a existat o dispută pe temele: «Discursurile din teologie sunt întemeiate pe fabule», «Religia creştină împiedică o abordare superficială în teologiei». Pe atunci erau posibile dezbateri pe astfel de teme. Astăzi există altfel de dispute. Pe atunci disputele erau rodnice, deoarece oamenii îşi însuşiseră educaţia formală. Astăzi se pot dovedi cu multă uşurinţă greşelile de gândire. Dar orice dispută care se bazează pe greşeli de gândire este nerodnică, pentru că oamenilor nu le este limpede că acela care intră într-o dispută trebuie să înţeleagă în prealabil tehnica disputei. În Evul Mediu matematica era considerată baza oricărei cunoaşteri, chiar şi a artei. Pe atunci putea exista cel mai mare idealism posibil, şi despre care vremea noastră nu-şi poate forma nici cea mai mică noţiune. O expresie caracteristică a lui Leonardo da Vinci, acest reprezentant al marelui idealism, a fost aceea că mecanica Paradisului ar fi ştiinţele matematicii. El era în acelaşi timp artist şi matematician. Formarea fizicalistă a timpului său vieţuia în sufletul său. Din creaţiile sale picturale ne vorbesc totodată şi modul de gândire şi cunoaşterea timpului său. El numea lumea exterioară un paradis al matematicii! Iar când construia un pod, în el se revărsau gânduri despre spiritul omenirii… [lacună în text].

„Jertfa lumii" înseamnă în sens teosofic: Cu cât faci mai puţin pentru tine însuţi, cu atât te poţi transpune mai mult în cultura timpului tău. Important nu este atât ceea ce dezvoltăm în noi, cât ceea ce transpunem din noi în lume. Nu faptul că ne desăvârşim, ci ceea ce oferim lumii este garanţia elementului nepieritor. În Leonardo da Vinci se revărsau din construcţia podurilor gânduri despre spiritul omenirii, ca gânduri matematice. Zeii voiau fiinţe libere, nu obiecte din natură. Ceea ce creează omul conştient în lume este împlinire a planului divin asupra lumii. Elementul cel mai cotidian poate deveni sfânt dacă este în folosul omenirii. Dacă acceptăm acest punct de vedere, am preluat în noi marele idealism, şi acest idealism ar fi trebuit să străbată întreaga facultate filosofică. În cadrul Facultăţii noastre de filosofie pot fi studiate foarte bine toate ştiinţele de specialitate. Dar în punctul central al concepţiei sale despre lume trebuie să se afle filosofia ca miez; aceasta nu trebuie să stea în spatele celorlalte ştiinţe de specialitate. Căci prin această ştiinţă filosofică centrală ajungem la concepţia artistică. Iar titlul de Doctor ar trebui să-l obţină numai acela care a preluat în sine acest mod de gândire, care are dispoziţia de a avea viaţă în sine. Ultimul examen al filosofului ar trebui să fie o verificare a formelor sale de viaţă; singurul titlu de onoare al Doctorului în filosofie ar trebui întemeiat pe faptul că în forma vieţii se află conţinutul vieţii în om. Altfel, doctorul în filosofie este un arabesc, o pretenţie, o formă socială. Nu numai cunoaşterea ţine de Doctorul în filosofie, ci cunoaştere transformată în artă a vieţii. O asemenea conştienţă a existat deja. Numai aşa va avea Doctorul în filosofie maturitatea adecvată unui cap filosofic. Iar o mare răspândire a concepţiei teosofice despre lume ar duce de la sine în această direcţie, deoarece concepţia teosofică despre lume vrea să dezvolte forţe care dormitează în om. Teosoful este conştient că omul este capabil de evoluţie, şi că aşa cum copilul trebuie să evolueze, la fel se pot dezvolta spiritul şi sufletul înspre trepte superioare. Omul care a terminat un Gimnaziu şi o Universitate, nu este o fiinţă încheiată. Modul de gândire teosofic vrea să facă tot mai de înţeles ideea că omul se află abia la începutul evoluţiei sale. Iar în acest sens, dătătoare de ton trebuie să fie Facultatea de filosofie. Ea trebuie să se dezvolte din modul de gândire matematic, într-o direcţie spirituală; înspre această culme trebuie să se desfăşoare totul. Teosofia nu este atât de dificilă. Ea s-ar face întru totul de la sine, căci dacă, de exemplu, ar exista o Facultate de teosofie; în final toate ştiinţele ar deveni teosofice.

Fiziologia este ştiinţa modurilor de manifestare ale plantelor, animalelor şi oamenilor. Dacă se consideră în fiziologie organizarea ochiului, ş.a.m.d., se obţin imagini din care se extrage cunoaşterea faptului că omul vede. Astăzi fiziologia ne învaţă că, în fond, toate senzaţiile noastre sensibile ar depinde de organele noastre de simţ; ea ne învaţă ceea ce este subiectiv. Iar în final ea afirmă că noi nu ştim nimic despre ceea ce se află în afara acestor senzaţii sensibile. Dacă reflectăm la aceasta, şi nu rămânem fără gânduri ci cercetăm lucrurile din punct de vedere spiritual în continuare, vom ajunge exact la aceeaşi învăţătură pe care ne-o dă ocultismul, anume că tot ceea ce este sensibil este iluzie, iar învăţătura despre energia simţurilor, prelucrată din punctul de vedere teosofic, ne duce la mari profunzimi. Avem nevoie de o fiziologie pe care o putem studia şi o putem încorona apoi prin filosofie. Nu avem o altă variantă. Astăzi filosofia reprezintă doar o porţiune din Facultatea de filosofie. Ea nu mai are nici o putere; este o materie printre celelalte materii. Or acest lucru nu trebuia să se întâmple; ea trebuia să confere forţa pentru celelalte materii, dar în loc de aceasta ea şi-a primit coloratura proprie de la celelalte discipline de specialitate. Faptul că se gândeşte considerabil material, provine de acolo că nu filosofia şi marea concepţie de spre lume au un cuvânt de spus, ci mai degrabă fiziologia provenită din celelalte materii a devenit ştiinţă experimentală. Dacă se crede că psihologia este practicată cu exactitate numai atunci când pe om se fac experienţe la fel ca pe un cristal neviu, atunci omul este considerat ceva neviu, ceva lipsit de suflet. Psihologia nu poate recunoaşte nimic altceva decât expresia materială. Teosofia ar clarifica faptul că studiul fiziologiei şi cel al psihologiei sunt într-un fel unul şi acelaşi lucru, şi că amândouă se încadrează în marele organism al cunoaşterii. Şi pentru că actualmente nu se recunoaşte acest lucru, universităţile de azi nu pot purta în lume o concepţie idealistă. Iar Facultatea de filosofie nu este căutşi de puţin capabilă să fie purtător de stindard al modului de gândire filosofic. Această Facultate nu trebuia să fie un agregat de materii diferite, ci

ea trebuia să le lase să crească împreună, devenind un suflet comun. Şi atunci, chiar dacă teosofia însăşi nu ar fi transplantată la universităţi, se va preda teosofic. Altfel însă, Facultatea de filosofie rămâne un agregat fără legătură spirituală. Iar cunoaşterea ar trebui să devină un tot viu, din ale cărui membre licăreşte spiritul. Ca teosofi, vom fi satisfăcuţi dacă studiile filosofice se vor bucura de acest privilegiu şi se vor dezvolta mai departe pe această bază. Noi nu vrem nimic altceva decât ceea ce ar trebui să vrea fiecare pentru fiecare ştiinţă în parte, spre binele ei. Dacă e ca teosofia să-şi împlinească sarcina, ea nu poate fi doctrină, ci trebuie să fie viaţă. Noi trebuie să fim teosofi cu fiecare pas pe care-l facem, noi trebuie să îmbibăm tot ceea ce facem în viaţă cu acest mod viu de gândire teosofic. Atunci Mişcarea teosofică va fi mai mult decât este, ea va fi unul dintre cei mai puternici factori de cultură din prezent. Dar ea trebuie să dobândească influenţă asupra acelora care sunt aleşi să ne conducă actualmente cultura. Noi trebuie să recunoaştem şi să reprezentăm teosofia oriunde acţionăm în viaţă. Procesele lumii nu sunt moarte, ci vii. Fiinţele şi nu raporturile determină evoluţia spiritului omenesc. Teosofia este o lume a spiritului, şi unul dintre factorii de cultură cei mai importanţi ai prezentului. Nu se pune problema lecturii scrierilor teosofice, ci a dispoziţiei lăuntrice a faptului ca omul să fie cuprins de aceasta în viaţa de toate zilele.

Rudolf Steiner

NOŢIUNILE FUNDAMENTALE ALE TEOSOFIEI

GA 53

NOTE

În anul 1903, Rudolf Steiner şi-a început activitatea de conferenţiere publică la Berlin, în aşa-numita Casă a Arhitecţilor. Aceasta s-a desfăşurat în cadrul Societăţii Teosofice de atunci, după ce el a fost ales, în 1902, secretar general al Secţiei germane al acestei Societăţi. Dar Rudolf Steiner nu a fost niciodată un „teosof" în sensul de atunci. Conferinţele sale ***De la Buddha la Christos*** din cercul lui «Kommenden» din anul 1901, atrăseseră atenţia teosofilor asupra lui, şi el a fost invitat de către teosofi să ţină conferinţe despre mistică, conferinţe care au avut loc în aşa-numita Bibliotecă Brockdorff în faţa unui public constituit din teosofi. El a acceptat oferta de a deveni secretar general al Secţiei germane a Societăţii Teosofice, deoarece a găsit în acest context oameni care erau dispuşi să preia în mod deschis şi plin de înţelegere comunicările sale despre lumea spirituală. „Eu nu aş fi putut acţiona niciodată în stilul în care acţionau aceşti teosofi. Dar eu am considerat că ceea ce trăia între ei era un centru spiritual, de care îmi era îngăduit să mă leg în mod demn dacă abordam în sensul cel mai profund răspândirea cunoaşterii spirituale" –, scrie Rudolf Steiner în ***Viaţa mea***.

În conferinţele redate aici, Steiner foloseşte expresiile teosofice aşa cum fuseseră ele introduse pe atunci prin operele lui Blavatsky, Besant şi Sinnett. Mai târziu, el a înlocuit acei termeni prin alţii, care corespundeau mai mult ştiinţei sale spirituale, întru totul înrădăcinată în viaţa spirituală a Europei centrale. În actualul text mai găsim termenii de „rasă-rădăcină" pentru marile epoci de dezvoltare ale Pământului (atlanteană, postatlanteană, ş.a.m.d.), „chakram" pentru florile de lotus, ca şi termenii folosiţi în prima ediţie a ***Teosofiei*** pentru elementele componente fiinţiale ale omului. Expresia de „teosofie" este echivalentă aici cu ceea ce a desemnat Steiner ulterior prin cuvântul provenit din izvoarele Europei centrale, „antroposofie". În fapt, Rudolf Steiner nu a reprezentat niciodată altceva decât rezultatele propriei sale cercetări spirituale.

Conferinţele au fost publice. Se simte totuşi când au fost ţinute în faţa unor participanţi mai mult sau mai puţin constant prezenţi. În ciuda caracterului introductiv, se presupune că ascultătorii cunosc cele expuse anterior, iar expunerile conduc în domenii foarte înalte ale lumii spirituale, şi solicită puternic capacitatea de a vieţui în mod viu prin gândire descrierile realităţilor şi proceselor spirituale.

Străduaniile lui Rudolf Steiner de a introduce în mod nemijlocit şi personalităţile cele mai importante ale vieţii spirituale moderne în descrierile pe care le face lumii spirituale, se arată în tratarea exhaustivă a marilor personalităţi Darwin, Haeckel, Tolstoi, Ibsen şi alţii.

Suportul textului: Notiţele, parţial stenografiate, parţial însemnări de mână, care stau la baza textului acestor conferinţe, nu au fost revăzute de Rudolf Steiner. Ele prezintă în multe părţi lacune, şi trebuie avut în vedere că ele conţin şi greşeli, apărute prin redactare, transcriere şi descifrarea stenogramelor.

Modificări ale textului faţă de ediţiile anterioare, se datorează faptului că de câte ori a fost posibil, notiţele au fost comparate din nou cu stenogramele şi completate. Apoi ne-au devenit accesibile notiţe necunoscute anterior, care au fost implicate în redactarea textului.

Operele lui Rudolf Steiner apărute în cadrul Ediţiei complete (GA) sunt indicate în Note prin numărul de bibliografie. Vezi şi Tabelul sinoptic de la sfârşitul volumului.

În *ediţii separate* au apărut:

Conferinţa din 16 martie 1905 «Marii iniţiaţi», Basel 1949
Conferinţa din 4 mai 1905 «Schiller şi prezentul», Dornach 1955

Următoarele conferinţe au fost publicate în *revistele*:

	în «Prezentul»		în «Buletin informativ: Ce se petrece în Societatea Antroposofică»
29 sep. 1904	1955/56	XVII an apar. Nr. 10	
13 oct. 1904	1955/56	XVII an apar. Nr. 11	
20 oct. 1904	1955/56	XVII an apar. Nr. 12	
27 oct. 1904	1956/57	XVIII an apar. Nr. 1	1946, XXIII an apar. Nr-le. 10-22
3 noi. 1904	1956/57	XVIII an apar. Nr. 2	1946, XXIII an apar. Nr-le. 20-22
10 noi. 1904	1956/57	XVIII an apar. Nr. 3	
17 noi. 1904	1956/57	XVIII an apar. Nr. 4/5	
1 dec. 1904	1956/57	XVIII an apar. Nr. 6	1944, XXI an apar. Nr. 41
15 dec. 1904	1956/57	XVIII an apar. Nr. 7	
9 feb. 1905	1956/57	XVIII an apar. Nr. 10	
9 mar. 1905	1956/57	XVIII an apar. Nr. 11	
23 mar. 1905	1956/57	XVIII an apar. Nr. 12	1945, XXII an apar. Nr. 6
30 mar. 1905	1957/58	XIX an apar. Nr. 1	
11 mai 1905	1957/58	XIX an apar. Nr. 2	
18 mai 1905	1957/58	XIX an apar. Nr. 3	
25 mai 1905	1957/58	XIX an apar. Nr-le. 4/5	
8 iun. 1905	1957/58	XIX an apar. Nr. 6	

1. *„noua credinţă"*: David Friedrich Strauß (1808-1874), «Vechea şi noua credinţă», Leipzig 1872.

2. *Ernst Haeckel* (1834-1919), «Minunile vieţii», studii general accesibile, Stuttgart 1904.

3. *Max Müller* (1823-1900), unul dintre orientaliştii cei mai importanţi ai secolului al XIX-lea.

4. *Alfred Percy Sinnett*, «Doctrina esoterică sau Buddhismul secret», ediţia a 2-a, Leipzig 1899.

5. *H. P. Blavatsky* (1831-1891), «Isis dezvăluită», Leipzig, f. a. – «Doctrina secretă», Leipzig, f. a.

6. *Emil Du Bois-Reymond* (1818-1896), «Despre limitele cunoaşterii naturii», Leipzig 1872.

7. *Wilhelm Ostwald* (1853-1932), «Depăşirea materialismului în ştiinţă», Leipzig 1895.

8. *Mabel Collins*, «Lumina pe cărare», ediţia a 4-a, Leipzig 1904. Comp. nota 31 şi 44.

9. *Principiul de bază al mişcării teosofice*: „Scopurile Societăţii Teosofice sunt: A forma nucleul unei frăţietăţi generale a omenirii, fără deosebire de rasă, credinţă religioasă, sex, castă sau culoare a pielii." (§2a din Statutele Societăţii Teosofice, 1896).

10. *„Nobil fie omul"*: J. W. Goethe, «Divanul».

11. *Prelegerile lui J. G. Fichte*: Prelegeri introductive la teoria ştiinţei (1813) în «Operele postume ale lui Fichte», Bonn, 1834, vol. 1, pagina 5.

12. *«Concepţia despre lume a lui Goethe»*: Rudolf Steiner, ***Concepţia despre lume a lui Goethe*** (1897). Ultima ediţie, Freiburg 1948, GA 6.

13. *Neovitalismul*: A susţinut că fenomenele biologice posedă o legitate proprie, în opoziţie cu explicaţiile mecaniciste date lumii în secolul al XIX-lea. Vezi nota 35.

14. *Hans Driesch* (1867-1941), filosof şi biolog.

15. *autobiografia lui Jean Paul* (Johann Paul Friedrich Richter, 1763-1825): «Din viaţa lui Jean Paul». Opere complete ale lui Jean Paul, Berlin 1862, vol. 34, pagina 26.

16. *cartea mea «Teosofie»*: Rudolf Steiner, ***Teosofie*** (1904), GA 9.

17. *«Basmul» lui Goethe*: Comp. aici Rudolf Steiner, *Natura spirituală a lui Goethe aşa cum se revelează ea în Faust şi în basmul «Despre şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin»*, Dornach 1956.

18. *Paul Rée* (1849-1801), «Naşterea conştiinţei», Berlin 1885.

19. *„Misterioasă-n plină zi"*: «Faust», partea I, Noaptea.

20. *Modul de a privi viaţa al lui Tolstoi*: Vezi şi Rudolf Steiner, ***Evanghelia lui Ioan în raport cu celelalte trei Evanghelii, în special cu Evanghelia lui Luca***, GA 112, Conferinţa a VI-a: „... Oamenii trebuie să aibă un respect imens faţă de un asemenea gânditor, tocmai în Occident, unde se scriu întregi biblioteci de lucruri trase de păr în legătură cu o temă pe care un Tolstoi o tratează cu măreţie şi vigoare într-o carte cum e «Despre viaţă». Există la Tolstoi pagini unde sunt expuse într-un mod elementar anumite mari adevăruri teosofice."

21. *«Despre viaţă»*: Opera lui Tolstoi «Despre viaţă» a apărut în 1891 la Geneva, în limba rusă. Citatele au fost extrase dintr-o traducere germană pe care editorul n-a avut-o la dispoziţie.

22. *Hermann Lotze* (1817-1881).

23. *Robert Hamerling* (1830-1889).

24. *Helen Keller* (1880-1968): «Istoria vieţii mele». 1902, germană 1904.

25. *Baruch Spinoza* (1632-1677): «Etica», partea 5, maximele 34 şi urm.

26. *Upanishadele*: «Mundaka Upanishad» 2, 1, 3 («Şaizeci de Upanishade ale Vedei», traduse de Paul Deußen).

27. *Rudolf Steiner despre Nietzsche*: În 1895, Rudolf Steiner şi-a tipărit lucrarea ***Friedrich Nietzsche, un luptător împotriva epocii sale***, GA 5. După moartea lui Nietzsche, el a scris, pentru «Wiener Klinische Rundschau», în 1900, două articole: «Filosofia lui Friedrich Nietzsche ca problemă de psihopatologie» şi «Personalitatea lui Friedrich Nietzsche şi psihopatologia». În noua ediţie a cărţii ***Friedrich Nietzsche, un luptător împotriva epocii sale*** (Philosophisch-Anthroposophischer Verlag, Dornach) au fost preluate aceste două articole, o cuvântare memorială ţinută în 1900 în cercul «Die Kommenden», precum şi nişte gânduri referitoare la Nietzsche cuprinse în autobiografia lui Rudolf Steiner ***Viaţa mea***. Conferinţa pe care o reproducem aici, din anul 1904, se referă şi la cele două articole. – Din păcate, stenograma are câteva lacune.
Puţine sunt personalităţile asupra cărora Rudolf Steiner a atras atenţia – de-a lungul întregii vieţi, mereu, mereu – cu o asemenea regularitate ca asupra lui Friedrich Nietzsche, reprezentantul tragic al epocii noastre, care a sesizat problemele fundamentale ale epocii noastre cu o profundă putere spirituală; care a sesizat „iluzia" şi „răul", dar s-a distrus în contact cu ele. Să facem trimitere la expunerile lui Rudolf Steiner din ciclul ***Limitele cunoaşterii naturii***, GA 322, care sintetizează multe aspecte, toamna anului 1920.

28. *Nietzsche despre Wagner*: «Richard Wagner la Bayreuth» (1875-76).

29. *Nietzsche Despre Strauß*: «David Strauß, mărturisitorul si scriitorul» (1873).

30. *o altă scriere*: «Despre avantajele şi dezavantajele istoriei pentru viaţă» (1873-74).

31. *Primele patru propoziţii din «Lumina pe cărare»*: „Înainte ca ochiul să poată vedea, el trebuie să se dezobişnuiască de lacrimi. Înainte ca urechea să poată auzi, trebuie să-i dispară sensibilitatea. Înainte ca vocea să poată vorbi în faţa spiritelor, ea trebuie să se dezveţe a mai răni. Şi înainte ca înaintea lor să poată sta sufletul, sângele inimii lui trebuie să-i ude picioarele."

32. *Chakre*: În ***Cum dobândim cunoştinţe despre lumile superioare?***, GA 10, numite flori de lotus.

33. *Cele şase virtuţi*: Stenograma avea aici nişte lacune, care au fost completate după sens.

34. *În ultimele două conferinţe*: Două conferinţe despre «Evanghelia lui Goethe» la 26 ianuarie şi 2 februarie 1905. Nu au rămas stenograme. «Conferinţele dinainte de Crăciun» sunt cele reproduse înainte.

35. *Dominanta*: „celălalt cercetător" e Johannes Reinke (1849-1931), unul dintre întemeietorii «neovitalismului» (vezi mai sus, pagina 34) şi autor al cărţii «Lumea ca faptă, contururile unei concepţii despre lume bazată pe ştiinţele naturii», Berlin 1899. Expunerile sale în legătură cu «dominantele» sunt amintite de Rudolf Steiner şi în ***Haeckel şi adversarii săi*** (Opera de tinereţe, vol. IV, caiet 19, paginile 113/114, Dornach 1941).

36. *Citat Reinke*: N-a putut fi verificat.

37. *Eduard von Hartmann* (1842-1906): «Filosofia inconştientului». Ediţia a 7-a. Berlin 1876. Partea a treia: Inconştientul şi darwinismul.

38. *Trecerea la unisexualitate*: vezi Rudolf Steiner, ***Din Cronica Akasha*** capitolul Despărţirea sexelor (Basel 1954), GA 11.

39. *Data trecută…darwinismul*: «Originea şi destinaţia omului». Berlin, 9 februarie 1905.

40. *Cronica Akasha*: Comp. Rudolf Steiner, ***Din Cronica Akasha*** (Basel 1954) GA 11, precum şi ***Ştiinţa ocultă*** (Stuttgart 1955) GA 13.

41. *Evoluţie şi involuţie*: Comp. şi conferinţa *Evoluţie, involuţie şi creaţie din nimic*, 17 iunie 1909, în ***Antropologie spiritual-ştiinţifică***, Conferinţa a VIII-a (Berlin 1915), GA 107.

42. *După paragraful „Aceste fiinţe umane…"*: Se poate presupune că aici şi în continuare stenograma are lacune.

43. *„De n-ar fi ochiul meu solar..."*: «Teoria culorilor». Partea didactică, Introducere.

44. *«Lumina pe cărare»*: comp. notele 8 şi 31.

45. *Citat din Novalis*: În «Fragmentele lui Novalis» citim textual: „Omenirea este sensul mai înalt al planetei noastre, nervul care leagă acest mădular cu lumea de sus, ochiul pe care-l înalţă spre cer."

46. *Rudolf Steiner despre Henrik Ibsen*:
Lucrări publicate din operele de tinereţe, Caiet III (şapte articole şi discuţii), Dornach 1938.
Consideraţii esoterice asupra relaţiilor karmice Vol. II, conferinţa IV din 26 aprilie 1924, GA 236, Dornach 1934.

47. *De aceasta sunt legate nişte probleme*: Aici în mod evident există o lacună în stenogramă. *John Worell Keely* a fost un american care a încercat să construiască un motor pus în mişcare de nişte unde pe care omul să le poată incita cu viaţa lui sufletească. Comp. Rudolf Steiner ***Fiinţa lumii şi egoitatea*** (ciclul 43), GA 169, Conferinţa a III-a.

48. *Idealul social nu poate fi născocit*: Compară expunerile lui Rudolf Steiner despre problema socială, făcute în aceeaşi perioadă (1905/06) în ***Ştiinţa spirituală şi problema socială*** în GA 34, şi alte numeroase expuneri de mai târziu, printre altele ***Punctele nodale ale problemei sociale în cadrul necesităţilor de viaţă din prezent şi viitor***, GA 23; «Cerinţele epocii prezente faţă de Europa Centrală. Ce ar trebui văzut astăzi. Articole pe teme sociale şi de politică mondială din anii 1919-1922» (Dornach 1951); pe urmă seria de conferinţe din anul 1919 ***Substraturile spirituale ale problemei sociale***, patru volume, GA 189 - 192, (Dornach 1946-51).

49. În conformitate cu Catalogul conferinţelor, Rudolf Steiner a ţinut pe 2 februarie 1905 o continuare la aceasta. Există câteva notiţe luate la această dată de către o stenografă, dar ele sunt atât de sărăcăcioase, încât au fost adăugate primei conferinţe după lăsarea unui rând gol.
Pentru completarea acestei conferinţe, ca şi a următoarelor trei, vezi Rudolf Steiner «Revelaţia tainică a lui Goethe din punct de vedere exoteric şi esoteric», două conferinţe ţinute la Berlin pe 22 şi 24 octombrie 1908, în ***Unde şi cum aflăm spiritul?*** (18 conferinţe publice, Berlin 1908/09), GA 57, ca şi articolul «Specificul spiritualităţii lui Goethe revelat în ‹Faust› şi în basmul despre ‹Şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin›» (1918, GA 22).

50. *Gotthold Ephraim Lessing*, 1729-1781. «Educaţia neamului omenesc», în încheiere şi în Nota dintr-un loc al convorbirilor filosofice despre familiarizarea directă cu religia şi despre câteva moduri de dovedire insuficiente din cadrul acesteia, Berlin 1773, ca şi pe ultima pagină a pasajului din testamentul literar: „…că pentru om pot exista mai mult decât cinci simţuri". Toate tipărite de Paul Lorentz, «Filosofia lui Lessing», Leipzig 1909.

51. *Johann Gottfried Herder*, 1744-1803. «Palingenesis. Revenirea sufletelor». «Exemple concludente explicative ale modului de gândire care ne predispun la credinţa într-o metamorfoză». «Despre transmigraţia sufletelor». Din diferite articole, I. 1791, 1797 (toate scrise în sensul respingerii teoriei). Herder s-a exprimat pozitiv despre reincarnare într-o scrisoare adresată lui Moses Mendelssohn, în anul 1769: „…Dacă predispoziţiile mele actuale ar fi date care să-mi dezvăluie viitorul, eu voi deveni din nou o fiinţă compusă ca acum. Germenul unei plante poartă în sine o plantă şi nu un animal; totul rămâne în natură ceea ce este: Substanţa mea omenească va deveni din nou fenomen uman, sau, dacă e să vorbim platonic, sufletul meu îşi reconstruieşte un corp… eu devin ceea ce sunt…".

52. *În «Poezie şi adevăr», el spune*: Pasajul menţionat de Rudolf Steiner nu a putut fi găsit.

53. *„Lumea spirituală nu este închisă”*: «Faust», partea I, Noaptea.

54. *Jakob Böhme*, 1575-1624.

55. *Descrierea spiritului Pământului*: «Faust», partea I, Noaptea.

56. *«Tainele»*: Un fragment. 1784-1786, în Poeme epice.

57. *Spre sfârşitul primei părţi, Faust se raportează altfel la Spiritul Pământului*: vezi scenele «Pădurea şi grota», «Spirit sublim».

58. *În convorbirile lui Eckermann cu Goethe*: vezi J. P. Eckermann, «Convorbiri cu Goethe în ultimii ani de viaţă», 25 ianuarie 1827: „Dar toate sunt vizibile cu ochii [în ‹Faust›] şi, fiind gândite pentru teatru, vor ieşi bine în evidenţă pentru fiecare. Iar eu nu am voit mai mult. Căci dacă este chiar şi numai atât ca mulţimea spectatorilor să se bucure de manifestarea aparentă, iniţiatului nu-i va scăpa sensul mai înalt al lucrurilor”.

59. *Mersul la mume*: vezi «Faust» partea II, actul 1, palatul împărătesc, galeria întunecată.

60. *laboratorul*: «Faust», partea II, actul 2, Laboratorul.

61. *Noaptea clasică a Valpurgiilor*: «Faust», partea II, actul 2.

62. *orbirea lui Faust*: «Faust», partea II, actul 5, Miezul nopţii.

63. *„Dar atât timp cât nu trăieşti aceasta: mori şi devino”*: vezi pag. 168.

64. *„Cine nu moare înainte de a muri”*: Jakob Böhme în «Thesophia revelata, sau: Toate scrierile divine». Reeditare în 11 volume realizată de A. Faust, 1942.

65. *Chorus mysticus*: «Împlinire» de Goethe, păstrat în manuscris.

66. *În convorbirile cu Eckermann*: această exprimare nu este de găsit acolo. Referitor la imaginea muntelui Montserrat, J. Schröer spune: (Faust II SCV): „O descriere a lui Montserrat a obţinut-o el datorită lui W. Von Humboldt, 1800. Imaginea plutea în faţa lui în 1816, când a scris articolul ‹Despre fragmentul Tainele›. El explică şi că ‚Cititorul urmează să fie condus printr-un fel de Montserrat ideatic'.”

67. La baza acestui text, ca şi a celui al următoarelor conferinţe, se află două stenograme incomplete care au trebuit să fie completate prin notiţele de mână ale altor doi ascultători.

68. *Friedrich von Schiller*, 1759-1805. Despre istoria prieteniei lor vezi articolul lui Goethe «Întâmplare fericită» din «Lucrările de ştiinţele naturii ale lui Goethe» vol. I şi Operele complete ale lui Goethe vol. XXXIII din «Literatura naţională germană a lui Kürschner», Berlin şi Stuttgart 1884. Copiere fotomecanică a ***Lucrările de ştiinţele naturii ale lui Goethe*** în cinci volume cu introducere şi comentarii de Rudolf Steiner GA 1a-e, ca şi corespondenţa Goethe-Schiller.

69. *Chiar Goethe i-a spus lui Riemer*: citatul nu a putut fi găsit.

70. *încercări de explicare a Basmului*: vezi Friedrich Meyer von Waldeck «Basmele-poem ale lui Goethe», Heidelberg 1879.

71. *întemeierea Societăţii Teosofice*: a avut loc în 1875 prin H. P. Blavatsky şi Colonel Olcott.

72. *Arthur Schopenhauer*, 1788-1860.

73. *de două ori găsim indicii în «Convorbirile cu Eckermann»*: vezi convorbirile din 6 decembrie 1829 şi 17 februarie 1831, dar şi din 11 martie 1828 şi 13 februarie 1829.

74. *«Noua Melusine»* în «Anii de drumeţie ai lui Wilhelm Meister», cartea 3, cap. 6.

75. *«Noul Paris»* în «Poezie şi adevăr», partea I, cartea a 2-a, vezi şi conferinţa din 2 martie 1905 din acest volum.

76. *Pythagoras*, 580-500 î.Ch., filosof şi matematician grec.

77. *amintesc convorbirea cu Schiller de la Jena din 1794*: vezi articolul lui Goethe «Întâmplare fericită».

78. *Scrie Schiller lui Cotta*: La cererea lui Cotta din 23 octombrie 1794: „Tare dornic aş fi de o explicaţie a ‹Basmelor› lui Goethe” şi, din nou, în noiembrie 1794 „…Goethe nu i-a oferit cheia ‹Basmelor› sale?”, Schiller răspunde pe 16 noiembrie 1794: „Despre ‹Basmele› lui Goethe, publicul va afla mai mult. Cheia se află în ‹Basmele› înseşi”. Citat din Theodor Friedrich: «Basmele lui Goethe, cu o introducere şi material referitor la istoria ‹Basmelor› şi a comentariilor lor ulterioare», Phillipp Reclam, Leipzig o.J

79. *aşa cum i-a spus Goethe lui Schiller într-o convorbire cu acesta*: Convorbirea nu a putut fi identificată până acum. Din punctul de vedere al conţinutului, cele exprimate concordă întru totul cu conţinutul scrisorii adresate de Schiller lui Goethe pe 29 august 1795, după primirea Basmului despre «Hore»: „…Nu te poţi abţine să nu cauţi în toate semnificaţia lor… ‹Ideea›, ‹cheia› este expusă deschis în basm: ‹Unul singur›, spune bătrânul cu lampa, ‹nu ajută, ci numai acela care se uneşte cu mulţi la ceasul potrivit›, şi curând după aceea: ‹suntem împreună în ceasul cel fericit, fiecare să-şi facă treaba, fiecare să-şi îndeplinească sarcina lui, şi o fericire generală va dizolva în sine durerile individuale, aşa cum distruge o nefericire generală bucuriile individuale›.”

80. *„Cel care vrea să cunoască şi să descrie ceva viu…”*: Mephisto către discipolul din «Faust», partea I, Camera de studiu.

80. „Cel care vrea să cunoască şi să asculte cele mai înţelepte cuvinte ale discipolului din "Faust", partea a II-a, Camera de studiu.

81. Pentru alcătuirea textului vezi indicaţia relativ la conferinţa din 16 februarie 1905, nota 67.

82. *„soluţia se află chiar în basm"*: vezi nota nr. 78.

83. *Jakob Böhme*: vezi nota 54.

84. *Şi atâta timp cât nu trăieşti aceasta…*: vezi nota 63.

85. *vom mai vorbi despre ele data viitoare*: La cele trei însoţitoare şi cei trei regi, Rudolf Steiner nu a mai făcut nici o referire în conferinţa următoare (2 martie 1905).

86. *Cel ce vrea să-l înţeleagă pe poet…*: Goethe în «Note şi explicaţii pentru o mai bună înţelegere a Divanului occidental-oriental» (1819).

87. Pentru alcătuirea textului vezi indicaţia referitoare la conferinţa din 16 februarie 1905, nota 67.

88. *Goethe a intercalat povestea despre «Noua Melusine» într-un anumit loc al «Anilor de drumeţie»*: vezi Goethe «Anii de drumeţie ai lui Wilhelm Meister sau cei care renunţă», cartea 3, cap. 6.

89. *înaintea noastră au trăit atlanţii, înaintea lor lemurienii*: vezi Rudolf Steiner ***Ştiinţa ocultă în schiţă***, GA 13, şi ***Din Cronica Akasha***, GA 11.

90. *Şi în «Doctrina secretă» a lui H.P.Blavatsky*: «Doctrina secretă», trei volume, 1897-1903.

91. *„Ce semănaţi, aceea veţi culege"*: textual, „Căci ceea ce va semăna omul, aceea va şi secera", Galateni 6, 7.

92. *Acest lucru este spus la începutul lucrării «Poezie şi adevăr»*: vezi partea I, cartea a 2-a.

93. *Într-un fragment*: «Călătoria fiilor lui Megaprazon»: (1792), vezi «Operele complete ale lui Goethe» editate de Karl Goedecke, vol. XV, Biblioteca de literatură universală Cotta, Stuttgart/Berlin.

94. *„Venus" şi „Marte" sunt ultimele cuvinte care ni s-au păstrat de acolo*: vezi «Călătoria fiilor lui Megaprazon. Un fragment existent al planului», editat de Karl Goedecke, vol. V.

95. *Gotthold Ephraim Lessing*, 1729-1781. Despre Klopstock vezi «Epigrame», 1.

96. *Friedrich Gottlieb Klopstock*, 1724-1803. «Messias din Ode».

97. *Wilhelm von Humboldt*, 1769-1835. „Merită să fi trăit atâta, ca să preiau în mine aceste comori". Scrisoare către A. W. Von Schlegel, din 21 iunie 1823 şi scrisoare către Gentz din 1 martie 1828.

98. Textul acestei conferinţe a fost modificat într-o măsură neobişnuită în comparaţie cu textul de la prima publicare (1955). De la prima ediţie încoace a ajuns şi o a doua stenogramă în arhiva de administrare a moştenirii lui Rudolf Steiner. În textul acestui volum au fost inserate multe pasaje corespunzătoare acestei noi stenograme, în măsura în care ele conţineau completări faţă de cea dintâi.

99. *Friedrich von Schiller*: vezi nota 68.

100. *Disertaţia lui Schiller*: «Încercare de a stabili raportul dintre natura animală a omului şi natura sa spirituală», tipărită în 1780.

101. *Gotthold Ephraim Lessing*, vezi nota 50.

102. *Paul Heinrich Holbach*, 1723-1789.

103. *Jean Jacques Rousseau*, 1712-1778.

104. *Christian Gottfried Körner*, 1756-1831. Între 1785 şi 1787, Schiller a fost oaspetele său la Leipzig şi Dresda.

105. *scrisorile filosofice ale lui Schiller*: 1786, în «Mici lucrări cu diverse conţinuturi». Capitolul «Teosofia lui Julius».

106. *Paracelsus*: Theophrastus Paracelsus von Hohenheim, 1493-1541, medic şi cercetător al naturii. Operele complete ale lui Paracelsus au fost editate de K. Sudhoff începând din 1923.

107. *Immanuel Kant „Datorie, tu, măreţ şi sublim nume"*, în «Critica raţiunii pure», 1788, partea I.

108. *Schiller spune*: „Cu drag slujesc prietenilor, dar din păcate o fac cu bucurie,/De aceea mă roade adesea gândul că nu sunt virtuos" în «Elegii şi epigrame».

109. *„Numai prin poarta aurorei frumosului pătrunzi în ţara cunoaşterii"*: în «Artiştii».

110. *Ea vine abia în ziua de azi, acolo unde se poate observa un perimetru cuprinzător al unei societăţi care îşi stabileşte drept prim principiu o legătură între oameni bazată pe iubire*: este vorba de principiile fundamentale ale Societăţii Teosofice, dintre care primul era: „Principiile Societăţii Teosofice sunt următoarele: Primul principiu este acela de a forma nucleul unei frăţii generale, care să cuprindă oameni fără deosebire de rasă, religie, sex castă sau culoare." Neconcordanţa dintre principiile teoretice şi aplicarea lor practică de către preşedinta Annie Besant, la Adyar (India) a dus, în 1913, la separarea de Societatea Teosofică a Secţiunii germane condusă de Rudolf Steiner şi întemeierea Societăţii Antroposofice.

111. *Conferinţe de la Şcoala superioară liberă din Berlin*: vezi conferinţele lui Rudolf Steiner: «Schiller şi epoca noastră» din anul comemorativ Schiller 1905, Editura Filosofic-antroposofică, Dornach 1932.

112. *Heinrich Deinhardt*, 1805-1867 în «Contribuţii la elogierea lui Schiller», 1866. Noua ediţie, Stuttgart 1922.

113. *Johann Karl Batsch*, 1761-1802, botanist. Despre această convorbire relatează Goethe amănunţit în «Întâmplare fericită», 1817 în ***Lucrări de ştiinţele naturii ale lui Goethe***, vezi nota nr. 68.

114. *Frumoasă este scrisoarea*: vezi scrisoarea lui Schiller către Goethe din 23 august 1794 din «Corespondenţa dintre Goethe şi Schiller».

115. *Friedrich Wilhelm Nietzsche*, 1844-1900, «Naşterea tragediei din spiritul muzicii», Leipzig 1872.

116. *Edouard Schure*, 1841-1929. «Comorile sfinte ale Orientului», 1898, tradusă de Marie von Sivers, Leipzig 1908. «Sfânta dramă din Eleusis» reconstruită de Edouard Schure, transpusă în ritmizare liberă de Rudolf Steiner, Dornach 1939.

117. *Edouard Schure*: «Copiii lui Lucifer», tradusă de Marie von Sivers, Leipzig 1905. Noua ediţie Dornach 1955.

118. *Charles Darwin*, 1809-1882. «Despre formarea speciilor prin selecţia naturală sau menţinerea raselor favorizate în lupta pentru existenţă», 1859.

119. *Robert Kirchhoff*, 1824-1887, fizician.

120. *Robert Wilhelm Bunsen*, 1811-1899, fizician şi chimist. «Analiza chimică prin observaţii spectrale, Viena 1861.

121. *Gustav Theodor Fechner*, 1801-1887, filosof. «Şcoala premergătoare esteticii» Leipzig 1876; «Elemente de psihofizică», două volume, Leipzig 1860.

122. *Karl Marx*, 1818-1883. «O critică a economiei politice» 1859; «Capitalul», vol. I, 1867.

123. *o biografie a lui Schiller*: vezi J. Minor «Schiller, viaţa şi opera sa», 1890, patru volume.

124. *Numai corpul şi-l însuşesc acele puteri…*: din Schiller «Idealul şi viaţa».

125. La baza tipăririi acestor patru conferinţe se află o stenogramă incompletă. Ea nu prezintă numai lacune evidente, ci stenograful, care nu era familiarizat cu tematica acestor conferinţe, a mai făcut adesea în grabă şi unele rezumate, aşa cum l-a înţeles el pe conferenţiar. De aceea, au intervenit modificări în punctele de vedere expuse. Deşi au putut fi prelucrate şi notiţele de mână ale altor ascultători, cu excepţia unor neînţelegeri grosiere, deficienţa redării textului nu a putut fi îmbunătăţită în mod considerabil.

126. *Probabil că aţi auzit câte ceva despre un anume Kalthoff*: Albert Kalthoff, 1850-1906, teolog evanghelist. «Predicile lui Zarathustra», 1904.

127. *profesorul Lobstein din Strassbourg*: D. P. Lobstein, «Adevăr şi poezie în religia noastră», Tübingen 1905.

128. *Goethe*: textual: „Frumosul este o manifestare a legilor tainice ale naturii, care ne-ar rămâne ascunse pe vecie fără această manifestare a lor". În «Maxime în proză», partea a 11-a: Arta, şi Ibid. „Cel căruia natura începe să-i dezvăluie taina ei revelată, resimte un dor irezistibil după tălmăcitoarea ei cea mai demnă, arta".

129. *Adolf Harnack*, «Esenţa creştinismului», Leipzig 1901. Ediţia a patra, pag. 101.

130. *„Cel care posedă ştiinţa şi arta…"*: «Xenii îmblânzite».

131. Stenograma de la această conferinţă devine foarte lacunară spre final. În diverse locuri esenţiale firul gândirii pare să nu fie pe deplin sesizat, ci doar redat rezumativ.

132. *Rudolf von Jhering*, 1818-1892. «Lupta pentru Justiţie», 1872. «Scopul în Justiţie», două volume, Leipzig 1877-1883.

133. *Hermann von Helmholtz*, 1821-1894, fiziolog şi fizician.

134. *Aş dori să citez textual pasajul*: citatul se găseşte în introducerea la volumul I, pag. VII a operei menţionate.

135. *John Stuart Mill*, 1806-1873, filosof şi economist englez.

136. *Adolf Exner*, 1841-1894. «Despre formarea politică», discurs inaugural ca rector al Universităţii din Viena, 1891.

137. *Abia atunci va exista un studiu sănătos*: stenograma are lacune considerabile în acest pasaj şi în următoarele.

138. *Cesare Lombroso*, 1836-1909. Psihiatru şi antropolog criminalist. Autor al lucrării «Geniul şi nebunia», 1864, în limba germană în Biblioteca Universală Reclam.

139. *Friedrich Karl von Savigny*, 1779-1861, jurist.

140. *Acest lucru a fost reaccentuat mereu…*: şi în acest paragraf pot fi observate lacune în stenogramă.

141. *Fichte spunea*: vezi Cuvântul înainte la «Determinarea învăţatului».

142. *Galen*, circa 131-201, medic la Roma.

143. *Andreas Vesalius*, 1514-1564, anatomist belgian, medicul lui Carol al V-lea şi Philippe al II-lea. Întemeietor al anatomiei ştiinţifice. Opera sa a fost editată în două volume, în 1825, de către Boerhaave şi Albin. Leyda 1725.

144. *William Harvey*, 1578-1657, anatomist englez. Descoperitor al circuitului sanguin.

145. *Justus von Liebig*, 1803-1873, întemeietor al chimiei organice. «Chimia organică şi aplicarea ei în agricultură şi fiziologie», Braunschweig 1840. «Despre studiul ştiinţelor naturii». Discurs introductiv la prelegerile sale. 1852.

146. *Emil Schlegel*, 1852-1935, medic homeopat.

147. *Goethe exprimă ceea ce am eu în vedere aici*: citatul se găseşte în «Maxime în proză» partea a II-a: Ştiinţa în general.

148. *Johann Gottlieb Fichte*, 1762-1814. În toamna anului 1810 el şi-a ţinut discursul de rector «Despre singura eroare posibilă a libertăţii academice».

149. *Deja Friedrich Schiller vorbea într-un discurs*: 26 mai 1789 la Universitatea din Jena: «Ce este şi în care stadiu final se studiază istoria universală?», un discurs academic inaugural.

150. *Leonardo da Vinci*, 1452-1519. Vezi Marie Herzfeld: «Leonardo da Vinci, gânditorul, cercetătorul şi poetul», Diederichs, Jena, 1926; «Tratat de pictură», Diederichs, Jena, 1925.